Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Mimarlık Kültürü Dergisi

10

YAPAY ZEKA

A. ERDEM / J. GERO /
E. ERKAN ALTUNBAŞ - M. SOYGENİŞ /
F. GÜL / B. TORUS

MİMARLIKTA REKABET

A. CİRAVOĞLU / S. KÖKNAR /
B. DÜNDARALP / Y. HAZAN /
E. ALTAN ERGUT - H. ZELEF

C. BEKTAŞ - Ş. AÇIKGÖZ

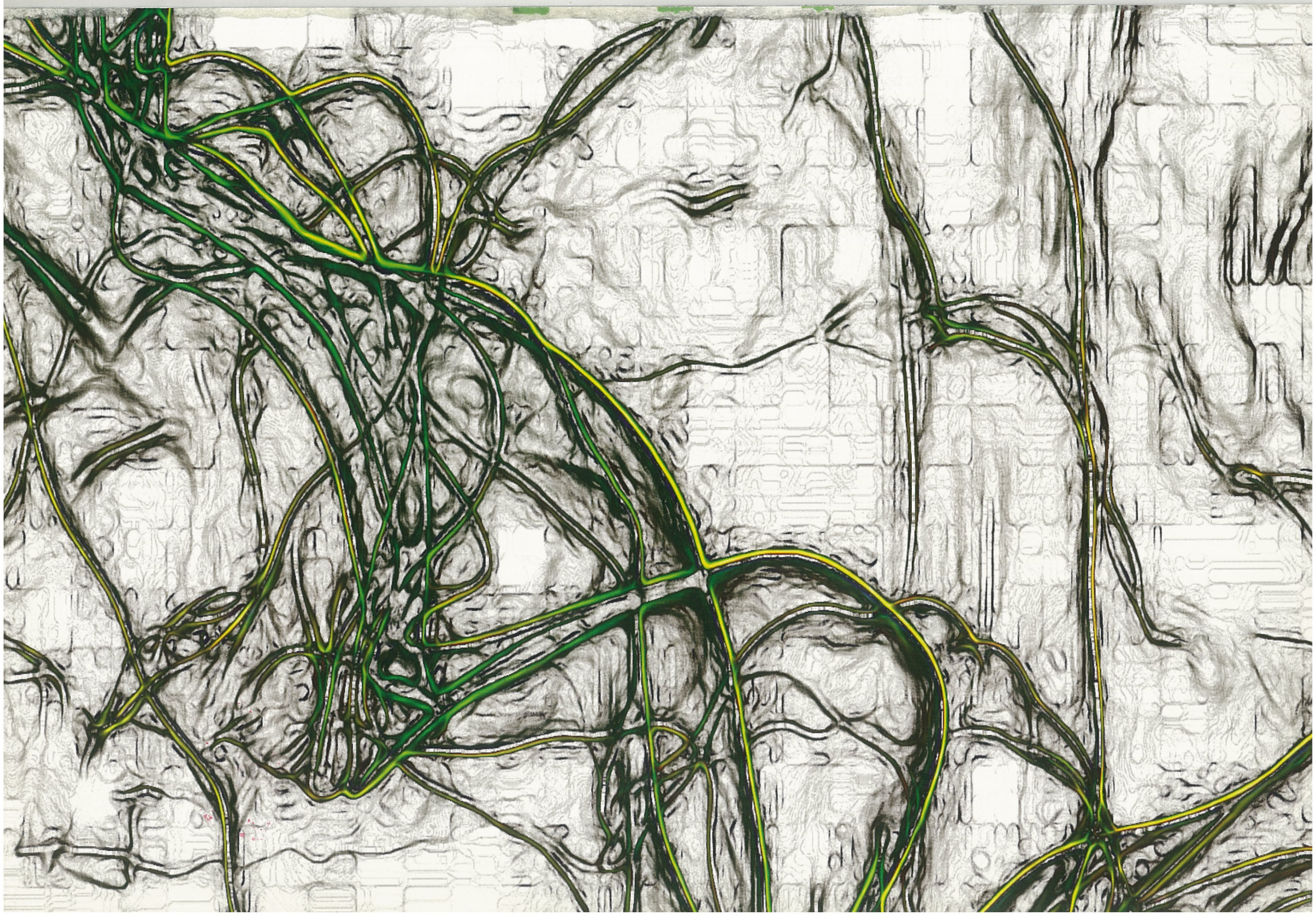
KENT VE KÜLTÜRÜ

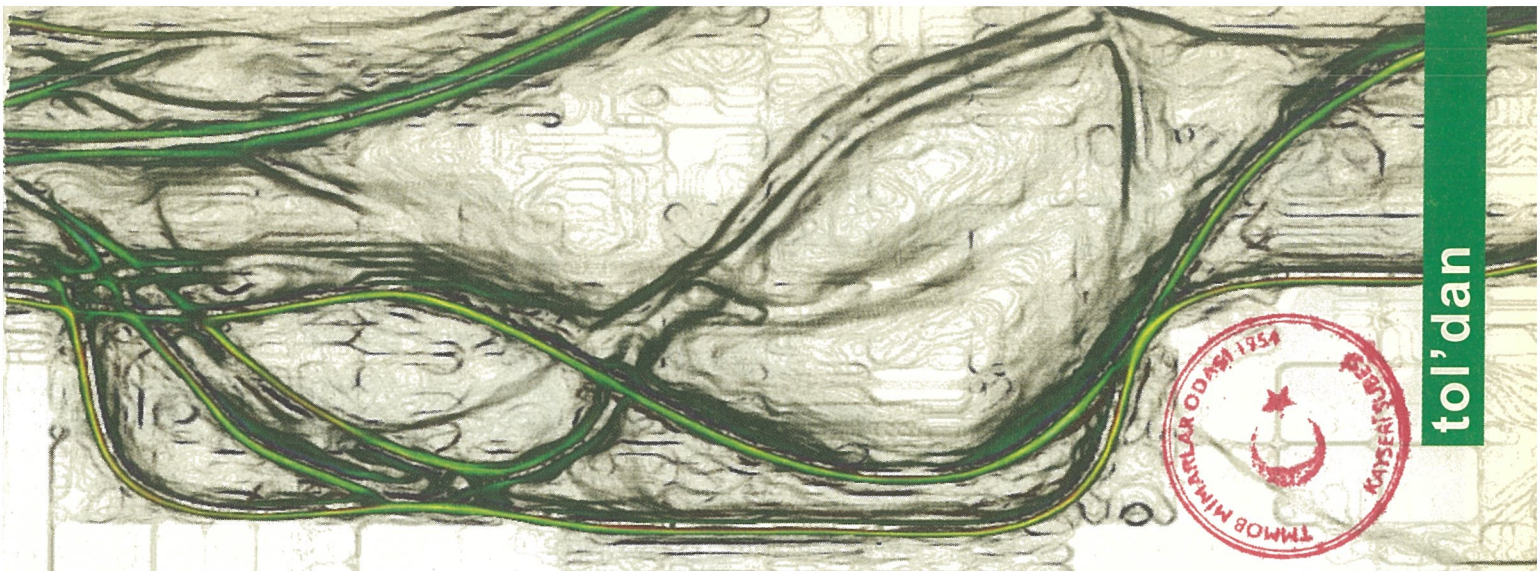
M. ÇÖTELİ

G. GÜNDOĞ

İ. ALUÇLU - H. ÖZYILMAZ

yıl:7 sayı:8 bahar2010

Merhaba,

Baharın yenilenme, yeniden yaratılma büyüsüyle, baştan aşağıya yenilenerek karşınıza çıkıyoruz. Uzun soluklu ve titiz bir çalışma ile **Bahar 2010** sayımız için **yapay zeka** ile **mimarlıkta rekabet** dosya konuları başta olmak üzere, dikkat çekici yazıları bir araya getirdik.

Arzu Erdem, John S. Gero, Figen Gül, Eda Erkan Altunbaş ve Murat Soygeniş ile Belinda Torus, tasarım olgusu üzerinden, sürece etkileri ve katkılarını değerlendirerek, **yapay zeka** konusunu büyüteç altına alıyorlar. **Bahar 2010** sayımızın diğer inceleme konusu **mimarlık ve rekabet** dosyasında ise, Ayşen Ciravoğlu, Saitali Köknar, Yakup Hazan ve Boğaçhan Dündaralp, eğitimden uygulamaya ve güncel mimarlık ortamında rekabeti değerlendirirken, Elvan Altan Ergut ve Haluk Zelef, Erken Cumhuriyet döneminde yerli ve yabancı mimarlar arasındaki rekabeti farklı bir açıdan yorumluyorlar.

Rekabet değerlendirmelerine farklı bir bakış daha eklemek için, **O'nun gözüyle** köşemizde ise Cengiz Bektaş söyleşisini bulacaksınız. Mimarlık ortamımıza katkıları tartışılamaz Bektaş ile mimarın kişisel gelişimi, çevre, tasarım, uygulama ve korumadan, mimarlık eğitimine keyifli bir mimarlık söyleşisi sizleri bekliyor.

Kent ve kültürü bölümümüzde Methiye Gül Çöteli, ekonomik ve politik gelişmelere bağlı olarak hızla değişen kentlerden biri olan Kayseri'de, ticaret ve konut merkezleri arasında sıkışmış bir yerleşim üzerinden, sosyal dışlanma ve suç olgusu ile çöküntü bölgesi kavramlarını sorguluyor. Tespit edilen sorunlar ve çözümlerine yönelik önerilerin, başta Kayseri olmak üzere, benzer ölçekteki birçok Anadolu kentinde yerel yönetimlere, eleştirel bir bakışın önemini hatırlatacağını umuyoruz.

Sanat köşemizde, 11. İstanbul Bienali üzerine iki ayrı değerlendirme yer alıyor. Pınar Korkmaz, "insan neyle yaşar?" teması üzerinden Bienal'i ve söylemini yorumlarken, Zümray Kutlu 11. İstanbul Bienali'nin, Çanakkale, Antakya ve Mardin'e uzanan izlerini değerlendiriyor.

Dergimizin içeriğini daha da zenginleştirmek amacıyla, yeni bölümler eklemeye devam ediyoruz. Bu sayıdan itibaren, yaşam çevremiz için en önemsenmesi gereken konuları gündeme taşımak amacıyla, **çevre** başlıklı bir bölümü ekliyor ve İcal Aluçlu ile Havva Özyılmaz'ın Beyşehir Gölü üzerinden milli parkların korunması, değerlerinin sürdürülmesi ve kullanımı üzerine inceleme ve önerilerini sunuyoruz.

Bir taraftan **TOL**'u yenilemenin ve yeni bölümler eklemenin heyecanı içindeyken, her ne kadar dergimizin vazgeçilmezlerinden biri olmasına rağmen, serbest kürsü bölümümüze, bu sayımızda yer veremedik. Her ne kadar, bu sayımızda olamasa da serbest kürsü bölümümüzün, ilerleyen sayılarımızda yer alacağını hatırlatmak isteriz. TOL'un eğitimden, uygulamaya ve de diğer disiplinler ile ilişkiler üzerinden, mimarlık ortamının her alanında sözü olan herkese açık, bir mimarlık kültürü dergisi olduğunu tekrar vurgulayarak, **serbest kürsü** bölümümüze yorum, eleştiri ve kısa değerlendirme yazılarınızı davet ediyoruz.

Yenilenen yüzümüzle **Bahar 2010** sayımızı sizlere sunarken, bir sonraki sayımızın inceleme konularını da hatırlatmak isteriz. Sosyal ve mekansal olarak farklı açılımlar barındıran mahalle konusunu büyüteç altına almayı planlıyoruz. Ayrıca, mimarlık ve cinsiyet üzerinden kışkırtıcı bir tartışma ortamı yaratmayı hedefliyoruz. Her iki inceleme konusunun da mimarlık ortamı ve kültürüne yeni açılımlar getireceği ve katkı sağlayacağı inancıyla, katkılarınızı önemsiyoruz.

Bizi yenileyen heyecanımızın, sayfaların arasından sizlere de ulaşacağı ümidiyle…

yıl:7 sayı:8 **bahar2010**

içindekiler

büyüteç
yapay zeka

5 **Yapay Zeka ve Mimarlık Paradoksu Üzerine**
Arzu ERDEM

o'nun gözüyle

38 **Cengiz Bektaş ile Söyleşi**
Şeyda GÜNGÖR AÇIKGÖZ

mimarlık ve **rekabet**

54 **Şimdi Rekabet**
Saitali KÖKNAR

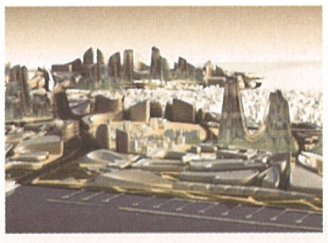
49 **Mimarlık Eğitiminde Yarışma / Ortaklaşma**
Ayşen CİRAVOĞLU

kent ve kültürü

77 **Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Sorunları Üzerinden Kayseri Şehit Nazım Bey Mahallesi Analizi**
Methiye Gül ÇÖTELİ

çevre

98 **Milli Parkların Korunması ve Beyşehir Gölü'nün Sürdürülebilir Turizm İçin Değerle ndirilmesine Yönelik Öneriler**
İclal ALUÇLU, Havva ÖZYILMAZ

Yayınlayan : TMMOB Mimarlar Odası Kayseri Şubesi
Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Adına Sahibi : Hakan MAHİROĞLU
Yazı İşleri Müdürü : Eda VELİBAŞOĞLU
Yayın Koordinatörü : Burak ASİLİSKENDER
Sayı Editörleri : Yeşim ALEMDAR, Burak ASİLİSKENDER, Hikmet ELDEK, Güntülü GÜNDOĞ, Eda VELİBAŞOĞLU
Kapak Tasarımı : Murat Çağlar BAYDOĞAN
Teknik Hizmetler : maccraft
Baskı : Doruk Grafik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., 0212 629 01 26
Yapım : Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi, 0212 244 86 87

14 **Evrimsel Mimarlık**
Eda ERKAN ALTUNBAŞ
Murat SOYGENİŞ

30 **Bilgisayar Teknolojilerinin Mimari Tasarıma Etkileri**
Belinda TORUS

8 **Konumlandırılmış Biliş ve Bilgisayarlı Tasarım**
John S. GERO

26 **Mekan Tasarımı Sürecinde İleri Teknolojiler Kullanılması Üzerine**
Figen GÜL

58 **Paylaşımcı Rekabet**
Yakup HAZAN

70 **Erken Cumhuriyet Döneminde *yerli* Mimar ve *yabancı* Rakipleri**
Elvan ALTAN ERGUT, Haluk ZELEF

62 **Mimarın Kurtuluşu, Mimarlık Hapishanesinden Kaçmasında**
Boğaçhan DÜNDARALP

sanat

90 **İstanbul Bianali'nin Ardından**
Pınar KORKMAZ

94 **11. Uluslararası İstanbul Bianali Yollarda**
Zümray KUTLU

değerlendirme

105 **TMMOB Mimarlar Odası 41. Dönem Danışma Kurulu**
Güntülü GÜNDOĞ

107 **Antalya Kolokyumu'nun Ardından**
Semih ÇAKMAK

okuldan

109 **Konur'u Konuşmak**
Serkan ÇAÇAN

Yayınlanan yazıların, içeriklerinin sorumluluğu yazarlarına, her tür yayın hakkı dergimize aittir.

TOL Mimarlık Kültürü Dergisi
Mimarlar Odası Kayseri Şubesi
Sahabiye Mahallesi Yıldırım Caddesi No:30
38010 Kocasinan / KAYSERİ

tel: 0352 222 86 95 fax: 0352 222 86 95

ISSN 1303 - 5835 **toldergi**@gmail.com - www.**kaymimod**.org

MİMARLAR ODASI
KAYSERİ ŞUBESİ

yapayzeka

Yapay zeka ve mimari tasarımdaki uygulamaları farklı yaklaşımlarla ele alınabilir. Odaklandıkları zeka gerektiren işlem ne olursa olsun, zihnin süreçlerini anlamaya çalışan ya da zihinsel eylemlerin yapay ortamlarda gerçekleşmesini hedefleyen araştırmaların değerini yadsımak söz konusu değildir. Yazının hedeflediği, araştırmanın konusu mimari tasarım ve yapay zeka olduğunda ortaya çıkabilecek durumları eleştirel bir bakışla tartışmaktan ibarettir.

YAPAY ZEKA VE MİMARLIK PARADOKSU ÜZERİNE

Arzu Erdem
Mimar Prof. Dr.

İstanbul Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

ARKİTEKTOR yapay zekayla tasarım yapan bir tasarım programıdır. Herhangi bir arsa ve belirlenmiş gerekliliker ve yapıya ilişkin mevzuat söz konusu olduğunda müşteriye istenilen nesneye ilişkin mimari bilgiyi sağlamak üzere geliştirilmiştir. Bu durumu saçmalamak riskini de göze alarak bir ikili görüşmeye indirgediğimizde olay şöyle gelişir:

Mimar: Mimari proje üretecek programı geliştirebilmek için ilgili genetik kuralları keşfetmeliyiz.

Programcı: Tabii, bu tümüyle mümkün.

Mimar: Galiba şöyle bir şey yapmalıyız; Deep Blue satrançta ustalığını önemli satranç karşılaşmalarındaki tüm hamleleri bilmeye ve gerektiğinde tekrarlamaya borçlu. Biz de aynı bu şekilde mimarlık tarihinin tüm önemli yapıtlarını inceler ve temel prensiplerini çıkarabiliriz.

Programcı: Mükemmel!

Mimar: Le Corbusier gibi binalar üretmek, ya da yeniden Gotik katedraller tasarlamak zor olmamalı.

Programcı: Kesinlikle değil.

Mimar: Yine de, bir müşterinin Corbusier stili bir evi Gotik pencerelerle zenginleştirmek isteyebileceğini de hesaba katmalıyız. Bu durumda program daha fazla çalışacaktır muhtemelen, bu da müşteriye daha pahalıya patlayabilir. Ya da program fazla yüklenmekten çökebilir...

Programcı: Aslına bakarsan, programlama açısından baktığında her şey mümkün. En kısıtlamalı örüntü tanımları ve düzenleri bile ne şekilde uygulandıklarına bağlı olarak, tutarlı yapıları da kitsch'in en sınırda örneklerini de üretme potansiyelini barındırırlar. Yeni yapıları üretebilmek için yaratıcı kuralları da tanımlamalıyız. ARKİTEKTOR'un kurallarını tanımlama işi de sana düşüyor!

Mimar: Bu tam da benim işim.

Guallart, V. (et.al), 2003.

Ray Kurzweil (1999), The Age of Spritual Machines adlı kitabında herhangi bir bilgisayarın insan beynine eş bilgi işleme kapasitesine eriştiğinde -ki bu durum için öngörüsü 2020 yılıdır- yapay zekanın sıradan bir gerçeklik olarak algılanacağından söz eder. Eş zamanlı olarak bilgisayar programları da mimari projeler gerçekleştirebileceklerdir. İlk bakışta bilim kurgu romanı önermelerine yakın dursa da Kurzweil'in 2009 yılı için öngördüklerine aşina olanlara oldukça tedirgin edici gelebilir bu saptama. Aslında belki de bu noktada nasıl bir mimarlık ediminden söz edildiğini tartışmakta yarar olabilir. Mimarlık en genel anlamıyla ele alındığında ve mimarlık eylemi politik, sosyal, ekonomik, kültürel, teknolojik girdileri, insana, zamana, yere ilişkin beklentileri ve geçmişe, bugüne geleceğe ilişkin varsayımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde modellenebilmesi olanaksız bir olgu olarak değerlendirilebilir. Üstelik neredeyse gerçekleşmiş her mimarlık nesnesi biriciktir. Diğer yandan modellenebilirlik varsayımıyla ele alınan eylemler bütünü ise her indirgeme aşamasında mimarlık gerçekliğinden uzaklaşma riskini taşır.

Bir başka paradoksal durum mimarın/mimarca davrananın ne şekilde eyleme geçtiğiyle ilişkili olarak ortaya çıkar. Mimari pratik ya da tasarım süreci bir görüşe göre bir problem çözme eylemidir. Huyundan, suyundan bağımsız olarak herhangi bir problem tanımıyla başlayan süreç, çözüm olma potansiyeli yüksek bir nesnellik temsiliyle tamamlanır. Ya da asıl olan öngörülen yeni bir duruma ilişkin bir beklentinin ortaya konmasıdır -ki bu bakış, tasarım eyleminin salt bir problem çözme eylemi olarak ele alınmasını aşkın bir durumu tanımlar. Tasarımcıya, zamana, yere, eş zamanlı varoluşlara ve çok daha fazlasına ilişkin tüm veriler durumun parçasıdır. Asıl olan görünmeyen bilginin nesnede görünür hale gelmesidir -ki bu bilgi de doğası gereği tasarlanan nesnenin dokunulabilirliğinde, aktardığı mesajda ya da olanaklı kıldığı öznel mekan deneyiminde içkindir.

Mimarlık ve mimari tasarıma ilişkin tartışmaya biraz ara verip, yapay zeka araştırmalarının -en genel tanımlarıyla- makinede insan zekasına eşlenik zeka gerçekleştirme amacıyla yola çıktıklarını ve uzman sistemler, bilgi-tabanlı sistemler, örüntü tanıma, yapay öğrenme, robotik araştırmalarını kapsadıklarını hatırlamakta yarar var. Searle'ın (1980), sınıflamasıyla güçlü yapay zeka araştırmaları olarak adlandırılabilecek bu yaklaşımların karşısında ise yine Searl'ın temkinli yapay zeka araştırmaları olarak tanımladığı insanın bilişsel süreçlerini araştırmaya yönelik yaklaşımlar yer almakta. Aslında farklı iki kategori gibi ele alınsalar da bu iki grup çalışmanın sebep-sonuç ilişkileriyle oldukça yakın durdukları da bir gerçek. Searl'ın, Schank ve Abelson'un (1977), insanın hikaye anlama yetisinin benzeşimine dayalı kurguladığı program üzerine eleştirisi mimarlıkta yapay zeka araştırmalarında olasılı başka bir paradoksal durumu akla getiriyor. Searl, Schank'in önermesinin olanaksızlığını bir hipotetik durumla kanıtlıyor: '....diyelim ki bir odada kapalıyım ve elime Çince bir metin verildi. Çince'ye hiç aşina olmadığımı, hatta gördüğüm karalamaların Çince olduğunu anlamakta zorlandığımı da belirteyim. Bu ilk grup metinden sonra elime ikinci bir grup Çince olduğunu varsaydığım karalama ve ilk grup karalamayı ikinci grup karalamayla ilişkilendirmemi sağlayacak, anlayabildiğim bir dilde [İngilizce] bir dizi kural verilmiş olsun. Bu kuralların karalama diye nitelendirdiğim formel sembolleri ilişkilendirmemi sağladığını varsayalım. Üçüncü bir grup [biçimlerine göre ayırt edebildiğim için formel sembol olarak tanımladığım] karalama verildiğinde, elimdeki kurallar ve diğer grup karalamalara ilişkin yorumlarımla eyleme geçebilir ve istedikleri sonucunu çıkardığım bazı karalamaları geri verebilirim. Şimdi de farkında olmadığım başka bir durumu açıklayalım: bana tüm bu veriyi veren odanın dışındakiler ilk grubu betik [script], ikinci grubu hikaye, üçüncü grubu da sorular olarak tanımlıyorlar. Dolayısıyla, üçüncü grup sonrasında verdiğim karalamaları da soruların cevapları olarak kabul ediyorlar. Sorulara kabul edilebilir düzeyde doğru yanıtlar verdiysem; bu durumdan benim Çince öğrendiğim ve hikayeyi anladığım sonuçları çıkarılabilir mi?...' Aynı durumu örüntü tanıma altyapısı olan bir mimari tasarım programına uyarlayalım. Programın çıktılarının da kabul edilebilir mimari temsiller olduğunu varsayalım. Bu durumda programın mimarlıktan anladığını söyleyebilir miyiz? Yaptığının mimarlık olduğunu savunabilir miyiz? Ya da bu programın insan tasarımcının nasıl davrandığını açıklayabildiği sonucunu çıkarabilir miyiz?

Özellikle ilk dönem yapay zeka araştırmalarının sembolik mantık sistematiği ya da nöral ağ yapıları üzerine kurgulandığı biliyoruz. Öncü araştırmaların ufuk açıcı olduğunu da yadsıyamayız. 1950'lerde Newell ve Simon'un (1990) geliştirdikleri sembolik temsiller-

den hareketle bulmaca çözen ya da teorem sorgulayan algoritmalar ya da MIT'de aynı yıllarda geliştirilen, beynin bilgi işleme yapısına benzer bir kurguya dayanan, perceptron bu bağlamda ele alınabilecek öncü araştırmalar. Ancak her iki grup çalışma da farkına varma ve anlama mekanizmalarını açıklamaktan oldukça uzaklar. Tam bu noktada, Dreyfus'un (1990) eleştirisini gündeme getirerek ve fenomonolojik bir bakışla [biraz da Wittgenstein ve Heidegger'i arkamıza alarak] çoğu zaman rastlantısal olarak gelişen gündelik hayat pratikleri bu işin neresinde diye soramaz mıyız? Öznel çağrışımların, deneyimlerin böyle modellere nasıl yansıtıldıklarını [daha da önemlisi yansıtılabilirliklerini]sorgulayamaz mıyız? Özellikle metropolün gündelik hayat pratiklerinden hareketle önerilen deneyim mekanlarının, olay mekanlarının nasıl kurgulanabileceklerini tartışmaz mıyız?

Bitirirken, belki en büyük paradoksun makinede insan tasarımcı zekası gerçekleştirme iddiasının kendisinde gizli olduğunu söyleyebiliriz. Ya da, asıl olanın tam da kendi gibi düşünen ve kendi varlığından menkul zekalarıyla, mimarlık pratiğinde yer alabilecek, makineleri/programları/bilgi işlemcileri/hesaplayıcıları/bilgisayarları, insanları… geliştirmek olduğunu hatırlatabiliriz bir kere daha! TOL

KAYNAKLAR

Guallart, V. (et.al), 2003. The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture, Actar, Barcelona, s.61.

Dreyfus, H. L., Dreyfus, S. L., 1990. Making a mind versus modelling the brain: AI back at a branch-point, The Philosophy of Artificial Intelligence içinde, Edit. Boden, M., Oxford Readings in Philosophy, ss: 309-333.

Kurzweil, R., 1999. The Age of Spritual Machines, Viking Adult, New York.

http://www.kurzweilai.net/index.html

Newell, A., Simon H.A., 1990. Computer Science as Empirical Enquiry: Symbols and Search, The Philosophy of Artificial Intelligence içinde, Edit. Boden, M., Oxford Readings in Philosophy, ss: 105-132.

Searle, J.R., 1980., Minds, brains and programs, The Behavioral and Brain Sciences 3 içinde, Cambridge University Press, ss: 417-424.

Schank, R.C., Abelson, R.P., 1977. Scripts, Plans, Goals and Understanding, Erlbaum, New Jersey.

Özet. Bu bilimsel yazı, durumlu bilişin temel kavramlarını ve bunların bilgisayarlı tasarım üzerindeki etkilerini açıklamaktadır. Konumlandırılmış biliş, biliş biliminin kavramlarını, bilgisayar uygulamalarına getiren bir paradigmadır. Konumlandırılmış bilgisayarlı tasarım bilgisayar kavramını, programlar kullanılırken elde edilen birinci kişi bilgisini sistemin programcıları tarafından belirlenen nesnel bilginin kodlamasına dahil edecek şekilde genişletir. Bu birinci kişi bilgisi, sistem kullanıldıkça yararlanılabilir olan sistem deneyiminin temelini oluşturur.

Konumlandırılmış Biliş Ve Bilgisayarlı Tasarım*

John S Gero

Krasnow İleri Düzey Araştırmalar Enstitüsü, ABD

Giriş

Bilgisayar uygulamaları, bilginin kodlanmasını ve kullanıcıya nesnel bir şekilde sunulmasını amaçlar. Bu yaklaşımın arkasında bütün bilginin nesnel olduğu, yani kullanıcıdan bağımsız olduğu varsayımı yatmaktadır. Nesnel bilgilerin örnekleri arasında hesap çizelgeleri, veri tabanı yönetim sistemleri, güneşin konumunun belirlenmesi, bir binanın termik analizi ve optimizasyonda doğrusal programlama gibi yöntemler bulunmaktadır. Bu tür nesnel bilgiler, doğası gereği tümdengelimli olma eğilimindedir. Tümdengelimli bilgilerin en güçlü örnekleri, sonra gelen teoremlerin oluşturulduğu aksiyomlara dayalı olanlardır. Bu teoremler, dünyanın davranışı üzerine kurulur. Ayrıca tümevarıma dayalı olan bir bilgi grubu da vardır (yani nedensellik olmadan örneklerden elde edilen bilgi). Tümevarımsal bilgi bile nesnel, yani kullanıcıdan bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, buluşsal (höristik) öğrenme tekniklerini kullanan bir algoritma, kodlanmış bir nedensellik varmış gibi kullanılmaktadır. Bu, bilgisayar uygulamalarına da hizmet etmiştir. Bilgisayar uygulaması araçlarının geniş bir şekilde dağıtımına imkan vermiştir. Kullanıcılarda aktarılabilir beceri geliştirmenin temelini oluşturmuştur. Dünya hakkındaki bilgimiz arttıkça bu programlara ilişkin bilgileri güncelleme imkânına sahip olduk.

Birinci Kişi Bilgisi Ve Üçüncü Kişi Bilgisi

Bu tür nesnel bilgileri, bilgi başka birisi tarafından kullanıldığında, bu bilgiyi üretmiş olan kişinin orada olmasının gerekmemesi nedeniyle üçüncü kişi bilgisi olarak adlandırıyoruz. Örneğin, Newton'un ölmüş olmasına karşın yasaları hala geçerli olmaya devam etmektedir. Bilginin büyük bölümünün yukarıda açıklanan anlamda bu üçüncü kişi türü olmasına karşın, tümdengelim yerine kişiye dayalı olan bir günlük bilgi grubu vardır. Bu tür bilgi, kişi ile bu kişinin dünyası arasındaki etkileşim sayesinde oluşur ve sonuçta kişisel bilgidir. Buna birinci kişi bilgisi adı verilir. Bu bilgi sınıfı, bazen yanlış bir şekilde üçüncü kişi bilgisi olarak tanımlanır ve bu durumda genellikle bilgiyi

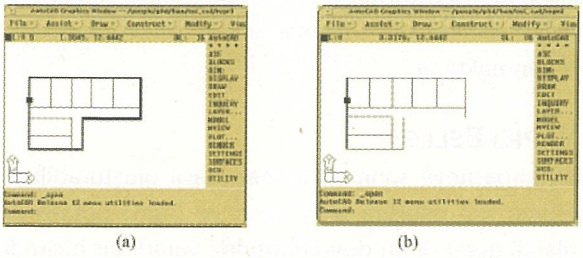
oluşturmuş olan kişinin deneyimi ile bu bilgiyi daha sonra kullanan kişinin yanlış eşleştirilmesine neden olur.

Kişisel bilgilerin bu şekilde tanımlanmasının basit bir örneği, nesnelerin bir CAD yazılım sisteminde temsil edilme şeklinde bile görülebilir. Şekil 1(a), bir zemin kat şemasının ekran görüntüsünü sunmaktadır. Bu şemanın çizimine sadece bakıldığında bunun nasıl kodlanmış olduğu konusunda bir ipucu elde edilememektedir. Koyulaştırılmış çizgi, sınırdaki bir noktaya işaret edilerek elde edilen çevre çizgisinin tek devamlı-çizgisini (polyline) temsil etmektedir. Ancak, bu temsil ilk anda görüntüden ayırt edilememektedir. Şekil 1(b), aynı çevre çizgisini göstermekle birlikte aynı noktaya işaret edilerek elde edilen koyulaştırılmış çizginin farklı bir şekilde kodlandığını ortaya koymuştur.

Buradaki önemli husus, bilgisayar uygulamalarında genellikle yorumun eksik olduğudur. Genel bir varsayıma göre temsil edilecek bir dış (ve hatta iç) dünya vardır. Yani, bir açıdan sadece tek bir temsili bulunmaktadır. Bunda, önemli bir adım, yani yorum göz ardı edilmektedir ve yorum, bakan kişiye bağlı olarak değişir.

Herhangi bir şeyin temsil edilebilmesinden önce bunun ilk olarak yorumlanması gerekir ve temsil edilecek şey de bu yorumdur. Bu, dünya hakkında birinci kişi bilgisine yol açan, birinci kişinin dış dünya ile etkileşiminin bir örneğidir.

Şekil 2'deki görüntüye bakın. Bu, uçları yukarıda sağa doğru, tabanları da aşağıda sola doğru bakan üçgen biçimli bir dizi nesneyi mi göstermektedir yoksa bunlar uçları yukarıda sola doğru, tabanları da aşağıda sağa doğru bakan üçgen biçimli bir dizi nesne midir?

Şekil 1. Aynı görüntü, herhangi bir nesnel bilgi yerine bunları oluşturmuş bireylere dayalı olan (a) ve (b) şeklindeki farklı tanımlara sahiptir.

Ya da uçları aşağıya, tabanları da yukarıya doğru bakan üçgen biçimli bir dizi nesne midir? Bu yorumların her biri, benzersizdir ve sadece başka bir yorumun dönüşümü değildir. Mümkün olan başka birçok yorum bulunmaktadır.

Birinci kişi bilgisinin mevcut olmaması, bilgisayar uygulamalarının kullanıcı deneyimine bağlı olan yeni araç sınıflarının oluşturulması amacıyla kullanılmasını engellemiştir. Bununla ilgilenen alan, konumlandırılmış biliş olarak adlandırılmaktadır.

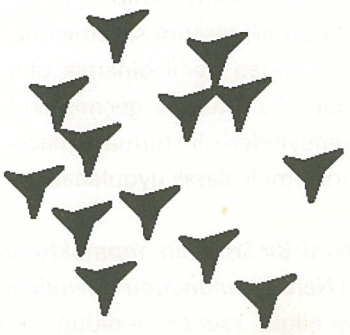
Konumlandırılmış bilişe ilişkin araştırmalar, aşağıdakilerden elde edilen kavramlara dayanmaktadır:

- Belirli bir anda belirli bir yerde bulunma ve o anda dünyanın o yerden nasıl göründüğü üzerinde duran konumu belirlenmişlik [1],
- Konumu belirlenmişlik ile ilgili kavramsal eşgüdüm ve bilişsel yapılarla ilgilenen bilişsel bilimdeki konumlandırılmış biliş [2], [3], [4] ve [5],
- Yorumu yapan kişi veya sistemin beklentilerini içeren temsillerle birinci kişi etkileşimleri ile ilgili araştırma [6], [7] ve [8], ve
- Bir yerdeki unsurların hatırlanması yerine bu tür bir belleğe sahip olma talebi ile bağlantılı bellek oluşturmaya yönelik bir süreç olarak, bellekle ilgilenen yapılandırmacı bellek [9], [10], [11], [12] ve [13].

Yazının geri kalan bölümü, konumu belirlenmişlik ilkelerini ve yapıcı bellek kavramlarını kısaca açıklayacaktır.

Konumu Belirlenmişlik İlkeleri

Bu bölümde, konumu belirlenmişliğin dört ilkesi ile bir yardımcı önermesi açıklanmaktadır.

Şekil 2. Dış dünyanın temsil edilebilmesinden önce yorumlanması gerekir.

Etki İlkesi: Bir Sistemin Ne Yaptığı Önemlidir

Bu ilkenin anlamı, eylemlerin, birinci kişi bilgisi oluşturulması açısından etkilere yol açmasıdır. Bilgisayarların tasarım alanında geleneksel kullanımlarında bilgisayar sistemleri, kullanımları sonucu değişiklik geçirmemektedir. Bu, sistemin sadece üçüncü kişi bilgisini içermesi halinde anlamlı olmaktadır. Ancak, içerdiği bilginin türüne bakılmaksızın bir sistemin kullanılması, bunu kullanan sistemde birinci kişi bilgisi oluşturmaktadır. Bu, geleneksel bilgisayarlı tasarım ve durumlu bilgisayarlı tasarım arasındaki ilk temel farktır. Örneğin, tasarımda kullanılan bir optimizasyon yaklaşımı, başarılı stratejiler şeklinde birinci kişi bilgisi oluşturabilir. Optimizasyon programı tasarım için daha sonra uygulandığında bunlar kullanılabilir.

Doğrusal Olmayan Zamansallık İlkesi: Bir Sistemin Yaptığı Şeyi Ne Zaman Yaptığı Önemlidir

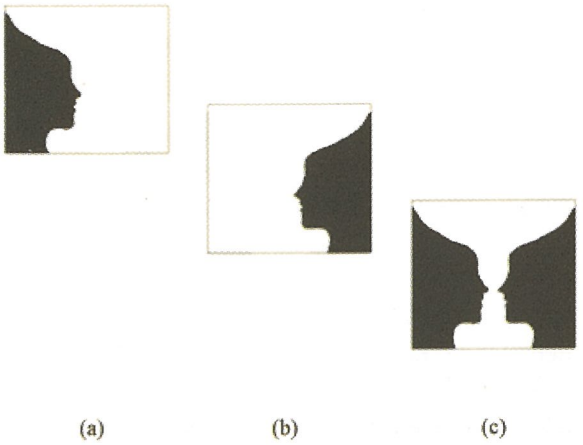
Geleneksel bilgisayarlı tasarımda bir uygulama yaptığınızda, ne zaman yaptığınız, elde edilen sonuçta hiçbir rol oynamaz. Yine, sistemin sadece üçüncü kişi bilgilerini içermesi halinde bu anlamlı olur. Ancak, sistemin birinci kişi bilgisini içermesi ve çalıştıkça birinci kişi bilgisi oluşturması durumunda sistemin kullanım zamanlaması, neyin kullanıldığını ve neyin öğrenildiğini etkiler. Bu ilke genel olarak, "A'nın B'den önce yapılmasını önemsiyorsa, A'nın B'nin kullanılması ile elde edilmiş olan herhangi bir bilgiyi kullanamaz, ancak B A'nın kullanılması sayesinde elde edilen bilgileri kullanabilir" görüşüne dayanmaktadır.

Deneyim Yardımcı Önermesi: Bir Sistemin Daha Önce Yaptığı, Şu Anda Yapmakta Olduğunu Etkiler

1 ve 2. ilkelerin sonucunda şu yardımcı önermeyi ifade edebiliriz: Bir sistemin daha önce yaptığı, şu anda yapmakta olduğunu etkiler. Bu, deneyimin tanımlarından biridir. Deneyim, gelecekteki eylemleri yönlendirme potansiyeline sahiptir. Bu, konumu belirlenmiş bilgisayarlı tasarım sistemlerinin, davranışları açısından durağan değil dinamik olduğu anlamını taşımaktadır. Bu kavram, geçmişteki deneyimlerin mevcut deneyimleri oluşturmak amacıyla kullanılmaları için yinelemeli olarak uygulanabilir.

Yerellik İlkesi: Bir Sistemin, Yapmakta Olduğu Şeyi Yaparken Nerede Bulunduğu Önemlidir

Birinci kişi bilgisi, sadece ne olduğunu ve ne zaman olduğunu değil, aynı zamanda nerede olduğunu da

Şekil 3. Oluşum potansiyeli, sadece sistemin (c)'deki görüntünün bulunduğu yerde bulunması halinde mevcuttur. Sistemin (c)'ye maruz bırakılması halinde yaratılabilecek oluşumun elde edilmesi için farklı zamanlarda (a) ve (b)'deki görüntülere maruz bırakma yetersizdir.

içerir. Sistem, benzersiz olayların meydana gelmesi için "doğru" zamanda "doğru" yerde olmalıdır. Örnek olarak Şekil 3(a)'daki görüntüye ve daha sonra da Şekil 3(b)'deki görüntüye maruz bırakılan bir sistemi düşünün. Bu iki maruz kalma durumu, sistemin, Şekil 3(c)'deki görüntüye maruz bırakılmasına izin veren bir yerde bulunsaydı, mümkün olan oluşumu yaratma açısından yetersiz kalmış olurdu.

Etkileşim İlkesi: Sistemin Kiminle ve Neyle Etkileşime Girdiği Önemlidir

Etkileşim, bir konumu belirlenmiş bilgisayarlı tasarım sisteminin ayırt edici özelliklerinden biridir. Etkileşim olmadan birinci kişi bilgisinin elde edilmesinin potansiyeli söz konusu olamaz. Bir sistem için iki etkileşim kaynağı vardır: öteki bilgisayar programları ve sistemin kullanıcıları. Kavramsal olarak etkileşimler açısından bunlar arasında hiçbir fark yoktur. Her etkileşim, daha önceki deneyimleri kullanma ve birinci kişi bilgisi oluşturma kapasitesine sahiptir. Etkileşimlerin deneyimlerin anlamlarını değiştirme potansiyeli bulunmaktadır.

Yapıcı Bellek

Bu kapasiteye sahip sistemleri nasıl oluşturabiliriz? Birinci kişi bilgisini oluşturma ve bunu potansiyel olarak gereksinim duyulduğunda yararlı bir biçimde emre amade kılma kapasitesine ihtiyaç duymaktayız. Barlett'in bellek konusundaki araştırması bize bir fikir verebilir [13].

Bilgisayar açısından bellek, bir yerde bulunan bir şey anlamındadır. Bu şey, herhangi bir şekilde olabilir ve yerin açıkça bilinmesi gerekmez. Bu şeye, yerini veya içeriğini bilerek erişmek mümkündür. Bu tür belleğin çeşitli ayırt edici özellikleri vardır:

- Bellek, bir hatırlama sürecidir
- Açık bir dizin bulunması gerekir (yer veya içerik)
- Dizin, kullanımı sonucu değişmez.
- Bellek yapısı, kullanımı sonucu değişmez.

Bu, aşağıda belirtilen ayırt edici özellikleri bulunan bilişsel bellek modelleri, özellikle de yapıcı bellekten [10] farklıdır:

- Bellek, bir akıl yürütme sürecidir.
- Dizinin açık olması gerekmez. Sorgulama ile oluşturulabilir.
- Dizin, kullanımı sonucu değişir.
- İçerik, kullanımı sonucu değişir
- Bellek yapısı, kullanımı sonucu değişir.
- Bellekler, bir belleğe sahip olma gereksiniminin karşılanması amacıyla yapılandırılabilir.
- Bellekler, bir belleğe sahip olma gereksiniminin saati ve yerinde meydana gelen etkileşimlerin bir sonucudur.

Görülebileceği gibi yapıcı bellek, bilgisayar belleğine göre belleğe oldukça farklı bir şekilde yaklaşır. Bu tür bellekler, "deneyimler" olarak adlandırılan daha önceki anılarla, bir belleğe sahip olma konusundaki mevcut gereksinimle [13], bu bellek konusundaki gereksinim anında ve dünyanın mevcut görünümünün mekanı ve zamanı ile yakından bağlantılıdır. Bu özelliklerin bazı örnekleri arasında aşağıda belirtilenler bulunmaktadır [14].

Bellek dizininde kullanımı sonucu değişiklik olmaktadır

Aynı sorgulamanın birkaç kere yapılması halinde bu soruya verilen yanıtın, bunun yapılandırılmış bir dizin olup olmadığına bakılmaksızın daha hızlı olması gerekir. Bu, bir dizinin, kullanımı sonucunda nasıl değiştiğinin çok basit bir örneğidir. Bu olgunun daha kapsamlı ve yararlı bir örneği de bir belleğin, başka ve daha sonraki bir belleği oluşturmak için kullanıldığında, bu iki belleği, birbirlerine bağlamak için yeni bir dizin oluşturulmasıdır. Bu şekilde bunlardan biri tekrar kullanıldığında, diğeri de bununla bağlantılı olmaktadır.

Bellek dizini, sorgulamadan oluşturulabilir ve açık olması gerekmez

Sorgulama yapılınca simetrili bir nesne bulunur. Bellekte bir dizin "simetrisi" olması gerekli değildir. Sistem, bellekteki nesnelerde simetri oluşturup oluşturamayacağını belirlemek için simetri hakkındaki kendi deneyimlerini kullanabilir. Bu kavram, ilk bellekler yerleştirildiği anda yanıtlamak üzere tasarlanmamış olduğu sorgulamalarla bir bellek sisteminin sorgulanmasına imkân verir. Bu, tasarımda önemlidir. Çünkü tasarımcılar, tasarım sırasında kendi tasarımlarının izlediği yolda değişiklik yaptıklarını ve kısmi tasarımlarında ne "gördüklerine" dayalı olan yeni niyetleri dâhil ettiklerini gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Bu niyetler, sürecin başlangıcında belirtilmemiştir. Burada, sabit dizin sistemlerinin kapsamadığı önemli meseleler vardır. Yeni bir sorgulamanın yanıtlanabilmesi için ilk olarak, bellek sisteminin, sorgulamaya dayanan deneyimlerin kullanıldığı yorumları gerekir.

Belleğin içeriğinde kullanım sonucu değişiklik meydana gelir

Sıradan bir örnek, simetri hakkında yukarıda açıklanan durumda yer almaktadır. Dizin, şu anda belleğin bir parçası olabilir. Daha az sıradan bir örnek, bir deneyimin yeni bir bellek oluşturulması amacıyla kullanılması durumudur. Deneyim, yeni oluşturulan bellekle bir bağlantısı olması nedeniyle değişmektedir. Deneyim, artık yeni belleğin oluşturulmasından önceki aynı deneyim değildir. Deneyim, kendisinin bir parçası olan yeni belleğin yapılandırılmasındaki rolü olmadan artık anımsanamaz.

Bellek yapısında, kullanım sonucu değişiklik meydana gelir

Yukarıda açıklanan örnekte sadece içerik değil aynı zamanda belleğin yapısı da değişir. Deneyim ve yeni bellek arasındaki bağlantı, bellek sisteminin yapısını değiştirir ve bu nedenle bu belleklerin kullanılma şeklinde değişiklik olur. Daha önceki deneyimler arasındaki bağlantıların daha sonraki deneyimler sonucunda değişmesi nedeniyle daha sonraki deneyimler, daha önce yaşanmış olanları değiştirebilir. Bu nedenle, bütün deneyimler potansiyel olarak birbirleri ile

bağlantılıdır. Ayrıca, bir deneyimin anlamı, bunun kullanıldığı durumun bir fonksiyonudur. Yapıcı bir bellek sisteminin içeriği, tekdüze değildir.

Bellekler, bir belleğe sahip olma gereksiniminin karşılanması için oluşturulabilir

Belirli bir analizin gerçekleştirildiği ve işlem sürecinin bedeli ile sonucun tasarım ekibi liderine iletildiği bir durumu ele alın. Ekip lideri, analizin bedelinin uygun olup olmadığını sorgulayabilir. Bunun için bir bellek yoktur; ancak, buna cevap olarak bir bellek oluşturabilirler. Daha sonra, analizin bedelinin uygun olup olmadığı sorulursa, anımsamaya benzer bir süreçle doğrudan yanıtlayabilirler. Bu soru daha önce sorulmamış olsaydı, daha sonraki soruyu yanıtlamak için bir bellek olmayacaktı [15].

Bellekler, bir belleğe sahip olma gereksinimi anında ve yerinde meydana gelen etkileşimlerin bir sonucudur

Yukarıda verilen bedelin uygun olduğu örneğini alalım. Bu sorgulamanın yapıldığı anda tasarım ekibinin başka bir üyesinin, analiz grubundaki deneyiminin kendi maliyetlerini her zaman fazla tahmin ettikleri yönünde olduğunu belirtmesi halinde bu, belirlenen maliyette bir ölçüde indirimin dikkate alınması amacıyla tasarım ekibi liderinin belleği oluşturma şeklini değiştirir.

Tartışma

Genel olarak insani faaliyet nosyonumuz ve özel olarak da insan tasarımcıları nosyonumuzla örtüşen bilgisayar yapıları oluşturulması, hala önemli bir mesele olarak varlığını korumaktadır. Aşağıda belirtilenler gibi tasarım davranışına ilişkin soruları yanıtlama kapasitesine sahip sistemler oluşturabilir miyiz: Bir tasarımcının, gerekli bütün bilgiler mevcut olmadan bir tasarıma başlaması nasıl mümkün olabilir? Bir tasarımcının gerekli bütün bilgiler mevcut olmadan tasarıma devam etmesi nasıl mümkün olabilir? Tasarımcılar, mevcut tasarım gereksinimlerinin küçük sapmaları olarak görülen yeni çözümleri nasıl geliştirebilirler? Bir tasarımcının, daha sonra aynı gereksinimlerle karşılaştığında farklı bir tasarım oluşturması nasıl mümkün olabilir?

Burada konumu belirlenmiş bilgisayarlı tasarımın, insan faaliyetine ilişkin nosyonlarımızla örtüşen sistemler oluşturulması için kullanılabilecek bilgisayar yapılarının geliştirilmesinin tohumlarını içerdiği görüşü ileri sürülmektedir. Konumu belirlenmişlik ve yapıcı bellek fikirleri, farklı durumlarda deneyim geliştirilmesi ve kullanımında temel oluşturmaktadır. Bu, örneğe dayalı akıl yürütme veya öntanımlı akıl yürütme biçimi değildir. Bilişten kaynaklanan temel niteliğindeki kavramlara dayalı yeni bir yaklaşımdır.

Yapıcı bellek sistemlerinin uygulamaları, yapı nosyonu ile örtüşen bilgisayar yapılarını gerektirir. Bu, oluşturulmakta olan şeyi destekleyen, algısal beklentileri ile örtüşme sağlaması için gelen verileri de değiştirmesi dışında bir amaç-yönlendirmeli sürece benzeyen "çekme" fikrini içerir ve beklentinin mevcut verilerle karşılanıp karşılanamayacağının kontrol edilmesi yerine yorumun beklenti ile örtüşmesini sağlamakla aynı anlamı taşır. Bu tür bir davranışın oluşturulması amacıyla mevcut olan şeyleri kullanmaya çalışmak yerine, bilgisayar sistemlerinin geliştirilmesini etkilememiz gerekir.

Son dönemde bu fikirlerin gücünü göstermeye başlayan bilgisayar uygulamaları sayesinde bu fikirleri araştırmaya başladık. TOL

Teşekkür

Bu araştırma, Avustralya Araştırma Konseyi'nin sağladığı DP0559885 sayılı hibe ve DARPA tarafından sağlanan HR0011-08-1-0024 sayılı hibe ile desteklenmiştir. Araştırma, Sidney Üniversitesi Bilgisayarlı Tasarım ve Bilişim Merkezi'nde ve Krasnow İleri Düzey Araştırma Enstitüsü'nde gerçekleştirilmiştir.

Not

* Bu bilimsel yazı, kısmen AICC07 ve SoMET09'da yapılan konuşmalara dayanmaktadır.

Kaynaklar

[1] L. Suchman, Plans and Situated Actions: The Problem of Human-Machine Communication, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.

[2] W. Clancey, Situated Cognition, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

[3] W. Clancey, Conceptual Coordination, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

[4] J. .S. Gero, Conceptual designing as a sequence of situated acts, in I. Smith (ed.), Artificial Intelligence in Structural Engineering, Springer, Berlin, 165-177.

[5] J. S. Gero, Towards a model of designing which includes its situatedness, in H. Grabowski, S. Rude and G. Green (eds), Universal Design Theory, Shaker Verlag, Aachen, 47-56.

[6] P.E. Agre, Computation and Human Experience, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

[7] G. Smith, G and J.S. Gero, Interaction and experience: Situated agents and sketching, in J.S. Gero and F. Brazier (eds), Agents in Design 2002, Key Centre of Design Computing and Cognition, University of Sydney, Australia, 115-132, 2002.

[8] J. Zhang, The nature of external representations in problem-solving, Cognitive Science 21(1997), 179-217.

[9] J. Dewey, The reflex arc concept in psychology, Psychological Review, 3(1896 reprinted in 1981), 357-370.

[10] J.S. Gero, Constructive memory in design thinking, in G. Goldschmidt and W. Porter (eds), Design Thinking Research Symposium: Design Representation, MIT, Cambridge, I.29-35, 1999.

[11] I. Rosenfield, The Invention of Memory, Basic Books, New York, 1988.

[12] E. von Glasersfeld, Radical Constructivism: A Way of Knowing and Learning, The Falmer Press, 1995.

[13] F.C. Bartlett, Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology, Cambridge University Press, Cambridge, 1932/1977.

[14] J.S. Gero, Understanding situated design computing: Newton, Mach, Einstein and quantum mechanics, in I. Smith (ed.), Intelligent Computing in Engineering and Architecture, Springer, Berlin, 285-297, 2006.

[15] J.S. Gero and W. Peng Understanding the behaviours of a situated agent: A Markov chain analysis, Knowledge-Based Systems (to appear), 2009.

Bilgisayar teknolojinin sürekli değişimi, gelişimi ile bilgisayarın mimarlık disiplininde önce çizim aracı, sonra da tasarım aracı olarak yer alması, mimarlık alanında köklü değişikliklere neden olmuştur. Mimarlık, biyoloji ve bilgisayar teknolojileri ara kesitinde bulunan Evrimsel Mimarlık, evrimsel tekniklerle tasarlanmış dört projeyle incelenmiştir. Proje verileri üzerinden genel bir değerlendirme yapılmış; sonuçlar açıklanmıştır.

EVRİMSEL MİMARLIK

Eda Erkan Altunbaş,
Y. Mimar

Murat Soygeniş,
Mimar, Doç. Dr.

Yıldız Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Evrimsel Mimarlık; genetik kodlama, tekrarlama, seçilim ve morfogenez ilkelerinin geçerli olduğu bir yapay yaşam formudur. Morfogenez; bir canlının gelişmesi sırasında büyüme ve hücre farklılaşması ile özel şeklini alması olayı olarak tanımlanmaktadır Evrimsel Mimarlık'ın amacı; yapılı çevrede, ortak yaşam davranışını ve metabolik dengeyi, doğadaki gibi sağlayabilmektir. Evrimsel Mimarlık'taki biçim türetme süreci; doğadaki morfogenez sürecine benzemektedir.

Mimarın zihninde gelişen mimari bağlamın geleneksel anlatım şekli; boşluk, strüktür ve biçimdir. Evrimsel Mimarlık'ta ise genetik dil aracılığıyla, genetik kodu, algoritması hazırlanır. Hazırlanan kod ile türetici kurallar oluşturulur. Türetici kurallar ile çok kısa süre içersinde, çok sayıda, birçoğu beklenmedik olan formlar ortaya çıkar. Bilgisayar modelleri ile formun gelişimi takip edilir. Evrimsel Mimarlık'ta, bilgisayar evrimsel hızlandırıcı ve üretken güç olarak kullanılmaktadır (Frazer, 1995).

Doğal biçimlerin kusursuzluğu ve çeşitliliği evrimin acımasız denemeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Doğada, çevreleriyle metabolik dengede olan bitki ve hayvanlar, türlerine bağlı olarak zengin bir biyolojik değişim geçirirler. Evrimsel Mimarlık'ın evrim teorisi ile analojisi kendi kendine organize olma eğilimli görüşü ve doğal seçilimdir. Doğal süreçteki metabolizma hareketleri ve operasyonların termodinamik kuralları, morfoloji, morfogenetik ve simetriyi kırma prensipleri olarak, araştırmanın merkezinde yer alır. Charles Darwin, Newton'ın paradigmasının stabilliğinden kopmayı, ayrılmayı sağlamış, sürekli gelişim ve değişimin yaşandığı yeni bir dünya kurmuştur (Frazer, 1995).

Evrimsel Mimarlık'ta bağlamı oluşturan anahtar, genetik algoritmadır. Kurallar, gen çaprazlamaları, mutasyonlar genetik algoritma sayesinde uygulanır. Çeşitli parametreler, doğadaki kromozom yapısına benzer şekilde bir dizi yapısında genetik algoritmada yer alır. Parametrelerin değeri, türetme sürecinde değişir.

Türetilen çeşitli formların içinden, genetik algoritmada kodlanan uygunluk değerine göre seçim yapılır. Genetik kodlamada önemli olan türetilecek dış form değil, form türetme sisteminin mantığının iyi kurgulanmasıdır (Kolarevic, 2003).

GENETİK ALGORİTMA

Bir sorunun çözümü için, adım adım ilerleyecek şekilde, iyice tanımlanmış, sonlu kurallar kümesi algoritma olarak tanımlanabilir. Algoritma, başlangıcı ve sonu belli olan adımlar kümesidir.1975 yılında John Holland tarafından temel ilkeleri ortaya koyulan genetik algoritmalar ise, sıralı dizili kurallara sahiptir, farklı olarak parametreler söz konusudur. Değişen parametrelerle alternatif çokluğuna sahip bir sonuçlar kümesi elde edilebilir.

Genetik algoritmalar ilk olarak, alternatifler üreterek, en uygunu bulma, tasarım problemini en iyi şekilde çözme gibi amaçlarla kullanılmıştır. Genetik algoritmalardaki alternatif çözümlerin fazlalığı evrimsel sistemler içinde anahtar rolü oynamıştır (Oxman, 2006).

Genetik algoritmalarda çoğalma, mutasyon kuralları, kromozom benzeri yapılara işlenmiştir. Kromozomlar, belirlenen parametrelerdeki değer değişimlerine göre farklılaşır. Genetik algoritmalar doğal seçilim ilkelerine dayanan bir optimizasyon yöntemidir. Genetik algoritmanın uygunluk değeri belirlenir. Uygunluk değeri göz önünde bulundurularak, yeni çözümler üretilir.

Mimar, biçimin kaynağını, biçimlenme kurallarını oluşturan genetik kodu yazar. Farklı çoğalma işlemleriyle aynı aileye ait, küçük farkları olan biçimler türetilir. Bu yöntemlerle geleneksel tasarım ortamında mümkün olamayacak çeşitlilikte tasarım alternatifleri elde edilir.

Tasarımın evrimsel modelinde, biçim, evrimsel sürecin sonunda ortaya çıkar. Evrimsel teknikler; form üretiminin sayısal mekanizmalarını inceleyen, uzun araştırmaların bir parçasıdır. Form türetme, genetik kod sayesinde gerçekleşir. Evrimin biyolojik modeli, özellikle morfogenetik bağlamla ilişkili olan hesaplamalı tasarımda önemli bir rol oynamaktadır. D'Arcy Thompson'ın "On Growth and Form" ve Stephan Jay Gould'ın "The Structure of Evolutionary Theory" çalışmalarından etkilenen, biyolojik metaforları kullanan türetici tasarım araştırmaları günümüzde çok yaygınlaşmıştır (Oxman, 2006)

Örnekler:

Evrimsel Mimarlık' açıklayabilmek için John Frazer'in Interactivator, Kristina Shea'nın EifForm programı, Greg Lynn'in Embriyolojik Ev, PWT'nin Watercube projeleri seçilmiştir.

Interactivator

Proje Tasarım : John Frazer, Architectural Association.
Proje Tarih : Ocak 1995.
Yer : Architectural Association Galerisi, Londra

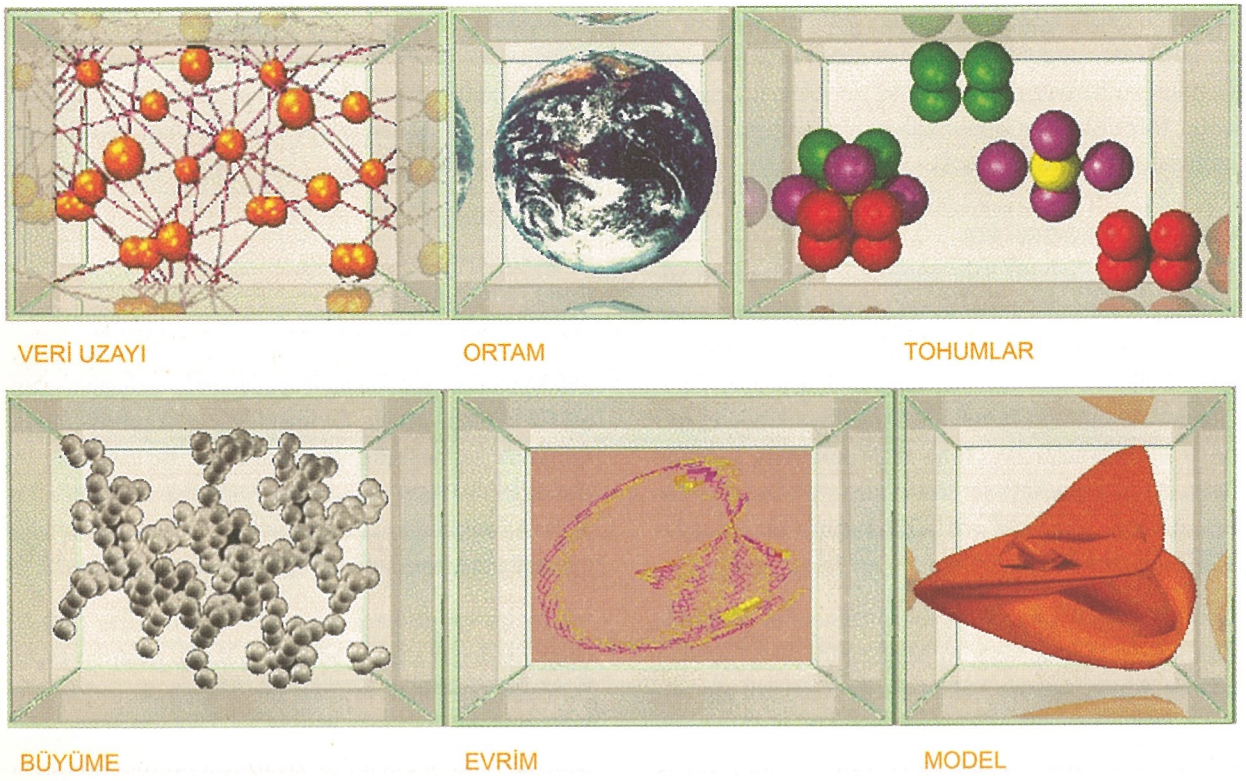
1995 yılında John Frazer'in yayınlamış olduğu Evrimsel Mimarlık kitabıyla, Evrimsel Mimarlık tanımlanmış, mimarlık sahnesinde yerini almıştır. Bu nedenle ilk örnek John Frazer'in Evrimsel Mimarlık sergisinde en önemli yere sahip olan, internet üzerinden ulaşılabilirliği sağlanan Interactivator projesi olarak seçilmiştir.

Interactivator projesi, evrimleşen ortamda, ziyaretçilere ve ortama tepki verecek şekilde tasarlanmıştır. Evrimsel özellikler taşıyan bir bilgisayar modelinin geliştirildiği araştırma projesidir. Genetik bilgi, modelin gelişimini etkiler ve ziyaretçilerin modelle etkileşimini sağlar. Ayrıca modelin sergilendiği alandaki sıcaklık, nem, ses, duman vb. şartlar da modelin evrimini etkilemektedir (Frazer, vd., 2002).

Interactivator bilgisayar modeli, çevrenin değişimine yanıt veren, gelişen bir sanal mimarlık yaratır. Başarılı gelişimler, çevresel uygunluk değerinin değerlendirilmesi ve sergiyi ziyaret edenlerin tepkileri tarafından desteklenmektedir. Model, ziyaretçilerin tepkisine hemen yanıt verir. Yapılan değişiklik, sayısal kontrollü modeli hazırlayan bilgisayara direk bağlantılı olan sistem sayesinde model üzerinde kaydedilir. Genetik kod üzerindeki evrim, fiziksel model üzerindeki değişikliklerle ortaya çıkar.

Evrimsel Mimarlık'ın ve Interactivator örneğinin anlaşılması için internet sitesi üzerinden sergiye ve Evrimsel Mimarlık kitabına ulaşım sağlanmıştır. Sanal ziyaretçilerden gelen genetik bilginin, gerçek ziyaretçiler gibi modele aktarılması, farklı internet sitelerinden programın yüklenebilmesini ve böylece de programın kendini kopyalaması, kopya programların farklı bir evrimsel yol izlemesi, izlenen yolların sonuçlarının merkez modeldeki gen havuzuna aktarılması sağlanmıştır (Frazer, vd., 2002).

Bütün bilgisayar modelleri, ağ bağlantısı olan çeşitli algılayıcılarla, çevresini algılayabilen cihazların oluşturduğu bir uzay olarak tanımlayabileceğimiz bir veri

Şekil1: Interactivator Veri uzayı- Ortam-Tohumlar-Büyüme-Evrim- Model. http://www.ellipsis.com/evolutionary/ (15.07.2009)

uzayına bağlıdır. Interactivator projesinin bileşenleri; veri uzayı, ortam, tohumlar, büyüme, evrim ve modeldir. (Şekil1)

Veri uzayının doğası girilen bilgiler veya değiştirilen bilgilerle şekillenir. Bilgi seviyesi modelin ve simülasyonun kapsamını arttırır. Veri uzayı, olası geometrik ilişkileri kontrol eder.

Modeli etkileyen ve modelle karşılıklı etkileşen ortam yaratılmıştır. Ortamın değişimi, aşama sırası ve öz yineleme, ortamın biçimlenmesi, düşünülmüştür.

Doğal ekosistem karmaşık bir biyolojik yapıya sahiptir. Doğal sistemde malzemeler geri dönüşümlüdür. Enerji verimli olarak kullanılır. Ama insan eliyle yapılan yapılı çevrede, geri dönüşümlü malzeme, enerjinin verimli kullanımı gibi konulara yeterince önem verilmemekte olduğu bilinciyle, Interactivator projesi üzerinde çalışılmıştır. Mimaride ekolojik yaklaşım, sadece doğal sistemi tekrarlamayı kastetmez; ama çevreyle etkileşim halinde olmanın en önemli amacı ekolojik gereklilikleri yerine getirebilmektedir.

Tasarlanan model, çevreyle simbiyotik ilişki içindedir. Çevresel faktörler, genetik kodun gelişimini etkiler ve değişimi başarılı gerçekleşenlerin seçilimini sağlar.

Model, ayarlanmış olan aşama sıralarıyla özbenzeş biçimlerin yenilendiği veri uzayı içinde dönüşür. Ortam, tohumun epigenetik gelişimini, yani DNA dizisindeki değişiklikten kaynaklanmayan, ama aynı zamanda irsi olan gen ifadesi değişikliğini belirgin bir şekilde etkiler. Tohumlar, veri uzayından kristalize edilmiş yapılarıdır. Tohumlar, kendi gelişimleri için gerekli olan yapım bilgisine sahiplerdir. Türetici kuralların tanımı ve gerekli olan genetik kodun bilgisi tohumlarda mevcuttur. Tohum; genetik kod taşıyıcısıdır. Tohumun içindeki genetik bilgiler, bölünme yoluyla öteki tohum hücrelerine geçer.

Projede sanal ortamda, davranışları doğaya benzeyen, yapay bir çevre, yapay doğa oluşturulmuştur. Yapay tohum, sanal ortamda büyüme, gelişme, çoğalma ve mutasyon gibi evrim süreçlerinden geçmektedir. Genetik algortimada tanımlı uygunluk değerini sağlayan tohum başarılı olur.

Sadece başarılı tohumlar, yaşamayı sürdürür, bir sonraki çaprazlama işlemine katılabilirler. Yeni formlar geliştirilmesi için kullanılır. (Şekil 2). Genetik teknikler dış formu modellemek için değil, içsel tasarım mantığı sağlamak için kullanılır (Frazer, 1995).

Embriyolojik Evler

Proje Tasarım : Greg Lynn FORM- Greg Lynn, Nicole Robertson, David Chow, David Erdman, Andreas Fröch, Jefferson Ellinger.
Proje Tarihi : 1995–1998
Bahçe Tasarımı Danışmanı : Jeffrey Kipnis

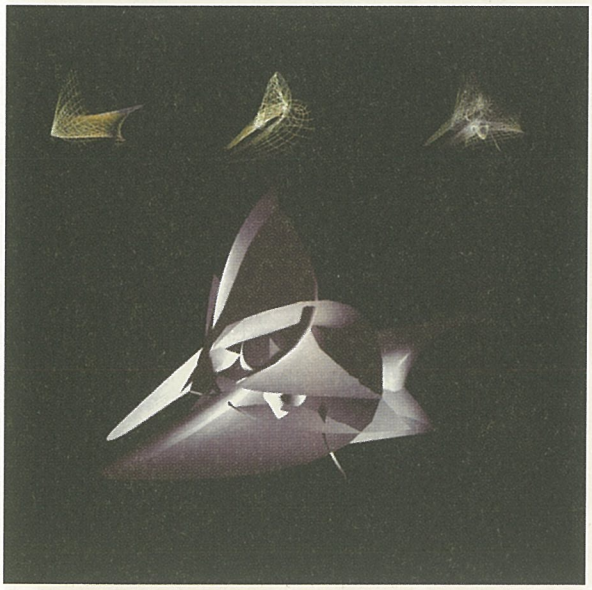
Greg Lynn, Hesaplamalı Tasarım tekniklerini mimaride kullanan öncü isimlerdendir. Embriyolojik evler projesi, International Design Forum ile Wexner Center for The Arts tarafından desteklenmiş bir araştırmadır. Los Angeles UCLA mimarlık bölümünden ve ETH Zürih'den CNC makineleri sağlanmış, akademik destek alınmıştır. Embriyolojik evler projesi, çeşitliliği, kişiye özgü uyarlamayı, sürekliliği, esnek üretim ve montajı sağlayan bir mekân üretme stratejisi olarak tanımlanabilir.

Projenin başlangıç aşamasında birbirinden farklı genetik yapıya sahip 6 ev oluşturulmuştur. (Şekil 3)

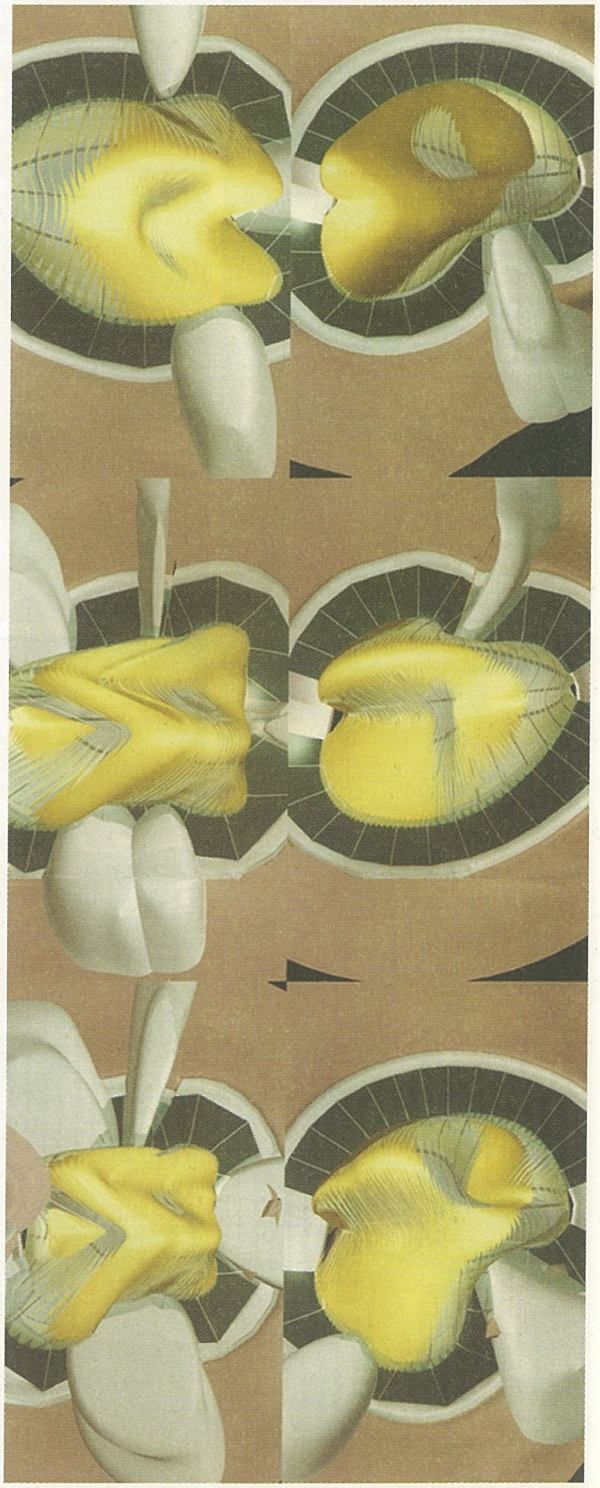
Başlangıç aşamasında tasarlanan 6 evin genetik kodlarıyla yapılan çaprazlama ve de doğal seçim işlemleri sonunda, 6 ana evden birçok farklı alternatif embriyolojik ev türetilmiştir. (Şekil 4)

Embriyolojik evin strüktürü çift cidarlı bir kabuk ve şişirilmiş panellerden oluşur. Paneller, daire kesitli çelik kirişlere bağlanmıştır. Embriyolojik evler, aşağıdan yukarıya doğru eğriler çizerek hacimleşen kabuğun bünyesinden türemektedir. Birinci kabuk çok hassas, yarı saydam, alüminyum ve cam panellerden oluşur. Gün ışığının yoğunluğu bilgisayar aracılığıyla hesaplanır ve istenilen açıda, ikinci kabuktan birinci kabuğa gölge düşürülür (Lynn, 2002).

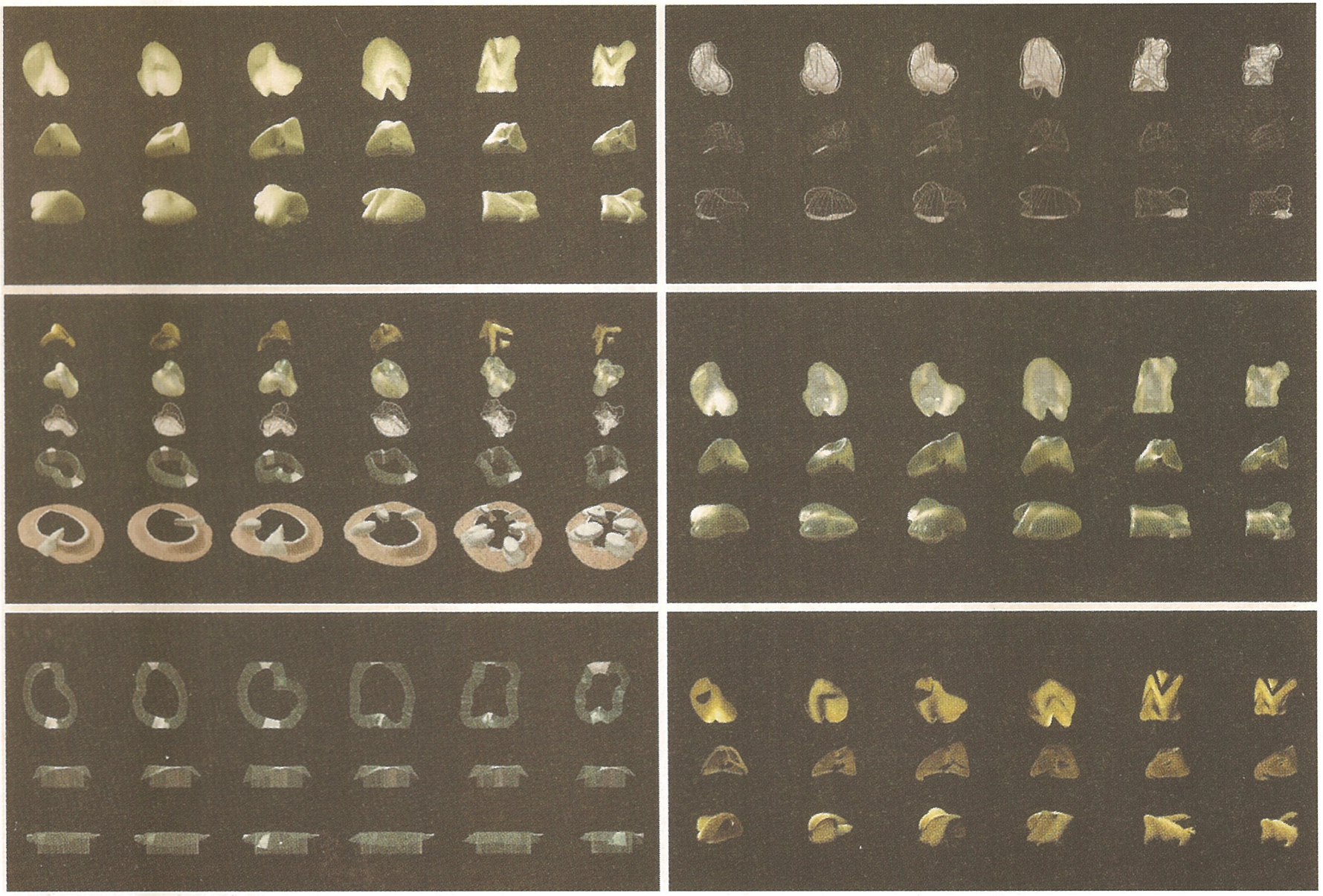
Bütün sistem elemanları birbirleriyle bağlantılıdır. Herhangi bir parçada meydana gelebilecek değişiklik eş zamanlı olarak diğer parçalara da etki etmektedir. Dış yüzey zeminle ilişkilidir. Bu nedenle değişiklikler

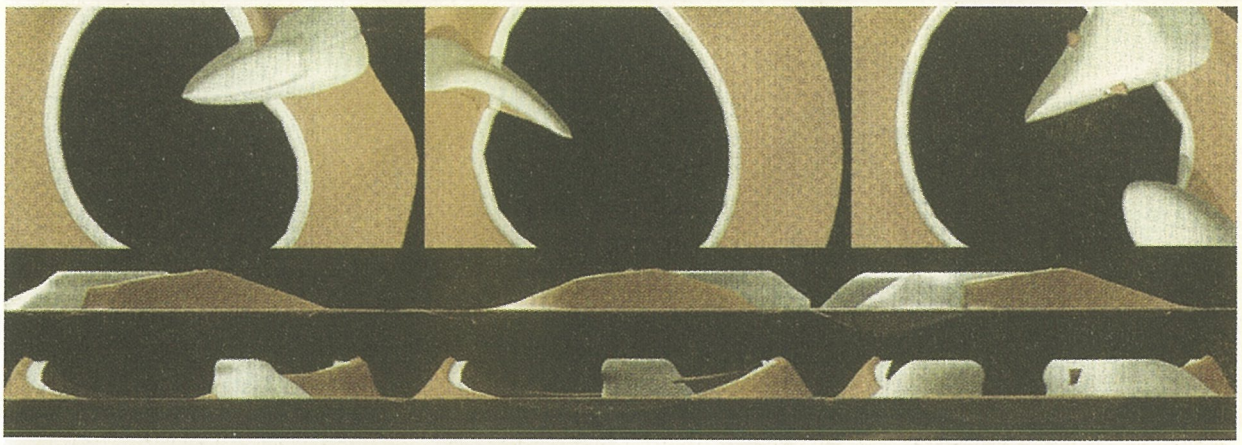
Şekil 2 : Modelin gelişimi. (Frazer, 1995)

Şekil 3: Altı ana evin kuşbakışı görünüşü . (Lynn, 2000)

Şekil 4 : Altı ana evden biçim ve strüktür çalışmalarıyla elde edilen evler. (Lynn, 2000)

Şekil 5 Embriyolojik ev plan, kesit. (Lynn, 2000)

Şekil 6 Embriyolojik ev katı modeli; 7.Venedik Mimarlık Bienali'nde sergilenen 1/3 ölçeğinde http://www.time.com/time/innovators/design/gallery_lynn1.html (15.07.2009)

bahçeyi de etkiler. Örneğin, evde oluşabilecek bir çukur; arazide plato oluşumu ya da toprakta yükselmeye neden olabilir. Evdeki deformasyonlar, arsayı etkiler (Lynn, 2000). Evler farklı arazi koşullarına, farklı iklim özelliklerine adapte edilebilir. Ev ve çevresindeki bahçe için gerekli olan minimum arazi 30°'den az eğimli, 30 metre çapında açık alandır (Lynn, 2000). Her bir evde 2048 panel, 9 çelik kiriş, 72 alüminyum omurga ve bütün taşıyıcı sistemi kaplayan tek bir cidar bulunmaktadır. Sabit sayıda eleman kullanılmasına karşın, her ev kendi şekline ve boyutuna sahiptir (Jodidio, 2002).

Embriyolojik evin içi, bir arabanın içi gibidir, mekaniktir. Evin donatıları bir embriyonun değişim evrelerini kendi yapısı içinde gerçekleştirebilecek bir devinimi gözeterek tasarlanmıştır. Masa, sandalye, küvet, depo ve kabinler bu anlamda mutlak nesneler değil, dinamik karakterleri ile çok programlı nesnelerdir. Embriyolojik evin döşemelerinde mantar, yapay deri, paslanmaz çelik, lastik, halı ve seramik önerilmiştir (Lynn, 2002).

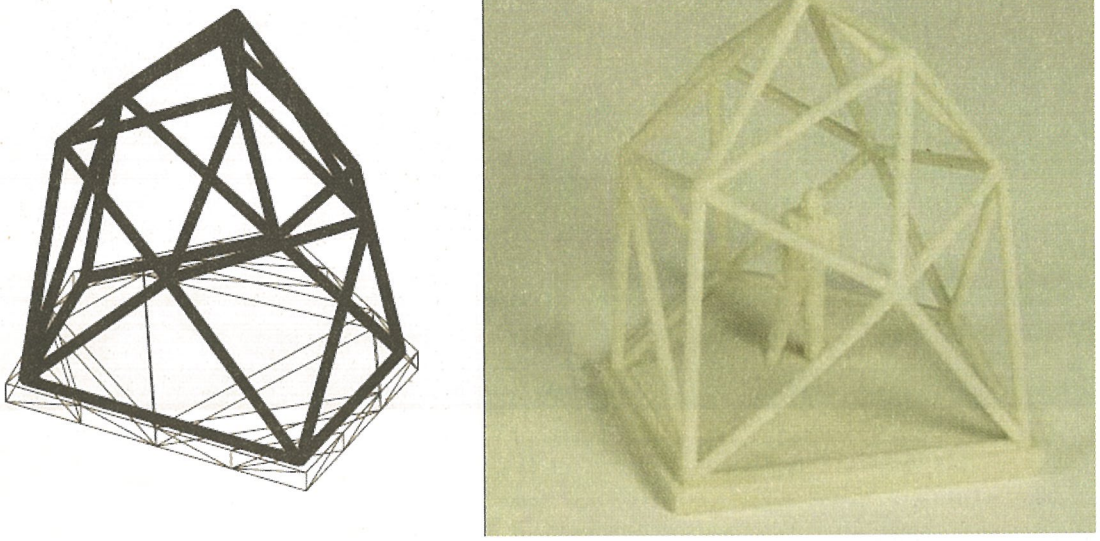
EifForm

Proje Tasarım : Kristina Shea
Proje Tarih : 2002
Yer : Amsterdam, Academie van Bouwkunst

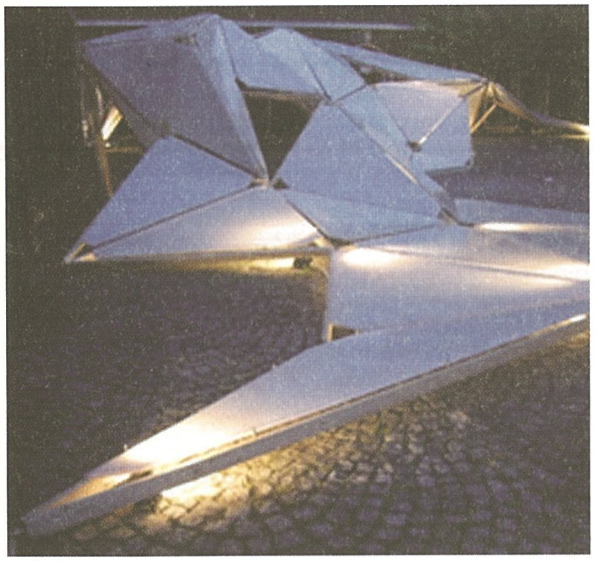
Kristina Shea'nın tasarladığı EifForm programı; akademik ortamda tasarlanmış ve uygulanma olanağı bulan, parametrik tasarım yöntemleri de kullanılan bir strüktür tasarım programıdır. EifForm programıyla kendi kendini taşıyan, biçimsel sürekliliğini koruyan, düzlemsel çatı makaslarının belirli mafsal noktalarıyla bir araya geldiği, açıklık geçebilen, strüktür tasarımları yapılmıştır. (Şekil 7) EifForm programı, performans analizlerine dayalı olarak topolojik strüktürler türeten, tasarımların optimizasyonunu yapan nadir programlardan biridir (Kilian, 2004).

Türetici sistemdeki başlangıç elemanı; düzlemsel çatı makasları olarak belirlenmiştir. Kombinasyon ve dönüşüm kuralları; geçilen açıklık, destek noktaları, gerekli yükseklik, yer çekimi ve yükler gibi parametreler ve topolojik kararlar olarak belirlenmiştir. Kurallar belirli bir sırada uygulanmaz; program bu kurallar arasından düzensiz seçimler yaparak farklı biçimler türetebilir. EifForm, evrim bağlamına uygun şekilde kendi kendine gelişir; tasarımcıya strüktürel kompozisyon alternatifleri sunar (Akipek, 2004).

EifForm, diğer alışıldık strüktür yazılımlarından oldukça farklıdır. Daha önce önerilmiş olan strüktürün analizini yapmaktan öteye geçip, yeni bir strüktür tasarlar. EifForm programıyla, Kristina Shea tarafından Amsterdam'da Academie van Bouwkunst'da 2002 yılında, standart ahşap kesitleri ve kanca birleşimleriyle ilk uygulaması yapılmıştır. (Şekil 8) EifForm programının ikinci uygulaması Gen(H)ome Project sergisinde gerçekleşmiştir. Open Source Architecture adında

Şekil 7 EifForm ile tasarlanmış 3 boyutlu model ve modelin 3 boyutlu çıktısı. (Sass, Shea ve Powell, 2005)

Şekil 8 Academie van Bouwkunst'da üretilen ilk prototip.
http://www-g.eng.cam.ac.uk/enginuity/issue11/article6.html

genç mimarlardan oluşan bir grup, 29 Ekim 2006–25 Şubat 2007 tarihleri arasında MAK Mimarlık Sanat Merkezi'nde, Schindler Evi'nde Gen(H)ome Project sergisini düzenlemişlerdir. (Şekil 9)

OpenSource Architecture grubunun, Gen(H)ome sergisinde EifForm programıyla tasarladıkları, "The Hylomorphic" adını verdikleri saçak konstrüksiyonunu Schindler Evi'nin avlusunda sergilemişlerdir.

OpenSource Architecture'ın bu sergideki amaçları mimarlık teorisi, tarih, tasarım metotları, teknolojik araştırmalar ve tasarım arasındaki sinerjik bağı kurabilmek olmuştur (Leuppi, Shea, 2008).

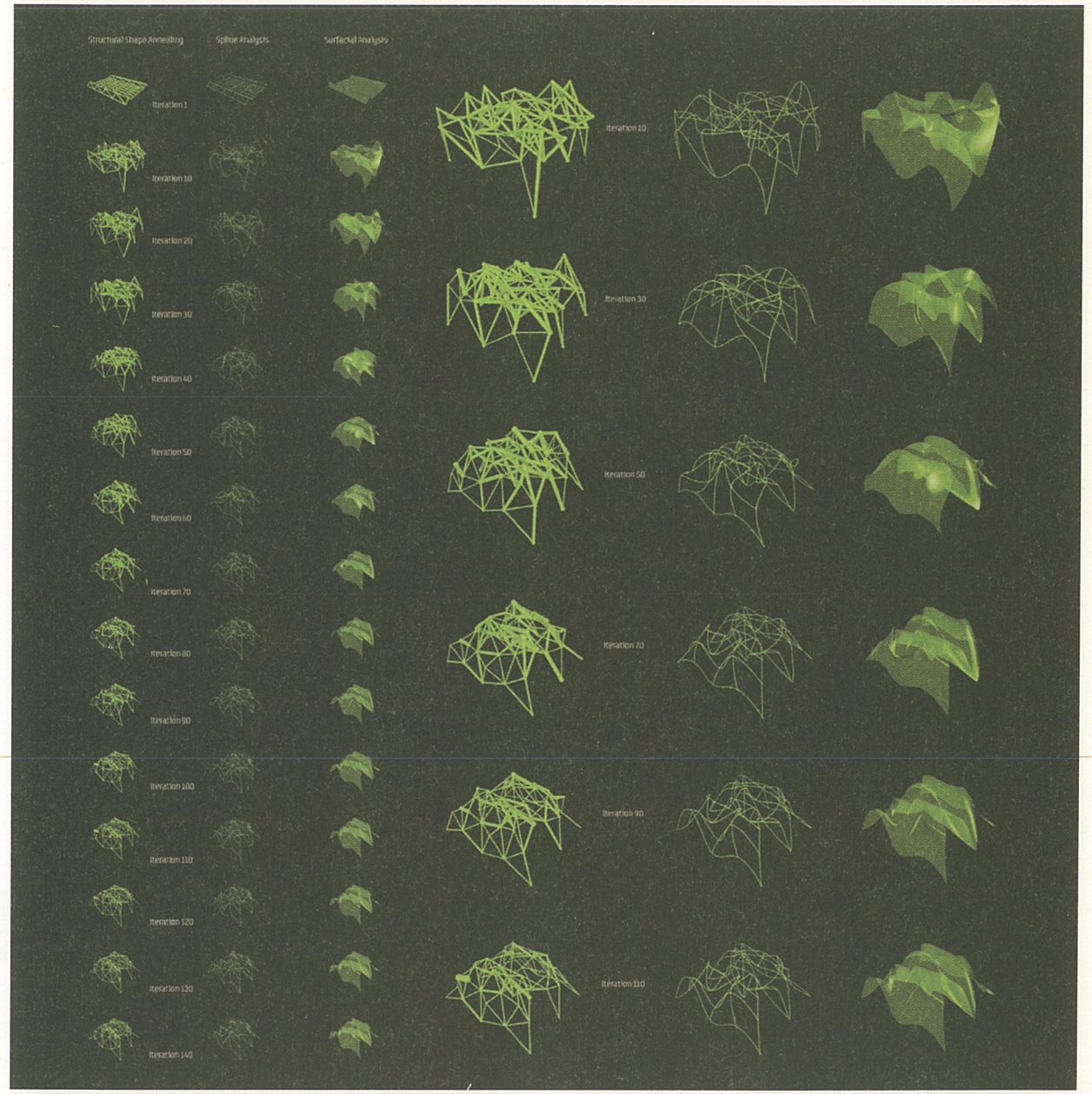
Şekil 9 Schindler Evi'nin avlusunda Hylomorphic projesi
(Leuppi ve Shea, 2008)

Gen(H)ome sergisi kapsamında tasarlanan Hylomorphic projesinde saçak alternatifleri tasarlanırken, inşa edilebilir alan kıstası; avlu boyutu, avludaki ağaçların konumları yükseklikler gibi tasarımı kısıtlayıcı veriler, diğer parametrelerle birlikte programa girilmiştir. Şekil 10'da EifForm programıyla tasarlanan saçak alternatifleri görülmektedir.

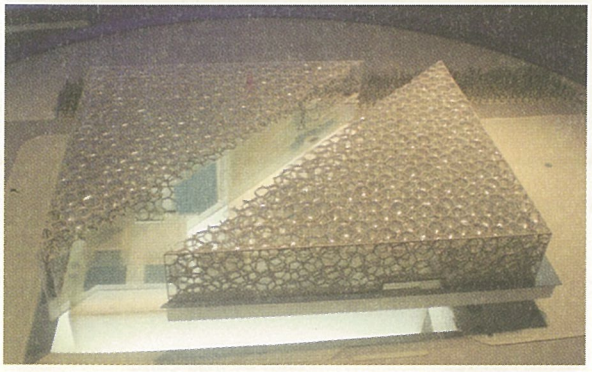
Watercube Ulusal Yüzme Merkezi

Proje Tasarım : PTW; Peddle Thorp ve Walker mimarları
Strüktür Tasarımı : Ove Arup, China State Construction Engineering Corporation, CSCEC Shenzhen Design Institute.
Proje Tarihi : 2003–2007
Yer : Pekin.

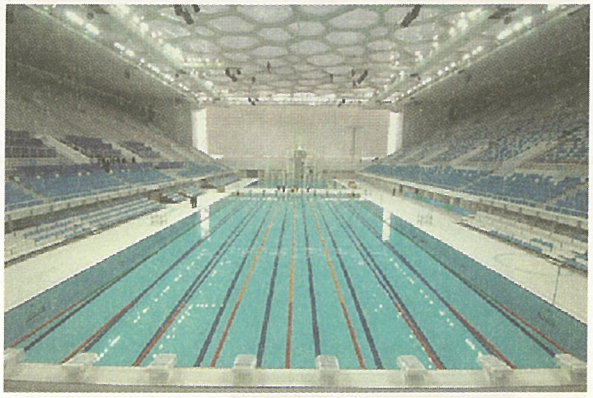
Watercube projesi ise 2000'li yıllara gelindiğinde Evrimsel Tasarım tekniklerinin uygulanabildiği noktaların anlaşılabileceği bir projedir.

Şekil 10 EifForm tasarım alternatifleri (Shea, Gourtovaia, Chaplin ve Libonati, 2006)

Şekil 11 Watercube maket fotoğrafı (http://2008beijinglauren.files.wordpress.com/2008/08/cimg5051.jpg, 15.10.2009)

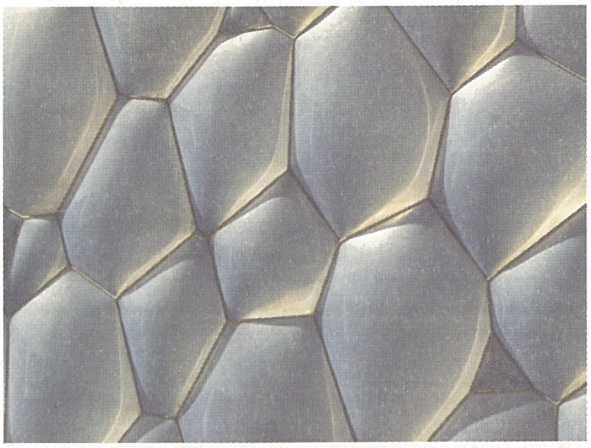
Şekil 12 Watercube iç mekân. (http://digitalseance.files.wordpress.com/2008/03/water_cube_inside_unveiled.gif, 15.10.2009)

2008 Pekin Olimpiyatları için, birçok yeni projeye imza atılmıştır. Bunlardan biri olimpiyatlar için Herzog&de Meron tarafından yapılan Kuş Yuvası adıyla da anılan, Ulusal Stadyum binasının yanında, 2003'de açılan yarışmayı kazanan PTW mimarlık ofisi tarafından yapılmış olan Watercube Ulusal Yüzme Merkezi'dir. Watercube tasarımı, sabun köpüğü algoritmasından türeyen strüktürel bir düzen kurulmasıyla evrimsel bir tasarım modeli olarak alınabilir (Turan, 2009). (Şekil 11) Arup'un tasarımı organik hücrelerin doğal modelini ve sabun kabarcıklarının oluşumunu temel alıyordu. Merkezin mavi kabarcık duvarları içinde olimpik yüzme ve dalma yarışmaları için havuzların yanında 17.000 izleyici için koltuklar bulunmaktadır. (Şekil 12) Doğal bir sisteme benzer şekilde organik ve rastlantısal bir tasarım yapılmıştır. Birbirini tekrarlayan ve türeten bir sistem mevcuttur. Baloncukların birbirlerine düzenli bir geometride dokunduklarından yola çıkarak, düzenli kesişme noktaları, düğümleri ve dikmeleri olan bir strüktür oluşturulmuştur. (Şekil 13)

İç strüktür, üç farklı düğüm ve dört farklı elemandan oluşmaktadır. 22.000 adet çelik eleman, 12.000 adet düğüm noktası bulunmaktadır. Duvar kalınlığı 3,6 m. çatı kalınlığı 7,2 m olan, 6500 ton çelikten oluşan strüktür, inşaat alanında montajı yapılacak şekilde düz ağlardan meydana gelen dikdörtgen biçimli kutu bölmelerden oluşmaktadır.

Malzeme olarak ETFE adı verilen, yenilenmiş çok hafif, şeffaf bir teflon seçilmiştir. ETFE; geleneksel cama oranla daha fazla gün ışığını ve sıcaklığı içeri alır. Su küpünün ETFE dolgularla kaplanması, onu etkin bir sera haline getirmektedir. Gün ışığı yapıya yüksek oranda girmektedir.

Havuz suyunu gün ışığı ile ısıtmak için güneş enerjisinden faydalanılmaktadır. Gün ışığı, havuz suyunu ısıtmakta ve yapıyı aydınlatmak amacıyla kullanıl-

Şekil 13 Sabun köpüğü konstrüksiyonu. (http://travel.ec-t.com/mall/c101/s26079/2008_Debbie_Gallery.aspx, 15.10.2009)

No	Görsel	Proje İsmi	Amaç - İşlev	Gerçekleşme Durumu	Ülke
1		Interactivator	Evrimsel bilgisayar modeli geliştirmek Form türetmek	İngiltere'de sergilendi Sanat ortamda varlığını sürdürüyor	İngiltere
4		Embriyolojik ev	Konut	Araştırma projesi	ABD
2		Eifform	Strüktür tasarımı	Prototipler geliştirildi	Hollanda Amerika
6		Watercube	Yüzme Havuzu	Pekin"de inşa edildi	Çin Avustralya

Şekil 14 : Watercube (http://www.iaacblog.com/2008-2009/term02/s5/wp-content/uploads/2009/02/22.jpg, 15.10.2009)

Hesaplamalı Tasarım Tekniği	Bağlam	Mimari Tasarım	Üniversite	Ekolojik Yaklaşım	Tarih
Genetik kodlama kendini üreten, türetici	Doğal seçilim, Kendi kendine oluşum, Evrim	John Frazer	Architectural Association Ulster	Geri dönüşüm Yaşayan organizma	1995
Genetik kodlama Kendi kendine gelişen	Doğal seçilim, Büyüme, Gelişme	Greg Uyn	UCLA	-	1995 1998
Optimizasyon Kendini üreten, türetici	Kendi kendine oluşum, Evrim, Türetme	Kristina Shea	Academie van Bouwkunst	-	2002
Kendini üreten, türetici	Doğayla bütünleşme, Kendi kendine oluşum	PTW	Trinity Collage	Güneş enerjisi kullanımı Geri dönüşüm	2003 2007

Tablo 1 Proje verilerinin karşılaştırma tablosu.

maktadır. Böylece enerji kaybının %30 oranında azaltılması sağlanır. Ayrıca kullanılan suyun filtre edilmesi ile de suyun geri dönüşümlü olarak kullanılması ve enerji tasarrufu planlanmıştır. (Şekil 14)

Doğal malzemelerin geliştirilmesi ve biyolojik malzemelerin karmaşık içyapıları üzerinde çalışmak evrimsel bir yaklaşımdır. Sıvı kristalleri, doğal polimerler, kopolimerler gibi kendi kendine düzenlenebilen malzemeler, biyoteknoloji alanında, denizcilik, otomotiv, havacılık uygulamalarında ilk olarak kullanılmıştır; ama yeni strüktürler, sistemler üreterek, ileri mimarlık ürünleri ortaya çıkarmak için, potansiyele sahiplerdir (Weinstock, 2006).

PTW mimarlık ofisi ve Arup tarafından tasarlanan Watercube, Weinstock (2006) tarafından kendi kendini üreten, organize olan bir strüktür tasarlandığı için evrimsel mimarlık ürünü olarak nitelendirilmiştir.

Proje Verilerinin Karşılaştırması

• Amaç - işlev ölçütüne göre incelendiğinde dört Evrimsel Mimarlık örneğininde farklı işlevler için tasarlandığı görülmüştür. Interactivator projesi; Evrimsel Mimarlık konusunda çığır açan, bir evrimsel bilgisayar modeli oluşturulmasını sağlamış; Architectural Association mimarlık okuluyla birlikte yürütülen bir araştırma projesidir. 1995 yılından günümüze kadar projeye internet üzerinden erişilebilirlik sağlanmaktadır. Embriyolojik Evler projeleri gelecek için konut projeleri araştırmalarıdır. EifForm projesinde optimizasyonlu strüktür tasarımı yapılmaktadır. Watercube Ulusal Yüzme Merkezi, 2008 Pekin Olimpiyatları için tasarlanmıştır.

• Gerçekleşme durumları incelendiğinde Evrimsel Mimarlık alanında verilen ilk örneklerin Interactivator'ın ve Embriyolojik Evler'in deneysel projeler olduğu belirtilebilir. EifForm projesine uygulama olanağı bulunduğu, son olarak verilen Watercube Ulusal Yüzme Merkezi projesiyle, kendinden önceki deneysel araştırma projelerinden sonra, inşaata geçilmiştir.

• Projelerin tasarlandığı ülkeler incelendiğinde; Amerika, İngiltere, Hollanda, Almanya, Avustralya gibi Hesaplamalı Tasarım konusunda gelişmiş örnekler veren ülkelerde gerçekleştikleri tespit edilmiştir.

• Hesaplamalı Tasarım tekniğine göre örneklere tek tek bakarsak; Interactivator, Embriyolojik Ev projelerinde genetik kodlama yapılmış, genetik algoritmalarla tasarım geliştirilmiştir. Watercube, EifForm, Interactivator projelerinde kendini üreten, türetici tasarım teknikleri uygulanmıştır. Kendi kendine gelişme, büyüme ise; Embriyolojik Ev ve de Interactivator projelerinde görülmektedir.

• Projelerin hepsinde mimarların, matematikçiler, bilgisayar programcıları, sanatçılar, gibi farklı disiplinlerden uzmanların bir arada çalıştıkları gözlenmiştir. Ayrıca projelerin çoğunda üniversitelerle işbirliği yapılmış ya da üniversitelerden dışarıdan destek alınmıştır. Artık mimarın proje tasarımında yalnız olması durumu söz konusu değildir.

Sibernetik uzmanı Gordon Pask'ın, John Frazer'in Evrimsel Mimarlık kitabı önsözünde yazdığı gibi mimarın rolü değişmiştir. ESARQ'da Genetik Mimarlık lisansüstü programının kurucusu ve halen yönetici olan Alberto Estevez'in de konuyla ilgili ileriye dönük tahmini; mimarların, genetik mühendislerle projelerini yapacakları şeklindedir.

• Projelerin ortak bağlamının doğaya saygılı tasarım olduğu söylenebilir. Evrim teorisinden hareketle yola çıkan Evrimsel Mimarlık yaklaşımı ürünü olan bu projelerde; büyüme, gelişme, doğayla bütünleşme, kendi kendine oluşum, doğal seçilim gibi prensiplere bağlı kalınmıştır.

• Ekolojik yaklaşımlar göz önünde bulundurulmuştur. Projelerde malzemelerin geri dönüşümlü kullanılması, yapıların kendi enerjisini kendi üretmeye yönelik adımlar atacak şekilde tasarlanması hedeflenmiştir. (Tablo 1)

Evrimsel Tasarım Sistemlerinde, bilgisayar genel anlamda tasarıma yardımcı olacak bir araç değil, evrimsel bir hızlandırıcı ve üretici güç olarak kullanılmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki gelişimin sonucunda genetik, matematik, fizik gibi birçok disiplinde yaşanan değişim ortamının yansımaları mimarlık alanında da kendini göstermiştir. Tasarım için kullanılan genetik teknikler, içsel bir mantık modellemektedir. Yapılan ilk çalışmalarda tasarımlar, bilgisayarın hayal gücünde evrimleşmiş, gerçekleştirilememiştir. Ancak zaman içinde yapılan deneysel çalışmaların sonucunda, Evrimsel Tasarım Sistemleri uygulama alanı bulmaya başlamıştır.

Bilgisayar artık bir tasarım ortağı gibi çalışır, alternatifler sunar. Ortaya çıkan sonuçlar arasından seçimler yapmak, gerekliyse kurulan sistemde değişiklikler

yapmak ve değerlendirme yaparak tasarımı yönlendirmek tasarımcının rolüdür.

Hesaplamalı Tasarım teknikleri sayesinde, karmaşık geometrilere sahip, eğrisel ve amorf biçimler tasarlanabilir ve de uygulanabilir olmuştur.

Tarihsel süreçte doğaya analojik ilişki kurarak başlayan mimarlık-doğa ilişkisi; günümüzde, bitkilerin büyümesi, evrim, doğal seçilim gibi doğayla ilgili olguları ve genetik kodları, mutasyon gibi biyolojik olguları, mimari tasarıma model almak olarak devam etmektedir. Artık mekân yaşayan bir organizma olarak ele alınabilmektedir.

Bilgisayarın mimarlık alanında kullanımı, ilk olarak bilgisayar destekli çizimle başlamıştır. Daha sonra bilgisayarın rolü sadece çizim aracı olmaktan daha ileri gitmiş; bilgisayar destekli tasarım ve üretim araçlarıyla mimarlar, dosyadan fabrikaya diye özetlenen dijital üretimle tanıştırılmıştır.

Hesaplamalı tasarım teknolojilerinin bugün gelmiş olduğu noktada eleştirilmesi gereken; bu teknolojilerin form oluşturma amaçlı kullanılmasıdır. Sadece biçim dili yaratmak üzerine gelişen bir mimari kalıcı olmayacaktır. Hesaplamalı Tasarım teknolojileri alanındaki çalışmalar ilerledikçe, hazırlanan algoritmalara gerekli verilerin girilmesiyle, biçimsel davranışların giderek azalacağı, doğaya saygılı, işlevsel tasarımların artacağı öngörülmektedir. TOL

NOT :

Bu yazı Y. Mimar Eda Erkan Altunbaş'ın YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Doç. Dr. Murat Soygeniş danışmanlığında gerçekleştirdiği yüksek lisans çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır. Yıldız Buluşmaları proje arşivinden Greg Lynn projeleri için yararlanılmıştır.

KAYNAKLAR

Akipek, F.,Ö., 2004. Bilgisayar Teknolojilerinin Mimarlıkta Tasarım Geliştirme Amaçlı Kullanımları, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Frazer, J., 1995. An Evolutinary Architecture, AA, Londra.

Frazer, J., Liu X., Tang M. X., 2002. "Generative and Evolutionary Techniques for Building Envelope Design, Generative Design, Generative Art 2002, 3.1-3.16.

Interactivator, http://www.ellipsis.com/evolutionary/ (15.07.2009)

Jodido, P., 2002. "Greg Lynn/Form", Architecture Now!, Taschen, İtalya, Vol.2:340-345.

Kilian, A., (2004) "Linking Hanging Chain Models to Fabrication", Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA, 1-17.

Leuppi, J., Shea, K., 2008. "The Hylomorphic Project",The Arup Journal, 1/2008:28-30.

Lynn, G., 2000., "Embryologic Houses", Domus, 822:8-14.

Lynn, G., 2002. "Canlanan Biçim" (Çev. N. Togay), Mimarlık ve Sanallık, Boyut, İstanbul, 63-89,

Oxman,R., 2006. "Theory and design in the first digital age", Design Studies, Vol 27, No. 3, 229-265.

Sass, L., Shea, K., Powell, M., 2005. "Design Production", eCAADe 2005, 1-7.

Shea , K, Gourtovaia, M., Chaplin, C., Libonati, H., 2006. "The Hylomorphic Project", The GenHome Project, MAK Center, 1-14.

Thompson, D., 2000. On Growth and Form, Cambridge University Press, Cambridge, İngiltere.

Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/ (15.07.2009)

Turan, B. O., 2009. Dijital Tasarım Sürecinin Geleneksel Tasarım Stüdyosuna Etkileri, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Weinstock, M., 2006. "Self-Organisation and Material Constructions", Architectural Design, V:76 N:2, 34-42.

Watercube, http://digitalseance.files.wordpress.com/2008/03/water_cube_inside_unveiled.gif (15.10.2009)

Watercube, http://www.ptw.com.au/ptw.php (15.10.2009)

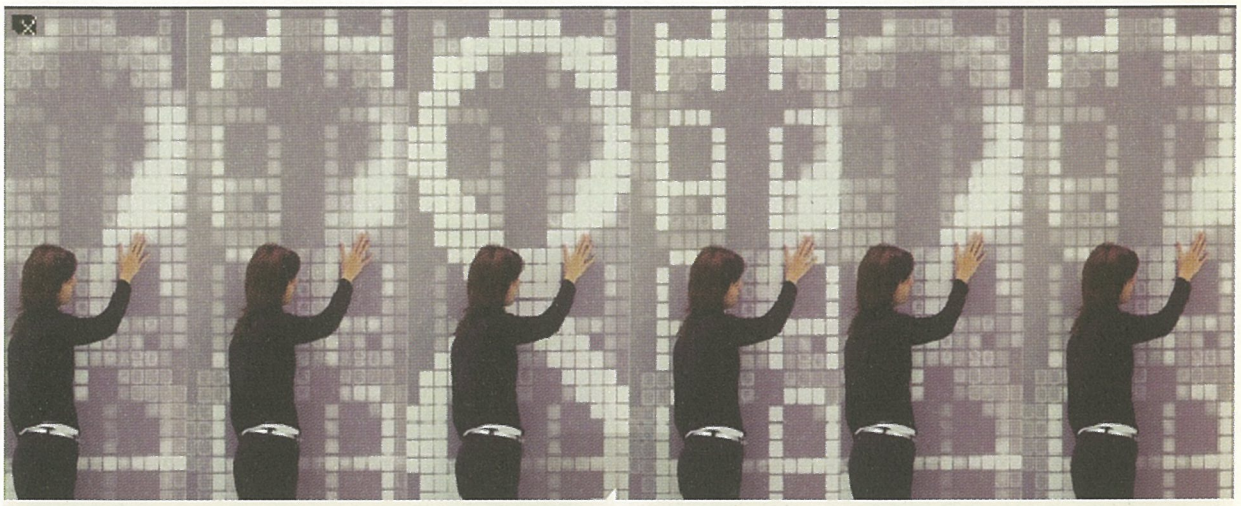
Watercube, http://www.arcspace.com/architects/ptw/ (15.07.2009)

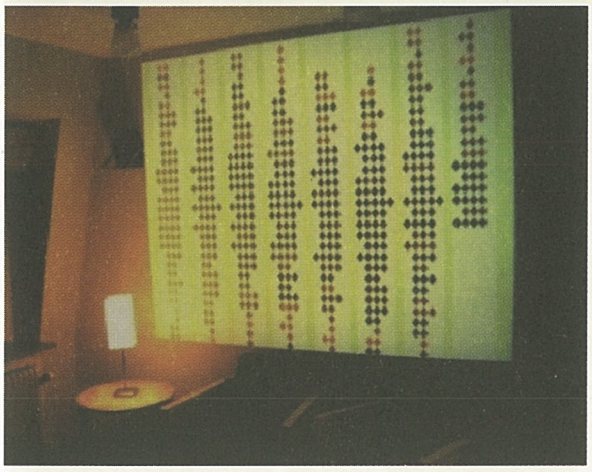
Mekan Tasarımı Sürecinde İleri Teknolojiler Kullanılması Üzerine

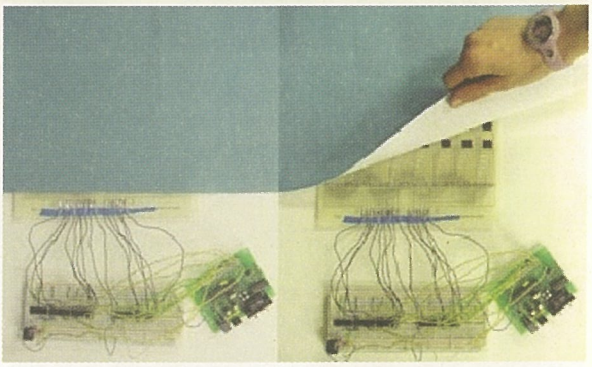
Figen Gül,
Mimar, Doç. Dr.
Uluslararası Saraybosna Üniversitesi
Mimarlık Programı

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler şüphesiz her alanda ilerlemenin ve değişimin yüzyılımızdaki itici gücüdür. Tasarımcılar ve araştırmacılar bu teknolojik gelişmelere artan bir ilgi göstermekte ve bu konudaki çalışmaları yönlendirmektedirler. William J. Michell meşhur üçlemesinde (City of Bits (1995), e-topia (1999) ve Me++ (2003)) dijital teknolojilerin günlük hayatımızdaki rolünü incelemiş, yapay çevrenin teknolojinin etkisi ile girdiği değişimi anlatmıştır. Özellikle son yıllarda mimari mekan yaratma sürecinde bu ileri teknolojilerin etkin bir biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Hızla gelişen bu tasarım teknolojilerinin yapay çevremizdeki yeni tasarımları biçimlendiren, fiziki çevre ile dijital dünyanın sınırlarının bulanıklaştığı üç değişik kullanımına ilişkin örnekler vermeye çalışacağım.

Biricisi dijital medya teknolojisinin iç mekanda bir obje olarak veya duvar, döşeme gibi genel yapı elemanlarıyla beraber çeşitli şekillerde kullanıldığı uygulamalardır. Günlük hayatta kullandığımız eşyaların bilgiye erişmek, güncellemek ve en önemlisi de hayatımızı düzenlemek için birer arayüz olarak kullanılması fikri yaygınlaşmaktadır. Bu noktada 'ambient' yapı elemanlarının kullanımı gündeme gelmektedir. Dijital medyanın mekanı oluşturan bu yeni yapı elemanı olarak kullanılmasına örnek olarak 'Not so White Wall Papers' ile 'Activity Wallpaper' isimli iç mekan uygulamasını gösterebiliriz. 'Activity Wallpaper' İsveç Viktorya Enstitüsü'nde çalışan bir grup araştırmacının İnformative Art projeleri bünyesinde geliştirdiği bilgi görselleme sisteminin bir parçasıdır. Bu duvar elemanının çalışma esasını kısaca özetlemek gerekirse, algılayıcıları sayesinde ortamdan elde edilen mekana (ses, müzik ve gürültü v.s. gibi) ve insanlara ait bilgi (doğum günü, günlük takvim vb.) sistemin hafızasında depolanır, özel algoritmalarla hesaplanır, ve ardından sürekli değişen renk ve şekillerden oluşan görsel bir eleman olarak projeksiyondan yansıtılır. Geometrik desenli bir duvar kağıdını andıran bu yeni sunumu oluşturan her bir kolon, sistemin hafızasındaki bir günü temsil etmektedir (Şekil 1). İkinci örnek olarak, kullanıcılarla etkileşime giren dijital bir mimari eleman olarak bir araştırma projesinden yola çıkarak kinetik bir ara yüz olarak geliştirilen ve son senelerde ticari olarak da pazarlanmaya başlanmış olan 'Not so White Wall Papers' uygulamasından bahsedebiliriz. İlk bakışta sıradan bir duvar kağıdı gibi görünen bu uygulamada aslında önce duvara bir ağ şeklinde al-

Şekil 1: Activity Wall (solda) Not So White Walls (sağda) (http://www.sics.se/fal/projects/infoart/actiwall.html , http://www.we-make-money-not-art.com/archives/2004/07/not-sowhite-walls-interactive-w.php)

gılayıcılar ve dirençler yerleştirilmiştir. Dokunmaya ve sese duyarlı bu büyük ara yüz sayesinde elektronik posta, SMS mesajlarını okumak ve bilgisayarınızdaki fotoğraflara ulaşmak veya evdeki bazı cihazları açmak ve kapatmak mümkün olabilmektedir. Pasif dekoratif bir mimari eleman olmanın çok ötesinde, bu yeni dijital medya kullanımı sayesinde iç mekanı oluşturan duvarlar insanların iletişim kurulabileceği medya ara yüzleri haline gelmektedir (Şekil 1).

Fiziki çevre ile ileri teknolojilerin buluştuğu ikinci örnek ise yaşadığımız fiziki çevre ile sanal dünyanın çeşitli şekillerde bir araya geldiği, mekan tasarımı, insanoğlunun varolması, çevresini algılaması gibi kavramları başka boyutlara taşıyan 'Cyberspace' (siber uzay) kavramıdır. 'Cyberspace' ya da bir başka deyimle siber uzay kavramının ilk kez 1984 yılında Gibson'nun bilim kurgu romanı olan 'Neuromancer' da bahsedildiğini görmekteyiz. 90`lı yılların başında öncelikle VRML ve sonrada oyun teknolojisindeki gelişmeler sayesinde siber uzay bir roman teması olmaktan çıkmış ve gerçek hayatımızın bir parçası olmuştur. İnternet ortamı da hızla gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Sanal ortamlar artık rahatlıkla eriştiğimiz, günlük yaşamımızın önemli bir boyutu haline gelmiş, Facebook, Twitter, YouTube, Flickr vb. isim ve biçimlerde gündelik hayatımızın pek çok safhasına girmiştir.

Özellikle sanal dünyalar son on yılda artan bir ilgi görmeye başlamışlardır. Sanal dünyalar internet ortamındaki diğer ortamlardan çok farklı özellikler taşımaktadırlar. En belirgin fark sanal dünyaların fiziki ve mimari çevremizden esinlenerek çeşitli mekanları içerecek şekilde tasarlanmış olmalarıdır. Bu açıdan baktığımızda sanal dünyada tasarım, aslında fiziki dünyada tasarım yapmaktan çokta farklı değildir. Tabi olarak fiziksel çevrenin bünyesinde barınan atmosferik olaylar, yerçekimi ve buna bağlı olarak strüktürel kaygılar, gibi çeşitli faktörler kısıtlayıcı unsur olmaktan çıkıp, tasarımcıya daha özgür ve yaratıcı olma imkanı sağlarlar. Ayrıca kullanıcılar 'avatar' ismi verilen insan biçimindeki karakterler sayesinde bu dünyada istedi-

Şekil 2. Second Life yardım adası (solda), Manhattan'ın caddeleri (sağda). (kaynak:www.secondlife.com)

ği gibi gezer, uçar veya bir mekandan bir diğerine 'teleport' edilir. Avatar karakteri sanal dünyaların yaşadığımız fiziki çevre gibi algılanmasında oldukça etkili bir rol oynarlar. Avatar sayesinde 'tasarımın içinde tasarım' (Gül, 2009) yapabilme imkanı tanıyan sanal dünyalar, inşa etmeden yapıların 3 boyutlu modellerini dolaşma, çevre ile olan ilişkisini incelemeyi mümkün kılmaktadırlar. Aynı zamanda sanal dünyada tasarım, yapay zeka ve ajan teknolojisi sayesinde ısı, güneş-gölge, rüzgar gibi atmosferik şartları test etme ve kullanıcı ile ilgili pek çok görsel ve fonksiyonel hususu inceleme imkanı da vermektedir. Son zamanlarda sanal dünya kullanımındaki gelişmeler sayesinde bu ortamlar insanların mevcut hayatlarına alternatif olan bambaşka bir gerçeklik yaşadıkları, alışveriş yaptıkları, eğitim gördükleri, ticaret yaptıkları, gerçek hayatta yapamayacakları aktiviteleri yaptıkları sanal bir hayat sürdürdükleri 'diğer bir mekan' halini almaktadır. Bu sanal dünyalara en güzel örneği son zamanlarda çok büyük bir kullanıcı sayısına ulaşan Second Life (İkinci hayat) teşkil edebilir. Second Life Linden Araştırma laboratuarlarında geliştirilmiş olan sanal bir dünyadır. 'Linden' doları kullanılarak sanal dünya sakinleri (kullanıcılar) başta arsa olmak üzere, çeşitli mal, yazılım ve tasarım ürünü gibi çok çeşitli nesneler alıp satarak ticaret yapabilir, borsayı takip edip alım-satıp yapabilir, sesli veya yazılı iletişim kurarak sosyalleşebilir veya sanal sınıflarda eğitim görüp konferans ve panellere katılabilir ve bildiri sunabilir. Sayısız aktivitenin yer aldığı bu sanal dünyada pek çok dünya kentinin birer örneği modellenmiştir, New York Manhattan bunlardan biridir (Şekil 2).

Son olarak yapay zeka teknolojisinin mekan tasarımı ile olan ilişkisine değinmek istiyorum. Genel olarak yaşadığımız mekanlar kullanım amacına uygun olarak, belirli bir program çerçevesinde tasarlanır, zaman içinde geçirebileceği herhangi bir değişim öngörüsü olmadan da inşa edilirler. Biz bu mekanları pasif mekanlar olarak adlandırıyoruz. Bu noktada kullanıcının değişen ihtiyaçlarına cevap verebilecek ileri teknolojilerin mekan tasarımında etkin bir şekilde kullanılmasını esas edinmiş aktif mekanlar yaratma düşüncesi pek çok araştırmacının çözüm bulmaya çalıştığı bir sorun halini alıyor. Konfor şartlarını iyileştirmek amacıyla ısı algılama sistemleri olan, video kayıt yapma ve bilgi saklama kabiliyeti olan, yaygınlaşmış bilgisayar teknolojisi, çevresel ses ve ışık sistemlerinin ileri düzeyde kullanıldığı akıllı ev uygulamaları yaygın hale gelmektedir. Bazı araştırmacılar duyarlı (responsive) mekanlar olarak da isimlendirilen bu akıllı ev teknolojisini biraz daha ileri düzeye taşımak için çalışmaktadırlar. Bu çalışmalar yapay zeka, ajan ve algı teknolojisi sayesinde, kullanıcının hareketlerini gözlemleyen, değişik davranış biçimlerini algılayan, bu hareketlerdeki ilişkiyi öğrenen ve bu harekete göre mekan içinde gerekli değişikleri otomatik olarak gerçekleştiren yeni teknolojiler üretmeyi hedeflemektedir. Örneğin, Sidney Üniversitesi'nde bir grup araştırmacının geliştirdiği duyarlı oda (the Sentient) halının altına yerleştirilmiş olan duyarlı tabanlar sayesinde odadaki kişileri algılar, onların hareketine göre projeksiyonu çalıştırır ve üçlü ekrana kişilerin ilgisini çekeceğini hesapladığı bilgi sistemindeki görüntüleri aktarır. Odadaki insanların ekrandan uzaklaşmasına göre de bu görüntüyü cazip hale getirmeye çalışmaktadır (Şekil 3). Bu çalışmalar henüz bilgisayar ortamında test edilmekte ve sonuçların oldukça başarılı olduğu rapor edilmektedir. Hiç şüphesiz gelecekte bu araştırmaların sonuçları alındıkça, bu sonuçlar uygulamaya dönüştükçe dinamik mekan uygulamalarından da bahsedebiliyor olacağız. Sözünü ettiğimiz bu yeni teknolojiler ve bunların tasarımda kullanması, mimarlara heyecan verici yepyeni tasarım dili geliştirme olanakları ve mekan tasarımında keşfedebilecekleri yepyeni kaynaklar sunmaktadır. Kuşkusuz bu ileri teknolojilerin tasarıma entegrasyonu sonucunda ortaya çıkan yeni kullanımlar insanların günlük yaşamlarını, nasıl iletişim kurduklarını ve nasıl ortak çalıştıklarını da etkileyecek potansiyelle sahiptir. TOL

KAYNAKLAR

Gu, N, Maher, ML, Gül, LF & Williams, A, (2008). Digital Technologies as Place Making Elements in Built Environment Designs, The 5th International Conference on Innovation in Architecture, Engineering and Construction, in Antalya, Turkey.

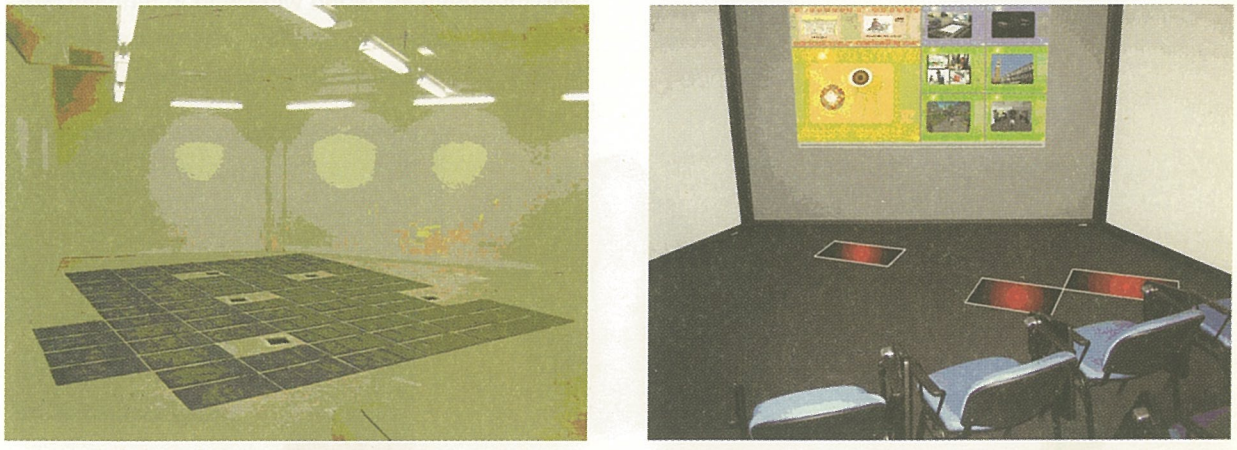
Gül, LF & Maher, ML. (2009). Understanding Collaborative Design in Virtual Environments, in P Newton, K Hampson and R Drogemuller (eds), Technology, Design and Process, Innovation in the Built Environment, Spon Press, Taylor and Francis, Oxon, ISBN10:0-415-46288-6, Chapter 8. P.154-170.

Mitchell, WS (1995). City of Bits. Cambridge: The MIT Press.

Mitchell, WS (1999). e-topia. Cambridge: The MIT Press.

Mitchell, WS (2003). Me++. Cambridge: The MIT Press.

Saunders, R, Merrick, K, and Maher, ML (2007). Curious Places: Curious, Proactive, Adaptive Built Environments. Proceedings of the Symposium on Agent Societies for Ambient Intelligence (AISB'07). Newcastle, 2007.

Şekil 3. Duyarlı oda ve projeksiyonun çalışması (Gu, N, Maher, ML, Gül, LF & Williams, A, (2008). Digital Technologies as Place Making Elements in Built Environment Designs, The 5th International Conference on Innovation in Architecture, Engineering and Construction, in Antalya, Turkey)

BİLGİSAYAR TEKNOLOJİLERİNİN MİMARİ TASARIMA ETKİLERİ

Belinda Torus
Y. Mimar, Araştırma Görevlisi

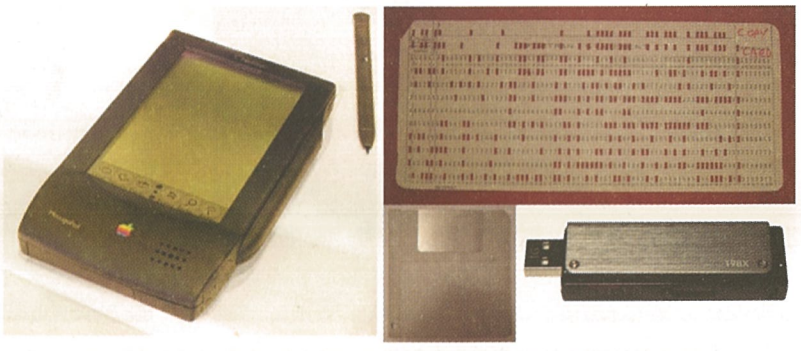
Bahçeşehir Üniversitesi
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
İstanbul, Türkiye

BİLGİSAYAR TEKNOLOJİLERİ

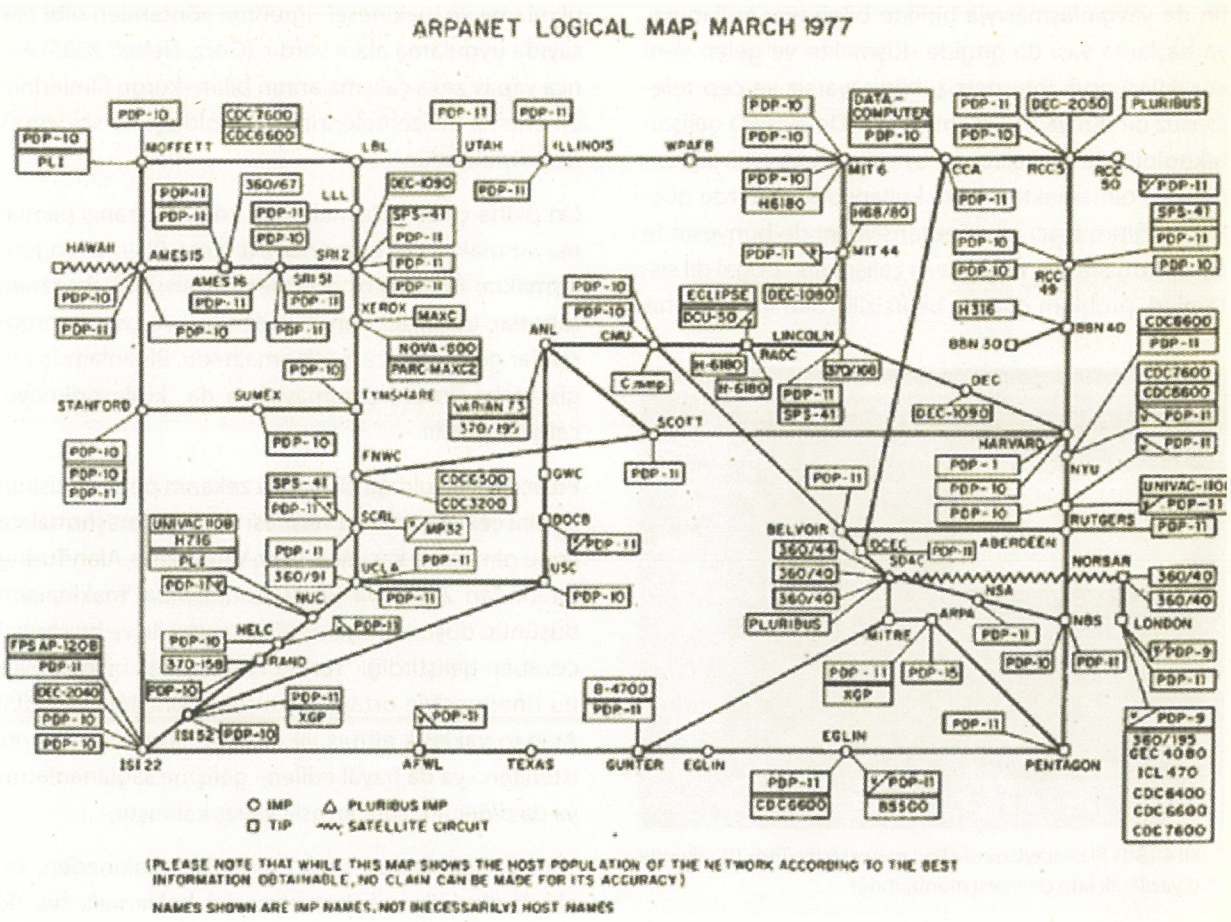
Teknolojilerde gelişmeler insan hayatını her zaman etkilemiştir. 19. yy.da yaşamın şekillenmesindeki ve değişmesindeki en güçlü faktörlerden biri Endüstri Devrimi olmuştur. Endüstri Devrimi sayesinde üretim hızlanmış ve kolaylaşmış; seri üretim ve makinalar hayatlarımızın birer parçası olmuştur. Seri üretim ucuz, hızlı ve belli standardlara sahip ürünlerin üretilmesini sağlamıştır.

Günümüzde benzer bir değişim hayatın her alanında kendini göstermektedir. Tek farkı bu değişimin artan ivmeyle hayatımızı etkilemesi ve daha küresel bir ölçekte yankı bulmasıdır. Artık lokantalarda siparişler cep bilgisayarlarıyla alınmakta, arabalarda ve cep telefonlarında navigasyon cihazları bulunmakta, bilgisayar, cep bilgisayarı, kişisel dijital asistan (pda – personal digital assistant) ya da pdalı cep telefonları sayısı atmakta ve bu makinaları aktif ve hızlı kullanan kişilerin yaş ortalaması gittikçe düşmektedir. (Şekil 1) Günümüzdeki bu değişim ister kablosuz çağ, ister bilgi çağı isterse internet çağı olarak adlandırılsın asıl vurgu üretimden çok bilginin ve bilgi transferinin üzerine odaklanmaktadır.

Günümüz bilgisayar ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişim ve değişimi iki açıdan takip etmek mümkündür. Birincisi kullanılan donanımlardaki değişimlerdir. Dev boyutlu ve maliyetli bilgisayarlar, verimli olmayan elektronik cihazlar zamanla yerlerini daha verimli, ergonomik ve ucuz teknolojilere bırakmıştır. Kişisel bilgisayarlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Küçük ölçekli ve kısıtlı bilgisayar ağları, askeri ve eğitim amacıyla kullanılan ağ sistemleri de zamanla yaygınlaşıp, ucuzlayıp internetin ve "world wide web"in temelini oluşturmuştur. 90'ların ortasından itibaren ise artan bir ivmeyle yaygınlaşmaya devam etmektedir. (Şekil 3)[1]

Şekil 1–2 Pdaların öncüsü sayılabilecek bir ürün – 1989, Apple Newton [1] - Delikli kart, disket ve taşınabilir bellek [1]

Şekil 3– ARPANET mantıksal haritası, Mart 1977 – internetin öncüsü kabul edilmektedir [1]

Bu gelişmeler sayesinde donanımlar ve bellekler küçülmüş, delikli kartlar (punch card) yerini disketlere, disketler ise CD–DVD–BD (Blu-ray Disc)'lere ve taşınabilir belleklere (flash disk) bırakmıştır. (Şekil 2)

Bilgisayar teknolojilerindeki ikinci gelişme ise teorik altyapısındaki ve yazılımlardaki gelişmelerdir. Bilgisayar dilleri kolaylaşmaya başlamış, arayüzler daha cazip ve kişiselleştirilebilir hale gelmiştir. Hatta bazı programlarda, programa kodla müdahele edebilmek için butonlar da eklenmiştir. Örneğin Autodesk 3ds Max programının menü çubuğundaki MAXScript butonu kullanılarak kod yazılması ve bu kodla çizim yapılması mümkündür. (Şekil 4) Bilgisayar dillerinin gelişim çalışmalarından biri bu yapay dillerin günlük doğal dillere benzetilmeye çalışılmasıdır. Fakat kullandığımız günlük dil bir geçmişe sahiptir ve sürekli bir değişim sürecine tabiidir; buna karşın yapay dillerin temelinde bir tasar yatar. (Görz, Nebel; 2005 – sf.60) Doğal dil sistemlerin geliştirilmesi yapay zekanın da uygulama alanlarından biridir.

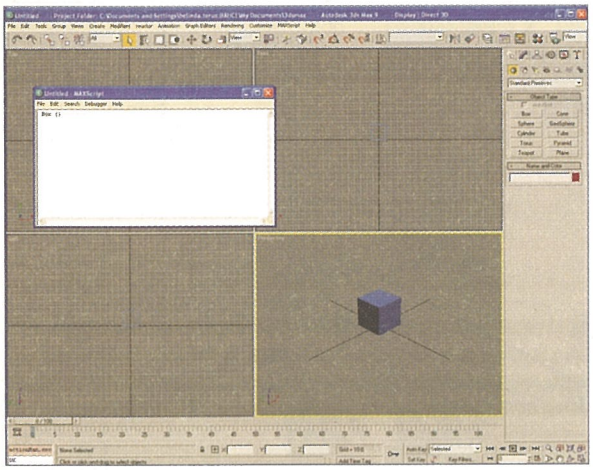
YAPAY ZEKA VE OYUNLAR

Bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler çeşitli çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle üzerinde durulması gereken iki tipte çalışma vardır: oyunlar ve yapay zeka çalışmaları.

Oyunlar teknolojideki gelişmelerin en hızlı etkilediği alanlardan biridir. Bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler; arayüzleri daha gelişmiş ve grafikleri daha gerçekçi olan, ikinci ve üçüncü boyutta harekete izin veren oyunların artmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca bazı oyunlar kişileştirmeye yatkın bir hale gelmiştir. Oyun konsolları ve kablosuz oyun araçları; kulaklıklar, hareket alıcılı eldivenler, ses sistemleri gibi araçların da yardımı ile kişinin kendisini oyunun içinde hissetmesini veya fiziksel olarak oyuna katılmasını sağlamak amaçlamaktadır. (Şekil 5) Çevrimiçi oyun odaları ve gerçek zamanlı oyunlar ise internet sayesinde yaygınlaşmıştır.

Oyunların asıl önemli noktası ilk bilgisayar kullanımının çoğunlukla oyunlarla başlıyor olmasıdır. Interne-

tin de yaygınlaşmasıyla birlikte bilgisayar kullanmaya başlama yaşı da gitgide düşmekte ve gelen yeni kuşak(lar) artık internetsiz, bilgisayarsız ve cep telefonsuz bir dünyayı bilmemektedir. Dolayısıyla gelişen teknolojilerle desteklenen oyunlar sadece bir eğlence aracı olmamakta, doğru kullanıldığı takdirde güçlü bir eğitim aracı olma potansiyelini de bünyesinde barındırmaktadır. Yapay zeka çalışmaları doğal dil sistemleri, problem çözme, belirsizlik, olasılık, davranış

Şekil 4– 3ds Max arayüzünde kod penceresine [Box ()] şeklinde kod yazılarak küp çizilmesi mümkündür

Şekil 5– Nintendo WiiFit – Nintendo'nun Wii oyun konsolu için geliştirdiği bu oyunda çeşitli fiziksel aktiviteler denge tahtası, uzaktan kumanda ve çeşitli alıcılarla sağlanmaktadır. [2]

planlama ve makinesel öğrenme yöntemleri gibi çok sayıda uygulama alanı vardır. (Görz, Nebel; 2005) Ayrıca yapay zeka çalışmalarının bilim–kurgu filmlerinin en önemli malzemelerinden biri olduğunu söylemek de mümkündür.[2]

Ön plana çıkan çalışmalardan çoğu davranış planlama ve makinesel öğrenme/öğretme üzerine yoğunlaşmakta; insan gibi düşünen, insan gibi davranan robotlar, insan zekasını simüle etmeye çalışan programlar geliştirmek amaçlanmaktadır. Bir anlamda bilgisayarlar "insanlaştırılmaya" ya da "kişileştirilmeye" çalışılmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında yapay zekanın pek çok kişinin ilgisini çekmesi, ilham vermesi ve çeşitli araştırmalara konu olması da kaçınılmazdır. Yapay zeka Alan Turing tarafından 2. Dünya Savaşı sonrasında "makinaların düşünüp düşünemeyeceği" sorusunu ile ve bu soruya cevaben geliştirdiği "Turing Testi" olarak bilinen oyunu önermesiyle ortaya çıkmıştır. (Görz, Nebel, 2005) Aradan yaklaşık altmış yıl geçmiş olmasına rağmen, istenilen –ya da hayal edilen– gelişme sağlanamamış ya da diğer alanlara kıyasla yavaş kalmıştır.

Turing "Fabrikadan yeni çıkmış bir makineden, bir akademisyenle rekabet etmesini beklemek, hiç de adil değildir" (Görz, Nebel, 2005) yorumunu yapsa da amaçlananın bir makinenin insanla yarışabilir duruma gelmesidir hatta insanlaşmasıdır. Bunun için de başlangıç noktası bilgisayarlara problemleri tanımlamaktır ki, zeka bu anlamda tanımlanması güç, belirsizliklerle dolu bir alandır.

Programların Temeli: Algoritmalar

Tüm bu gelişmelerin temel adımını algoritmalar oluşturmaktadır. Algoritma "bir sorunun çözümü için, sonlu sayıda adım biçiminde iyice tanımlanmış, sonlu bir kurallar kümesi, çözüm yolu" şeklinde tanımlanmaktadır. [3] Bilgisayara bir problem tanımlarken veya algoritmasını tasarlarken dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta vardır:

1– Problemin tanımlanabilir olması: Adımlarının belirlenebilir olması ve her adımın sonunda bir sonuca ulaşıyor olması ve döngülerden çıkabilmesi programın çalışması için temel koşullardır.

2– Bilgisayarda çözümlenmesinin verimli ve etkin olması: Hem zaman, hem de kullanılan kaynakların verimliliği açısından programın tasarlanmasının ve uygulanmasının etkin olması gerekmektedir.

Elde yapılabilecek tek seferlik bir işi bilgisayara tanımlamak ve yaptırmak için çok daha fazla zaman, iş gücü ve bellek harcanıyorsa; o işin bilgisayarda yapılması tekrar gözden geçirilmelidir. Ancak aynı işlemin tekrarlanması durumunda bilgisayarların etkinliğinden söz edilebilir. Dolayısıyla problemin daha genel tanımlanması tekrar durumlarında bilgisayarların etkinliğini arttırmaktadır.

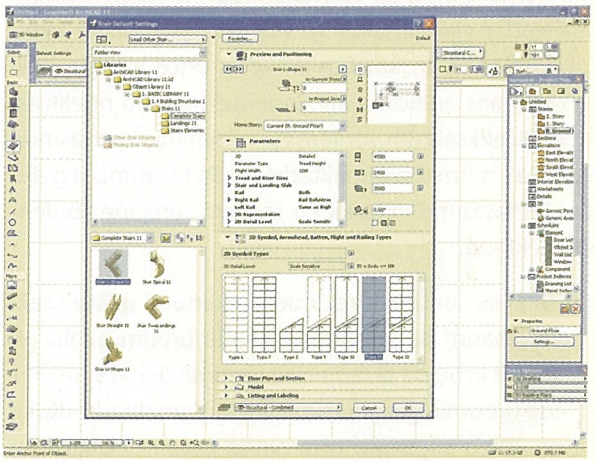
Bilgisayar Teknolojilerin Mimari Tasarıma Etkileri

Problemin tanımlanmasının ve bilgisayara aktarılmasının yapay zeka problemleri gibi çok karmaşık olduğu durumlar mevcuttur. Tasarım da bu türdeki karmaşık problem türlerinden biridir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler tasarım ve mimarlık alanında da yansımalarını bulmuştur. İlk geliştirilen yazılımlar genelde çizime yardımcı olmak amacıyla, sadece çizim aracı olarak geliştirilmiştir. Bu açıdan baktığımızda ilk bilgisayar destekli tasarım (CAD – Computer Aided Design veya Drafting) programları nispeten kısıtlı sayılabilecek bir çizim kapasitesine sahip programlardı. Günümüzde ise pek çok yenilikle beraber artık tasarıma da yardımcı olma potansiyeli yüksek olan programlar ön plana çıkmaktadır.

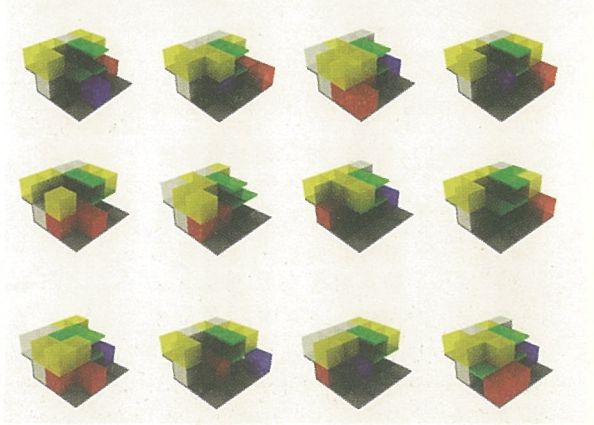
Artık CAD programları yerini konusuna göre özelleşmiş bilgisayar destekli mimari tasarım (CAAD – Computer Aided Architectural Design) programlarına bırakmakta ve bu programların kütüphaneleri sayesinde özelleşmiş tasarımlar mümkün olabilmektedir. Örneğin mimarlıkla ilgili bir programın içinde taşıyıcı elemanlar, tefriş elemanları, aydınlatma elemanları gibi mimari öğelerin bulunduğu ve bunların müdahele edilebilir olduğu kütüphaneler bulunmaktadır. (Şekil 6) Düzgün olmayan, rasyonel B-Spline[3] (NURBS – Non–uniform rational B–Spline)'lar ve Öklidyen olmayan geometriler sayesinde temsil edilmesi çok güç ve karmaşık olan eğrisel formlar kodlarla oluşturulabilmekte, tasarlanabilmekte ve temsil edilebilmektedirler. Asıl üzerinde durulması gereken konulardan birisi de temsil metodlarının ötesinde sürecin ve tasarımdaki gelişmelerin de tasarım teknolojileri tarafından desteklenmekte ve güçlenmekte olmasıdır.

Algoritmalarla üretilen formlar "form üretmek" yerine "form bulmak" üzerine odaklanmaktadır. Dijital tasarım araçlarıyla artık bir ürün değil, ortak özelliklere, temel parametrelere sahip ürün aileleri üretilebilmekte ve seçim yapılabilmektedir. Endüstri Devrimi'ndeki seri üretim yerini kitlesel bireyselleştirmeye ya da farklı bir deyişle kişisel seri üretime bırakmıştır. (Şekil 7) Toplu üretim kişiselleştirilmiş bir şekilde yapılabilmektedir.

Araba, uçak ve gemi yapımı gibi farklı alanlardaki/disiplinlerdeki teknolojik gelişmelerin de yapı endüstrisini desteklediği söylenebilir. Örneğin Frank Gehry'nin Bilbao'daki Guggenheim Müzesi gemi endüstrisindeki gelişmeler sayesinde gerçekleşmiştir. (Kolarevic, 2003) Bu açıdan baktığımızda bilgisayar teknolojilerinin mimarlıkta kullanımının diğer alanlarla da etkileşim içinde olduğu ve çoğunlukla form üretimi üzerinde yoğunlaştığı görülebilmektedir. Eğrisel formlar, karmaşık geometriler, Öklidyel geometriler kadar kolay üretilmekte ve temsil edilmektedir. Böylelikle geleneksel tasarım yöntemleriyle tasarlanması güç olan yapıların tasarlanması mümkün olmaktadır. Geleneksel tasarıma göre bir başka fark da tasarımın

Şekil 6– Graphisoft ArchiCAD programının arayüzü – kütüphaneden merdivenin parametreleri değiştirilebimektedir.

Şekil 7– Mardin konutlarının şematik üretimini sağlayan PLG isimli programın iki katlı üç odalı ürün gruplarından biri (Torus, 2008)

iki boyutlu (plan–kesit–görünüş) olarak değil dört boyutlu olarak gerçekleştirilmesidir. Sadece üç boyutlu temsil değil aynı zamanda çeşitli bina performanslarının zamana bağlı temsilini de sağlamaktadır.[4]

Temsil metodlarının yanı sıra süreçte de gelişmeler ve değişimler olmuştur. Proje sürecindeki katmanlı aşama yerini daha içiçe geçmiş eş zamanlı tasarım sürecine bırakmaktadır. Daha da önemlisi bu sürece her aşamada, her yerden, o projede çalışan herkes tarafından ulaşmak, müdahele etmek ve güncellemek internet ve bilgi teknolojileri yardımıyla mümkün olabilmektedir. Yapı bilgi modelleme[5] (BIM – Building Information Modelling) teknolojileri gelişmekte ve bu gelişmeler tasarım sürecinde önemli farklılıklar yaratmayı amaçlamaktadır. Yapı bilgi modellemeye sahip bilgisayar programları sayesinde çoklu tasarım bilgilerinin organizasyonu mümkün olmaktadır. Yapılan değişiklikler eş zamanlı olarak güncellenebilmekte, tasarımın ilk aşamalarından itibaren tahmini maliyetler çıkarılmakta ve fizibilite çalışmaları yapılabilmektedir. İnşaat başlamadan önce yapıyla ilgili performans analizleri yapılabilmekte, hem niteliksel, hem niceliksel tüm verilere tasarımın her aşamasında ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu da tasarımcıyı geleneksel tasarımdan farklı bir tasarım sürecine yönlendirmektedir.

Bu farklılık üretim sürecinde de kendini göstermektedir. Tasarım bilgisi aynı zamanda üretim bilgisi olmaktadır ki bu da tasarımdan üretime dijital süreklilik içinde üretimin gerçekleşmesini sağlamaktadır. (Kolarevic, 2003) Bilgisayar ortamında tasarım / bilgisayar ortamında üretim (CAD/CAM – Computer aided design / Computer aided manufacturing) dijital sürekliliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. bilgisayar sayımlı kontrol[6] (CNC – Computer Numerical Control) makineleriyle tamamen aynı yüz nesnenin üretimi ile birbirinden farklı yüz nesnenin üretimi aynı süre ve maliyet içerisinde gerşekleşebilmektedir. Böylece her üretilen nesne yerine göre özel olarak üretilmiş olmaktadır. (Şekil 8)

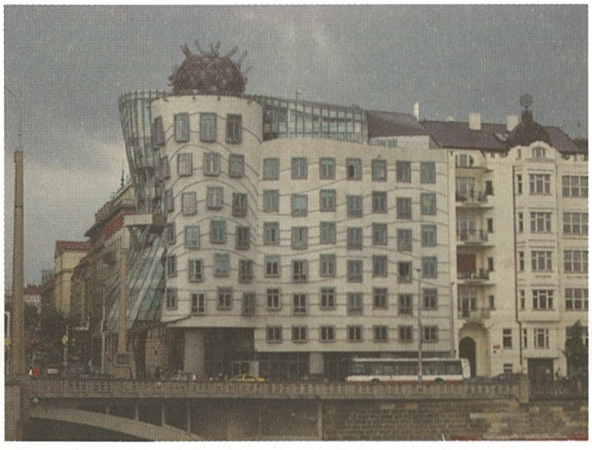
BİLGİSAYAR ORTAMINDA TASARIM

Teknolojilerdeki tüm bu gelişimler mimarlık literatürüne yeni kavram ve terminolojilerin girmesini sağlamıştır. Artık serbest–formlu yüzeyler, topolojik geometriler, parametrik tasarım, CAD/CAM, performansa dayalı tasarımlar, NURBS'ler ve bloblar artık dijital tasarım literatürünün yeni terminolojisini oluşturmaktadır. Bunun dışında evrimsel sistemler gibi biyoloji ile ilişkili sistemlerde genetik, mutasyon, çaprazlama gibi terimler de mimarlık literatüründe kullanılır olmaktadır.

Dijital tasarım teknolojileriyle ilgili temel kavramları Özsel Akipek belli başlıklar altında toplanmaktadır. (2004) (Tablo 1)

Parametrik tasarım:

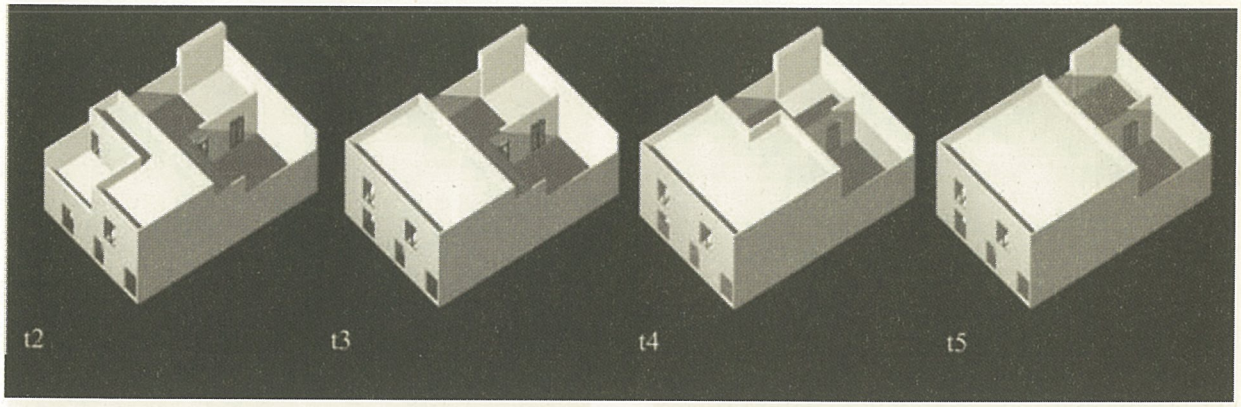
Parametre Türk Dil Kurumu'na göre "değişken" olarak tanımlanmaktadır. [3] Dolayısıyla parametrik tasarım dendiğinde değişkenlere bağlı tasarımlardan bahsedilmektedir. Örneğin Londra'daki Uluslararası Waterloo Terminali'nde strüktür parametrik yaylarla sağlanmıştır. Her biri farklı ölçüde 36 adet yay strüktürü oluşturmuştur. (Şekil 9) [6]

Şekil 8– Frank Gehry'nin Prag'daki Danseden Evler (Fred ve Ginger) projesi hızlı prototip üretme (rapid prototyping) ile gerçekleştirilmiştir. (Kolarevic, 2003)

Şekil 9– Uluslararası Waterloo Terminali, Grimshaw Architects, 1993, Londra [6]

Şekil 10- Jose Duarté'nin Malagueria evleri üzerine ürettiği yeni ürünler (Duarte, 2005)

Türetici tasarım, biçim gramerleri:
Türetici tasarım; diğer tasarım yaklaşımlarından farklı olarak, tasarım sürecinde tasarımcının direkt olarak malzemeyle veya ürünle değil ama bir türetici sistemle ilişkide olduğu bir tasarım metodolojisidir. (Fisher, Herr; 2001) Biçim gramerleri de biçim kompozisyonları üreten kural tabanlı bir türetici tasarım sitemidir. Stiny ve Gips tarafından geliştirilen biçim gramerlerinin ilk kullanımları mevcut yapıların ve tasarımların analiz çalışmaları üzerine olmuştur. [7] Örneğin Jose Duarté, Alvaro Siza'nın Malagueria evlerini analiz etmiş, yaptığı analizlerden elde ettiği kurallara yeni gramerler ve kurallar ekleyerek yeni gramere sahip evlerin bilgisayar ortamında üretimini sağlamıştır. (2001)

Yapay zeka, uzman sistemler:
Uzman "belli bir işte, belli bir konuda bilgi, görüş ve becerisi çok olan kimse" şeklinde tanımlanmaktadır.

Dijital tasarım teknolojileri	
Parametrik tasasrım	Parametrik geometri
	Parametrik modelleme
Tüketici tasarım	Biçim gramerleri
Yapay zeka	Uzman sistemler
	Veri tabanı
Evrimsel sistemler	Genetik Algoritmalar
	Kendiliğinden Oluşan Sistemler
	Kendini Organize Eden Sistemler
animasyona dayalı tasarım	-
diyagrama dayalı tasarım	Veri haritası / veri eşleme
Performansa dayalı tasarım	tepkimeli çevreler
Bilgisayar destekli üretim (CAM)	Kitlesel bireyselleştirme

Tablo 1– Dijital tasarım teknolojileriyle ilgili kavram haritası (Özsel Akipek, 2004)

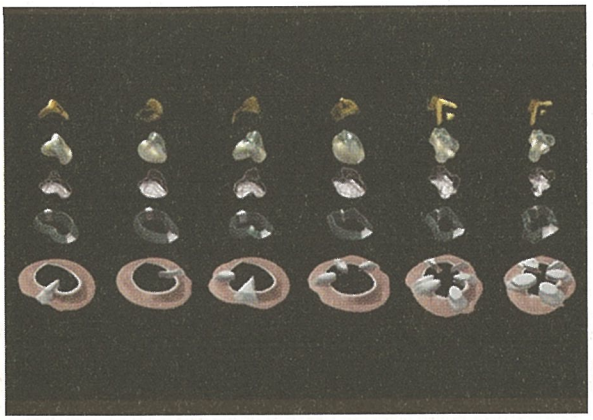
[3]. Uzman sistemler ise belirli bir alanda uzmanlaşmış ve o alana ait görevleri bir insan kadar iyi yerine getirebilen sistemlerdir. (Görz, Nebel, 2005)

Evrimsel sistemler:
Evrimsel mimarlık, mimarlıkta form üretme/türetme sürecini biyolojideki morphogenez (morphogenesis) teorisiyle bağdağtırarak geliştirmeye çalışmaktadır. Doğayı türetici bir güç olarak mimari form üretiminde kullanmak amaçlanmaktadır. (Frazer, 1995) Doğadan ve biyolojiden gelen terimlerin de mimari tasarım liteatürüne girdiği alanlardan biridir. Örnek olarak Greg Lynn'in embriyolojik evini göstermek mümkündür. [8]

Animasyona dayalı tasarım:
Animasyon "canlandırma" anlamına gelmektedir. Oysa mimarlıkta genellikle proje sunumlarında projelere hareket ve görsellik katmak için kullanılmaktadır. Mimarlıkta dijital animasyon teknikleri çoğunlukla bir temsil/sunum tekniği olarak kullanılmaktadır. Greg Lynn ise animasyona dayalı tasarımın öncülüğünü yapmaktadır. (1999) Örneğin New York'taki Presbyterian Kilisesi'nde animasyonu bir tasarım teknolojisi olarak kullanmıştır. (Şekil 12) [9]

Diyagrama dayalı tasarım:
Diyagram "herhangi bir olayın değişimini gösteren grafik" olarak tanımlanmaktadır. [3] Diyagrama dayalı tasarım dendiğinde ise diyagramların tasarım sürecinde etkin olarak kullanılmaktadır. Ayrıca diyagramlar ilişkileri temsil ettiği için çok sayıda çözüm elde edilebilir. (Özsel Akipek, 2004)

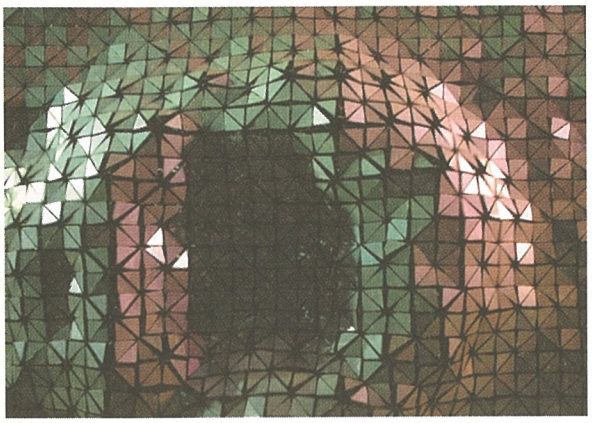
Performansa dayalı tasarım:
Performansa dayalı tasarım; akustik, rüzgar gibi yapı fiziği ile ilgili çeşitli performans özelliklerine göre

Şekil 11- Greg Lynn'in embriyolojik evi [8]

Şekil 12– Greg Lynn'in Presbyterian Kilisesi, Queens, New York (1995-1999) [9]

Şekil 13– Aegis Hyposurface – Mark Goulthorpe/ dECOi, 1999 [9]

tasarımın şekillenmesidir. Ayrıca tepkimeli çevreler, alıcılar yardımıyla çevreden aldıkları verilere göre hareket etme, renk değiştirmegibi çeşitli tepkiler verebilen tasarımlardan oluşmaktadırlar. (Şekil 13)

Bilgisayar destekli üretim (CAM):

Bilgisayar destekli üretimde dijital sürekliliğin en son ayağını oluşturmaktadır. İki boyutlu üretim, çıkarmaya, eklemeye ve biçimlendirmeye dayalı üretim olarak dört grupta sınıflandırmak mümkündür. (Kolarevic, 2003) Bu şekilde ürün prototiplerinin veya maketlerin üç boyutlu baskılarını almak da mümkündür.

TEKNOLOJİLERİN GETİRECEKLERİ

Bilgi tabanlı tasarım ve internet bağlantıyı ve bilgi transferinin çok hızlı gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Bu hız ve erişim sayesinde tasarımın temsilinde karmaşık formların üretilmesinde ve tasarım sürecinde değişiklikler yaşanmaktadır. Artık sürecin her aşamasında müdahele edilebilecek programlarla tasarım yapılmakta ve tasarımdan üretime dijital bir süreklilik sağlanmaktadır.

Internet ve bilgisayar kullanımı yaygınlaşmakta, etkinleşmekte ve kullanıcıların yaş ortalaması da gittikçe düşmektedir. Bunun sonucu olarak yakın bir gelecekte, daha genç insanların bilgisayarları daha hızlı ve daha verimli kullanacaklarını öngörmek mümkündür.

Yapay zeka ilham vermeye ve çeşitli çalışmalara konu olmaya devam ederken, yapay yaratıcılık, kendiliğinden oluşan ya da etkileşimli sistemler gibi konular yeni çalışmalara yön vermektedir.

Ayrıca yeni çağın en önemli üretim değişikliğinin özelleştirilmiş seri üretimdir. Daha karmaşık formlar üç boyutlu modeller olarak üretilebilmektedir. (Yessios, 2003) Hergün gelişen üretim teknolojileri sayesinde CAM– CNC üç boyutlu baskı ve hızlı prototip üretme, gibi bilgisayar destekli üretimin de ucuzlayıp, yaygınlaşacağını söylemek mümkündür. TOL

NOTLAR

1. Ağ bağlantılarının ve mantıksal ağların kullanılması daha eskilere dayanmakla beraber yaygınlaşması 30 Nisan 1993'te CERN'in interneti ücretsiz olarak kullanıma açmasından sonra ivme kazanmıştır. [1]

2. Örneğin; 2001- A Space Odyssey (1968- Yönetmen Stanley Kubrick- Yapay zeka: HAL), Artificial Intelligence:AI (2001- Yönetmen: Steven Spielberg - Yapay zeka: David), I,Robot (2004- Yönetmen: Alex Proyas – Yapay Zeka: Sonny), WALL-E (2008- Yönetmen: Andrew Statton – Yapay zeka: Wall-e) vs. [4]

3. NURBS formülü olan matematik modellerdir ve bilgisayar grafiğinde karmaşık geometrileri ve eğrisel formları oluşturmak için kullanılırlar. [1]

4. Üç boyutlu temsil sağlayan programların pek çoğunda istenilen her noktadan iki boyutlu temsil elde etmek mümkün olabilmektedir. Örneğin Graphisoft ArchiCAD ve Autodesk Revit'te tasarım üç boyutlu yapıldığı için istenilen yerlerden kesitler, planlar ve görünüşler almak mümkündür.

5. Yapı bilgi modelleme teknolojilerinde veri transferinde ve sürecin işlemesindeki farklılıklardan dolayı problemler olabilmektedir. "Autodesk Revit Architecture, Yapı Bilgi Sistemi (BIM) amacına uygun geliştirilmiştir. BIM bir proje hakkındaki koordine edilmiş ve güvenilir bilgiler üzerine kurulu, tasarım aşamasından inşaat ve daha sonra operasyon aşamasına kadar uygulanan tümleşik bir süreçtir." [5]

6. CNC; "NC tezgahlar, üzerine özel bir standarda göre delikler delinmiş bantlar ile "otomatik" olarak işleme yaparlar. CNC makineler, üzerine monteli bir bilgisayar aracılığı ile programlanarak "otomatik" olarak işleme yapan makinelerdir" [1]

[1] www.wikipedia.org

[2]http://www.nintendo.com/wii/what/accessories/ balanceboard

[3] www.tdk.gov.tr/bts

[4] www.imdb.org

[5] http://www.sayisalgrafik.com.tr/index2.html?/urunler/revit/index.html

[6] http://www.grimshaw–architects.com/

[7] http://www.shapegrammar.org

[8] http://www.sfmoma.org/artwork/108008

[9] http://reference.ksu.edu.sa/pdf/50746-biological%20studies/50847-planning/50839chemical%20engine ering.pdf

[10] http://www.mediaruimte.be/digital_territories/projects/cybernetic/Aegis–Hyposurface_deCOi.html?KeepThis=true&TB_iframe=true&height=600&width=800

KAYNAKLAR

Duarte, J. P. (2001) Customizing mass housing : a discursive grammar for Siza's Malagueira houses, MIT, Doktora tezi

Duarte, J.P. (2005) Towards the mass customization of housing: the grammar of Siza's houses at Malagueira, Environment and Planning B: Planning and Design 2005, volume 32, pages 347-380 (http://gsct3237.kaist.ac.kr/e-lib/Shape Grammar/ 2005_Towards_the_mass_customization_of_housing_EPB05.pdf)

Fisher, Thomas; Herr, M., Christine, (2001), Teaching Generative Design, Generative Art Conference - GA2001, Milano (www.generativeart.com/ga2001_PDF/fischer.pdf)

Frazer, John, (1995), An Evolutionary Architecture, Architecture Association, London

Görz, G., Nebel, B. (2005), Yapay Zeka, İnkılap Yayınları, İstanbul

Kolarevic, B. (2003), Introduction, Digital Morphogenesis and Digital Production, B Kolarevic (ed) Architecture in the digital age, Spon Press, New York

Lynn G. (1999), Animate Form, Princeton Architectural Press, New York

Özsel Akipek, F. (2004), Bilgisayar Teknolojilerinin Mimarlıkta Tasarım Geliştirme Amaçlı Kullanımları, YTÜ, Bilgisayar Ortamında Tasarım Programı, Doktora tezi

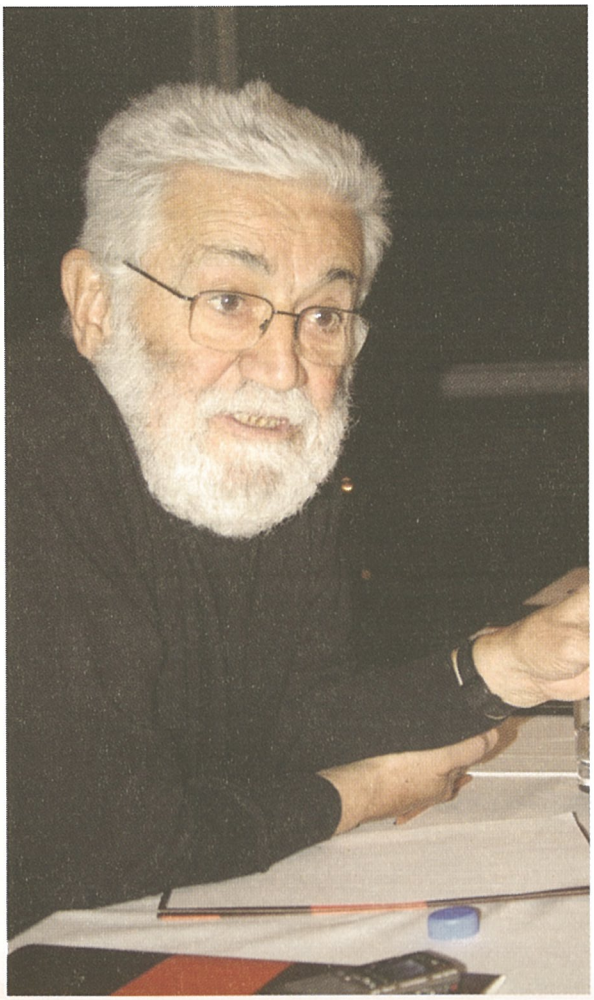
Torus B. (2008), Konut Ön Tasarım Sürecinde Kural Tabanlı Bir Yazılım Modeli: Mardin Örneği, YTÜ, Bilgisayar Ortamında Tasarım Programı, Yüksek Lisans Tezi

Yessios, C. (2003), Is there more to come?, B Kolarevic (ed) Architecture in the digital age, Spon Press, New York

CENGİZ BEKTAŞ İLE SÖYLEŞİ

Şeyda Güngör Açıkgöz, Yrd. Doç. Dr.

Erciyes Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Cengiz Bektaş, mimar eşi Gönül Bektaş ile birlikte Mimarlar Odası Kayseri Şubesi'nin davetiyle 6 Mart 2009'da Kayseri'deydi. Ayaklarının tozuyla Çocuk ve Mimarlık Komisyonu'nun Besime Özderici İlköğretim Okulu'nda birkaç haftadır yürütmekte olduğu "Nerede Yaşıyorsun?" projesine konuk oldular. Çocuklara mekan duyarlılığını, kentli olmayı, sokağına, duvarına sahip çıkmayı Kuzguncuk deneyimleri üzerinden anlattılar. Fonlar, destekler beklemeyip kaynaklarını kendileri yaratarak yaptıkları işlerle çocukları da bizi de yüreklendirmişlerdi…

Cengiz Bektaş'ın Kayseri'de bulunma amacı olan söyleşiyle yetinmeyip kısıtlı zaman aralığında, deneyim ve görüşlerinden yararlanmak için oldukça yoğun bir program hazırlamıştık. Bundan ötürü özürlenirken; mimarlık, kent ve özellikle de çocuklar söz konusu olduğunda artan enerjisinden güç alıp gerçekleştirdiğimiz röportaj aşağıda yer almaktadır.

Şeyda Güngör Açıkgöz: Öncelikle şunu öğrenmek istiyorum: kendi deyiminizle "modern mimarinin içine doğmuş" ve adı sıkça modernist sözcüğüyle birlikte anılan biri olarak bu nitelemeyi kendiniz için doğru ya da yeterli buluyor musunuz? Araya kendi görüşlerimi sıkıştıracak olursam modernizm çizgisini yerle, yerelle buluşturuyor olmanız sizi nereye taşıyor?

Cengiz Bektaş: Her konunun bir sözlüğü var. Bu sözlük toplum içinde belirleniyor. Bütün okullarda belli bir türde eğitim yapınca siz modern dediğinizde; söylediğiniz şeyi istediğiniz biçimde anlamayabiliyor insanlar. "Ben modernizmin içine doğdum" dediğim zaman; ben doğduğumda modernizm vardı doğal olarak, diyorum. Bu bir bakıma şöyle geçerli: Benim incelediğim yapılardan edindiğim ilke… Neyi incelerdim? Eskil (antik) dönemi… Bugün anlattığım gibi… Örneğin onların kapıları, pencereleri yok ama birer yapı olarak gene varlar… Bu ilginçti… Çok ilgimi çekiyordu… Bugün anlatırken bunu söylemedim, çünkü oraları görmemiş kimseler tarafından anlaşılmayabilirdi. Ama özellikle halkın kendi olanaklarıyla yarattığı mimarlık başka deyişle "halk yapı sanatı" diye adını benim koyduğum bir dalın ilkelerine baktığımız zaman bu bir yandan da modernizmin ilkeleriydi bir anlamda. Ne demiştim: "İçle dışın uyuşumu"... "Ekonomi", şu bakımdan: Bütün toplumu düşünerek, tüm topluma daha mutlu, daha sağlıklı bir yaşamı sağlamak üzere…. Bunun örneğini vermiş bir halk yapı sanatıy-

dı üstelik bizimkisi. Aynı pencereyi kullanıyor. Ta Batı Yugoslavya'da kullandığı pencereyle Safranbolu'da kullandığı pencere aynı ama monotonluğa düşmüyor. Oysa modern mimari monotonluğa düştü.

Yaşama sevincini benim yerel mimarlığımda korumasını bilmiş ustalar. Gerçekten bütün ögeleri eş ögeler olmasına karşın yaşama sevincini okuyabiliyorsunuz, üstelik neredeyse her aileye göre. Bu çok önemli bir şey. Modern mimarlık, bugünkü mimarlık tarihi içinde anladığıyla, bunu yapamamıştı örneğin. İnsanlar bundan sıkıldılar… Post-modernizm aslında bu yönden bir eleştiriydi. "Ben modernizmin içinde doğdum" dediğimde, benim koşullarım "modernizm"ce çizilmemişti. Ama benim içinde olduğum ortam; Çaybaşı Mahallesi'nde Lise Caddesi, onun çevresindeki; zenginle yoksulun bir arada, herkesin bir büyük aile gibi yaşadığı, mahalle olarak bir özeğe bağlı olduğu, orada konularını tartıştığı bir ortam benim için moderndi. Onun için sizin altını çizmeniz beni yalnızca sevindirmiyor, şimdi de bu açıklamayı yapabiliyorum.

Modern, iki anlamlı aslında… Bir tanesi "çağcıl", bir tanesi "çağdaş"... Biz çağcılı "modern" için kullanırken bu ayrımı duyumsatamadık insanlarımıza. Çağdaş, şu anda geçerli olan çağın içinde olmak... Ama asıl "modern", bir anlamda felsefe deyimi… İyi olanı tüm insanlarla paylaşmak… Ben durmadan bunu söylüyorum… Sözüm ona modern mimarlık yapanların, bizimki gibi bir ülkede yalnızca varsıl sınıf için çalışmasına eleştiri getirirken… Bizim anladığınız modern; insanlara eş hizmet edebilmeye çalışan, bir mutluluğu tanımlarken onu yalnız bir sınıf için tanımlamayan bir dünya görüşüydü, felsefesel görüştü bir bakıma… Avrupa'daki modernler daha 1960'lara girmeden, 50'lerin sonunda postmoderni tartışmaya başlamıştı. Modernizmin gereği tartışması bitmemişti daha. Brütalizm, strüktüralizm gibi kimi tutumlar tartışıldı ama özellikle bizim ülkemiz için modernizmin ne demek istediği tartışılamadı. Bu süreci yaşamadığımız için postmodernizm de biçimsel atraksiyon olarak geldi, geçti.

Ş.G.A: Bizim genel bir problemimiz bu. Korumayla ilgili olarak sözgelimi, neden koruyamadığımızın cevabının da bu problemde düğümlendiğini düşünüyorum ben.

C.B: Doğal… "Koruma Onarım" diye bir betik yazdım… Hocalar derslerinde, bu kitabı duyurmuyorlar. Susuyorlar, ya da gerçekten çekiniyorlar benim yapıtımı duyurmaya… Çünkü ben onlara ters düşüyorum.

Ş.G.A: Tasarlayacağınız evin sahipleriyle 40 gün birlikte kalmanız ya da Türk Dil Kurumu binasının tasarımı öncesinde tüm kurum çalışanlarının görüşlerini almanız; yüzyıl başlarının, mekanla birlikte adeta kullanıcısını da tasarlayan, buyurgan mimar figüründen çok uzağa taşıyor sizi. Kendinizi doğruluyorsunuz bu noktada, çok önemsediğiniz "İnsancıl mekanların" insanlarıyla ilgilenerek. Ancak, buyurgan olsun olmasın tasarımcının kullanıcıyı yönlendirmesi kaçınılmaz. Bu noktada elinizin ayarı nasıl?

C.B: Kullanıcıyı ille bir kalıba sokmaya çalışmak değil… Şöyle oluyor: Kullanıcı ne istediğini söylüyor. Bunu söyleyebilmek de bir adım ama bu düşündüğü doğru mu? Bana doğru gelse bile tersini konuşmak yahut tersinin altını çizmekle yeni bir tartışma yaratıyorum. Kimi kez şu oluyor: Örneğin Yargıtay başkanlığına yükselmiş bir kişinin evini düzenledik. Bir süre sonra bana "bizim yaşama biçimimizi etkiledin" dedi. O sanıyordu ki şöyle yaşamak doğrudur. Çünkü O da bir kalıtımdan, bir birikimden etkilenerek o noktaya gelmiş…. Ben "mutfakta buzdolabı herhangi bir yere konamaz" diyorum. Çünkü ben çalışmışım üzerinde öğrencilerimle… Buzdolabını buraya değil de şuraya koyalım dediğimde 17 km fazla yürüyor mutfakta çalışan. Bunu söylediğim zaman başlıyor düşünmeye, sonra da "doğru" diyor.

Denizli'de bir başka ev vardı, yapılalı 35 yıl oldu. Gerçekten her gün bana dua etmiştir işveren… Elinde metre ile denetliyordu tasarımı… Örneğin "burası 3,5m olsun" dedi… Ben o 3,5m' lik duvarda pencereyi koyduğum yere göre bu 3,5m, 4,5m algılanabiliyor… Örneğin komutanlık konutlarını yaptığımda; komutan, yatak odasısın 60m2 olmasını istedi. "Komutanım şöyle gösterir misiniz?" dedim. Köşeye karşı gitti durdu, iki kolunu açtı, "Şöyle olsun mimar." dedi. Hemen gittim, adımladım: 5 adım x 6 adım = 30m2… Şu deneyi de yaptım: 407 öğrenciye kendi ölçülerini yazdırdım. 1 karışın ne kadar biliyor musun? Çünkü ben zorunlu kaldığımda karışla ölçeceğim yanımda hiçbir aygıtım yoksa. Kulaç ne kadar biliyor musun? Örneğin oturma odan yüksek mi olsun? Antalya'da odalar 3,95 metre yükseklikte… Neden? Sıcak havanın dönenebilmesi gerek… Ama artık hepsi 2.40 m.lik oylumlarda oturuyor. Mutfakla oturma odası eş yükseklikte olabilir mi? Uzatmak zorunda kaldım ama yanıtı, işverenin doğruları var benim de doğrularım var deneylediğim… Böylece ben onu etkilemeye

çalışıyorum gibi anlaşılmasın. Bakıyorum ki bazı önyargılar var, onu düşündürmeye çalışıyorum. Onun sağlıklı düşünmesini sağlamak zorundayım. Kimileri buna işvereni eğitmek diyor. İşvereni eğitmek değil bir yerde düşündürmek. Yine de benim gibi düşünmezse maketlerle anlatmaya çalışıyorum.

Çok saygı duyduğum bir insanın eşi diyor ki "dayanışmayı gösterdiği için kemeri çok seviyorum". Ben kemer yapmıyorum. Deprem nedeniyle duvardaki belli bir durumu sağlamak için; duvarı ortadan kaldırmayıp kemerle o açıklığı sağlamak için kullandım ve gerçekten 1999 depremi sırasında da bunun yararı görüldü. Bunu statikçi de düşünmüyor. Statikçi formülle hesaplıyor. Halbuki ben diyorum ki bir böbreği başka bir vücut nasıl kabul etmeyebilirse kagir bir yapı çelik berkitmeyi de kabul etmeyebilir. Neden? Ayrı ayrı sallanırlar, çelik gider duvara vurur yıkılmayacak duvarı yıkar. Bu nedenle her yere çelik iç iskelet yapmak doğru değildir. Bunu statikçi kabul etmez ama benim söylediğimde gerçek payı var. Örneğin bütün statikçilere sorun eski ahşap çatkı mimarimizi $q\,l^2/8$ diye hesaplarlar ve en azından 2 ve bazen 3 katı ahşap kullanırlar aynı yeri inşa etmek için. Oysa benim evimdeki bağdadi duvar taşıyıcı yüzeydir, izolasyonu da içinde, bütün tesisatı da içindedir. Gerçekten bunun üzerine ciddi düşünmek gerek. Ben bunları düşündürmeye çalışıyorum. Ama bütün bunlara karşın diyor ki hanım ben kemeri çok seviyorum çünkü bir dayanışma gösteriyor. Bu laf beni etkiliyor. Gerçekten kemer bir dayanışmayı gösteriyor. Şimdi kemer yapıyorum. Kendime göre de ona bir açıklama buluyorum elbette... Ben kemeri biçim için yapmıyorum ki... Neden? Orada yalnız taş ustası var. Betonarme yapsam, adam zorlanacak. Oysa kemer yapmayı çok iyi biliyor... "Yap öyleyse kemeri." Diyorum kendime...

Sadece kullanıcıyı tanımak değil, ille 1 ay kalmak da değil. Örneğin kendimi yemeğe çağırtıyorum. Bakıyorum, bana poz mu yapıyor sofrada... Yoksa Cengiz Abi şundan hoşlanır, ısmarlamadan, gösterişten hoşlanmaz; iç rahatlığında bir şey sağlayayım gibi mi davranıyor.

Yöredeki malzeme taş, ayrıca yöredeki yöntem de o taşçı ustası. Onu ben aylarca aramışım bulduğum zaman da mutlu olmuşum. Konuşmamda gösterdiğim Gülsema evindeki taş duvarı yalnız o örebildi. Sonra kendime bir taş ev yaptım. Çatısı da taş, her şeyi taş. Yalnız ahşap çatı makasları var. O benim için bir veri. Bilmem nereden usta mı getireceğim o yandaki komşudaysa? Anlatabiliyor muyum? O eve giren elektrikçinin çırağı "yahu bu ev ne güzel, ben burada kendimi çok iyi hissediyorum Cengiz ağabey" dediği zaman başarmışım diyorum. Kime göre başarmışım? Herhangi bir insana göre ama kültürlü, eğitim almış insan da geliyor. Mesela Oktay Ekinci pencereden içeri bakmış oradan bana sesleniyor "ağabey imzanı atmışın buraya" diyor.

Ben kendimi kabul ettirmek, ispat etmek için uğraşmıyorum. Batılılar böyle davrandılar... Participation dendi, ne yazık ki -beni bağışlayın bunu söylediğim için- o konuda çalışan insanlarımız da bunu anlamadı. Bu katılım ama neye katılım? Şuna, buna değil doğrudan doğruya kararlara katılım... Ama o da haddini bilecek ben de haddimi bileceğim. Öyle katılım...

Böyle birçok olayım var benim. Örneğin Kuzguncuk konusunda o ortamın sürmesiydi benim için önemli olan. 100 tane ev kendi kendini onardı... Ben belki 5 - 6 sına karıştım. Sadece üçünden ücret aldım. Diğerlerinden ücret de almadım... Benim amacım o insan dokusu değişmesin idi. Şimdi buna ille gentrification demeye çalışıyorlar. Galata'da da öyle yaptılar. Gentrification değil... Bunu bir Fransız'a anlatabiliyorum çünkü o aradaki ayrımı görüyor. Ama benimki kitaptan okuduğu, ne olduğunu uygulamadan doğru dürüst anlamadığı için – yalnızca çeviri yaparak- soylulaştırma diyor... Hayır gerçekten değil...

Ben insanımla birlikte orada mutlu olacağımı biliyorum. Şu anda deneyebilirsiniz Kuzguncuk'a gidin Cengiz Ağabey deyin yüzleri açılır insanların ve hemen yardımcı olurlar... Biraz çevreye bakınsanız "Cengiz'i mi arıyorsunuz?" diye sorarlar... Lokantada, manavda, kasapta cebimde beş kuruş olmadan 1 hafta yaşayabilirim. O da benim vicdanım buncağızına elverdiği için. Bu önemli değil, sevgi ortamını anlatmak istiyorum. Bu ortamın ne denli değerli olduğunu önce Kuzguncuk' lulara anlatmak zorundaydım. Neden? Televizyonu, radyosu, bütün günceleri (gazeteleri), dergileri bir başka yaşama biçiminin propagandasını yapıyor. Ben onlara gelip yok bu yanlış, bu değil asıl olan, asıl olan bizim birbirimize sevgimiz dediğim de bana niye inansın?

Her yandan, ters yönde bombardımanın altında. Benim ona başka türlü duyumsatmam gerek... Sokakta 100 tane etkinlik yapıyorum. Çocuklara duvar boyattığımda kadınlar geldiler, "Biz de duvar boyayalım."

dediler. Bu önemli... Nedeni, eğitimimizle uygulamalarımızın çakışmaması.... Şu günlerde temel sorunlarımızdan biri bu.

Ş.G.A: Eğitimle ilgili olarak bir soru sorayım o zaman. Usta – çırak ilişkisine önem veriyorsunuz. Bir usta kurşun kalemle eskiz çizdiğinde onu doğru dürüst çizime çekecek adamların olmamasını çok önemli bir eksiklik olarak niteliyorsunuz. Bilgisayarın tasarım alanının vazgeçilmez araçlarından biri olduğu günümüzde bu ilişkiyi sağlıklı biçimde sürdürebilmek daha da zorlaşmıştır diye düşünüyorum. Gerek çalışma ortamınızdakilerle iletişim gerekse tasarımda bilgisayarın yeri konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

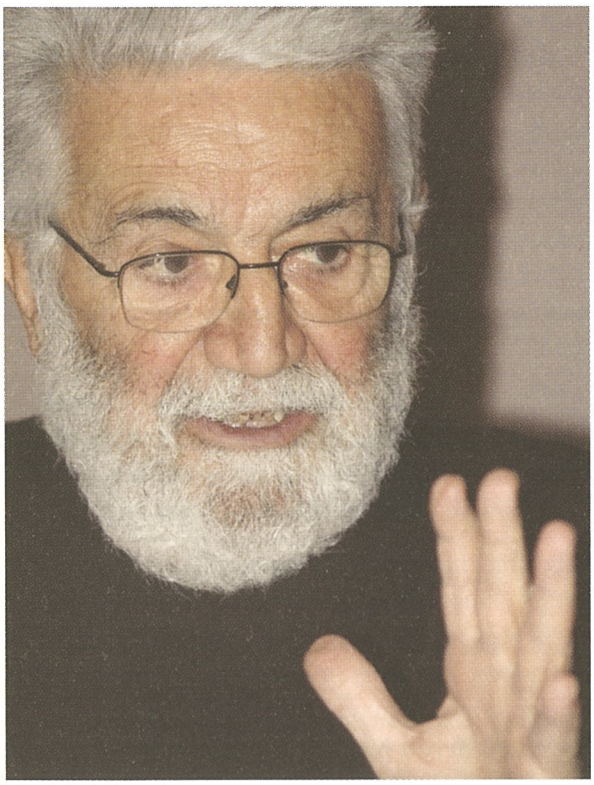
C.B:. Bizim kuşağımızda başladı bu yanlış. Biz sandık ki bilgisayarla tasarım yapılır. Örneğin hiç unutmuyorum Side yarışmasında her şeyi bilgisayara yüklemişler çıkan sonuçlara göre çizmişler. 4. ya da 5. olmuş tasarım. Bu gerçekten yanılma. Bilgisayar diyelim ki sihirli bir rapidograf... İşte o kadar... Siz bir şey çiziyorsunuz o size her türlü ölçekte onu çiziyor, bu kadar. Tasarımı tasarımcı yapar... Yaparken doğru oranlarla çalışmak zorundadır. Bizim kuşağımızın 1/20 çizmesinin nedeni (Çatalhöyük örneğinde anlattığım gibi) oranları doğru saptamaktır. 2 şey var: Bir görünüş çizeriz, altına plan çizeriz, yanına da kesit çizeriz. 3 çizim... Biz 3 ayrı çizim görmeyiz ama... Biz 3 boyutlu somut bir nesne görürüz. Görünüşte gördüğümüz doğramanın ne derinliğe oturduğunu kesite bakar görürüz, plana bakar görürüz. O üçüne birden bakan gözün çizimi algılaması olarak görürüz. Çizime daha çabuk girer, daha çabuk algılarsınız. Bu da öyle... Ama bu bilgisayarla yapılamıyor. Bilgisayar ancak 2 boyutu veriyor... Çizimleri eş ölçekte bir anda ekranda gösteremiyor. Bununla ben neye karar verebileceğim? Öğrenimini yeni bitiren genç mimar bu 3 çizimi bir arada görmediği için ne çizdiğini de bilmiyor. Bakıyorum planda verdiği ölçü başka, görünüşte ya da kesitte verdiği ölçü başka.

Ş.G.A: Elin de etkinliğini azalttığını düşünüyorum ben. Tamam, yine mouse'u tutuyorsunuz ama kalem tutarken çizginin elinizden çıktığını hissetmenizden farklı bir durum var artık.

C.B: Şimdi bakın bize verilen klasik eğitimde çizginin bir dil olduğu öğretildi. Ben 01'le çizersem görünüş, 03'le çizersem kesit çizgisidir. Ya da sıva çizgisi az daha ince... Gördüğümde sıva mı, görünüş mü, kesit çizgisi mi olduğunu hemen anlarım. Kurşun kalem bana onu veriyor. Kurşun kalemle hava perspektifi yapabiliyorum. Kurşun kalemle çizginin ucu bana daha yakın. Yalnız perspektif çizmek için değil. Şöyle elimi azıcık bastırmakla, ya da daha çok bastırmakla anlam veriyorum tek çizgiye...

El becerisini elden almak doğru değil. Çünkü birçok üniversitede örneğin Bahçeşehir Üniversitesinde, Ahmet Eyüce bunu uygulamaya başladı. Sanıyorum. 2. sınıfın sonuna dek bilgisayar kullanmak yasak.Önce elle çizmeyi öğrenmeli....

Ş.G.A: Çizgi bir yerde yavaşladığında ya duraksadığında o insanın da, düşüncenin de orada bir es verdiğini, belki de takıldığını, bunun nedenlerini, aklına başka şeyler gelmiş olabileceğini okuyabiliyorsunuz. Bilgisayar bütün bunları yok ediyor ama pek çok avantajı da var elbet.

C.B: Bilgisayarın becer becerdiğini ben kesinlikle beceremem. Ben 1/1 çiziyorum, istersem 1/100 alıyorum, istersem 1/500, istersem 1/5000. Bunu ben o kısa süre içerisinde nasıl beceririm... Bir başka önemli yanlışımız daha var. Tasarımı bilgisayarla yarışmaya verdiğimizde, bilgisayar seçicileri çok kolay aldatıyor. Birçok yarışmada sonradan bana teşekkür ettiler. İlk görüşte çok iyi bir tasarım sanılıyor... Renkler, aldatan perspektifler vb. şunlar, bunlar... Oysa kötü tasarım... Bizim kuşağımızda aldatma şöyle olurdu. Görünüşü çözemediğinizde önüne bir ağaç yapardınız. (Emre Arolat, bir gün, " Biz sınıfta kim Cengiz Bektaş gibi ağaç çizecek diye yarışma yapardık." dedi birlikte katıldığımız bir derste... Üçgen yapraklarla ağaç çiziyorum ya...) Şuraya bir ağaç, tamam görünüş çözüşmendi... Sonra görünüşte ağaç çizmeyi yasakladılar yarışmalarda. Şimdi bence bilgisayarı da yarışmalarda yasaklarlarsa şaşmam.... Çünkü başka bir yöntemle yetişmiş bir insanın karşısına başka bir yöntemle bir çalışma getiriyorsun, o da aldanıyor.

Ş.G.A: Bu konudan, ilişkili olabilecek başka bir soruya geçeceğim. Tasarıma nasıl başlarsınız çalışma yöntemi olarak? Elinize kalemi alıp boş bir kağıdın karşısına mı geçersiniz ya da maketle ilişkiniz nasıldır daha çok çizerek mi maketle mi çalışırsınız?

C.B: Çalışırken küçük perspektifler çizerim. Benim defterlerim vardır. (Bir yanı şiir defteridir.) Düşünürken küçük eskizler yaparım genellikle. O eskizler bazen ayrıntılı olur ama küçük perspektiflerdir; birisine göstermek için değil. 1/100 çalışılırken, bir takım kararları sonuçlandırmadan, maketini yapalım deriz. İleride o konuda çalışmasını düşündüğüm arkadaşıma veririm o çizimleri. O maketini yaparken boyutlara da alışır ve düşünmeye, algılamaya başlar. Bir aşamaya geldiğinde çalışma maketini mal sahibine veririz. "Bunu istersen sök, parçala, biz gene yaparız. Maket üzerinde düşün..." deriz. Çünkü işverenin ne 3 boyutlu eğitimi vardır, ne teknik eğitimi... Bizim verdiğimiz 2 boyutlu çizim onun için çizgilerdir yalnızca... O maketten daha iyi anlar... Onay aldıktan sonra biz onu, bu kez mühendislerin, uygulamacıların anlayacağı gibi çizeriz.. Örneğin bir kitapta yayınlanacaksa çizimimiz, başka türlü olacak demektir, gerek yok orada ayrıntıları vermeye... Maketten sonra hemen hemen bütün çalışmalar dijital ortamda yapılır. Benim eski tasarımlarımı iki arkadaşım dijital ortama geçirmek için iki yıl çalıştılar... Belçikalı bir yayınevi benimle ilgili bir kitap yayınlamak istemişti. Ben önce Türkiye'de yayınlansın istedim, ama çalışmayı başlattık... Şu günlerde de Garanti Bankası'nın ilginç bir girişimi var. Tüm arşivimi tarıyorlar, aşağı yukarı yarısı bitti. Her şeyim dijital ortama yüklenmiş durumda. Bunlar başka başka çizim teknikleri gerektiriyorlar. Onu da unutmamak lazım.

Ş.G.A: Usta - çırak ilişkisinden bahsetmiştik. Sizin de ustalarınız var. Onlardan biri de Staatsgalerie'nin katıldığı yarışmanın jürisinde başkan Branca. Stirling'in, bu yapısıyla modern bakışın eleştirilerine maruz kaldığını biliyoruz. Bu konuda sizin yorumunuz Stirling'i yaptığıyla değil, söylemek istediğiyle yakalamanın önemine, çünkü mimarın önemli toplumsal bir eleştiri yaptığına dikkat çekiyor. Aslında sıkılmış olacağınızı düşünerek bu konuya girmek istemiyorum ama, Mersin'deki çok tartışılan ve sanırım en çok eleştiri alan yapınız söz konusu olduğunda size de böyle mi yaklaşılmalı dersiniz?

C.B: Yalnız bu değil... Beni asıl kent ilgilendiriyordu orada. Gökdelen işi bana ilk önce 75 katlı diye geldi. (Şimdiki mimarları düşünün 38000m² iş geliyor 180000m² yapıyorlar. Kısacası kente kazık atıyorlar, yasaları hiçe sayıyorlar…) Mersin'in özeğinin(merkezini) yetersizliğini düşünerek giriyorum konuya… Sıkışmış kalmış özeğe, gelişeceği yolu, yönü göstermek kaygım oluyor… Beton yığını olan kentin yatayına bir dik düşüyorum. Bu, yapısalcılık bir anlamda… Denizin yatayına yıldızın yansımasının düşmesi gibi… Şiirdeki yapısallığın mimarlıktaki karşılığı bir anlamda… Yapı, kimi uygun hava koşullarında Kıbrıs'tan gözüküyor biliyor musunuz? Mersin'li bir köylü "Artık dağ köyleri Mersin'in nerede olduğunu biliyor." dedi, bir gün ben fotoğraf çekerken, benim kim olduğumu bilmeden… Birinci sorun bu, "dominant"la kentliye yön, bulunak belirlemesine yardımcı olmak… İkinci sorun: Çarşı yapıyoruz. Daha önceden deneyimim var, onun için rampaları kullandım. Gerçekten ne kadar doğru olduğunu oralılar – o eleştirenler bile – bugün "kabul" ettiler artık. Kentin simgesi oldu çoktan…. Yani ben haklıydım, ama gencecik bir çocuk soruyor örneğin: "Niye o denli eski bir "teknoloji"yle yaptınız?" Sanıyor ki çelik daha çağdaş bir yöntem… Oysa ben en çağdaş yöntemi kullanmışım… Bir köşe yazarı çıkıyor arsa hırsızlığı, "emsal" yolsuzluğu ile Gökdelen olgusunu karıştırıyor. Gökdelen yanlış bir şey değil, yanlış yerde yanlış biçimde kullanılan her şey yanlış… Bana verilen "emsal"i çiğnememem önemli. Ben 5 katlı yayvan bir kütle yapacağım yerde, bunu ayağa kaldırıp dikine yaparsam çok doğru bir iş yaparım. İnanmazsanız Japonlara sorun… Bana bir iş geldi, belki bir yayında görmüşsünüzdür… Çanakkale Seramik'te çalışanlar, Çengelköy'de 100 konutluk bir işin tasarımını istediler. Çok eğimli bir arazi… Önce jeologdan doğru dürüst bir rapor aldım. O da dedi ki mahmuz biçiminde yap yapıları… Gerçekten, 99 depreminde bu kişiler gelip bana teşekkür ettiler. Bu önemli, çünkü çok güzel bir evin içine oturmuşsunuz, bir deprem olmuş, yapı çatlamış…. Benim karım oturamaz o evde. O çatlak der ki, yarın bir daha deprem olursa sen yoksun. Bir mimar arkadaş, beni falan bilmiyor, gitmiş bütün burada oturanlarla konuşmuş. Önce kiracı yüzdesi %70 iken sonra bakıyor bu gittikçe azalıyor, mal sahipleri gelip oturmaya başlıyorlar. İlginç olan şu: bana 3 katlı apartman diye geldiler. 3 sigara paketini üst üste koydum… Sonra da bir yana yan yana diktim… "Böyle yapalım." dedim… Her biri bağımsız ev olsun, eski İstanbul evleri gibi. Üç kattan en üstteki yatak katı, ortadaki oturma katı; alt kat ise, mutfak, yaşlı insanın oturacağı kat… Niye? Çünkü eğimden ötürü iki kata da düzayak giriyor. Yaşlı insan yaya olarak merkeze gidebiliyor yahut da çocuk okula gidebiliyor. Geçenlerde çağırdılar, bana "plaket" verip teşekkür etmek istiyorlardı… İstemedim... Ben yaşama biçimi üzerine düşünmezsem neyi çözeceğim? Gökdelende bilmem kaçıncı katta oturan (o Dubai'deki 170 katlı apartmanda) insanların yerine koyuyorum kendimi… Ben yapamazdım…Gökdelende konut olmamalı diye düşünüyorum…

Ş.G.A: Bugün söyleşi sırasında şimdi soracağım sorunun cevabını aldım ama yine de katılamayanlar için soruyorum. Mimarlıkta etiğin sizin için ne olduğunu söyler misiniz?

C.B: Bakın mimarlık bir araçtır. Ben, işvereni mutlu edecek oylumu, insancıl oylumu tasarlamakla sorumluyum…(Topluma kazık atmadan.) Ne moda terzisiyim ne konfeksiyon terzisi. O insan için çalışıyorum. Üstelik doğrusunu bildiğim bir şeyi ille yenilik adına değiştirmek için de değil. O insanla benim aramda böyle bir ilişki var. Burada mimarlık, bir araçtır, ama bir "dil"dir de… Kültürü aktarır… Asıl olan insan olmak ,bugün söylediğim gibi, etiktir, insanlığın etiği.

Ş.G.A: Türkiye'de yayınlanan mimarlık dergileri hakkında ne düşünüyorsunuz?

C.B: Hiçbirisi kuramsal bir mimari "laf" söylemek için yayınlanmıyor. Hiçbirisi derken ayıracağım kimileri var elbette… Onlar benim için iyi dergiler… Örneğin Yapı dergisinin yeri ayrı… Çünkü aldığı reklamlarda bile belli bir niteliği düşünüyor...

Benim bir Almanca hocam vardı, sınıftaki sıva çatlağını gösterir "bu çatlak bir gün sizden hesap soracak" derdi. "Ben etkilenmiyorum, güçlü bir insanım" demek falan para etmiyor… Kimi dergilerde o denli kötü, arabesk işler var ki… "Reklam", ne yapalım onunla yaşıyoruz diyemeyiz. Bu etik değil... Bir takım gezici kitap satıcıları bir anda dergi çıkarıcısı oldular. Kimi anamalcılar da, "Bunda iş var, haydi bir dergi de biz çıkaralım." Dediler… Birden bire bir dergi pazarı oluştu. Kimi dergilerin matrisleri de yurt dışından hazır geliyor, biz burada boşlukları dolduruyoruz. Bizim koşullarımızla, kültürümüzle hiç ilişkileri yok… Bu doğru bir davranış değil… Bir derginin bir kimliği, bir sözü olmalı. İngiltere'de bugün 2 dergi yayınlanıyor, bizde bildiğimce 7 tane dergi yayınlanıyor… Daha yenileri

de çıkıyor... Ben Yapı dergisi alıyorum. Öbürlerinden de, artık adlarını vermeyeyim, ona yaklaşanı var...

Bir de şu gerçeği unutmamak gerek: Mimarlık dergileri hiçbir zaman tek başına bir ülkenin mimarlık düzeyini göstermez. Alman dergilerini düşünün... Almanya'daki düzeyi kesinlikle göstermez. Ben Münih'e İstanbul'dan yakınarak gittim; bir de baktım adamlar belediye için ayrı bir çizim yapıyorlar, uygulama için ayrı... Bizim kuşağımızda İstanbul'da da böyleydi... Münih'te yapılan işlerin %98 i de böyleydi... Branca'nın bürosunda detay çiziyoruz. Ona, Angerer'e ayda bir gösteriyoruz. Sadece %2' dir detay çizen Almanya'da da. Bizde de şimdi detay çizmiyorlar... Üstelik bunu da "bu gün böyle..." diyerek savunmaya kalkışıyorlar... Sanki isteseler çizebilirlermiş gibi...

Kısacası dergi seçerken özenli olunacak... Ama şu da bilinecek: L'architecture d'aujourd'hui dişçi bekleme salonlarının dergisidir Fransa'da...

Ş.G.A: Toplumsal sorumluluk duygusuyla çalışan bir mimar olarak sizce küresel ısınma tehdidi altında mimarlığı neler bekliyor? Aslında bugün, çalışmalarınızla bu konuyla ilişkinizi açıkladınız bir nebze de olsa. Mimarlık nasıl bir yere doğru gidiyor bu tehdidin altında?

C.B: Türkiye'deki durum sorumsuzluk... Almanya'daki de sorumsuzluk... Ama o sorumluluğu duyanların yüzdesi Türkiye'dekinden daha fazla... Özellikle kurumlar arasında... Eş durum öteki ülkeler için de geçerli. Bakın, toprağın 1 santimetresinin oluşması için 300 ila 1000 yıl gerekiyor... Ben şuraya bir yapı oturttuğumda ülkeme, bütün yeryüzüne yaptığım kötülüğün ölçüsünü bilmiyorum. Örneğin bugün Trakya'da herkes kuyu açıp dipten su aldığı için yeraltı suyu kalmadı kullanılabilecek. Ben bildiklerimi söylüyorum.

Burhaniye'de 100 m kuyunun dibinde kolibasili çıkıyor. Niye? Balıkesirliler, hemen kentlerinin kıyısına çöplerini atıyorlar; yağmur yağıyor, çöplerin ağıları toprağa süzülüyor. Ben 80 km ötede sondaj yaptığımda 100m. de koli basili buluyorum. Bunlar bugünkü gerçekler. Adam altını arsenikle arıtıyor... Toprağı çölleştiriyor... (Köylüler bana çelenk verdiler onlar için savaşıyorum diye... Hiçbir yararı yok...). Karanlıkta kiminle savaşacağımızı bilmiyoruz. O günlerin sorumlu bakanı bir hanım, arkadaşlarımızdan biriydi, onu bile etkileyemedik. Kimse bilinçli olarak yarın başıma ne gelebilir diye düşünmüyor. Ankara'da bir yıl arsenikli suyu kullanmadılar mı? Münih'in geçmişinde bir kez halk isyanı var. O da sütün tutarında litrede 1 kuruş artırma yapıldığında... Biz nasıl uyanacağız?

Ben denemeler yapıyorum, güneşten nasıl yararlanacağım diye. Çünkü hiçbir ülkenin sahip olmadığı kadar güneş enerjisinden yararlanma olanağım var. Niye bunun üzerinde çalışma yok? Kim, hangi mimar çalışıyor söyleyin. Toprağı, suyu, havayı kirletmemek için ne düşünüyoruz? Benim verdiğim örnek, düşünün, birilerinin usuna yatsa, örneğin Ege'de kimse kömür kullanmayacak, gaz kullanmayacak. Az şey mi? İnsanlar 20 yıl sonraki durumlar için milyarlarca dolar vererek araştırma başlatıyor. Benim hangi kurumum böyle bir araştırmaya destek oluyor?

Benim bütün yaşamımdaki ilke %40 yaşamımı sürdürebilmek için çalışmak, %60 insanlığıma ayırabilmektir. Bu beceremediğimde mutsuzluğum başlıyor. İnanın tansiyonum, şekerim yükseliyor... Durumun önemini eş koşullar altında olan mimar arkadaşlarımıza bile aktaramıyoruz. Bir İtalyan film vardı... Karı koca aydın kişiler...Adam önce çocuklarını, sonra eşini, sonra da kendini öldürüyor... Böyle bir dünyaya nasıl getirdim ben çocuklarımı diye... Ben şimdi çocuğumu düşünüyorum 10 yıl sonra beni nasıl anacak...

Ş.G.A: Doğan Kuban "mimarların çok ödün veren insanlar" olduğunu söylüyor. Siz kendi adınıza bunun doğru olduğunu düşünüyorsanız nelerden ödün vermiş olabilirsiniz?

C.B: Ben öyle düşünmüyorum. Pek ödün vermedim. Beni kavgacı diye bilirler... İşveren önceden uyarılır, "o kavgacıdır her istediğini yaptıramazsın" O'na diyerek... Sen nasıl bana istediğini onaylatmağa çalışıyorsan ben de doğru bildiğim bir şeyi sana aktarmaya çalışacağım. O bağımsızlığı, olanağı bana tanımazsan ben senin için nasıl çalışayım inanmadığım bir şeyde. Örneğin Nail Ağabey'e eşi Halit Çambel: "Cengiz'in o kırmızı kitabı hep kavga!" deyince Nail Ağabey, "Ne sanıyordun ki?" demiş.

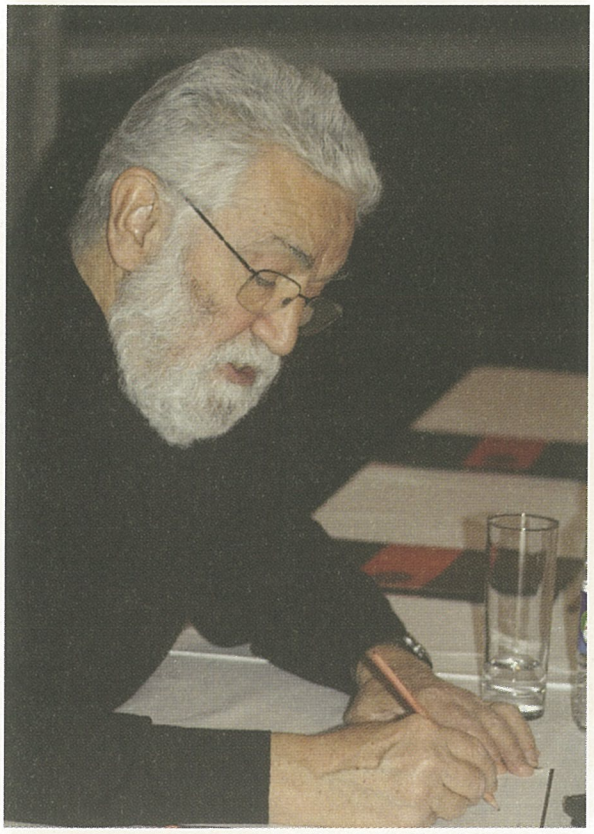
Gerçekten böyle... Ben kavgalarımı yazıyorum... Rahmetli Utarit İzgi bana, "Bir işveren geldiğinde önce "Mimarlıkta Eleştiri" yapıtını veriyorum, "bunu oku öyle gel kardeşim." diyorum demişti. Çünkü ben orada başıma gelenleri yazıyorum, siz bunlara karşı koyabilin diye. Kısacası ben ödün vermiyorum. Giderek benim yanımda yetişmiş arkadaşlarım ödün verdiklerinde benim sokağımdan geçmez oluyorlar.

Ş.G.A: Bilgiye bu kadar kolay ulaşabildiğimiz bir ortamda mekanın deneyimi ne anlam ifade ediyor size? Çünkü artık sanal ortama deneyimlemek imkanı bile sunuluyor kullanıcıya.

C.B: Biraz önce söylediğim gibi bilgisayarda mimar bile bunu tam algılayamıyor. İşveren nasıl algılayacak? Onlar güzel resimler yalnızca... Onları mimarlar bile yapmıyor, o işin yöntemini çok iyi bilen "teknik ressamlar" yapıyor. Oylumun hiç de bilincinde olmadan... Benimle çalışmak isteyen bir arkadaşımdan bile, bana yaşam öyküsünü el yazısıyla yazıp yollamasını istiyorum... Kimileri bana İngilizce olarak ben şu, şu programları biliyorum diye yazıyor. Beni hiç ilgilendirmiyor bu...

Ş.G.A: Görmek, dokunmak diye bugün de ifade ettiniz. Gerçekten içinde olmak mekanın bütün duyularımızla. O başka bir şey. Koklayabilmek mesela başka bir şey... Buradan tekrar eğitime dönersek, öğrencilik döneminizin Türkiye ve Almanya'sındaki mimarlık eğitimini karşılaştırır mısınız?

C.B: Çok yalın bir açıklaması var bunun... Buradaki okulumda, sigara içtiğim için 4 kez "ihtar" aldım. Münih Teknik Üniversitesi'nde dersinde, dünyanın en iyi tiyatro mimarı seçilmiş Prof. Weber "meslektaşım" diyerek bana sigara paketi uzattı, ben O'na çizimlerimi gösterirken. Bu birden bire insanın kişiliğini etkiliyor elbette.

Örneğin Almanya'daki üniversiteye yazılırken, sekreter "işleminiz bitti" dediğinde, "Bana numara vermeyecek misiniz? Diye sordum. "Siz büyükbaş hayvan mısınız? Size anneniz babanız ad vermedi mi?" diye yanıtladı... Düşünün biz burada hala üniversite öğrencilerine numara veriyoruz.

Ş.G.A: Peki Türkiye'nin bugünkü mimarlık eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

C.B: Kesinlikle çıkmaza girdiğini bütün öğretim görevlisi arkadaşlarım biliyorlar. Burada kimse kendine yalan söylememeli... Doğruyu bulmamız gerek hep birlikte... Bir genç geldiğinde karşıma, onun niteliği okulunun niteliğini de gösteriyor...

Uygulama içinde, serbest çalışan insanlar da, o gençlerin iyi yetişmeleri için katkıda bulunmak zorunluluğunda... Demek ki iki alan işbirliği yapacak. Almanya'da bu iş nasıl çözülmüştü? Ben en azından okullarda örnek gösterilecek 3, 4 yapı yaptığımda, hemen öğretim ödevine olarak çağırıverirlerdi. Bizde kıyamet kopar böyle bir şey olsa... Kimse kızmasın bu söylediklerime, bunun gerçek olduğunu hemen herkes biliyor. Şimdi oturup takkemizi önümüze alıp genç kuşağın; duyarlı, ülkesini seven, birlikte yaşadığı insanları seven, işini iyi bilen, iyi deneylenmiş bir adam olarak nasıl yetişeceğini düşünmemiz gerek.

Okuldan çıkıp gelen insana ben önce alfabe yazdırıyorum sonra perspektif çizdiriyorum sokakta... 2 yıl perspektif dersi almış koca bir sınıftan bir kişi doğru perspektif çizemedi, yaptığım bir sınavda... Böyle bir eğitim olabilir mi? İstanbul'un içindeler, Süleymaniye'ye girmeden diploma alıyorlar. İstanbul'un kendisi 1/1 mimarlık tarihini anlatıyor bize. Gerçekten öyle... Ben neyi bekliyorum biliyor musunuz? Kayseri Üniversitesi'yle Teknik Üniversite, ya da Yıldız Üniversitesi vb. işbirliği yapsınlar. Bu okulun gençleri bir sömestr orada okusunlar, o okulun gençleri de bir sömestr orada okusunlar. Bu gençlere ülkelerini, olanaklarını tanıma olanağı tanınsın.

Bütün bunlar ne için? Doğru dürüst mimar yetiştirmek için... Bu hepimizi ilgilendiriyor...

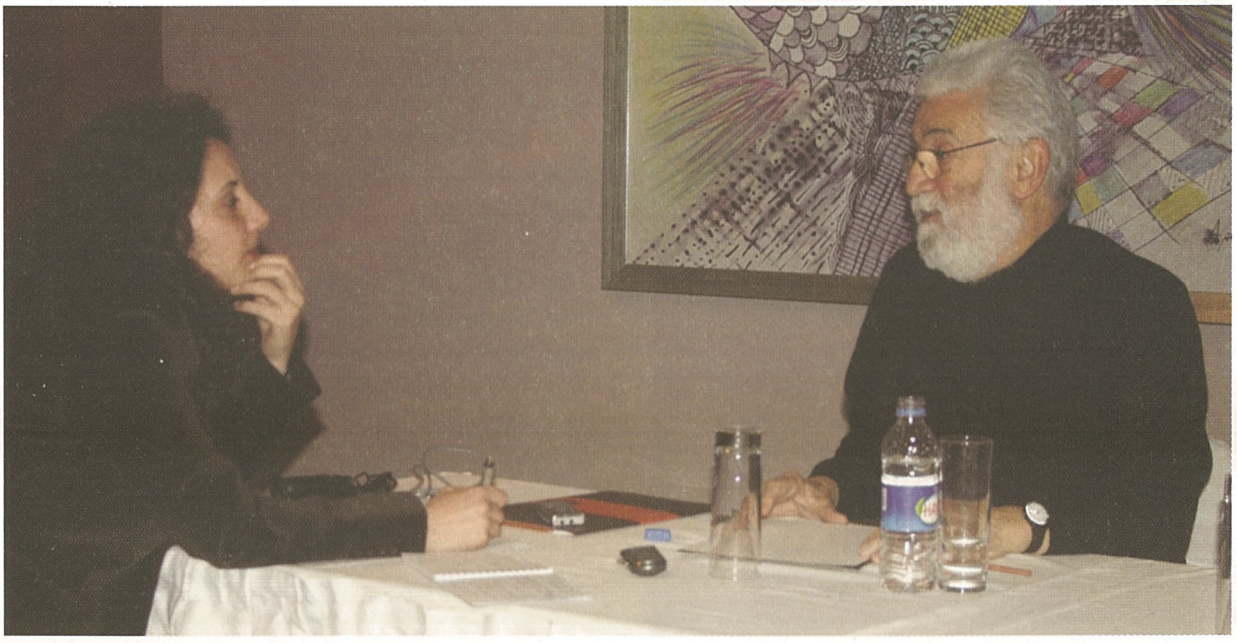
Ş.G.A: Mimarlık yaşamınız boyunca Türkiye'de mimarlık adına yaşanan değişimler nelerdir? İlerlemeler ve gerilemeler bakımından neler gözlemlediniz?

C.B: Bakın biz konut sorunuyla uğraşmayı, neredeyse "apartmancı mimar" diye küçümsedik, küçümsetti bize bizden önceki kuşak. Böylece alanı boş bıraktık. Kimler yararlanıyor, kimler apartman üretiyor şimdi? Üstelik hiç bizim yaşama biçimimiz incelenmeden. Biz nasıl insanlarız incelenmeden, bütün Türkiye'de yöreyle ilişkisi olmayan tip konutlarla apartmanlar üretiyor Toki. Bizim insanımız orada mutlu olacak mı diye düşünen var mı? Yok. Çok açık söyleyeyim ben konut mimarlığıyla daha başta yeteri yoğunlukta uğraşmadığım için üzülüyorum. Daha çok yararlı olabilirdim. Başka konularda yararlı olduğumu düşünüyorum… Benden sonra geleceklere kimi kapıları açtığımı biliyorum. Aynı şeyi konutta yapabilirdik.

Toplum bizden hızlı… Biz ona yetişmiyoruz… Hala eski eğitim yöntemlerini kullanıyoruz. Üniversitelerin izlencelerine bakın, hangi konularla uğraşıyorlar… Öte yandan toplumun konuları ne? Taraf tutmadan bakalım ama. Biz boş bıraktığımız için kimi alanlarda olanlar oluyor… Ben yıllarca önce bir partiye önerdim "emek evleri" yapın, insanlara meslek edindirin, kente gelen insan ayakları üzerinde durabilsin." dedim. Sağcı parti yakaladı bu düşünceyi, gitti "mahalle evleri" yaptı. Orada beyinleri yıkıyorlar şimdi. Bunları yazın ama. Ben bunları söylemekten çekinmiyorum… Yanlışımızı görmeliyiz… İnsanımızın bizi ödevlendirdiğini biz bilmeliyiz… Bizim de çözüm bulmak zorunluluğumuzu bilmemiz gerek...

Ş.G.A: Bunu zaman içinde daha da unutuyoruz gibi geliyor bana. Bunun arkasında sizin kuşağınızda daha bilinçli isimler var.

C.B: Yolumuzda direndikçe bu böyle sürer doğal olarak… Bir şeyi de unutmamak gerek… Hiçbir ülkede, örneğin Almanya'da, eğitimin ardından belli bir süre uygulama deneyimi geçirmezseniz, kendiniz bir şeyler yaratmazsanız, sizi mimarlar odasına üye olarak almazlar. Mimarlar odası üye olarak almayınca uygulama yapamazsınız. Kısacası işlik (büro) açamazsınız… Bunu önerdiğimde, bir kuşak önce, kendine ucuz iş gücü mü arıyorsun dediler. Bu denli kötü bir yorum… Yaratmayı, yaratan insandan öğrenebilirsiniz. Kuram, o sizin bileceğiniz iş... Elbette kendinizi donatacaksınız... Hele "öğretmeyi bilmek" çok önemli bir şey... Öğretmeyi nasıl bilecek adam? Bunun ayrı eğitimi var… Ama bilmediği bir şeyi nasıl öğretecek? Bunu söylemem doğru değil ama kimi ayrıntı kitaplarına baktığımda üzülüyorum; çünkü çok eksikler… Gerçekten yanlış şeyler öğretiliyor. Türkiye'ye uygun şeyler öğretilmiyor. "Mantolama". Herkes mantolama yapıyor. Mantolama kötü bir şey, termosun içinde yaşamaya zorluyor sizi. Oysa yapı havalanmalı... Havalanmayan bir yapı, nemiyle çürütür hem kendini, hem de içinde yaşayanları… Yaptıranların hiçbirisi aslında mutlu değil ama ortalık yerde yalan söylemeyi yeğliyorlar.

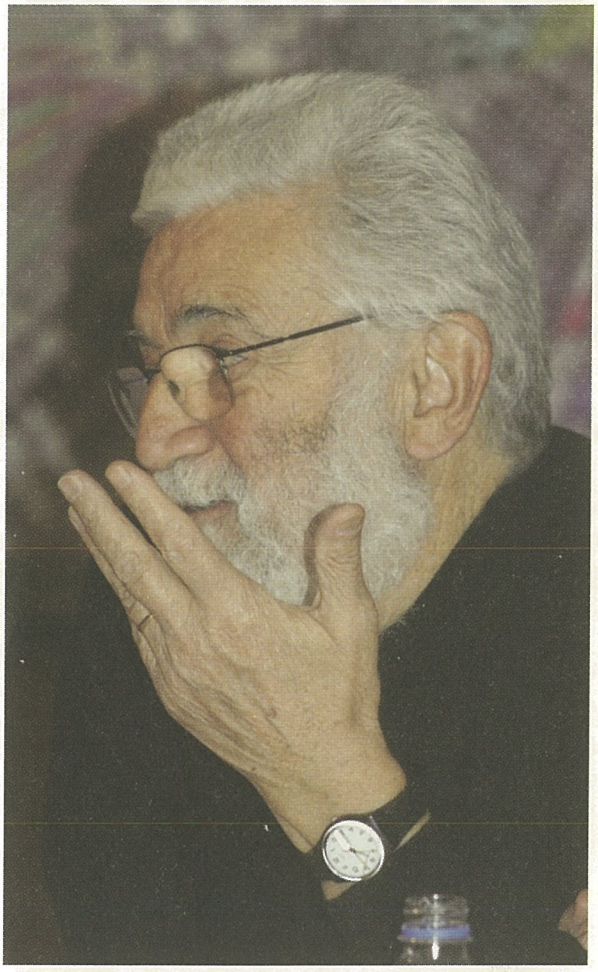
Ş.G.A: Mekana ilişkin bilgisini, algısını hatta sezgilerini çokça görerek geliştirmiş, koruma konusuna da özellikle duyarlı bir mimar olarak Anadolu kentlerini koruma konusunda karşılaştırabilir misiniz? Bunların arasında Kayseri'yi nereye koyduğunuzu da özellikle merak ediyorum.

C.B: Biz bu konuda acılı kuşağız. Çünkü birtakım güzelliklerin yok olduğunu gördük. Bir dizi güzelliği birbirimize aktaramadığımız için yitirdik. "Mübadele"yle Anadolu'daki yapıcıların büyük bölümü gitmişler. Biz her şeyi yeniden öğrenmek zorunda kaldık bir bakıma. Berber yapıcılık yapmak zorunda kaldı... Telgrafçı Hasan Usta yapı yapmak zorunda kaldı... Çünkü başka türlü çatıyı, saçağı onaracak adam bile yoktu... Eskiden de kendi insanımıza yapıcılık işi vermedik. Çünkü onlar savaşacaklardı. Savaşa götürmediğimiz insanlar bu işleri yaptılar... Onun için onların birikimi daha çok oldu.... Sonra bir gün, dediğim gibi, onları yollayınca açıkta kaldık. Biz mimarlığı yeni öğreniyoruz diyorum kimileri kızıyorlar. Gerçekten yeni öğreniyoruz, bunu bilmemiz gerekiyor. Şimdi çok daha disiplinli, çok daha çalışkan olmak gerekiyor. 1970'lerde 5, 6 mimara sizin sorduğunuz gibi sorular sordular.

Ben bir Alman mimara göre 8 kat fazla çalışmak zorundayım. Uygulama yapacağım, teori üzerine çalışacağım, asıl önemli olan yapı gereci üzerinde çalışacağım, benim iklimim üzerinde çalışacağım. Hepsini bir arada yapacağım. Bu arada Alman mimarın aldığı ücretin ben 8' de 1' ini alıyorum. Onu istemeye hakkım olmadığını da biliyorum... Buna karşın bir tek yol kalıyor bana, çok çalışkan olmak. Başka türlü yapamam. Bunu da becermeye çalıştım; çok çalışkan olmaya çalıştım. Bayağı sporcu gibi baktım bedenime de... Ortalama 3- 4 saat uyudum yıllarca... Şimdi yapamıyorum, 7.5 saat uyumam gerekiyor. Ama dedim ya, hala çok çalışmaya zorunluyum...

Ş.G.A: Yine Kayseri'ye sözü getireceğim ama... Daha önce de çok kez bulunduğunuz Kayseri mimari birikiminize bir şeyler katmış olabilir mi? Gözünüze çarpan, üzerinde düşünmenizi sağlayan ya da aklınızı çelen bir yapı, bir ayrıntı, bir soru var mı örneğin? Aşina, ama uzaklaşıp tekrar yaklaşan bir göz neler görür acaba kentimizde?

C.B: Ben Kayseri'yi bugünkü görüntüsünden ötürü sevmiyorum. Talas bir cennet... Orada yaşamak, düşünün nasıl güzel bir şey... Bugün Kayseri'ye geliyorsunuz; yüksek yapılar... Hiçbiri de olması gereken yönetmeliğe göre yapılmış değil. İnanın ödünüz kopuyor, yarın bir yangın olsa, bir deprem olsa diye... Burası deprem bölgesi değil diyemezsiniz... Belleğimiz yok çünkü sağlıklı... Orta Anadolu'yu deprem bölgesi saymıyorduk değil mi? Deprem olmadı mı orada da...

Bir de topraktan ne denli koparsanız o denli insancıllıktan da uzaklaşıyorsunuz. Yüksek yapı işyeri olabilir, otel vb. olabilir; "rantabl" çünkü... %50 daha fazla randıman sağlıyor, %25 daha az enerji tüketiyor..

Bütün dünya ülkelerinde yüksek yapı olmasının nedeni de bu... Japonya'da yazlık ev bile 24 katlı bir kitlenin içinde... Toprak çünkü ödenemez. Çakılı satıyor, dışarıdan gelip proje yapacak adama ahşabı getirirsen yap diyor. Ahşabı getirmezsen, Japonya'da kesilecek ağacım yok diyor. Ahşabı dışarıdan getirmezsen izin vermiyor. Biz ne yapıyoruz? Toprağımızı yok ediyoruz.

TOL

rekabet

MİMARLIK EĞİTİMİNDE YARIŞMA / ORTAKLAŞMA

Ayşen Ciravoğlu,
Mimar, Yrd. Doç. Dr.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

"'Bir Numara' olmanın asıl alternatifi, 'İki Numara' olmak değil; sıralamalardan tümüyle vazgeçmektir." Alfie Kohn, 1986, p.193.

Eğitimden iş dünyasına yaşamımızın her alanına sızmış olan yarışma, mimarlık alanında neredeyse kutsanmış bir kavram. Oysa yukarıdaki alıntıdan da izleyeceğiniz gibi sıralamalar bireysellik, hiyerarşi ve "dışarıdakiler" yaratma eğiliminde... Bu bağlamda rekabet kavramının mimarlık eğitimine yansımaları ne kadar kutsanmalı? Formel eğitimle enformel arasında konumlanan öğrenci yarışmaları bu alanda bir çıkış noktası yaratabilir mi? Mimarlık eğitimi ortamında yarışmadan ortaklaşmaya bir yolculuk yakın gelecekte olası gözüküyor mu? Elinizdeki metin bu soruların yanıtını aramayı deniyor.

KAVRAM OLARAK REKABET

Rekabet, TDK'ya göre, aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarış (Anon, 2009a). Hızlı bir okuma bu tanımda bir sorun görmezken, derinlikli bir inceleme aynı amacı güden kişilerin neden rekabet ettiğini sorgulayabilir. Tam da bu noktada terimin İngilizce karşılığının wikipedia'daki anlatımı konuya açıklık getiriyor: Burada sözü edilen çekişme, paylaşılamayacak amaçlar için yapılıyor olmalı (Anon, 2009b).

Bu bağlamda, kestirme bir bakışla, 21. yy.da amaçlar, kaynaklar, hedeflerin sınırlı; bizlerin sınırsız büyüdüğümüzü söylersek rekabetin kaçınılmaz olduğu sonucuna varabiliriz. Hatta daha ileri giderek, rekabeti hayatta kalma sürecinin bir parçası, dolayısıyla insanoğlunun en doğal içgüdüsü olarak da tanımlayabiliriz. Ancak bugün neoliberal politikalar bağlamında ekonomiden eğitime değin özendirilen rekabet kavramının kökenine ilişkin yukarıdaki bilgileri doğrulayacak veriler çok sınırlı. Aksine, rekabetin adaptasyon süreçlerindeki rolüne kuşkuyla bakılıyor. Yarışmanın, insan doğasının bir parçası olmadığı; sonradan öğrenilmiş olduğu savunuluyor. Üstelik 1960'lardan bugüne yapılan araştırmalar erkeklerin rekabete, kadınların ise işbirliğine daha yatkın olduklarını gösteriyor. Güreşen erkek çocuklarla, evcilik oynayan kız çocuklarını düşündüğümüzde bu bulgu bizi çok şaşırtmıyor ancak profesyoneller arasında en rekabetçi olanların en az başarılı kişilerden meydana geldiği sonucu (Kohn, 1986), bu kavramı, kazanmanın doğası gereği olarak içselleştirmiş modern insanı (1) tedirginliğe sürükleyecek bir bilgi gibi gözüküyor.

Eğitim Bilimlerinde Rekabet Olgusu

İnsanoğlu yarattığı sanal gerçekliklerle pek çok alanda rekabet ededursun, sıralama kültürünün en çok içselleştirildiği yer anaokulundan başlayarak eğitim hayatıdır. Sadece öğrencilerin değil, öğretmenler, okullar, ödüllerin yarıştığı bu dünyada eğitim bilimciler, dünyanın küçük bir simülasyonu olan eğitim ortamının yukarıda sözü edilenlere dayalı olarak üç tür amaç yapısından söz ediyor. Bunlar rekabetçi/yarışmaya dayalı, bireyselleştirilmiş ve işbirliğine dayalı amaç yapıları.

Eğitimcilerden öğrendiğimiz kadarıyla, rekabetçi amaç yapısına sahip bir sınıfta, öğrenciler, sınıfta kimin en iyi olduğunu görmek için bir kazanma- kaybetme mücadelesi içine sokulurlar. Bu bağlamda öğrenciler her zaman diğerlerine göre daha iyi olmak zorundadırlar; arkadaşlarının başarısızlıklarını kutlarlar; kaynak, materyal ve notları sınırlı olarak algılarlar; sadece en yetenekli, en çalışkan bireylerin başarıyı elde edeceklerini düşünürler. Böyle bir sınıfta, öğrenciler arasında negatif bir etkileşim ve bağlılık söz konusudur. Öte yandan bireyselleştirilmiş amaç yapısını benimsemiş bir sınıfta öğrenciler kendi öğrenme amaçlarına ulaşmak için, kendi bireysel hızlarında ve kendi öğrenme alanlarında birbirlerinden bağımsız ilerlerler.

Diğer öğrencilerin öğrenme amaçlarıyla bağlantıları yoktur. Bu öğrenme ortamında öğrencilerin bireysel amaçları belirlenir; başarıları önceden belirlenmiş ölçütlere göre değerlendirilir, yalnızca kendi ilgilerine odaklanmaları beklenir ve bu yönde özendirilirler. Sadece kendi çabalarını ve başarılarını değerli görmeleri söz konusudur. Herhangi bir öğrencinin çabası ya da başarısı sınıftaki diğer öğrencilerden bağımsız algılanır. Bu anlamda öğrenciler arasında bağlılık söz konusu değildir. Kendi amaçlarına ulaşırken, sınıftaki diğer öğrencilerin ne yapıp yapmadıklarına dikkat etmezler. İşbirliğine dayalı amaç yapısına sahip bir sınıfta ise öğrenciler küçük (heterojen) gruplar halinde kendilerine verilen görevi yerine getirmek için birbirleriyle işbirliği yaparak beraber çalışırlar. İşbirlikçi etkinliklerde, grubun tüm bireyleri, hem kendileri, hem de grubu oluşturan diğer üyeler için faydalı sonuçlar elde etmeye çalışırlar.

Bu yöntem, öğrencilerin sınıf ortamında karma gruplar oluşturarak, ortak bir amaç doğrultusunda, akademik bir konuda birbirlerinin öğrenmelerine yardımcı oldukları, genelde grup başarısının değişik yollarla ödüllendirildiği, küçük grupların öğretimsel kullanımı olarak tanımlanabilir (Anon, 2009c).

Yukarıdaki üç farklı öğrenme ortamını incelediğimizde ilk ikisinde hem rekabet olgusunun hem de bireyin ön planda olduğunu görüyoruz. Birey ilk modelde diğerleriyle, ikincisinde ise kendisiyle yarışıyor. Oysa bireysel gelişime odaklanan her iki model, bu biçimiyle, toplumun olası kolektif bağlarını da çözüyor. Bu nedenle eğitimde birlikte üretmenin potansiyellerini keşfetme olasılığını üçüncü modelde görmek bu aşamada umut verici bir gelişme olarak kaydedilmeli.

Stüdyoda Rekabet / İşbirliği

Yukarıda sözü geçen eğitim modellerini mimarlık eğitiminin çekirdeğini oluşturan mimari tasarım stüdyosu bağlamında incelersek, stüdyodaki çalışma/araştırma ortamının da yakın zamana değin ilk iki modelden beslendiği saptamasını yapabiliriz. Birinci modelde deneyimlediğimiz ve değerlendirme aşamasında öğrencileri birbiriyle kıyaslayarak notlandırmayı öneren ortamın yavaş yavaş terkedilmeye başlamasını görmek sevindirici.

Ancak birlikte araştırma/öğrenmenin, kolektivitenin ve hatta disiplinlerarası çalışmanın önem kazandığı günümüzde, bireysel gelişime dayalı modelin de stüdyoda sorunlar yarattığı açıkça görülüyor. Her iki modelinde öngördüğü bireyselleştirici ve/veya rekabetçi ortamın kanımca, stüdyoda, yaratıcılığın önünü kesmesi, iletişimi engellemesi, öğrenme süreçlerini duraksatması, statükoyu güçlendirmesi, zenginleşme ve/veya farklılaşmaya olanak tanımaması, grup çalışması ve ortak üretimi göz ardı etmesi gibi sorunları olduğu saptamasını yapabiliriz.

Gözlemlere dayanarak şu açıklıkla söylenebilir: Stüdyodaki rekabet, genel kanının tersine, düşgücünü geliştirmek yerine onu engelliyor. Ödüllendirilen, onaylanan, beğeni toplayan yaratıcılık örnekleri diğerleri için yetişilmesi, varılması gereken nihai hedefler haline geldiğinde düşgücü baskı altına alınıyor.

Öte yandan stüdyodaki rekabet, ne yazık ki herkesi kaybeden haline getiriyor. "Kazanan" olarak nitelenen "azınlık" bile yaratılan sanal başarı törenlerinin büyüsüne kapılıp kaybettiği değerlerin farkına varamıyor. İşte tam da bu ortam, öğrenmenin önünde engeller oluşturuyor. Ayrıca uzmanlıklararası işbirliğinin, ekip çalışmalarının öne çıktığı bir zaman diliminde reka-

betin birlikte çalışmaya olanak tanımadığı biliniyor. Oysa mimarlık alanında pek çok mesleki konu ortak bir çözüm gerektiriyor. Grup çalışmasının sadece analiz ve/veya alan araştırması aşamasında başvurulduğu bir eğitim olması kanımca sorunları çözmekte yetersiz kalıyor.

Ancak başka bir yol olası: Stüdyoda işbirliğine özendirmek sürekli bir geribesleme sağlayabilir ve dahası, akranların eleştirisinin varlığını kolaylaştırabilir. Bu da tasarım stüdyosunda zenginleşmeye, farklı kaynaklardan beslenmeye olanak sağlar.

Ağsı yapıların ve bunların oluşturduğu ilişkiselliklerin giderek önem kazandığı bir yüzyılda bireysel başarıların yerinin sorgulandığı düşünülürse, bireylerin yalnız başlarına yapabilirliklerinin ötesinde daha zengin birşeyin inşasını stüdyoda işbirliği içinde gerçekleştirmeleri, hepimiz için önemli bir öğrenme alanının kapılarını aralayabilir.

Mimarlık Ortamında Yarışma Kültürü

Eğitim ortamındaki rekabetin yukarıda sıraladığımız olumsuz sonuçlarına karşın mimarlık yarışmalarını nasıl değerlendirmeli? Türkiye'deki mimarlık ortamında köklü bir yarışma kültürünün olduğunu biliyoruz. Bu bağlamda kanımca yarışma geleneğini iki türlü yorumlamak mümkün. Bunlardan ilki iş alma aracı olarak rekabet etmeyi öngörüyor. Burada Thomas Fisher'ın rekabet kavramına ilişkin değerlendirmesi anlamlı gözüküyor: Fisher'a (Koch v.d., 2002) göre rekabet, bir uzmanlık alanından çok ticarete ait bir kavram. Bu nedenle yarışmaların da bu bağlamda yorumlanması yukarıda sözü edilen sorunları üretebilme potansiyelini taşıyor.

Ancak mimarlık yarışmalarını yeni fikirlere ulaşmak ve bunları mimarlık ortamıyla paylaşmanın bir aracı olarak yorumladığımızda bu rekabette öte, düşüncelerin yenilerini üretmek üzere "ortaklaşalığı" olarak da yorumlanabilir.

Bu bağlamda değerlendirdiğimizde yarışmaların, sürecin kapalı ilerlemesi, idarenin isteklerini tam olarak ortaya koyamaması, jüri kompozisyonunun sonuçlara etkisi, katılımcı bir sürece izin vermemesi gibi sorunlu yönlerine karşın, tasarım problemini geniş katılımlı bir topluluğunun katkısına açmak, henüz kendini ifade etme fırsatını yakalayamamış kişilere olanak tanımak gibi meslek ortamını besleyici yönleri de bulunuyor.

Mimarlık Eğitiminin Enformel Alanları: Öğrenci Yarışmaları

Kuşkusuz mimarlık alanındaki yarışmaların yukarıda sözü edilen olanakları ve sorunları bulunuyor. Ancak kanımca bunların ötesinde yarışmaların en önemli işlevi üzerinde konumlanabilecek tüm arama/deneme/tartışma/yapma eylemleri için bir enformel alan açmasıdır. Üstelik bu sözü geçen işlev, öğrenci yarışmaları düşünüldüğünde daha da yaşamsallaşıyor. Çünkü bilindiği gibi, özellikle mimarlık eğitimi kurumsal yapısı nedeniyle bugün pek çok sorun yaşıyor. Stüdyoların yürütülüş biçimi, müfredatın statik yapısı, gizli müfredat, statükonun içselleştirilmesi gibi formel eğitimin aksaklıkları nedeniyle öğrenciler kimi becerileri kazanmakta eksik kalıyorlar. Örneğin Gasset'e (1998) göre, okulların bilim üretmek dedikleri baştan sona hazır bilimsel öğretileri ya da en fazlası araştırmaya yönelik yöntemlerden oluşan bilgileri getirip öğrencilerin ruhuna yüklemek. Ancak yazara göre, gevşek dokusundan bilimin öz varlığı sepete dökülen su gibi akıp gidiyor öğrencinin ruhunda kalan ise bilimin tam tersi, dogma oluyor. Kanımca Gasset'in işaret ettiği tuzaktan kaçınmak, ancak müfredat dışı alanlardan beslenmek ile mümkün. Bu nedenle mimarlık alanında, kişinin gönüllü olarak katıldığı ve formel eğitimi desteklemesi beklenen ortamlardan olan workshoplar ile yarışmaların bu bağlamda giderek önem kazandığını söylemek abartılı olmayacaktır.

Öğrenci yarışmalarının rekabet hedefinden çok, kişinin temsil ve kendini gerçekleme alanı olarak ortaya çıktığını gözlemleyebiliyoruz. Bu anlamda ülkemizde, yakın geçmişte, öğrenci yarışmaları açısından zengin bir ortamın oluştuğunu söyleyebiliriz. Çeşitli malzeme üreticileri, dernekler, inisiyatifler, şirketler yeni fikirlere erişmede öğrencilere yöneliyor. Ancak bunlardan ikisinin konumu kanımca diğerlerine oranla farklı bir ağırlıkta. Yapı Endüstri Merkezi ve Şevki Vanlı Vakfı tarafından düzenlenen Archiprix Türkiye Ödülleri (2) ve Mimarlık Eğitimi Derneği (3) tarafından her yıl verilen Öğrenci Ödülleri (4) yukarıda sözü edilen ve tam da gereksinimi hissedilen enformel alanı yaratmakta oldukça başarılı. Üstelik formel eğitimin içinden çekip çıkardığı stüdyo ürünleriyle... Dolayısıyla ülkemizde meslek pratiğine adım atmanın önemli bir aşamasını temsil eden bitirme projelerine odaklanan Archiprix ve tüm eğitim döneminde yapılan stüdyo ürünlerini konu alan MİMED Öğrenci Ödülleri'nin her ikisi de mi-

marlık eğitimi alanında formelle enformel "arasında", her iki ortamı da eleştirel gözle değerlendirebilecek nesnellikte konumlanıyor.

MİMED ÖĞRENCİ ÖDÜLLERİ: FORMEL İLE ENFORMEL ARASINDA

Kurumlar kuralları, kurallar normları, normlar dogmaları oluşturma eğiliminde... Oysa çoktan kabullenilmiş ve içselleştirilmiş doğruların dışında bir değerlendirme özellikle eğitim ortamı için yaşamsal. Bilindiği gibi MİMED Öğrenci Ödülleri'ne, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki mimarlık fakültelerinin mimarlık bölümlerine kayıtlı tüm lisans öğrencileri katılabiliyor. Birinci yıl, ikinci yıl, üçüncü yıl ve dördüncü yıl mimarlık öğrencileri proje ödülleri olmak üzere dört kategoriden oluşan yarışmaya, öğrenciler mimari proje stüdyolarında ürettikleri projeleri ile katılıyorlar. Tam da bu çerçeveden bakıldığında, MİMED Öğrenci Ödülü kolokyumu, yayınları ve sergilerinin, formel eğitimin sorunları ve potansiyellerini görünür hale getirmesi nedeniyle, pek çok başka ortamdan daha verimli tartışmalara olanak tanıdığı söylenebilir. Bu nedenle belki de gerçek anlamda "katılmanın kazanmaktan çok daha değerli olduğu" tek yarışmadır. Bu biçimiyle, bugüne dek yayımlanan beş kitabı da mimarlık kamuoyuna önemli bir veri sunmaktadır.

MİMED Öğrenci Ödülleri'ne yapılan başvurunun daha önce bambaşka amaçlarla, farklı parametrelerle ve değişik tasarım endişeleriyle oluşmuş ürünler olması, katılımcıların içtenliğinin de garantisi olarak görülebilir. Kurumsal değerlendirmelerin dışında bir ödüllendirme mekanizmasının işleyebileceğini görmek ufuk açıcıdır. Bu bağlamda yarışma katılımcısı, farklı eleştiri/değerlendirme alanlarıyla yüzleşince tasarımın mekanize edilmiş yönlerini de sorgulayacaktır. Dolayısıyla bir farkındalık kültürü geliştirmek için bu tür organizasyonların yaşamsal öneme sahip olduğu söylenebilir. Ödüller her ne kadar ürün üzerinden bir değerlendirme yapsa da tasarımın arkaplanını okunabilmektedir. Bu yönüyle de yarışmanın bireysel başarıları değil ülkemizdeki stüdyolarda dert edinilen konuları, ortak/farklı amaçları, eğitimde farklı yaklaşımları, felsefeleri, bunların katı/esnek yönlerini, gözler önüne serdiğini söylemek olanaklıdır.

MİMED Öğrenci Ödülleri, yarışmadan çok eğitim ortamını kışkırtma etkinliği olarak görülmelidir. Hatta kanımca ödül sadece katılımı özendirmenin bir aracıdır. Dahası, ödülleri, birbirini besleyen formel ve enformel mimari tasarım eğitiminin arakesitinde, düşüncelerin ortaklığına olanak tanıması nedeniyle "yaratıcı bir eylem" olarak değerlendirmek mümkündür.

SON SÖZ

Bu yazının ortaya koymaya çalıştığı düşünce, yaşamımızın her alanında bizi tutsak eden rekabet kavramının eğitime olumsuz yansımalarının olabileceğidir. Oysa mimarlık eğitiminde işbirliğinin önemi içinde bulunduğumuz dönemde yadsınamaz. Öte yandan rekabetin olanaksız kıldığı kolektivite kültürünün kimi tasarım yarışmalarında aşılabildiğini söylemek olanaklıdır. Üstelik düşünceler arası "ortaklaşalık" yaratma potansiyeline sahip bu ortamlar bir yandan da formel-enformel eğitim paralelliğine de katkı sağlamaktadır.

Kuşkusuz, burada sözü edilen "işbirliği", kişiler arasında olabildiği gibi kurumlar, ortamlar, anlayışlar, yaklaşımlar arasında da olmalıdır. Bu yazıda önerilen, gerek formel olan stüdyoda gerekse de enformel olan workshop ya da yarışmada, rekabet ve sıralamayı öne çıkarmaktansa kişiler, konular disiplinler ve/veya üretimler arası bir ortaklaşmanın denenmesi gerektiğidir. Böylesine kurgulanmış formel/enfomel mimarlık eğitimi ortamı sadece mesleki alanda değil toplumsal bir kolektivitenin de önünü açacaktır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda ancak rekabet yerine böylesi bir ortaklaşalık (5) bizi geleceğe taşıma potansiyeli barındırmaktadır. TOL

NOTLAR

1. Burada ironik olarak sözü edilen modern insan, farklılıkları dışlayan "beyaz erkek"tir.

2. Archiprix Türkiye'nin kurucuları Doğan Hasol, Şevki Vanlı, Hülya Yürekli ve Ferhan Yürekli'den oluşuyor. Ayrıntılı bilgi için: http://www.archiprixturkiye.com/

3. 1997 yılında kurulan Mimarlık Eğitimi Derneği, mimarlık eğitimcilerini biraraya getirerek ülkemizdeki mimarlık eğitimi ortamını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dernek bu amaç doğrultusunda mimarlık eğitimi konusunda, ulusal ve uluslararası platformlarda bireysel ve kurumsal düzeyde iletişim, işbirliği ve yardımlaşmanın sağlanacağı koşulları ve ortamı oluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıntılı bilgi için: http://www.mimed.info/index.htm

4. 2000 yılından beri verilen MİMED ödülleri, destek sağlayan kurum ve kuruluşların, emeği geçen değerli akademisyen ve profesyonellerin yanısıra, ödüllerin oluşumunun ve sürekliliğini sağlayan, İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Gülsün Sağlamer ve Y. Doç. Dr. Meltem Aksoy'un özverili ve üstün çabaları olmadan gerçekleşemezdi.

5. Günümüzde copyleft ve creative commons gibi projeler sayesinde telif haklarının bile ortaklaşalığı söz konusudur. Copyleft, bilindiği gibi, telif haklarının korunduğu anlamına gelen copyright teriminin zıt anlamlısıdır. Creative Commons ise kâr amacı gütmeyen, telif hakları alanında esneklik ve paylaşımı yaygınlaştırmak amacıyla kurulmuş bir düşünce hareketi ve organizasyonudur. Ayrıntılı bilgi için: http://tr.wikipedia.org/wiki/Copyleft, http://creativecommons.org/

KAYNAKLAR

Anon., 2009a, http://tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=rekabet (ziyaret tarihi: 28.09.2009)

Anon., 2009b, http://en.wikipedia.org/wiki/Competition (ziyaret tarihi: 28.09.2009)

Anon., 2009c, http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=5470&baslik=isbirligine_dayali_ogrenme (ziyaret tarihi: 28.09.2009)

Gasset, J. O., 1998. Üniversitenin Misyonu, çev. Işık, N., G., Cogito, Yapı Kredi Yayınları.

Koch, A., Schwennsen, K., Dutton, T., Smith, D., 2002. The Redesign of Studio Culture, A Report of the AIAS (The American Institute of Architecture Students) Studio Culture Taskforce, NewYork.

Kohn, A., 1986. No Contest, The Case Against Competition, Why We Lose In Our Race To Win, USA.

ŞİMDİ REKABET

Saitali Köknar,
Mimar, Araş. Gör. Dr.

İstanbuk Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Sonbahar mimarlıkla dolu günlerle geldi. Kasım ayı başında İstanbul'da düzenlenen iki önemli etkinlik üzerinden tartışacak çok şey birikti. Ben de rekabet konusunu bu etkinliklerde oluşan gündem üzerinden işlemeye çalışacağım.

Etkinliklerden ilki Londralı The Architecture Foundation, İstanbullu Garanti Galeri, Arkitera, ARCH+ dergisi ve bir de Urban Age'in ortaklaşa düzenledikleri 'Kent ve Mimarlık Günleri', ikincisi ise bir Deutsche Bank kurumu olan Alfred Herhausen Society ile LSE (London School of Economics) tarafından her yıl düzenlenen 'Urban Age' konferansı idi. Etkinlikler organizasyon şekillerinden başlayarak mimarlığın önümüzdeki yıllarda nasıl yapılacağına dair önemli ipuçları içeriyordu. Mesela Kent ve Mimarlık günleri farklı sivil kurumların farklı üretimlerini aynı gün içerisindeki bir programda derlemesi ile alışılmadık bir şekilde kurgulanmıştı. Böyle çok aktörlü yapılar Avrupa'da yaygın olsa da İstanbul'da önceli olmayan ya da pek az olan bir örnek oluşturuyor. Sivil mimarlığın doygunluk noktasının yükselmeye başladığının göstergesi bence bunlar ve son derece önemli gelişmeler. Son iki yıldır 1950-90 arası uluslararası kültürel çevrelerden uzaklaşan İstanbul için bir çeşit dünya sahnesine geri dönüşün göstergesi yaşananlar.

Kent ve Mimarlık günleri kapsamında GG' nin hazırlattığı 'Mapping İstanbul' kitabının sunumu, ARCH+ dergisinin Türkiye temalı tartışmalı dosyası şerefine dosya editörleri Pelin Tan ve Şevin Yıldız tarafından düzenlen Tasarım Suç ilişkisi ile Kamusal Alanın tartışıldığı iki panel, sanırım Urban Age konferansının yerele difüzyonunu pekiştirmek için düzenlenmiş ve SO?, Sekiz+, Superpool, GB Mimarlık, PAB Mimarlıktan oluşan beş grubun İstanbul üzerine fikir projeleri geliştirdikleri charette-workshop sunumu, Urban Age başkanı Ricky Burdett'in dünya şehirleri ve değişen mimari değerler üzerine bir konuşması ve Londra ve İstanbullu mimarlar değişim programı sunumları bir aradaydı.

Bunların arasında rekabet konusu açısından en önemli etkinlik önümüzdeki aylarda da takip edilmesi gereken Londra-İstanbul arasında mimarlar değişim programı. The Architecture Foundation, GG galeri işbirliği ve Arkitera desteği ile yapılan değişim

programı Londra'dan üç İstanbul'dan üç mimarlık ofisinin belirli bir süre 'öteki' şehirde yaşayıp çalışmasını öngörüyor.

Etkinlik marifetiyle Londralı üç genç (emerging diyorlar) ofisle tanışmış olduk. İlki David Kohn Architects. David yapacağı işleri üretirken öğrencilerin ve eğitim ortamını paylaşmak isteyen gönüllü uzmanların birlikteliği ile proje üretiyor. Böyle istekli keyifle çalışan bedava bir işgücü var neden kullanmayalım diyor. Studioweave adına sunuş yapan kadın ortak son derece keskin bir zekaya sahip, içtenliğin sınırlarını zorlayan sunumunda kamusal kurumlara sundukları önerilerinde aşk hikayeleriyle bezeli hikayeler anlatma yolunu deneyerek, koca bir masa etrafına toplanmış takım elbiseli asık suratlı teknokrat ve bürokratları nasıl güldürdüklerini, yerden hareketle oluşturdukları projelerini bu yolla ne denli verimli bir şekilde iletişebildiklerinden bahsetti. 00:/ (zerozero okunuyor) adına sunum yapan Indy, place making ve place making organizations merkezli sunumunda, yaptıkları binaları es geçerek, mekanı kuranın ortaya çıkaranın örgütlenme biçimleri, işleyiş sistemleri olduğuna değinirken mimarlığın sınırlarını organizasyon tasarımına doğru açtı.

Benim fikrim her iki günün en iyi sunuşu - konuşmasıydı. Mimarlığı konvansiyonel yapış şeklimizin güncel konulara ne denli uzak kaldığını, basitçe işe yaramadığını, dikkatimizi mikroya, 'social economics' e çevirmemiz gerektiğini savundu. Çalıştıkları 'hub' buna bir örnek. Ofis mekanını değil ofis zamanını kiraladıkları bir kolektif bu hub. %95'lik dolulukla çalışıyormuş.

İstanbul'dan seçilen mimarlar Boğaçhan Dündaralp: ddrlp, Aslı Kıyak İngin ve Tuspa'dan Nilüfer Kozikoğlu. Ddrlp, kurduğu ortaklıklar ve çalışma ortamı ile ofis çerçevesinden mimarlığın yapılışını zorluyor. Aslı Kıyak İngin tasarımcı kimliğine ek olarak içinde bulunduğu Sulukule Platformu, Made in Şişhane gibi sivil organizasyonlarla mimarın toplumdaki rolünü yeniden düşünmemize sebep oluyor. Tuspa ise bilgisayar destekli tasarım alanındaki araştırmaları ile tasarlama alışkanlıklarımızın sınırlarını zorluyor. Değişim programına katılan mimarların hepsi, çok açık bir şekilde mimarın tanımını, mimarlığın yapılışını, mesleğin sınırlarını tartışmaya açacak şekilde bilinçli seçilmişler.

Değişim programı üzerinden düşündüğümüzde mimarlık alanında rekabetin nerelere dokunduğu üzerine çıkarımlar yapmak mümkün. Mesela rekabet söz konusu olduğunda kimlerle rekabet edeceğimiz, hangi alanda ne amaçla rekabet edileceği soruları önemli görünüyor. Cevaplar ise zorunlu olarak ideolojik ve etik tavırlarda saklı. Program hemen akla uluslararası rekabeti getiriyor ama bu yaşadığımız çağ ve ona ilişkin sorunlar açısından sanırım aceleci bir bakış olur. Çağın ve sorunlarının özgünlüklerine açıklık getirmeyi yazının sonuna bırakalım. Ama şunu hemen belirtmekte yarar var. Mimarlık ve tüm bilim-sanat faaliyetinin uluslar ötesi karakteri, evrensel aydınlatmanın itici gücü olmalarının en önemli unsuru. Aksi takdirde kötüyle beraber 'iyi' olanın da coğrafya tanımayan global hareketi mümkün olamazdı. Sosyal eşitlik, ırk eşitliği, cinsiyet eşitliği, ifade özgürlüğü farklı coğrafyalarda gelişmelerine rağmen tüm dünyaya yayılmış insanlığın evrensel birikimini oluşturan çok önemli mefhumlar. İnsanın iyi ve refah dolu yaşamasını sağlamasına katkı veren mimarlık alanına ulusal çerçevelerden bakmak, örneğin eski Sovyetler birliğinde, zamanın resmi ideolojisinin tarif ettiği şekliyle komünist davranışlar gösteren canlılar araştıran bulamayınca da verileri tahrif eden rus bilim adamların sıkışmışlığına götürür bizi.

Değişim programının işaret ettiği rekabet, doğrudan mimarlığın kendi alanıyla, mimarlığın kendisiyle olan bir yarışa denk geliyor. Biraz Fight Club filmindeki Tyler Durden karakteri gibi kendi kendini yumruklayan bir hesaplaşma şekli. Eğer bu şekilde mimarlık yapmaya devam edersek yok olacağız, farklı mimarlık yapış şekillerine bakarak mimarlığın konumunu güncelleyebilir ve buna göre önlemler alabiliriz gibi proaktif dürtüler sonucu bu değişim programının akıl edilmiş olduğunu düşünüyorum. Ne şekilde, işte az gelirli gerektiğinde bahçesine ektiği domatesle geçinen Sulukuleliyi, 1950 model toplu konuta yerleştirip, blokların oturduğu yeşil alan düzenlemesini benzer işlevler için uyarlamak bir yana bir de çimlere basmayınız yazısı koyarak devam ettiğimiz takdirde. Taşoluk ve tüm dünyada benzerleri çoğalan bu 'insan siloları' nın oluşumunda mesleğin payına düşen sorumluluğu üstlenerek, ön kabullerini, alışkanlıklarını, tasarım araçlarını ciddi bir şekilde gözden geçirmesi gerekmez mi? İşte asıl rekabetin cereyan edeceği alan burada.

Değişim programını incelemeye devam edersek, Londralı ve İstanbullu mimarları karşılaştırdığımızda işlerde olmasa da kendiliklerini ifade etme konusunda İstanbul aleyhine oluşan çok büyük bir lig farkı var. Mimarlar seçilirken anlaşılan 'bir sözü olan' gruplar araştırılıp bulunmuş. Bir derdi olup da bu derde yönelik bir söz geliştirebilen buralı mimar yok denecek kadar az. Sebebi sanırım buraların rekabet ortamında sözü olmak önemli bir fark yaratmıyor. Elbette burada sözünü ettiğim kişisel bir söz, dünyanın gidişine kişinin çerçevesinden biricik özel bir haykırış. Yoksa buralarda büyük kalabalıkları bir araya getirebilen tekrarlanmaktan içi boşalmış söz yok değil. Yaradılışları gereği sayı olarak çok değiller, çok sayıda olsalardı bölünmeye, parçalamaya, bireyselleşmeye başlarlardı ki buralarda bu pek makbul değil benim izlenimim. Çarpık kentleşmeyle mücadele, depreme dayanıklılık, görüntü kirliliği, tarihsel mirasın korunması gibi herkesin ama hiç kimsenin olan, söz olma özellikleri yitmiş, ezbere hazır ideolojiler, paket etik tutumlar artık bunlar. Herkes sevilmek ister, dışlanmak istemez. Hal böyle olunca buralarda sıradanlaşmak, farklılaşmamak için müthiş bir rekabet ortamı oluşmuş. Ama bu hal sürdürülebilir mi?

İkinci önemli etkinlik iki güne yayılan oturumlarıyla Urban Age konferansı idi. LSE dekanının deyişiyle kurgulanmış bir ortamda gerçekleşen sunum ve soru ortamında çok sayıda önemli isim yer aldı. Her oturumda iki ila üç konuşmacının yaptığı sunumun ardından, seyircilerin ortasına yerleştirilmiş bir masada oturan dört-beş uzmanın sorularıyla şekillenen aşırı kurgulanmış sohbetler sert bir moderasyonla kendilerine ayrılan çok kısıtlı zamanına sığdırıldı.

Her cümlesi ayrı bir kıymet taşıyan Saskia Sassen'e, Kemal Derviş, Çağlar Keyder, Richard Sennett, Suketu Mehta, Gündüz Vassaf, Alejandro Zaera Polo, Enrique Penalosa, Kees Christianse'ye konuşurlarken beş dakika, iki dakika, dur uyarıları gösterebilen bir kurgulanmış ortamdan söz ediyorum. Beş yüze yakın davetli seyircinin soru soramadan izlediği, notlar aldığı, sorularını oturum aralarında Esma Sultan Yalısının rıhtımında yakalayabildiği davetlilerle yapabildiği sohbetlere sakladığı bir ortamdı burası. Farklı disiplinlerden uzmanların sayı ve oranlarının dikkatlice hesaplanarak oluşturulduğu belli olan davetli listesinin dışındakilerin içeri alınmadığı konferans modern şehirlerle ilgilenen müthiş bir uluslararası profesyonel ağ oluşturmuş ve oluşturmaya devam ediyor. İstanbul ile birlikte Türkiyeli bilim insanlarının da bu ağa dahil olması son derece önemli. İstanbul'un dünyadaki görünürlüğü ve modern şehirleri anlarken İstanbul'un da yol gösterici olacak bir bilgi alanı olarak tanınması açısından da çok önemli bir etkinlik oldu Urban Age.

Konferansın yoğun içeriği, üzerinden rekabeti tartışabileceğimiz birden çok sunuşla doluydu. Kemal Derviş'in ekonomik genişlemenin son elli yıla ait bir fenomen olduğu ve geçen yüzyıl başında en zenginin en fakirin sadece üç katı servet sahibi olduğunu vurgulayan sunumu, Bruce Katz'ın bin İstanbulluyla görüşerek İstanbul'un algısı üzerine yapılan anketin sonuçları, Saskia' nın şehir ve yapma hakkı üzerine konuşması, hatta İMP yeni başkanı İbrahim Baz ve İstanbul Mahalle Platformaları Derneğinden Erdoğan Yıldız'ın muhteşem karşılaşması bir yana FOA' nın kurucu mimarlarından Alejandro Zaera Polo'nun sunumuna odaklanacağım. Alejandro yaşananı tahlil ve eleştiri konusunda Koolhaas'ın izinde yürüyen önemli bir karakter. Sistemin tuhaflıklarını ince bir espri anlayışla yakalayıp ironik bir şekilde yine sistemin hizmetine sunmayı 'başaran' bir mimar. Yanlış anlaşılmadan Alejandro'yu anlatmam zor. O yüzden hemen sunumuna geçeyim. İlk etkileyici yansısı Mao, Che, Castro, Rosa Luxemburg, Malcolm X gibi karakterlerin resimlerinin olduğu ve resim altlarında ekonomik eşitlik, kültürel eşitlik, cinsiyet eşitliği, ırk eşitliği gibi metinlerin yer aldığı resimden oluşuyordu. Ardından Bill Gates, Steve Jobs, Alan Greenspan gibi isimlerin resimleri ve altlarında ucuz para, ucuz teknoloji, ucuz iletişim, ucuz giyim, ucuz yemek metinlerinin yer aldığı bir görüntü yansıttığında salonda büyük kahkahalar dolaştı. Konuşmanın başlığı Ucuzluk ve Demokrasiye yakışan slaytlardan en ilginci, miktar-fiyat ilişkisini betimleyen bir grafik üzerinde üst sol köşeye sıkışmış Prada, D&G, Gucci gibi markaların logoları ile sağ alt köşeye sıkışmış, Muji, Zara, Gap gibi markaların logolarının yer aldığı görüntü idi. Pahalı ve az, ucuz ve çok. Ben bunlara hızlı ve yavaşı da eklerdim. Toplamda üç kritere sıkışmış bir ekonomik sistem ve rekabet ortamının farklılaştıracağına aynılaştıran iki kutuplu yapısı. Bir tarafta pahalı, az, yavaş diğerinde ucuz, çok, çabuk. Türkiye'deki mimari üretimi neredeyse hatasız betimleyen elverişli bir formül. Bir tarafta kapılı-kapalı komşuluklar diğerinde TOKİ blokları üreten bir yapı edinme süreci ve rekabet adına çevresiyle ancak bir parfüm şişesi kadar ilişki kura-

bilen aynılıklarında farklılaşmaya çabalarken siluet ve cephe hareketlerine sıkışmış, tarihten çağırdığı cepheler ve malzemelerle kimlik bunalımlarına oynayan bir mimarlık pratiği. Ben burada insanlık adına sürdürülebilir bir fayda göremiyorum.

Halbuki rekabeti doğada incelediğimizde sağaltıcı bir işlevi olduğunu görürüz. Biyolojik çeşitlilik bunun bir örneği. Canlılar arası rekabetin oluşturduğu çeşitlilik felaketlere karşı dayanaklı ve sağlıklı bir ekosistem oluşturuyor. Bir canlının yaşama tarzı, ideolojisi diyelim, aniden ya da yavaşça değişen şartlarda işe yaramadığında aynı eko nişi benzer işlevleri yerine getiren başka tarzda bir canlı doldurabiliyor. Neden aynı durum insan davranışları söz konusu olduğunda geçerli olmuyor? Tahmini cevabım er geç geçerli olacaktır şeklinde olurdu. Sermaye birikimi ve hukuki düzenleme kapasitesi yüksek, yapma erki olan kişi ve grupların, yapma erki düşük dağınık grupların yapma hakkını ve diğerler haklarını gasp ederek, sermaye ve hukuki kapasitelerini ölçüsüzce arttırdığı kapitalizmin neo-liberal denilen versiyonunu içinde varlığını sürdüren mimarlık mesleğinin bu düzenin dengesizliklerinden etkilenmemesi düşünülemezdi sanırım. Bu perspektiften bakınca, mimarların ve diğer tüm meslek erbabının yapması gerekenin, insanı ve gezegeni oluşturan değişkenleri anlamak, azıcık kritere sıkışıp kalmış hileli bir oyunu sürdürmek yerine, oyunun kurallarını yeniden yazıp, pratiğinin sahasını genişleten işlerin peşine düşebilmesidir derim. İşte orada kıyasıya bir rekabet var. TOL

PAYLAŞIMCI REKABET

Yakup Hazan,

Y. Mimar, Hazan Mimarlık

Yarışmalar mimarlık alanında kendine özel bir yaşama alanıdır. Yarışmalara proje göndererek bu yaşama alanını besleyen ve beslenen mimarların birikimlerinin tamamı yarışma kültürünü oluşturur. Bu kültür, bütün kültürlerde olduğu gibi değişerek gelişir. Rekabet ortamı bu kültürün gelişmesinde ve değişmesinde belirleyicidir. Ayrıca rekabetin varlığı sınırları zorlar ve zaman zaman hızlı değişimlere ve sonuçlara neden olabilir. Bu alanın kontrolü gene yarışmacılar tarafından belirlenir. Yarışmalarda süreklilik esastır, bazen kazanmanın ön şartı olduğu bile düşünülebilir.

İnsanın doğasında varolan kazanma duygusu, sezgilerle birleşerek tasarımın gerçekleşmesine ait zihinsel yüzeyler oluşturur. Bu yüzeyler bilgiyle, birikimle, hayatın kendisiyle beslenerek şekillenir ve sınırlarını çizer. Bu sınırlar tasarımın özgürlüğüne ve derinliğine ait ipuçları vererek imgenin açığa çıkmasını sağlar.

Mimari ürünün karşılığı olan zihinsel imgeler tasarımcının birebir kendisine ve bilgi birikimine paralel sürer gider. Tasarımcının hayatına ait izlerin yansımalarını, mimari ürün üzerinde izlemek her zaman olasıdır. Bu yüzden mimarlık hayatın kendisidir.

Hızı, tüketimi ve markaları insan hayatına enjekte eden küresel sermayenin yarattığı dünya içinde mimarlığın, mimari yarışmalar kavramının ve rekabetin yapısal karşılığı, yalnızca imgeler üzerinden değil zamanın ruhu üzerinden gerçekleşmektedir. Bu varolma biçimi kendi zamanına ait etkileri üzerine çekerek biçimlenir. Mimarlık ve yarışmalar kültürünü, yaşayan kültürden soyutlayamayız, mimarlık üzerindeki izlerin derinliği bu kültürden beslenir.

Eğitim, bilgi birikimi ve deneyim, mimarı mesleki alanda yetkinleştirirken sosyal ve kültürel etkilerde mimarın çabaları ile birleşerek mimari ürünün elde edilmesinde ve hayata geçirilmesinde ortaklaşa rol oynar.

Yarışmalarda özgürlük alanı sınırsızdır. Tasarlanan nesnenin düşüncesine ait sınırlar ve çerçeve tasarımcı tarafından çizilir. Özgürce düşünmeyi ve sınırsızca hayal edebilmeyi öngören yarışmalar ortamına, ele geçirilen zihinsel sonuçlar açısından bakılırsa yarışmalar; mimarlık ortamını besleyen, ayakta tutan mesleki ilgi alanı olarak görülebilir. Kişisel eylem ve sanatsal

etkinlik olarak elde edilen mimarlık mesleği beraberinde rekabeti getirir. Yarışma sürecinde projelerin birbirleriyle karşılaştırılabileceğinin biliniyor olunması mimarı, rekabetin içine taşır. Bu rekabet ortamında yarışmacılar yalnız sezgileriyle hareket edemez. Sezgiler, mimari ürünü kişisel yeteneklere bağımlı olarak bir noktaya kadar taşıyabilir ancak eğitim, bilgi ve deneyimin sezgisel sürece dahil olması ile mimari ürün, sıradan bir yüzey değil çok boyutlu bir nesne olarak ele geçirilir. Giderek rekabetin baştan çıkartması ve kışkırtması ile kişisel bir çaba sonucunda tamamlanan zihinsel çalışmaların sonucunda elde edilen imgelerin bile kolektif enerji ile yarışmaya hazırlanması gerekir. Aynı frekans ile hareket eden birlikteliklerden kendi içinde tutarlı ve reddedilmesi zor olan ürünlerin elde edileceği açıktır. Böyle bir çalışma yöntemi de kaçınılmaz sonucu beraberinde getirecektir.

Ancak sistem ve medyası tarafından geliştirilen stratejilerin yönlendirmesiyle hayatın kendisine ait sunulan, yaşam ve biçimleri insanı etkilediği gibi, mimarlığı ve yarışmaları da etkiler. Mimarlık hayatın kendisinden beslenir. Mimarlığı, hayat ile arasındaki sınırların kendiliğinden kalktığı sanatsal faaliyet olarak görebiliriz. Hayata dair standartlar, etik ve ahlak kuralları, yaşam biçiminin kendisi kısaca içinde bulunduğumuz zaman mimarlığı etkiler. Rekabet ise içinde bulunduğumuz zaman tarafından şekillenir, kurallarını da sistem koyar.

Mimari ürünün başlangıç süreci olan tasarlama eyleminin tasarımcının kişisel bilgi ve becerisi doğrultusunda gelişmesi beklenen sonuçtur. Yarışma ve rekabetin etkisi ile tasarıma dış etkiler dahil olursa sapma ve kaymalar görülülebilir. Böyle bir etki tasarımın yapısal durumunu değiştirir, kendi içindeki tutarlılığın yok olmasına neden olur. Tasarımcılar zaman zaman böyle etkiler altında kalsalar da, mimarlar sezgilerinin dışındaki birikimlerini kullanarak bu tür etkilerden tasarım süreci içinde kurtulmayı başarabilirler. Bu ve benzer sonuçlar yarışma ve rekabetin yan etkisi olarak ele alınabilir. Mimar farkında olmadan bu yan etkileri tasarıma taşırsa, sonuç ürün beklenenin çok altında gerçekleşir.Mimarın farkına varması ise belli bir zamanı alacaktır. Geçen zaman yarışma süresinin dışına da taşabilir. Böyle bir durum tasarımın yeterli gelişmeyi gösteremeden yarışmaya gönderilmesi anlamına gelir ki beklenen sonuç alınamaz. Özellikle mimarlık alanında tasarım sürecini etkileyen doğal ve zamana ait negatif girdiler kontrol edilemezse tasarımın gelişmesine engel olacaktır.

Zihinsel sayfalarda defalarca hazırlanan tasarım eskizleri yarışmanın yarattığı etki ile farklı bir boyuta taşınır. Zihinsel süreci zorlayan bu farklı rekabet ortamı yarışma sürecindeki tasarımın ayrıcalığını ortaya koyar ve tasarımcının sınırlarını zorlar. Hayal edilen kavramların kâğıt üzerine geçirilmesinden önce ve sonra eylem devam eder. Rekabet içindeki eylemlilik durumu yarışma süresinin tamamını kapsar. Mimarın hayatındaki bu aktif mesleki yaşam aralığı, tasarıma ait zihinsel ve fiziksel sürecin kişiselleşerek belirginleşmesinde, gelişmesinde ve son sözün söylenmesinde deneyim kazanmak için önemlidir. Bu süreç her defasında tasarımı beklenen sonuca taşımayabilir ancak bir sonrası için zihinsel sayfalarda derin izler bırakır. Bu izlerin oluşturduğu zihinsel yol haritası tasarımcıya sonuca ulaşmak için farklı hatta çeşitli yollar önerdiği gibi özgün tasarımın ele geçirilmesinde, tasarımın derinleştirilmesinde ipuçları verir.

Yarışmalardan beklenen kişisel, sosyal ya da mesleki fayda, tasarımın yapıldığı süre içersinde elde edilen ile sınırlı değildir. Bütün yarışmacıların birlikte oluştukları enerji, istenilen yerde ya da zamanda açığa çıkar. Biriken potansiyel enerji, kullanılmak için hazırdır ve ortamı yönlendirir. Elde edilen birikim; mimarlığın tartışılması, düşünülmesi, sonuçlandırılması, karşılaştırılması hatta sunumu üzerinden sağlanır. Bu enerji, sistemi o kadar zorlar ki yarışmacı gurubunu internet ortamında da bir araya getirir. İnternete taşınan interaktif ortam; kişisel düşünceler üzerinden yapılan tartışmalarla, paylaşımlarla ucu açık bırakılan ve zamana terk edilen önermelerle düşünme faaliyetini devam ettirir. Aktif olarak birarada duran zihinsel emekler paylaşıma açılır. Paylaşılan her düşüncenin farklı kişiler tarafından yeniden okunması interaktif ortamda parçaların kimliklerini koruyarak birarada durabildikleri bir bütünlük kazanmasına sebep olur. Bu tür yönelimlilerin bünyesinde farklılıklar ve çeşitlilikler barınır. Tek bir anlayışa sığmayan özgürlükçü düşüncelerin birarada durduğu bütünlük içinde, aykırı, kişisel veya birlikte duruşların arasında, geleneksel rekabetin dışında, kuralları her defasında yeniden belirlenen gizli bir rekabetinde oluştuğu açıktır. Bu tür yapılanmalar mimarlık ortamında paylaşımcı bir rekabeti ortaya çıkarmaktadır. Yarışma süreci, başından sonuna kadar

mimarlar, yarışmacılar, jüri ve yatırımcı tarafından izlenir. Sanal ortamdaki birlikteliğin getirdiği kazanım ise ortama başka bir boyut kazandırmaktadır. Sürecin her gurup tarafından izleniyor olmasının getirdiği rahatlık ve güven içerisinde; zamanın ekonomik kullanılmasından, bilgi paylaşımına kadar, ortaya çıkan sorunsallar üzerine görüş bildirmekten, konuların kişiselleştirilmesine kadar birçok konu ele alınarak sanal platform üzerinde biraraya getirilir. İnteraktif durum içinde düşüncelerin kendisini dışa açması ile kendiliğinden oluşan sorumluluk, sanal platformun kendi kendisini kontrol etmesine neden olur. Bu yapılanma biçimi yarışmaları ya da rekabeti geleneğin baskısından kurtarır. Geleneksel faydanın ötesinde kazanım; hayatın kendisine yaşayan zaman tarafından sunulan teknoloji ve değerlerin mimarlık ortamına taşınması ile ele geçirilen yenilikçi faydadır.

Yarışmaların artı değeri; tasarımın yapıldığı süre içindeki kazanımlar değildir. Her ne kadar kendimizdeki fikri yeniden yakalamak için sarf ettiğimiz çaba ve harcadığımız zamanın kişisel ve mesleki gelişmemize sağladığı katkının kıymeti, bir sonraki yarışma ya da tasarım için bir artı değer oluştursa da, konuyu kişiselleştirmeden ele alırsak, yarışmaların sağladığı artı değer; sonuç ürünlerin birarada durduğu ve somut karşılaştırmaların yapılabildiği zaman aralığıdır. Karşılaştırmalı çalışmalar kendi dışındakilere içerden bakmak ve sonuç ürünleri içinden okumak sürecini başlatır. Yarışma projelerinin birarada sergilenmesi yeniden okumalar sayesinde kendi dışındakilere daha açık olmayı beraberinde getirir. Bu süreç içinde yarışmaya ait oluşmuş varsayılan yapılar, kendini koruyamaz fakat paylaşımcı rekabet en üst noktaya tırmanır.

Bu süreç; yarışmalarda sonucu belirleyen jürinin, davranış ve düşünce mantığının nasıl işlediğinin görüldüğü ve sorgulandığı, jüri çalışmalarının nasıl süre geldiğinin takip edildiği yarışmacıların aklı ile jüri arasındaki aykırıkların ya da paralel düşüncelerin açığa çıktığı, jüri kompozisyonunun öneminin yeniden keşfedildiği, yeterlilik derecesinin görüldüğü, jüri üyelerinde olması beklenen yetkinlik, deneyim ve tecrübenin öneminin anlaşıldığı, jürinin yetkileri çerçevesinde ne kadar sorumluluk üstlendiği, jüri çalışmaları için yeterli zamanın ayrılıp ayrılmadığı, projeler değerlendirilirken her biri üzerinde jürinin ne kadar süre çalışarak karar verdiği, jüri üyelerinin yarışmalar ortamında ne kadar bulunduğu, ne kadar ürettiği, yarışmalar ve kültürünün parçası olup olmadığı gibi konuların açığa çıktığı zaman aralığıdır. Bu süreç, katılımcıların zihinsel mantıklarının karşılaştırıldığı, ele geçirilmiş ürünler üzerinden somut tartışmaların yapıldığı, projelere ait düşünülmüş faaliyetlerin, sonuçlar ve ortak fayda içinde ne kadar yer kapladığı ve bunun ne kadar önemli olup olmadığının saptandığı, bilgi ve birikimin deneyim üzerinden yaşanarak ve görerek elde edildiği, yarışmalar aracılığı ile mimari performansın yapıldığı, yarışmaya açılan konu üzerine söz söylenebildiği, konulara üst ölçekten ve ayrıntıda aynı zamanda ve ayrı zamanlarda bakabilme yeteneğini geliştirdiği zaman aralığıdır. Karşıtlıklar üzerinden yapılan tartışmaların oluşturduğu diyalektik zemin üzerinde birikenler, mimarlığın artı değeri olarak gösterilebilir. Bu süreç bir bütün olarak ele alındığında yarışma sürecinin gerçek değeri ortaya çıkar.

Yarışmalara, elde edilen sonuç ürün açısından bakılırsa, çoklu ortamdan seçim yapabilme olanağını sağlaması birinci fayda gibi görülebilir. Hatta en uygun ürünün seçildiği bir süreç gibi görülebilir; ancak bu zaman zaman yanılsama olarak karşımıza çıkabilir. Mimarın yarışmak için hazırladığı somut ve soyut öneri veya önermeler bir jüri tarafından değerlendirilir. Jürinin ortak aklı ile çalışması beklenen bu süreç, her zaman bileşenlerin ortak vektörü üzerinden de işlemez. Değerlendirme sürecini her ne kadar jüri üyeleri kriterler tespit ederek kontrol etmeye çalışsalarda projelerin soyut önermelerinin değerlendirilmesinin sübjektif yaklaşımlarla ele alınabileceği de dikkate alınmalıdır. Jürinin ortak paydada birleşmesi zaman zaman yarışmacıların önermeleri arasındaki sıralamaların yapılabilmesinde zorlukları beraberinde getirmektedir. Kendi dışındakilerden daha özgün ancak gelişmesini henüz tamamlayamamış önermelerinde alt sınırlarda kalabileceği açıktır.

Jürilerin mantığı, değerlendirme süreci içinde elemek üzerine çalışır. Belli sayıda projenin değerlendirmeye alınması gerçekliği, sürecin zihinsel yapısını elemek üzerine kuracaktır. Aynı jürinin farklı zamanlarda yapacağı değerlendirmelerde bile sonuçların değişebileceğine dair görüş bildirilebileceği gibi jüri kompozisyonunun değişmesi de değerlendirmelerin sürecini ve sonucunu etkileyeceği gözden kaçırılmamalıdır. Yarışmanın farklı bir jüri tarafından yeniden

değerlendirilebileceğini varsaymak, yarışmacıların katılımını ve doğal olarak süreci ve sonucu tamamen değiştireceği açıktır. Böyle bir yapı içinde yarışmacıların, yarışmalara proje göndermelerinin ön şartı, jüriye güvenmek olduğu sonucuna varılabilir. Yarışmalarda jüri tespitinin önemi de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Rekabet üzerine kurulu olan mimarlık yarışmalarında, gerek yarışmacıların gerekse jürilerin sorumlulukları vardır. Jürilerin gereken özeni ve zamanı ayırmaları gerekir. Kendi alanımızdaki kültüre açık olmak için ön yargılardan arınmış ve yetkin kişilerin jüri üyeliğine getirilmeleriyle yarışmaların değerlendirme sürecinin içi doldurulacaktır. Jürinin kompozisyonun ve birikiminin bu süreçte birebir yönlendirici olduğu unutulmamalıdır.

Yarışma sürecinde ürünlerin ve yaşanan ortamın biraraya gelerek biriktirdikleri enerji, hafızalarımızda ve kütüphanelerimizde yarışmaların yaşama kaynağı olarak karşımızda durur ve bu yaşama kaynağı yarışmalar kültürünün devam etmesini sağlar. Yarışmalar kültürü, son zamanlarda oluşan paylaşımcı rekabet içinden geçerek kimlik kazanmaktadır. Bu yeni varolan rekabet biçimi, yarışmalar kültürünü yeniden değiştirecek, geliştirecektir.

Geçmişten günümüze devam eden yaşama kaynaklarının varlığı, yarışmalar kültürünün sağlam temeller üzerinden yükselmesi anlamında da ele alınabilir. Farklı tecrübelerin, çeşitli deneyimlerin ve aykırı düşüncelerin biraraya geldiği çok boyutlu ortamda oluşan kültürün, kutsanması gerekir.

Yarışma sürecindeki rekabet, geçmişe ait birikimin yeniden gözden geçirilmesini, mimarın kendisine ait performansını zorlamasını, özgün denemelerin yapılmasını sağlar. Bu süreç yenilikçi, genç ve cesaretli projelerin ele geçirilmesinde başrol oynar. Mimarlık adına söylenen son söz de mimari ürün olarak varlığını sürdürecektir. TOL

MİMARIN KURTULUŞU, MİMARLIK HAPİSHANESİNDEN KAÇMASINDA...*

Boğaçhan Dündaralp
Y. Mimar, ddrlp Mimarlık

İstanbul; coğrafyası, topoğrafyası, büyüklüğü, yoğunluğu ve dinamik temposu ile diğer Türk kentlerinin kentleşme temposundan ayrı bir profil çizmektedir. Kent, son yüzyılda modern kentlerin karşılaştığı tüm sorunlarla yüzleşmekle kalmayıp, kendine has dinamiklerle de kendine özgü kentsel durumlar, karşılaşmalar üretmektedir. Kentin bütünsel olarak algılamayı ve ele almayı zorlaştıran bu doğası, sürekli kendi üzerine katlanan oluşumu var etmektedir. Kentin bu temposu ile birlikte kent yöneticilerinin bu kenti küresel pazara açma ve pazarlama çabasına; bu çok aktörlü ve çok katmanlı kent tartışmalarına mimarlık alanından bakıldığında, özellikle son yıllarda ilginç açılımlar yaratmaya gebe potansiyeller barındırmaktadır.

Kentsel organizmanın bu kontrolsüz devinimi içinde kavranılmaya çalışılan durumlar ve durumlara ilişkin olaylar, çevresine ayna tutan ve deneyim üretecek gözlere ihtiyaç duymaktadır. Kişisel deneyimlerimiz içinde yer alan, İstanbul'da açılan son 5 yıldaki ulusal ve uluslararası 'yarışmalar'; bir olaylar dizisi olarak kenti, kentin aktörlerini, mimarlık ortamını ve mimarların konumlanmalarını anlamak için incelendiğinde bir indikatör işlevi görebilir.

İstanbul bağlamına konuyu taşımadan önce yarışmaların Türkiye'deki seyrine bakmak değerlendirme referanslarımız açısından önemli görünmektedir.

Türkiye'deki 'mimarlık yarışmaları'; nitelik ve nicelik (sayı, süreç ve sonuç ürün) çerçevesinde dünyada olup biten projelendirme süreçlerindeki dönüşümlerden oldukça kopuk, farklı bir rota izlemektedir. İstatistiklere bakılırsa; Türkiyede 2000 yılından bu yana ortalama yılda 40.000 yapı yapılmaktadır. Bu sayının 4000'i kamu yapısı ve bu 4000 yapının 4 tanesi yarışma ile elde edilmeye çalışılmaktadır. 1930-2008 arasındaki istatistiklere bakılırsa; 78 yılda, yalnızca 16'sı uluslararası olmak üzere 710 yarışma açıldığı kayıt edilmiş görünmektedir. Bu bilgiye göre yıllık açılan yarışma ortalaması: 9.1'dir. Bir karşılaştırma yapılırsa; 2007 yılındaki resmi olmayan verilere göre Almanya'da yılda 700 yarışma yapıldığı belirtilmektedir ki; bu sayı neredeyse 78 yılda Türkiye'de açılan yarışma sayısına eşittir.

Türkiye bağlamında mimarlık ortamından bakıldığında; yukarıdaki istatistiki seyri izleyen mimarlık yarışmalarının, zamanla içine kapanan, ne mimarların ne

de yarışmayı açanların sonuçlarından mutlu olduğu, yapılı çevreye veya ortamın mimarlık bilgisine katkı üretemeyen ve sürekli kendi varlığını baltalayan bir mekanizma olarak algılandığı söylenebilir.

Bu sürece dair algı; yarışmaların, yalnızca rakamlara yansıyan niceliksel bir sonuç olarak değil, tartışmaları ve sonuç ürünleri ile niteliksel olarak da kendi varoluş nedenini giderek geçersiz kıldığı bir ortam oluşturduğu yönünde gelişmektedir.

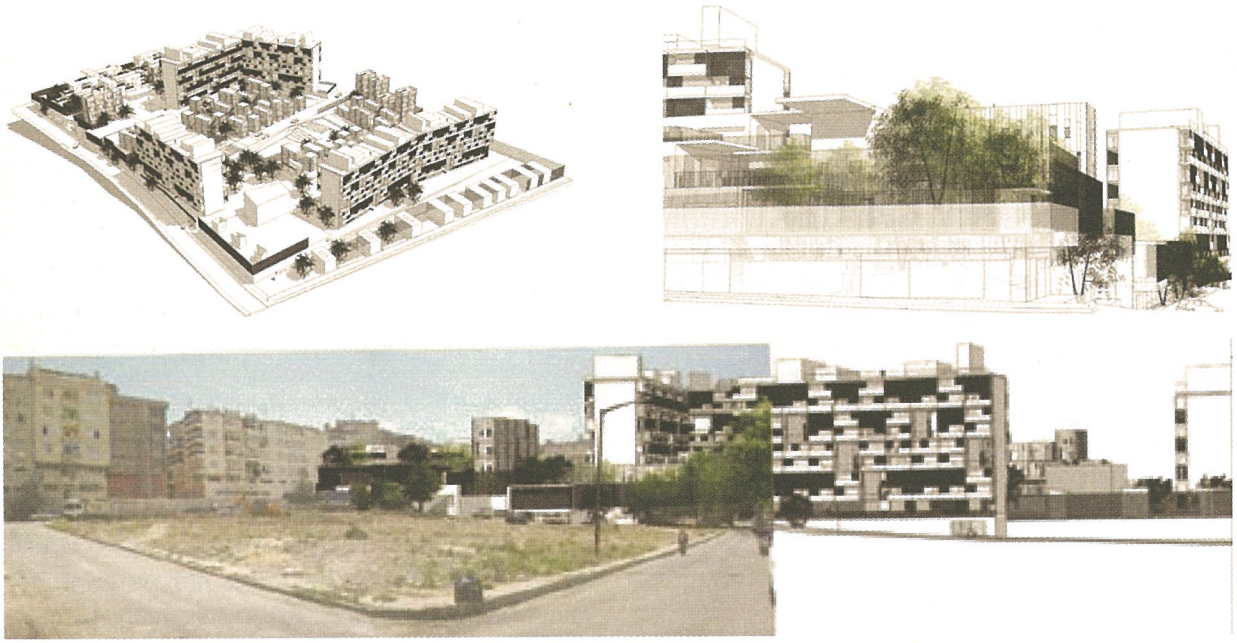
Şiddeti dönemsel değişkenlik gösteren bu durumun, cumhuriyetin başından bu yana mimarlığın ve mimarın toplumsal hayattaki tariflenemeyen rolü ile ilgili bir süreklilik içerdiğini söyleyebiliriz. Bu süreklilikte 'yarışmalar ortamı' mimarlığın varlık savaşı verdiği ortamlardan yalnızca biri olarak görülmelidir. Mimar'ın bu ortamdaki sorunlu varlığı ne yazık ki ortamın mimarlık alanı ile ilişkisini de sorunlu hale getirmektedir. Mimar'ın bir aktör olarak kendi varlık alanını inşa etme sürecinin bu ülkede belki de hiçbir zaman kendi sağlam zeminlerini üretemediğini söyleyebiliriz. 'Pratik dünya'da yalnızca imza tamamlamak için aranan bir aktöre indirgenmiş bu rol; yarışmalar alanı başta olmak üzere, eğitimden başlayarak kendi çıkış yollarını yaratmada da oldukça sorunlu bir ortam oluşturmaktadır. Bu durum da ne yazık ki mimarı kendi ortamından başlayarak diğer toplumsal katmanların mimarlık alanı ile ilişkisini sorunlu hale getirmektedir. Bu sorunlu ilişkiye, mimarların durumlara duruş belirleyememe zafiyeti de eklenince, genel tablodaki bu temel problemler kolay analiz edilebilir ölçekleri aşmaktadır.

Bu tablo için bütünsel çözümler beklemeyen, ortamın gevşek zemininde hareket edebilme becerileri ve duruş geliştirmeye çalışan daha genç bir kuşağın temsilcisi gözüyle, son beş yıl içinde İstanbul'da ulusal ve uluslararası olarak açılmış bazı yarışmalardan seçkiler yaparak yazının çerçevesini açmaya çalışacağım.

Türkiye yarışmalar tarihindeki en önemli kırılmalardan birini başlatabilecek potansiyel olaylardan biri kuşkusuz 2005 yılında Türkiye'nin EUROPAN 8 organizasyonuna katılmasıydı. Europan ilk ortaya çıktığı 1980'den beri Avrupa'da ilgi çeken ve izlenen bir etkinlik ortamı. 2 yılda tekrarlanan bu yarışma ağının ilgi çekici yanı, Avrupa coğrafyasının somut ve yerel sorunlarını mimarlık ortamının gündemine taşıması. Europan'ın kalıcı bir merkezi, hiyerarşisinin olmaması, ülkelerde her defasında değişen ulusal komiteler kurulması, yerel yönetimlerle ve müdahale gücü olan kurumlarla işbirliği içinde, çeşitli kentlerin üzerinde çalışılmaya değer ve dönüşme potansiyeli taşıyan kritik noktalarını saptaması, saptanan alanları, yine değişken bir koordinasyon kurulu aracılığıyla Avrupa mimarlık kamuoyuna bir yarışma programı ile duyurması, 40 yaş altı mimar kesiminin 50 civarında şehrin, 100 civarında yeri ve konusuyla aynı anda karşı karşıya gelmesi ile mimarlarla şehirler ve sorunları arasında çok önemli bir iletişim modeli önermektedir.

Zeytinburnu'nda yüksek deprem riskinden ötürü kentsel ölçekte bir yenileme çalışması yapılması planlandığından, bu kapsamda Sümer Mahallesi özelinde, EUROPAN 8'den hem yetersiz kentsel dokunun yenilenmesini hem de mevcut sosyal çevrenin dönüşümünü olumlu etkileyecek projeler oluşturulması bekleniyordu. Bu iki açıdan çok önemli bir fırsat oluşturuyordu. İlki; Türkiye'den katılacak genç Türk mimarların kendi coğrafyasının üretim ilişkilerine sıkışmış dar alandan çıkması, farklı bir düzlemde kendini sınaması, yeni kavrayışlar ve deneyimler üretmesi. İkincisi; bir kentsel problemin ele alınışına dair mimarından yerel yönetime çok aktörlü uluslararası bir zemin oluşmasıydı. Fakat çok önemli fırsat ne yazık ki katılımcılarının deneyimleriyle sınırlı kaldı. (Şekil1)

Böyle bir fırsatı ne mimarlık ortamı değerlendirdi ne de yerel yönetimler ve müdahale gücü olan kurumlar durumu ciddiye aldı. Yarışma sürecinin de suni teneffüs ile zorla yürütüldüğünü sonradan öğrendiğimiz bu organizasyon sonrasında da bir ilk ve son oldu... Artık Türkiye bu organizasyona katılamadığı gibi durumu katılımcı olarak deneyimleyen genç mimarlar da sonraki yıllarda bu yarışmalara katılımı EUROPAN organizasyonu tarafından kabul edilmedi. 2008 yılında başka bir gelişme yaşandı. Yarışma alanlarından biri olan Zeytinburnu Sümer Mahallesi'ni "dönüştürecek" projeler ilan edilmeye başlandı. KİPTAŞ tarafından üretilmiş bu projeler, 'Yer'e ait gerçeklikten uzak, sosyal ve kentsel içerikleri boşaltılmış ve klişelerle üretilmişlerdi. (Şekil 2) Sanki EUROPAN deneyimi yaşanmamış, oraya ait tartışılacak pek çok konu gündeme getirilmemiş gibi... Mimarlık ortamı yine ektiğini biçmiş, kendi etkinlik alanının tartışmalarını, gündelik yaşam pratiklerine taşıma boyutunda kendini meslek pratiğinin alanına sıkıştırıp kendini proje çizen adam pozisyonunda tutarak, kendi ortamının tıkanma odaklarını açacak, örnek oluşturacak bir fırsatı elinden kaçırmıştı. (Şekil3)

Şekil 1: EUROPAN 8, Zeytinburnu / Sümer Mahallesi için yarışma ile birinci seçilen öneri
(Urban Sliding, C. Pralong & K. Joutel - N. Baes)

Bir başka fırsat UIA 2005'in İstanbul'da yapılması ile yakalandı. Mimar, kent ve kentlinin gündemiyle, kentin sokaklarıyla ve gündelik yaşantı ile doğrudan karşılaşma fırsatı yakaladı. Sadece mimarlık kongresi aracılığı ile değil, kongrenin yapılacağı ve kente yayılacağı alana ait, hayata geçirilecek bir yarışma aracılığı ile de... Yarışma; meslek odası (mimarlar odası) tarafından açılmış ve dünya mimarlarının ve kentlinin buluşmasına olanak verecek 'pazaryeri' fikrinin kurgulanabileceği öngörüsü ile taleplere göre değişken, hazırlık süresince dinamik bir yapıya dönüşebilecek bir senaryo ve bu bağlamda çözümler üreten bir düzenleme elde etmeyi amaçlamıştı. Fakat yarışma sonucu elde edilen proje uygulama fırsatı bulamadığı gibi kendi mimarlık ortamında başka bir yara açtı. Meslek odası ile kendi üyeleri arasında oluşan bu yaranın, acemilik, deneyimsizlikle ya da organizasyonel beceriksizlikle oluştuğunu söylemek, temelde duran meseleleri gözardı etmek olacaktır. Oda ve üyeleri arasında kavgalar, davalar kamuoyunda fazlası ile gündemde yer aldı. Daha sonra açılan ve mimarlar odasının boykot ettiği ulusal yarışmalardaki tavrı ile kendi üyeleri arasında gelişen ilişki kurma şekilleri bu yaranın sürekliliğindeki travmalar olarak yorumlanabilir. Bu deneyim bize, mimarlık ortamından dışa doğru yükselen ve kendi toplumsal rolü hakkındaki endişelerini dile getiren feryatların, ortamın kendi içindeki sorunlu ilişki ve iletişimden başladığına çok iyi bir örnek oluşturmaktadır. (Şekil 4)

Mimarlık ortamı bu deneyimleri yaşarken İstanbul, politik ve ekonomik iktidarlarca küresel pazarda yer kazanma adına ortama düşen yeni projelerle gündeme geliyordu. Kamu arazilerinin, özelleştirilmesi ve satışı konusunda kentte bir takım kararların uygulamaya geçirildiği bu dönemlerde; İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Dubai Holding bünyesindeki Dubai International Properties arasında gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına ilişkin anlaşma, İstanbul'da imzalanıyordu. Bu anlaşma çerçevesinde İstanbul'un önemli ticaret aksı olarak gelişen bölgede, İETT arazisi olarak bilinen alan üzerinde Dubai Towers olarak bilinen bir projenin bu alanda yapılması kentin gündemine düşmüştü (2005). Sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının açtığı davalar, televizyonda kulelerin mimarisi, trafik yükü gibi tartışmaları ile konu uzun zaman kamuoyunu meşgul etmiş, bu alanda düşünülen yatırımı askıya almıştı.

Bu süreç; politik ve ekonomik iktidarlar için 'İstanbul' da göz önünde kamu arazilerinde hele uluslararası yatırımlarla bir şey yapmanın nasıl sonuçlar vereceği açısından çok öğretici olmuştur. Hem uluslararası yatırımcıyı korkutmamak hem de ortamın çok aktörlü, yıpratıcı süreçlerinde yeni stratejiler üretmeleri için bir deney alanı oluşturmuştur. Aynı dersi meslek odasının kamu arazilerini takip edip, bir dizi dava açması dışında da mimarlık ortamı nasıl çalışmıştır? Bu büyük bir soru işaretidir. Mimarlar ve ortamı hala meseleyi kendisine

Şekil 2 : Zeytinburnu / Sümer Mahallesi için KİPTAŞ tarafından üretilen proje

söz ve fırsat verilmesini bekleyen, kulübedeki oyuncu gibi beklemeyi sürdürmüştür ve sürdürmektedir.

Bu gündemleri takiben, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile ilişkisinin kavranamadığı, içinde kimi kaynaklara göre 500 mimar, mühendis ve akademisyenin görev yaptığı (resmi olarak BİMTAŞ Boğaziçi İnşaat Müşavirlik A.Ş. bünyesinde görünen) İstanbul Metropoliten Planlama (İMP) kurumunun 2006 ve 2007'de açtığı, boykot edilen ve çok tartışılan biri ulusal ve diğeri uluslararası iki yarışmayı İEET arazisi ile tartışmaları görünür olan bir stratejinin parçası sayabiliriz.

Hangi yetki ve kanallarla işlerin aktarıldığı belli olmayan ancak İstanbul'a ait planlama kararlarının üretildiği bir merkez olan IMP; bazen bir belediye şirketi gibi, bazen de özerk bir yapı gibi davranarak, uzlaşılmış bir sessizlik içinde kendini meşrulaştırmış, varlığı sorgulanmaz bir ayrıcalıkla çalışmalarını sürdüren bir kurumdur.

2006'da IMP tarafından davetli uluslararası yarışma şeklinde açılan Kartal–Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi yarışması, İstanbul'un küresel pazardaki konumu için bir başka stratejik adımdı. Türkiye'nin uluslararası yarışmalar tarihi içinde son 10 yılda açılan ve sonuçsuz kalan Gelibolu ve İzmir kentsel tasarım yarışmalarının ardından ülkenin uluslararası kredi notunu yükseltmek için de bir başka çaba olarak görülüyordu. Kartal Maltepe Kentsel Dönüşümü projesi için Zaha Hadid, Massimiliano Fuksas ve Kisho Kurokawa; Küçükçekmece Projesi için de Kengo Kuma, Winny Maas ve Ken Yeang davet edildi. Sonrasında Türk mimarların süreçte var olup daha sonra devre dışı kalmaları, aktörler ve süreç tartışmalarının, sonuçların 'kent, mimarlık ve kentsel dinamikler çerçevesinde okunmasının önüne' geçtiği yoğun bir tartışma gündemi oluşturdu. Oysa tartışma gündemini yaratacak ortam, yarışmayı bir nevi iş alma süreçleri ve yarışma

Yöneticiler depremi, kendi bürokratik planlama modellerini pekiştirmek, sürdürülebilir kılmak için kullanıyor. Bakınız, Belediye'nin Zeytinburnu projesi...

İstanbul'u bu proje mi kurtaracak?

İki resim arasında kaç fark var?

Belediye, Zeytinburnu için açılan mimarlık yarışmasını unuttu

KİPTAŞ Zeytinburnu Sümer Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi uygulama aşamasında. Aynı yer için açılan ve İstanbul Belediyesi'nin de etkin biçimde içinde yer aldığı Europan yarışmasını kazanan proje ise unutuldu

İSTANBUL - İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) de etkin biçimde dahil olduğu Zeytinburnu'ndaki Sümer Mahallesi için Avrupalı mimarlara yönelik düzenlenen yarışma unutuldu. Şimdilerde uygulaması gündemde olan KİPTAŞ'ın Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi'nin mimari tasarımının kim tarafından yapıldığı bile belli değil.

Marmara depreminin ardından 2003 yılında tamamlanan İstanbul Master Planı'na göre pilot bölge seçilen Zeytinburnu, bu tarihten beri sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin ve belediyenin gündeminde. Zeytinburnu Sümer Mahallesi İstanbul'u etkileyecek bir depremde zemin yapısı ve mevcut binaların yetersizliği sebebiyle en çok hasar alması beklenen bölgelerden biri olarak kabul ediliyor. Bu sebeple İBB öncülüğünde KİPTAŞ tarafından Sümer Mahallesi için bir kentsel dönüşüm projesi hazırlandı. Uzun süreden beri konuşulan proje geçtiğimiz günlerde yapılan bir basın toplantısıyla kamuoyuna sunuldu. Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'ın geçen yıl kasım ayında "Zeytinburnu yeni Nişantaşı olacak!" şeklinde özetlediği projenin ayrıntıları KİPTAŞ'ın internet sitesinde yer alıyor.

Oysa Sümer Mahallesi 2005 yılından Türkiye'de ilk kez düzenlenen Europan Yarışması'nda ve-

KİPTAŞ'ın Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi'nin (üstte) mimarı belli değil. Europan yarışmasını Urban Sliding kazanmıştı.

rilen iki arazidan birisiydi (Diğeri Antalya Kepez). Büropan, Avrupa'da iki yılda bir 40 yaşın altındaki genç Avrupalı mimarlara yönelik, kazanan projelerin uygulanmasını amaçlayan bir mimari proje yarışması. Arkitera Mimarlık Merkezi tarafından Europan Uluslararası Komitesi ile yapılan uzun süreli görüşmeler neticesinde yarışmanın 8. döneminin Türkiye'deki sorunlu görülen bölgeler üzerinde de yapılması konusunda karar verilmişti.

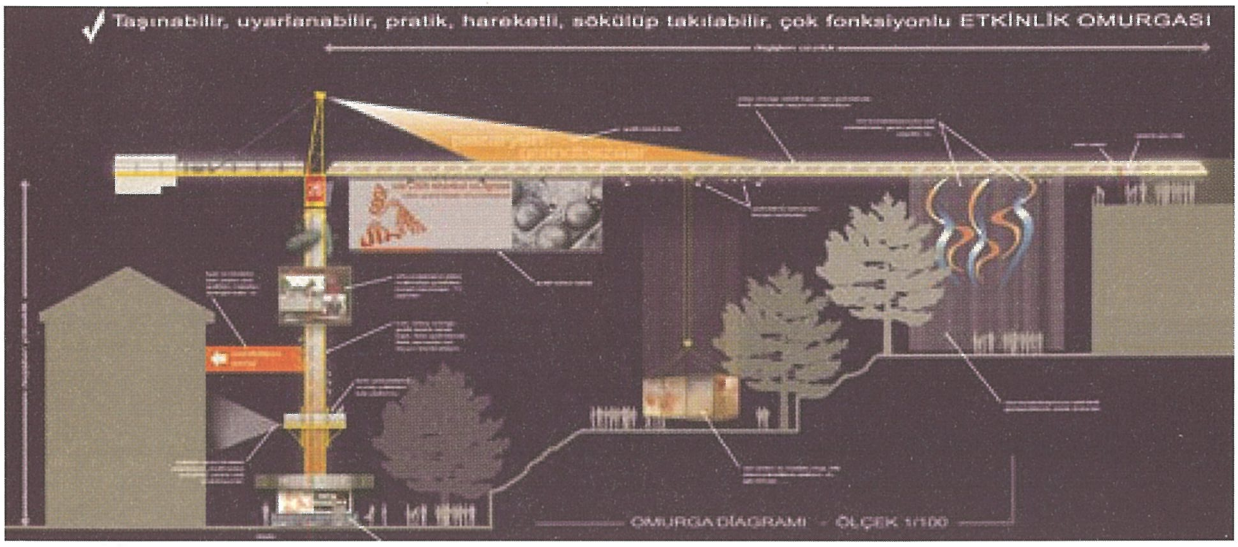
İki aşamalı yarışma

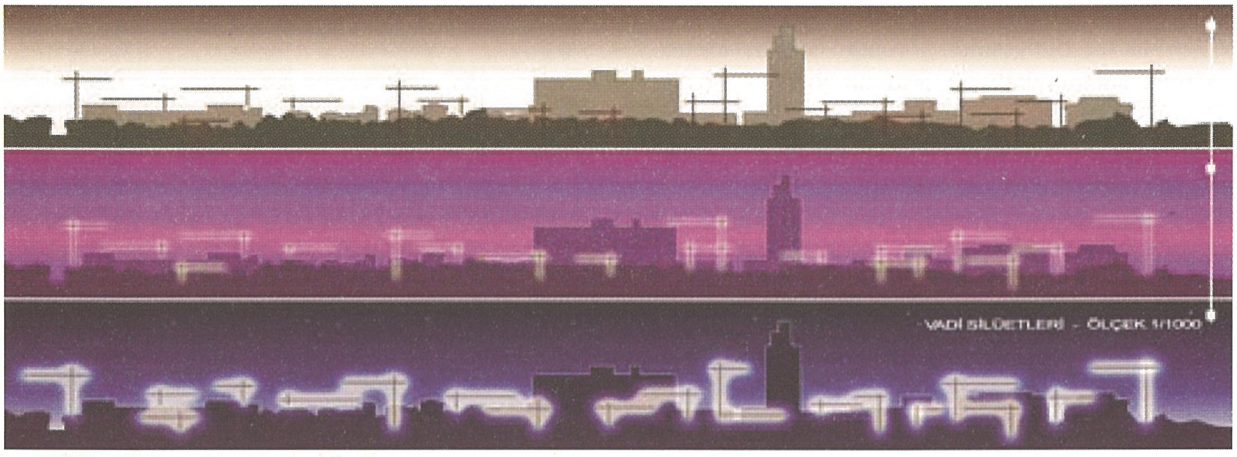
Yarışma, İBB Başkanı Kadir Topbaş'ın da katıldığı bir basın toplantısı ile ilan edilmişti. Yarışmada Emre Arolat, Massimiliano Fuksas, Murat Güvenç, Abdi Güzer, Francine Houben, Suha Özkan, İlhan Tekeli, Han Tümertekin'den oluşan jüri üyeleri ilk toplantıda ilk aşamayı geçen projeleri belirledi.

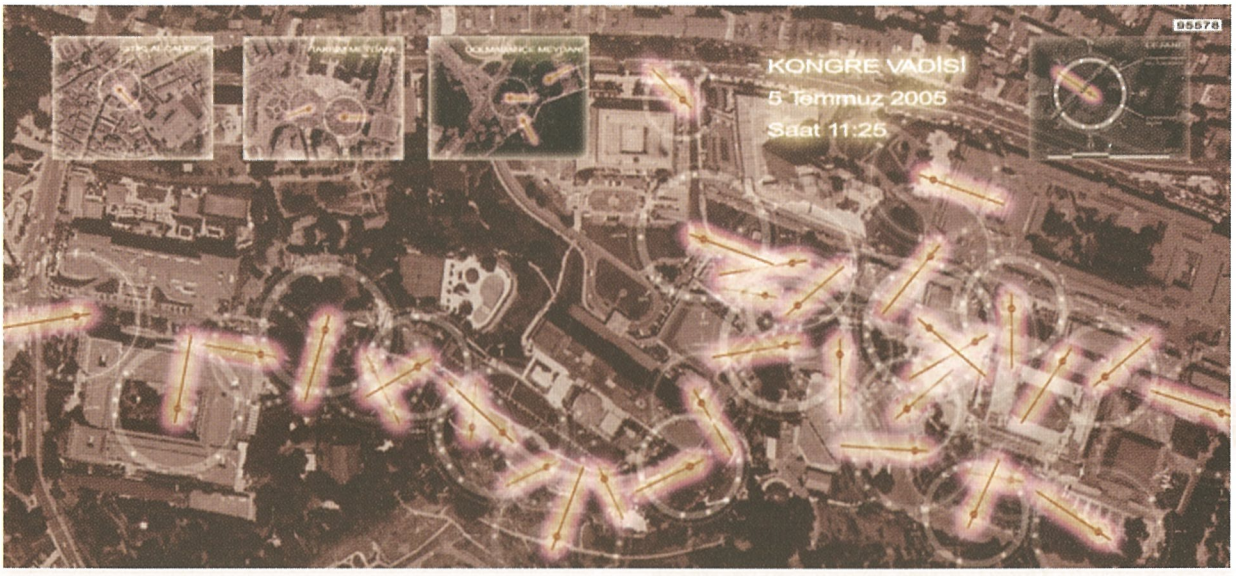
Emre Arolat, Murat Güvenç, Hüseyin Kahvecioğlu, Sefer Kocabaş, Tansel Korkmaz, Han Tümertekin'in katılımıyla gerçekleşen ikinci jüri toplantısında kazananlar belirlenmiş yarışmaya Fransa'dan katılan Carole Pralong ve yardımcılar Kevin Joutel, Nathanaelle Bases'den oluşan ekibin Sümer Mahallesi için önerdikleri 'Urban Sliding' projesi birinci seçilmişti.

Türkiye'deki organizasyonu Arkitera Mimarlık Merkezi'nin girişimiyle yapılan Europan hakkında ayrıntılı bilgi için www.europan-tr.org (Arkitera.com)

Şekil 3: Basında yer alan tartışmalar

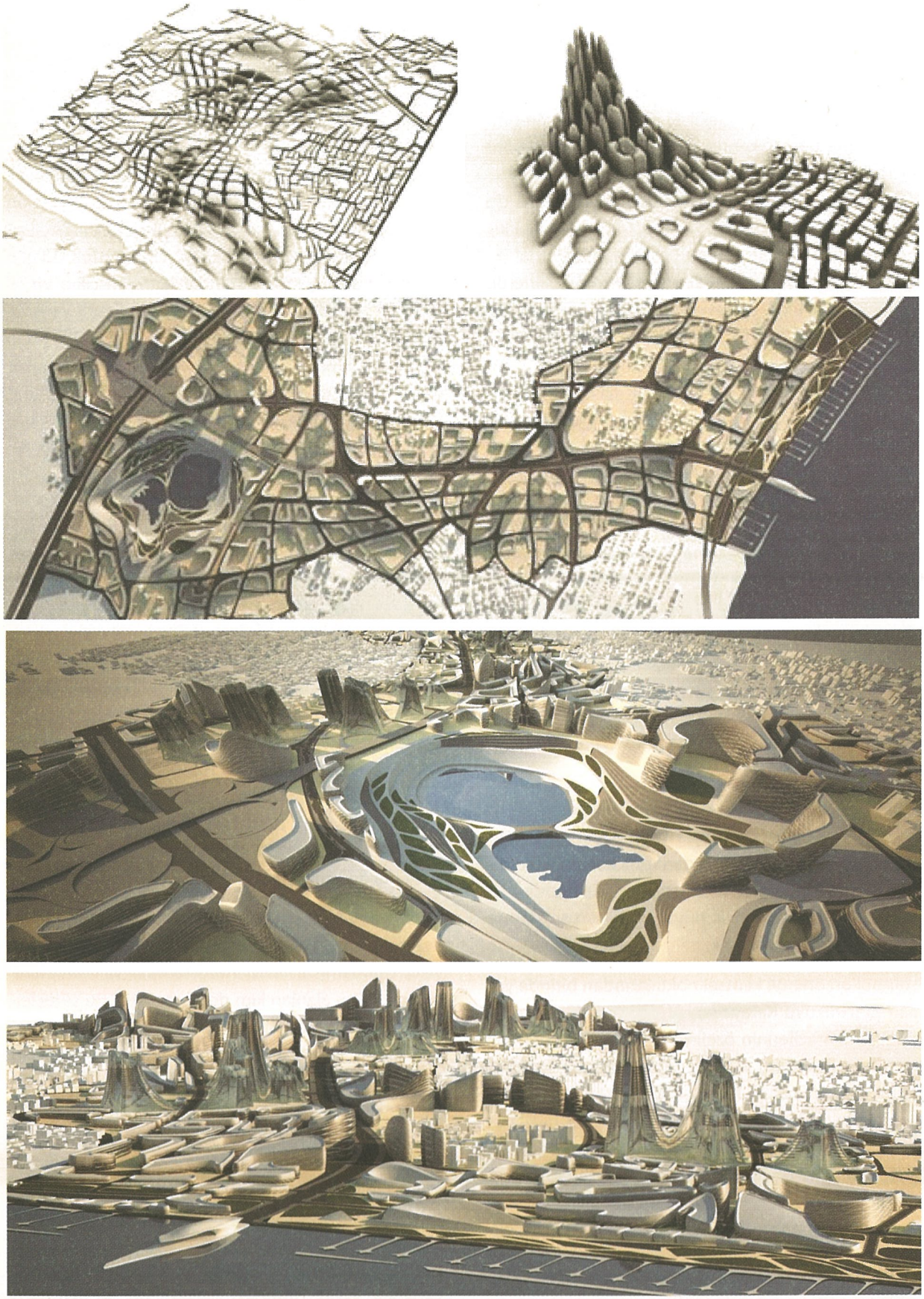
Şekil 4: UIA 2005 Kongre Vadisi Yarışması Birincisi (F. Erduman)

sürecindeki aktörlerin ilişkilerine indirgemek yerine tartışma gündemini kentsel bağlamlar çerçevesinde kentin gelişme dinamikleri içinden de üretebilseydi 'İstanbul' ölçeğinde daha önce tartışılmamış yeni bir deneyimi üretebilirdi. (Şekil 5) Bu deneyim üretimi ve tartışma biçimi, kentin farklı bağlamlarında yeni tartışmalara model üretebilir ve konunun yarışma kapsamında sıkışıp kalmasını önleyebilirdi. Belki de o zaman mimarlar kendilerine fırsat verilmeyi beklemek yerine kendi fırsatlarını başka bağlamlarda yaratabilecekleri bir zemine kendilerini taşıyabilirlerdi. Bu yarışmayı sansasyon ve reklam olarak gören başka genç kuşakların aksine okumalarının deneyim hanemize katacak hala çok şeyi olacağını düşünüyorum. Konuyu her ne kadar küresel pazar içindeki kentsel stratejilerin bir parçası olarak okusak da; yaşanan bu deneyimleri bir cevap hakkı olarak farklı biçimlerde ve bağlamlarda üretmenin bir aracı olarak kullanmak mümkün olabilirdi... Tıpkı yine IMP'nin 2007 yılında açtığı ve mimarlar odası tarafından "kamu alanlarının oranını azaltarak, yapılaşma yoğunluğunu arttırdığı... " gerekçesiyle boykot ettiği 'Maltepe Bölge Parkı Fikir Projesi' yarışması için de yapılabileceği gibi... Mimarlar odası, yarışmayı boykot etme ve hukuki yollara başvurma dışında o bölgenin yaşadığı duruma mimarlık ortamı içinden yanıtlar üretilebilecek uygun koşulların oluşturulması ve konu için alternatif çalışmaların üretebileceği bir zemine konuyu taşıyabilmeliydi.

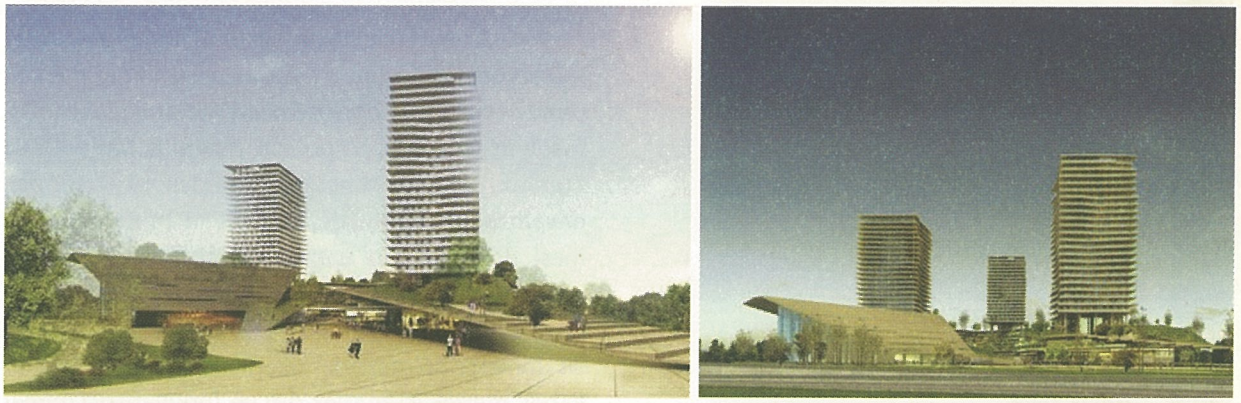
Bu süreçlere ait tartışmaların giderek konuyu, kent kararlarını yarışmalar yoluyla meşrulaştırmaya çalışan politik ve ekonomik iktidarlarına karşı hukuki bir mücadeleye ya da bu süreçlerde rol alamadığı için hırçınlaşan mimarların konuyu süreç tartışmalarına indirgediğini gözlemledik.

İstanbul'un önemli kentsel noktalarından birinde yer alan Zincirlikuyu Karayolları Arazisi tıpkı İEET arazisi gibi kamu arazilerinin özelleştirilmesi yoluyla satıldı. Bu sefer yabancı bir yatırımcı değil, yerli bir holding, 'Zorlu Grubu' ihaleyi kazandı. İEET arazisindeki durumdan dili yanan ve süreç içinde ulusal ve uluslararası düzeyde yarışma süreçlerinden çok şey öğrenen yerel yönetim, politik ve ekonomik iktidarlar, ortamı velveleye vermeden, kamuoyunda büyük tartışmalara yol açmadan bir ulusal-uluslararası ortaklı bir yarışmayı sonuçlandırmanın bir yolunu buldular. (Şekil 6) ZORLU CENTER Mimarlık ve Kentsel Tasarım Yarışması (2007) olarak açılan yarışmada ne değişmişti? Medyada ve mimarlık ortamında neden öncekiler gibi gürültü patırtı çıkmamıştı? Oysa temelde hiçbir şey değişmemişti ve tartışma odakları aynıydı. Konu yine kentin önemli noktalarından birinde yer alan bir kamu arazisinin özelleştirilmesi idi. Yarışma programının kamusallığı, kentle ilişkisi gibi pek çok konu öncekilerde olduğu gibi tartışma gündemi olabilecek iken olmamıştı. Çünkü önceki süreçlerde daraltılan tartışma çerçevesine şöyle yanıt üretilmişti: Özelleştirme sonrası yarışma yapıldığı için, meslek odaları ve uluslararası yarışma standartlarından çıkıp bir işi ihale etme yöntemine dönüştürüldü. Sınırlı yarışma yerine herkese açık bir ihale yöntemi kullanıldı. Buna karşın katılımcılarda yüksek standartlarda koşullar arandı. Böylece katılımı zorlaştırıp Türk mimarların büyük çoğunluğunu uluslararası ortaklığa iterek 'iş verme mekanizması' biraz şeffaflaştırıldı. Büyük rakamlara satıldığı için ve rant beklentileri içinde satın alan kurumun yapmayı düşündüğü yapının yoğunluğu ve programı bu gündemde sorgulanmadan meşrulaştı. Sonrasında iki Türk mimarın projesi seçilerek birlikte bir konsorsiyum oluşturmaları istendi. Ve tüm bu süreç kamuoyu haberdar edilerek ilerletildi. Böylece mimarlarımızın istedikleri gibi kulübeden çıkma istekleri yerine geldi mi bilmem ama bizler ne yazık ki mimarlık ortamının da katılımcı mimarların da bu koşullara teslim olduğu bir süreci yeniden gözlemledik. Bu noktada, sorumuzu, 'ne değişmemişti?' olarak tekrar yinelersek: Elde edilen projelerin kent, kentsel ve kamusal durumlar açısından pozisyonları, yoğunluğu, programları, mimarın pozisyonel olarak kendi tarif ettiği kulübedeki çaresizliği vb. gibi konuların temelde değişmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Burada anlatılan örnekler üzerinden konuşursak; neden bu temel durumlar üzerinden hiç konuşulmamış ve tartışılmamıştır? Mimarlık ortamının ve mimarların terk ettiği bu alanları kim dolduracaktır? Bu süreçlerden neler öğrenilmiştir? Mimarlığa ve kente bu kavga dövüşte yaşanan deneyimlerden ne kalmaktadır? Mimarlar ve mimarlık ortamı bu fırsatları nasıl değerlendirmiştir? Sonuçta görünen odur ki; mimarlık üretimini bina üretimine indirgeyen, mimarı da proje çizen adam olarak gören ortam için pek birşey değişmemiştir. Oysa tüm bu süreçler bir fırsat olarak görülebilirdi. Türkiye'de sorunlu olarak duran mimarlık; kendini iyileştirmek için hijyenik koşulları aramak yerine, kendi kaderini belirleyecek otopsileri bu süreçte yapabilir, kendi dışındaki oluşumlarla ve aktörlerle

Şekil 5: Kartal Kentsel Dönüşüm Projesi (Z. Hadid)

Şekil 6: Zorlu Center (E. Arolat – M. Tabanlıoğlu)

beraber ortama kendi katkısını üretebilirdi. "Mimarlık bu ortamda başka nasıl bir döngüyle kendisini geliştirecektir?" sorusunu burada sormak gerekmektedir.

Mimarlar ve mimarlık ortamı; kendi etkinlik ve bilgi alanı içinden üreteceği görüş ve alternatif duruşları kendi araçları ile oluşturamadığı ve diğer aktörlerle iletişim kuracak iletişim zeminlerini araştırmadığı için de hayıflandığı o kulübede oturmaya hep devam edecek gibi görünmektedir.

Mimarlar, mimarlık bilgi alanının taradığı geniş kültürel alan içinden varlıklarını farklı şekillerde üretmek yerine, bu alanın belli yerlerine öbeklerenerek ve sıkışarak kendilerini profesyonel alanın dünyasına kapatmakta ve bütün çözümlerini buradan aramaktadırlar. Mimarlar, mimarlık bilgi alanında terk ettiği bu alanların, kendi çevrelerinde, kendi elleriyle oluşturdukları büyük duvarlar ve sınırlar haline dönüştüğünü fark etmemeleri ya da fark edenlerin çaresizce teslim olmaları, kabullenmeleri de başka bir muammadır. Kabullenme ve teslimiyet unutmayı, farkındalık eksikliğini ve kuşaklararası hafıza kaybını tetiklemekte, her kuşak kendi özgürlüklerini değil, bu duvarların ağırlıklarını miras almaya zorlanmaktadır.

Öyle görülüyor ki; Türkiye'de mimarlar, kendini profesyonel üretim alanına sıkıştırıp, eğitimden üretime tüm varlıklarını bu alanın içinden gerçekleştirmeye çalıştıkları sürece şikayet ettikleri sorunlu ilişkileri sürdürmeye devam edecek ve olagelen tekrar tekrar üretilmeye devam edecektir. TOL

NOTLAR

*her mimarın içine doğduğu ataları tarafından inşa edilmiş mimarlık hapishanesinden kaçma fırsatları...

Bu yazı, Kasım 2009"da yayımlanan ARCH+ dergisinde "Prison Break" adı altında yayınlanmış metnin Türkçesidir. Görseller, yazar tarafından arkitera arşivinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE yerli MİMAR ve yabancı RAKİPLERİ

Elvan Altan Ergut,
Mimar, Doç. Dr.

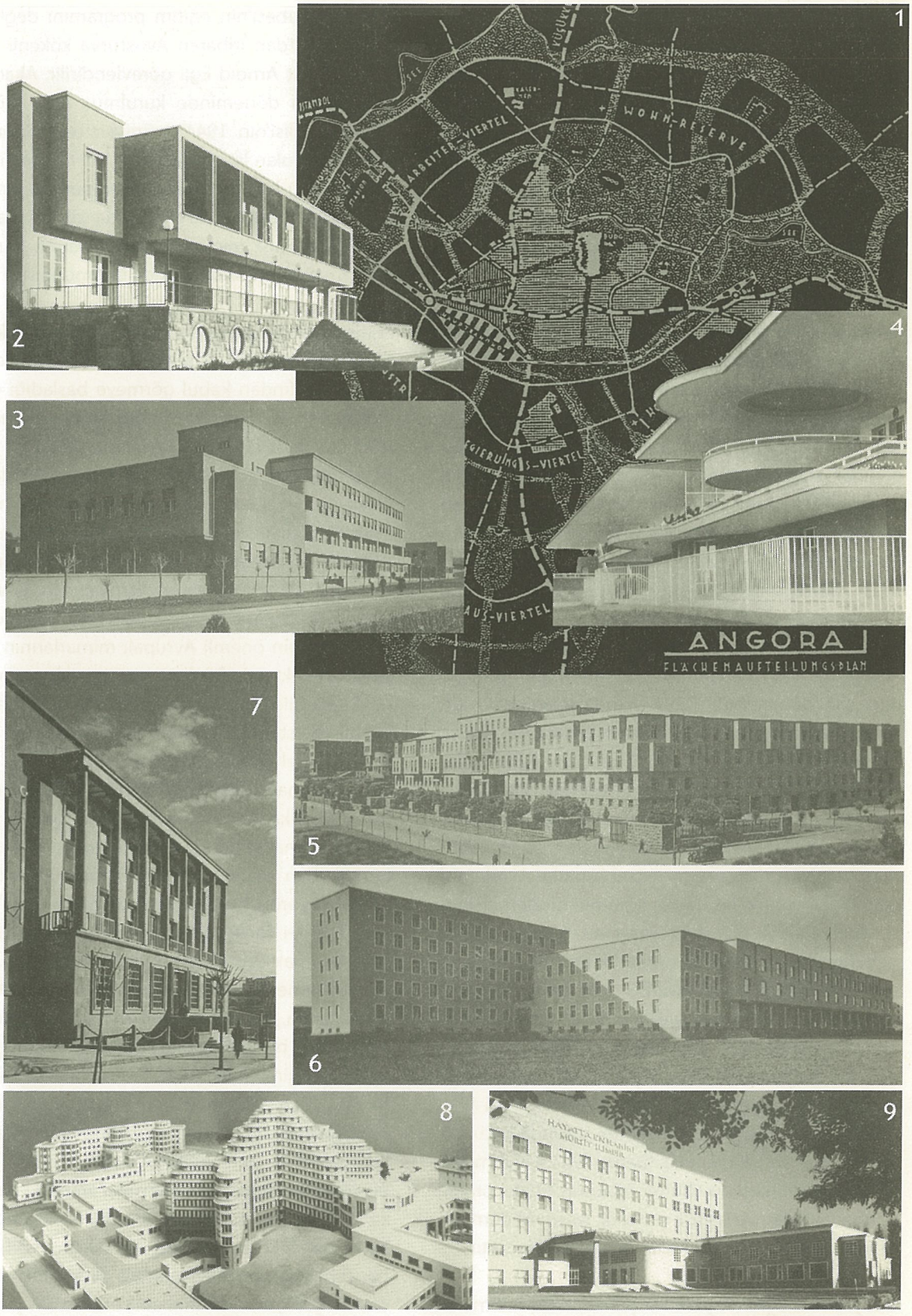
Haluk Zelef,
Mimar, Öğr. Gör. Dr.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Cumhuriyet'in ilk yıllarını, mimarlıkta mesleki sorunların yoğun bir şekilde yaşandığı bir erken profesyonelleşme dönemi olarak adlandırılabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında başlayan ve Cumhuriyet'in kurulmasının ardından 1950'lere dek devam eden Türkiye'de mimarlığın profesyonelleşmesi, dönemin yapı üretimi sürecinde belirleyici olmuştur.(1) Mimarlığın modern bir mesleki uzmanlık alanı olarak tanımlanması ve tanınması sürecinin bu ilk döneminde mimarlar rakipleriyle sürdürdüğü rekabet, meslek içi/meslek dışı ve Türk/yabancı mimar eksenlerinde kurulan önemli bir tartışma alanıdır.

Mimarlıkta rekabetin çerçevesi, kime mimar dendiğine, yani kimin mimarlık olarak tanımlanan işi yaptığına referansla şekillenmektedir. Mimarlık işini basitçe yapı üretimi olarak tanımladığımızda, bu dönemde bu işin mimardan çok en önemli rakipleri olarak sayabileceğimiz kalfalar, mühendisler ya da müteahhitler tarafından yapılmakta olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Dönemin mimarlarının, bu rekabet sürecinde yeterince başarılı olamamalarını, mimarlık meslek alanının herkesce kabul edilecek şekilde tanımlanmamış ve toplumsal olarak yeterince tanınmamış olması ile ilişkilendirdiklerini görüyoruz. Devletin ve halkın yapılı çevrenin şekillenmesinde mimarların yetkisini henüz teslim etmedikleri bu dönemde, Türkiye'de mimarlık modern bir meslek alanı olarak kurumsallaşamamıştı, profesyonelleşememişti. Başka bir deyişle, mimarların toplum içindeki rolü henüz tam olarak tanımlı değildi. Mimar Şevki'nin şikâyet ettiği gibi, o dönemde "mimar: Halkın kavlince (Mühendis), bir takım vatandaşlar indinde (Kalfa), Mühendislere sorulursa (Ressam), ve san'atkarlar, mesela ressamlar veya tiyatrocular mabeydinde de Mühendis"ti. (Şevki, 1931b)

Bir mesleğin modern bir uzmanlık alanı olarak kurulması, mesleğin tanımlanarak yasal olarak tanınması ve korunmasını gerektirir. Bu süreç, mimar olanla olmayanın tanım ve işlevlerinin ayrılması için mesleğin sınırlarını belirleyen kanunların çıkarılmasıyla belirlenir. Türkiye'de mimarlıkla ilgili ilk kanun olan 1035 sayılı 'Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun', görece geç sayılabilecek bir zamanda, 1927 yılında çıkmış ve 3458 sayılı kanunla 1938 yılında detaylandırılmıştır.(2) Bu kanunla, mimar olarak tanımlanacak ve bu ünvanı kullanarak çalışabileceklerin sahip olması gereken diplomalar belirtilmektedir. Ancak, kanun mimarla

Şekil 1. Ankara Planı, H. Jansen, 1932. / Şekil 2. Cumhurbaşkanlığı Köşkü, C. Holzmeister, 1930-32. / Şekil 3. İsmet Paşa Kız Enstitüsü, E. A. Egli, 1930. / Şekil 4. Hipodrom Cumhurbaşkanlığı Tribünü, P. Vietti-Violi, 1934. / Şekil 5. Milli Savunma Bakanlığı, C. Holzmeister, 1928-31. / Şekil 6. İçişleri Bakanlığı, C. Holzmeister, 1932-34. / Şekil 7. Emlak ve Eytam Bankası, C. Holzmeister, 1933-34. / Şekil 8. Ankara Tıp Fakültesi, J. Walter, 1942. / Şekil 9. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, B. Taut, 1937-39.

mühendis arasında bir ayrım sağlamadığından, erken Cumhuriyet dönemi boyunca ne yapı tasarımı ne de inşası sadece mimarlara tanınmış bir yetkidir. Hatta 1944 yılında çıkarılan 4585 sayılı kanunla, fen memuru ve ehliyetli kalfaların da yapı üretimindeki yetkileri tanınır ve tanımlanır. Dolayısıyla, yapılı çevrenin oluşumunda yetkiyi mimara tanıyan yasal bir çerçeve, bu dönemde henüz mevcut değildir; mimarlar ve rakipleri bu alanda benzer görevleri paylaşmaktadırlar.

Meslekleşme sürecinde yasal çerçevenin yanı sıra rol oynayan diğer etken ise eğitimdir. Meslek sahipleri, alanlarında söz sahibi olma taleplerini, o alanın bilgisine sahip olmaları ile gerekçelendirirler. Mimarlar için eğitim ve sonunda elde edilen diploma, mesleki hak ve yükümlülüklerini tanımlarken kullanacakları en etkin araç olarak ortaya çıkar. Dönemin mimarlık hakkındaki kanunu da, "mimarlık unvan ve salahiyeti ile sanat icra etmek isteyenlerin" hangi okullardan verilecek diplomalara sahip olmaları gerektiğini belirterek, profesyonelleşme sürecinde eğitimin oynadığı rolü vurgulamaktadır.

Türkiye'de mimarlık eğitimi Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, 1882 yılında İstanbul'da kurulan Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane'de başlar. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından eğitim alanında gerçekleşen değişimin temelinde, ülkede bu dönemde mimarlık eğitimi veren tek kurum olan bu okulun 1920'lerin sonlarında yeniden yapılandırılması yatar. Bu süreçte ismi Güzel Sanatlar Akademisi olarak değiştirilen kurumda, eğitimin modernleşmesi, varolan klasik eğitim programından uzaklaşılması hedeflenmiş ve modern mimarlık anlayışı ön plana çıkmıştır. Eğitimde yaşanan bu dönüşümü dönemin mimarları da zamanın gelişmelerine uymak adına desteklemekteydiler. Zeki Sayar, örneğin, programdaki bu değişimden önce eğitim almış olan kendi neslini, "konservatuarda klasik müzik eğitimi alıp, modern caz müziğini taklit etmek zorunda kalan bir jenerasyon" olarak tanımlar. (Batur, 1983a) Eğitimdeki değişimle mimarların okulda öğrendikleriyle, pratikte uyguladıkları ve batıda yeni kök salan modern mimarlık arasındaki kopukluklar giderilmiş olacaktır.

Öte yandan, eğitimle yeniden şekillendirilen mimarlık meslek alanında en önemli rolü, Türkiye'deki mimarlar için yeni bir rakip olarak ortaya çıkan yabancı mimarlar oynamaktadırlar. (3) Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Şubesi'nin eğitim programını değiştirmek üzere, 1930'dan itibaren Avusturya kökenli İsviçreli mimar Ernst Arnold Egli görevlendirilir. Akademi'de ve Osmanlı döneminde kurulmuş olan Mühendis Mekteb-i Âlisi'nin 1944'te üniversiteye dönüştürülmesiyle kurulan İstanbul Teknik Universitesi'nde birçok yabancı mimar eğitmenlik yapar ve Türkiye'nin yeni kuşak mimarlarına Avrupa'da güncel olarak gelişen modernist mimarlık yaklaşımlarına paralel bir eğitim sağlanmasında katkıda bulunurlar. (4)

Eğitimle de desteklenen modernleşmeci yaklaşımın 1930'lara gelindiğinde yaygın olarak Türkiye'deki mimarlar tarafından kabul görmeye başladığı görülür. 1930'ların tek mimarlık dergisi Mimar (daha sonra Arkitekt) ve 1940'larda yayınlanan Yapı ve Mimarlık dergilerindeki yazılardan izlendiği gibi, dönemin mimarlarının Cumhuriyet'in yenileşmeci, modernleşmeci politikasını destekleyen bir anlayışları vardı. Arkitekt'te, örneğin, Avrupa ve Amerika'daki 'modern mimarlık' alanındaki son gelişmeler tanıtılmakta; Le Corbusier, Dudok, Gropius, Rietveld, van der Rohe gibi dönemin önemli Avrupalı mimarlarının eserleri yayınlanmaktaydı. Böylece, çağdaş dünya mimarlığı hakkında bilgi edinilmeye çalışılıyor, devletin teknik, sosyal ve estetik alanlardaki modernleşmeci yaklaşımına paralel olarak, batıya açılan bir anlayış mimarlarca da onaylanıyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında temel politika, Atatürk'ün ifadesiyle, "umuru nafıada, ecnebi sermayesinden ve icabına göre ecnebi mütehassıslardan azami derecede istifade etmek" olarak tanımlanıyordu. Bu kapsamda 28 Mayıs 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Yasası ile eğitimde ve mimaride yararlanılmak üzere yurt dışından yabancı uzmanlar davet edilmesine imkan sağlanmıştı. (Ural, 1974) Yerli mimarlar da, davet edilen yabancı mimarlar konusunda devletin bu politikasına keskin bir eleştiri getirmediler. Örneğin mimar Şevki, "bu memleket mimari sahada da, daha bir zaman garp mürşitlerine muhtaçtır" diye yazmaktaydı. Yine de, yabancı mimarların, "bu memleketi ve bu memleketin sanatının ne olduğunu ve ne olabileceğini biraz daha aramak ve anlamak zahmetinde bulunmalarını" istediğini ekliyordu. (Şevki, 1931a) Zeki Sayar da, benzer şekilde, "eğitimde yabancı hocalardan faydalanmayı bir kazanç ve zaruret olarak" görüyor; "ama mimarlık eserlerinin çoğunlukla onlara yaptırılması[nı] tasvip" etmiyordu. (Sayar, 1973) Erken Cumhuriyet döneminde yabancı mimarlar, sadece eğitmenlik yapmakla kalmadılar, dönemin birçok

yapısının tasarım ve inşa sürecinde de görev üstlendiler. Oysa yerli mimarlar yabancı meslektaşlarının eğitim alanında alanında görev almalarını desteklerken, onların pratik hayattan çekilmelerini istemekteydiler. Bu bağlamda devletin yapılı çevrenin üretimindeki yabancıları yeğleyen iş verme politikasını da eleştirmekteydiler.

Türkiye'de çalışan yabancı mimarların sayısı 1920'li yılların sonlarından itibaren giderek arttı. Bunun birbiriyle ilişkili birçok nedeni olduğu düşünülebilir: Türk mimarların yabancıların eğitim alanında görev almalarını onaylamalarını da sağlayan neden, "modern mimari"nin dünyada giderek genel kabul görmesi, bununla bağlantılı olarak Türkiye'de de modern yapıların yeni Cumhuriyet'in simgesi olarak değerlendirilmeleri ve bu "yeni" mimarinin Avrupalı mimarlar tarafından gerçekleştirilebileceğine dair olan kanıdır. Bu konudaki en yaygın açıklama ise, Türkiye'deki teknik kadroların, yeni bir devlet kurulması sürecinde gereken yapılaşmayı sürdürecek sayı ve yeterlikte olmamasıdır.(5) 1930'ların Avrupa'sında, özellikle Almanya ve Avusturya'da politik nedenlerle görevlerinden uzaklaştırılan ya da ekonomik çöküntü yüzünden bu ülkelerde yeterince iş sahası bulamayan mimarlar, bu eksiğin kapatılmasında iyi değerlendirilen bir kaynak oluşturmuşlardır.(6) Karşımıza çıkan bir başka pratik neden ise, yapılaşmayı yöneten ve denetleyen kadroların bu yapıları, tasarımından yapının bitimine kadarki inşaat süreci ile birlikte değerlendirmeleridir. Mimarlık hizmetini müteahhitlik içinde bir paket olarak alma isteği bazı hallerde batılı inşaat şirketlerinin ve mimarlarının Türkiye'de etkin olmasına destek olmuştur.(7) Özellikle endüstriyel yapılarda gözlenen bu pratikte, tesis yurtdışında tasarlanıp yabancı şirketler tarafından inşa edilmektedir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yapı üretiminin büyük çoğunluğu kamunun eliyle gerçekleşmekteydi. 1934 yılında çıkarılan 2443 sayılı kanunla, tüm kamu yapı faaliyetinin sorumluluğu Bayındırlık Bakanlığı'na (Nafıa Vekâleti) verildi ve Bakanlığın İmar ve Yapı İşleri Bürosu, inşa edilecek projelerin onaylanmasıyla yetkilendirildi; diğer resmi dairelerin büroları da kendi alanlarında gerçekleştirilen yapı üretiminden sorumluydular. Yeni rejimin işleyişini sağlayan meclis, bakanlıklar, hükümet konakları, belediyeler, halkevleri ve parti merkezleri gibi yönetim yapılarının ya da hukuk, bayındırlık, güvenlik, eğitim, ulaşım, finans ve sağlık gibi alanlardaki hizmet yapılarının projelendirilme ve inşa işleri çoğunlukla Bayındırlık Bakanlığı'nın bürosunda ya da diğer resmi dairelerin mimarlık bürolarında görevli mimarlar tarafından sürdürülmekteydi. Bakanlığın bürosu da dâhil olmak üzere inşaat işiyle ilgili bu resmi bürolar ise yabancı mimarların yönetiminde veya danışmanlığında çalışmaktaydılar. (Aslanoğlu, 2001) Kamu yapılarının projelendirme ve inşa etme görevi bazı durumlarda özel kişilere de verilebiliyordu, ancak bu kişilerin de genellikle devlet tarafından Türkiye'de çalışmak üzere davet edilmiş olan yabancı mimarlar olması dönemin Türk mimarları tarafından eleştirilmekteydi. (Macaroğlu Sami, 1931)

Devletin kamu yapılarının tasarımı için yabancı mimarları görevlendirmesi, yerli mimarlara uygulama fırsatı tanınmamasına neden olmaktaydı. Bu durumda kendilerini kanıtlama çabası içine giren Türk mimarları, yeteneklerini göstermelerine imkan tanıyacağından, özellikle önemli kamu yapıları için yarışma açılması taleplerini dönemin mesleki yayınlarında sıklıkla dile getiriyorlardı. 1931'de Ankara'da inşa edilen Sergievi için açılan uluslararası proje yarışmasını kazanan Şevki Balmumcu'nun modernist tasarımı, bu talebin haklılığının bir delili olarak övgüyle sunulmuştu. (Anon., 1934a; 1934b) Yarışmaların mimarlıkta estetik kalite ve teknik beceriyi sağlayarak, ücret bazındaki bir ihale sistemiyle oluşturulacak rekabete (serbest piyasa rekabetine) karşı bir önlem olarak da savunulduğu düşünülebilir.

Buna rağmen, dönem boyunca Millet Meclisi ya da Anıtkabir gibi önemli birçok kamu yapısının projelerini hazırlama işi yarışma açılmadan yabancı mimarlara verilmeye devam etti; yarışma açıldığı durumlarda da sadece yabancı mimarlara çağrı yapılmaktaydı. Türk mimarlar, ısrarları sonucunda katılabildikleri Anıtkabir yarışmasını şöyle anlatıyorlardı örneğin: "Mimarlardan gayrileri diyorlardı ki: Bu kadar tarihi ve abidevi bir anıdı kuracak mimar yetişmemiştir. Mimarlarımız cevap veriyorlardı: Bu anıdı kuracak ve ifade edecek yalnız Türk mimarları olabilir." (Anon., 1942b) Yarışmayı Emin Onat ve Orhan Arda'nın ortak projesinin kazandığını ise, dönemin dergisi övünerek duyurdu: "Neticede Türk gücü gibi Türk mimarı kazandı. Türk mimarları bu müsabaka ile beynelmilel sahada rüşdünü isbat ile sanat dehasını kabul ettirdi. ... Bu mesut hadiseden alınacak ders şudur: İnşaatta önce Türk

mimarlarını benimsemek ve tercih etmek."(Anon., 1942a) Böylesine sembolik anlamı yüksek konularda açılacak yarışmaların yerli mimarların değerini ortaya çıkarmasının ötesinde, sadece Türk mimarlarının girebileceği şekilde düzenlenmesi, böylece mimarlık pratiğinin millileştirilmesi gerektiği de bazen vurgulanmıştır. Örneğin, Çanakkale Abidesi'nin "kıymetli ve muhteşem bir sanat eseri olması için dünyanın en maruf sanatkarlarından istifade edilecektir" sözü eleştirilerek, "Türk gücü ve Türk dehasının" kazandığı böyle bir başarının ancak "kendi ırkı" kadar yüksek heyecanlar taşıyan Türk mimarının tasarımıyla anılmasının uygun olduğu ve bunun için de Türk mimarları arasında bir müsabaka açılması gerektiği söylenir. (Behçet ve Bedrettin, 1934)

Açılan yarışmalarda elde edilen başarılarla zaman zaman üstünlük kazandıysalar da, yabancıların tasarım ve inşa alanlarında görev almaya devam etmeleri nedeniyle, yerli mimarlar iş alma taleplerini ve geri planda bırakılmalarına karşı tepkilerini 1940'larda da sürdürdüler. Yabancı mimarlara tamamen karşı olmayıp, kişi seçimlerini eleştirenler, doğru tercihler yapılmadığını söyleyenler de vardır.(8) Örneğin Bruno Taut'un çağrılmış olması genel ittifakla kabul edilmiş gibi görünür. Buna rağmen, yabancıları tamamen reddeden yaklaşımlar yaygındı ve 1940'ların savaş ortamında daha da arttı. Modernist mimariden uzaklaşılıp milli üslup arayışlarının arttığı savaş yıllarında bile yabancı mimarların tercih edilmeye devam edilmesi, tepkileri daha da arttırmaktaydı. Bir mimar bu duruma isyanını şöyle dile getiriyordu:

Anlamıyorum, bu memlekette doğmuş büyümüş tam Türk kanı taşıyan, mevcudiyetini vatanına vakfetmiş bir Türk gencinin yaptığı herşey Türk olamıyor da, üç ay evvel memleketimize misafir olmuş yabancının yaptığı tam Türk oluyor. Birincisi ne kabiliyetsizlik, ikincisi ne olağanüstü kabiliyettir. (Kuruyazıcı, 1946)

Geç Osmanlı döneminden itibaren yabancı uyruklu ve azınlıkların görev aldığı mimarlık mesleğinde erken Cumhuriyet döneminde milliyetçi tepkilerle "Türk mimar" vurgusunun arttığı ve dışlayıcı bir bakış açısının mimarlar arasında hakim olduğu gözlenir. (9) Bu bakış açısına göre, "Yabancıya bağlanışımızı haklı gösterecek sebepler de yoktur. İşin asıl sakatlığı memlekete gelen yabancının kalitesinde değil, yabancı oluşundadır." (Anon., 1944)

Yabancı mimarlara karşı gelişen tepkiler, İstanbul'daki Tıp Fakültesi tasarımının Fransız Jean Walter'e verilmesiyle alevlenir ve 1949 yılında, Ankara, İstanbul ve İzmir'de yerli mimarların gerçekleştirdikleri protesto yürüyüşleriyle mimarlık camiasının dışına taşınır: Yüzlerce mimar ve mühendisin ve birçok milletvekilinin de hazır bulunduğu toplantıda konuşan hatipler İstanbul Üniversitesi tarafından yaptırılacak Tıp Fakültesi yapılarına ait projelerin Türk mimar ve mühendislerini ekarte etmek suretiyle yabancı bir mimara yaptırılması hususundaki üniversite karar ve teşebbüsünü şiddetle protesto ederek Türk fen ve sanat adamlarına güvenilmemesinden şikâyet etmişler, milli yapılarımızın, tamamen olgun bir çağa erişmiş olan Türk sanatkârlarına yaptırılması lüzumu üzerinde durmuşlardır. Doğrudan doğruya bir yabancıya proje siparişinin aleyhinde bulunan mimarlar ve mühendisler bu iş için açılacak beynelmilel bir proje müsabakasına katılıp boy ölçüşmeye hazır olduklarını ve kendilerine güvendiklerini belirttiler. (Anon., 1949)

Erken Cumhuriyet döneminde mimarlar, mimar olmayan rakiplerine karşı mücadelelerini, mesleki eğitim alıp unvan elde etmiş olmalarına, özellikle de tasarım konusundaki uzmanlıklarına dayanarak sürdürüyorlardı.(10) Ancak, mesleki yetki ve sorumlulukların yasal zemininin henüz mimarları ön plana çıkaracak şekilde tanımlanmamış olması ve devletin önemli kamu yapılarının inşasında yabancıları tercih etmesi nedeniyle, Türk mimarlar hem mimar olmayanlarla hem de yabancı mimarlarla rekabette zorlanmaktaydılar. Bu mücadelede atılan en önemli adım, örgütlenme çalışmaları oldu. 1927'de Mimarlar Derneği'nin kurulmasıyla oluşan birarada hareket etme zemini, ancak 1954'te Mimarlar Odası'nın kurulmasıyla güçlendi. 1950'li yıllardan itibaren yabancıların sayısının giderek azaldığı yapı üretimi alanında yeni güçlüklerle mücadeleyi sürdürmüş olsalar da, geç Osmanlı döneminden erken Cumhuriyet dönemine uzanan erken profesyonelleşme sürecinin rekabet ortamında elde ettikleri kazanımların, mimarlığın Türkiye'de bir meslek alanı olarak şekillenmesinde belirleyici olduğu açıktır.

Günümüzde de rekabet mimarlığın mühendislik, malzeme üreticileri ya da iç mimar, peysaj mimarı gibi yan/alt disiplinlerle olan ilişkilerinde olduğu kadar yabancı/yerli mimar ekseninde de sürmektedir. Bu mücadelelerde erken Cumhuriyet dönemine göre

değişen en önemli şey ise mücadelenin gerçekleştiği alanların ve coğrafyanın yaygınlaşmasıdır. Küreselleşme sürecinde 1930'larda yerli olanlar başka coğrafyalarda yabancı olup benzer gerilimleri başka rollerde sürdürmektedirler. TOL

NOTLAR

(1) Türkiye'de mimarlığın profesyonelleşmesi üzerine detaylı bir çalışma için, bkz. (Nalbantoğlu, 1989). Bu süreci yarışmalar ve yabancı mimarlar çerçevesinden değerlendiren bir yazı için, bkz. (Altan Ergut, 2007).

(2) Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun (Kanun No: 3458):

Madde 1 – Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahilinde mühendislik ve mimarlık unvan ve salahiyeti ile sanat icra etmek isteyenlerin aşağıda yazılı vesikalardan birini haiz olmaları şarttır.

a- Mühendislik veya Mimarlık tahsilini gösteren Türk Yüksek mekteplerinden verilen diplomalar:

b- Programlarının yüksek mühendis veya mimar mektepleri programlarına muadil olduğu kabul edilen bir ecnebi yüksek mühendis veya yüksek mimar mekteplerinden diploma almış olanlara usulüne tevfikan verilecek ruhsatnameler;

c- Türk Teknik Okulu mühendis kısmı ile programlarının buna muadil olduğu kabul edilen memleket dahilindeki diğer mühendis veya mimar mekteplerinden verilen diplomalar;

d- Programlarının Türk Teknik Okulu Mühendis kısmı programlarına muadil olduğu kabul olunan bir ecnebi mühendis veya mimar mektebinden diploma almış olanlara usulüne tevfikan verilecek ruhsatnameler.

(3) Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de çalışan yabancı mimarlarla ilgili çalışmalar için, bkz. (Nasır, 1991; Aslanoğlu, 1992; Tümer, 1998; Altan Ergut ve Zelef, 2005). Yabancıların eğitim alanındaki rolleri için, bkz. (Demir, 2008)

(4) Bazı tarihçiler benzer şekilde bu süreci olumlayarak, yabancı mimarların mimarlık eğitimine disiplin ve sağlam bir yapı bilgisinin yerleşmesini sağladıklarını, aynı zamanda iletişimin daha sınırlı olduğu o yıllarda dünya mimarisindeki gelişmelere doğrudan ulaşılmasına yardımcı olduklarını, böylece "Türk mimarını çağdaş üsluba yöneltici bir dürtü işlevi" gördüklerini savlarlar. Bkz. (Aslanoğlu, 1980).

(5) 1940'lara gelindiğinde bile 18 milyon nüfusu olan Türkiye'de sadece 250 mimar olduğu ve bunların çoğunun da İstanbul ve Ankara'da çalıştığı biliniyor. Bkz. (Ateş, 1942).

(6) Çeşitli tarihsel incelemelerde sayıları 14 ile 40 arasında gösterilen yabancı mimarların çoğunluğu bu ülkelerden gelmekteydiler. Batur (1983b) toplam yabancı mimar sayısını 14, bu ülkelerden gelenleri 10 olarak verir. Daha yeni araştırmalarda ise sadece Almanya, Avusturya ve İsviçre'den gelen mimar ve plancıların sayısının 40 dolayında olduğu belirtilmektedir. Bkz. (Bozdoğan, 2001). Almanya ile olan ilişkileri inceleyen bir çalışma için, bkz. (Akcan, 2009).

(7) Türkiye'de bu dönemde müteahhitlik işi de yüklenen yabancı mimarlara bir örnek oluşturan Clemens Holzmeister'in Emlak Bankası tasarımlarını inceleyen bir çalışma olarak, bkz. (Güvenç ve Işık, 1999). Bu dönemde Ankara'da çalışan müteahhit firmalarının listesi için, bkz. (Cengizkan, 2004).

(8) Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de çalışan yabancı mimarları inceleyen birçok çalışma, bu kişilerin çoğunun dönem mimarlığının avantgarde (öncü) tutumlarının örneklerini sunmadıkları için "uzlaşmacı" olarak değerlendirilebilecekleri; bunun da deneyselci "uluslararası üslup" yerine "Viyana kübiği" ya da "Ankara kübiği" olarak nitelenen, daha melez, daha çekingen tavırların Ankara'nın fiziki yapısına hakim olmasına yol açtığını söyler. Bkz. (Eldem, 1973; Batur, 1983b; Tümer, 1998).

(9) Erken Cumhuriyet döneminde "mimar müellif"in kurgulanmasını ulus inşası süreci ile ilişkilendirerek, mesleğin "yabancıların/azınlıkların" elinden alınması olarak yorumlayan bir yazı için, bkz. (Tanyeli, 2009).

(10) Mimarın uzmanlık alanının eğitim alma ve unvan sahibi olma ile ilişkili olarak nasıl kurulduğunu vurgulayan bir çalışma için, bkz. (Sarfatti Larson, 1983).

KAYNAKÇA

Akcan, E., 2009. Çeviride Modern Olan. Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri, YKY, İstanbul.

Altan Ergut, E. ve Zelef, H., 2005. Ankara'daki Yabancı Mimarlar, MESA ve Yaşam, 311, 15-17.

Altan Ergut, E., 2007. Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Mimarlığı ve Modernleşme: Mesleğin Profesyonelleşmesi Sürecinde Yabancı Mimar Problemi ve Yarışmalar, Cumhuriyet'in 80. Yılında Türkiye Kültürü, Edit. Bilsel, C., Mimarlar Odası ve SANART Estetik ve Görsel Kültür Derneği Yayını, Ankara, 73-84.

Anon., 1934a. İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin İlk Sergievi İnşaatı Bu Ay Bitiyor, Hakimiyet-i Milliye, 7 Temmuz, 4.

Anon., 1934b. Güzel Bir Mimari Eseri, Ankara Sergievi, Bitmiş Gibidir, Hakimiyet-i Milliye, 3 Eylül, 5.

Anon., 1942a. Türk Mimarların Beynelmilel ve Eşşiz Zaferi, Yapı, 10, 3-4.

Anon., 1942b. Anıtkabir Projesi Müsabakası hakkında Mimar ve Muharrirler Neler Söylediler, Yapı, 11, 10-11.

Anon., 1944. Mimarlar Ne Bekliyorsunuz?, Mimarlık, 5, 1-2.

Anon., 1949. Mimar ve Mühendislerin Protestosu, Mimarlık, 1, 42.

Aslanoğlu, İ. 1992. 1923-1950 Yılları Arasında Ankara'da Çalışan Yabancı Mimarlar, Ankara Konuşmaları, TMMOB Yayınları, Ankara, 118-127.

Aslanoğlu, İ., 2001. 1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.

Ateş, N., 1942. Saraçoğlu'na Açık Mektup, Yapı, 19, 4-5.

Batur, A., 1983a. A Tribute to Zeki Sayar, Mimar, 10, 77.

Batur, A., 1983b. Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1380-1413.

Behçet ve Bedrettin, 1934. Mimarlık ve Türklük, Mimar, 1, 17-20.

Bozdoğan, S., 2001. Modernizm ve Ulusun İnşaası, Metis Yayınları, İstanbul.

Cengizkan, A. 2004. Koçzade Ahmet Vehbi Bey ve Bir İnşaatın Öyküsü Ankara Hukuk Mektebi, Vekam, Ankara.

Demir, A., 2008. Arşivdeki Belgeler Işığında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yabancı Hocalar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayını, İstanbul.

Eldem, S. H., 1973. Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı, Mimarlık, 11-12, 5-11.

Güvenç, M. ve Işık, O., 1999. Emlak Bankası 1926-1998, Tarih Vakfı ve Emlak Bankası, İstanbul.

Kuruyazıcı, A., 1946. Pek Doğru Bir İşe Teşebbüs, Mimarlık, 5-6, 11.

Macaroğlu Sami, 1931. Proje ve Mimar, Mimar, 1, 22.

Nalbantoğlu, G., 1989. The Professionalization of the Ottoman-Turkish Architect, Doktora Tezi, University of California, Berkeley.

Nasır, A., 1991. Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar, Doktora Tezi. İstanbul Teknik Universitesi, İstanbul

Sarfatti Larson, M., 1983. Emblem and Exception: The Historical Definition of the Architect's Professional Role, Edit. Blau, J.R. vd., Professionals and Urban Form, SUNY Press, Albany.

Sayar, Z., 1973. Mimarlık/Forum, Mimarlık, 2, 22.

Şevki, 1931a. I..., Mimar, 1, 12.

Şevki, 1931b. III..., Mimar, 11-12, 378.

Tanyeli, U., 2007. Mimarlığın Aktörleri Türkiye 1900-2000, Garanti Galeri, İstanbul.

Tanyeli, U., 2009. Mimar Müellifin İcadı, Mesleğin Fethi, Ulusun İnşası, Toplumsal Tarih, Ulusalcılık ve Mimarlık Dosyası, Edit. Altan Ergut, E., 189, 68-74.

Tümer, G., 1998. Cumhuriyet Döneminde Yabancı Mimarlar Sorunu, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir.

Ural, S., 1974. Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık, 1923-1960, Mimarlık, 1-2, 5-53.

Neo-liberal ekonomi politikaları doğrultusunda kimi kentlerin kıymetlerinin artması söz konusu iken diğer yandan kimi kentler gözden düşme ve çökme tehlikesi ile yüzleşmektedir. Benzer bir biçimde bilhassa metropoliten kentlerde bir yerin değişim değerinin yükselirken aynı mekânsal bütünün parçası olan diğer yerin değişim değerinin düşmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Değişim değeri düşen yer, yaygın işsizlik, düşük gelir, yoksulluk ve sosyal güvence yoksunluğu ile yaşarken ve altyapı hizmetleri bakımından mekânsal yoksunluk çekerken çökmekte ve köhnemektedir. Bu durumda kentsel çöküntü bölgeleri geçirdikleri fiziksel yıpranma ve değişim, barındırdığı sosyal kullanıcı profili ve suç olgusu ile kentin diğer tabi bölgelerinden ayrışır. Bu çalışmada bir metropol kentin merkezi iş alanının çevresindeki konut alanlarının değişim değerinin düşmesi nedeniyle ortaya çıkan kentsel çöküntü bölgesinin fiziksel ve sosyo-ekonomik analizini Kayseri Şehit Nazım Bey Mahallesi örneği üzerinden ortaya koymaktadır.

I saw innumerable hosts, foredoomed to darkness, dirt, pestilence, obscenity, misery and early death
Dickens, "A December Vision", 1850 (Davis, 2004)

KENTSEL ÇÖKÜNTÜ BÖLGELERİNİN SORUNLARI ÜZERİNDEN KAYSERİ ŞEHİT NAZIM BEY MAHALLESİ ANALİZİ*

Methiye Gül Çöteli
Şehir Planlamacısı, Öğretim Elemanı

Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

1970'lerdeki ekonomik kriz neo-liberal ekonomi politikaları doğrultusunda yeniden yapılanma sürecini doğurmuştur. Neo-liberal yeniden yapılanma sürecinin sermayeye küresel bir dünyada hızlı ve kolay hareket edebilme kabiliyeti kazandırması yerel ve uluslar arası sermaye – güç sahipleri arasında ilişkiler, yeni bağlantılar yaratmıştır. Küresel çapta yeni bir eşitlikten uzak gelişme dinamiği yaratan bu süreç kentlerin gelişimi ve uluslar arası kentler sistemi içindeki konumu üzerinde etkiler de doğurmuştur. Bu bağlamda kentler küresel ekonomi içinde önemli odaklar haline dönüşmüş, kentler bulunduğu bölgenin bir birimi-parçası iken kent ve bölgesi arasındaki ilişkiler koparak bölge içinde kıymeti artmıştır. Ancak kimi kentlerin kıymetlerinin artması söz konusu iken diğer yandan kimi kentler gözden düşme ve çökme tehlikesi ile yüzleşmektedir. Benzer bir biçimde bilhassa metropoliten kentlerde bir yerin değişim değerinin yükselirken aynı mekânsal bütünün parçası olan diğer yerin değişim değerinin düşmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Değişim değeri düşen yer, yaygın işsizlik, düşük gelir, yoksulluk ve sosyal güvence yoksunluğu ile yaşarken ve altyapı hizmetleri bakımından mekânsal yoksunluk çekerken çökmekte ve köhnemektedir. Yükselen yer ise iş merkezleri, alışveriş ve eğlence yerleri, lüks konut alanları gibi yatırımları, sağlık, eğitim, ulaşım, konut gibi temel hizmetleri kendine çekmektedir. Bu ikili yapı mekânsal ayrışmanın ötesinde toplumsal ayrışmaya değin ulaşabilmektedir.

Yeniden yapılanma sürecinde yalnızca sermayenin küreselleşmesi değil aynı zamanda yoksulluğun küre-

selleşmesi gerçekleşmektedir (Chossudovsky, 1998). Küreselleşme, yerelleşme ve özelleştirme süreci ile pek çok ülkede ulusal istihdam yapılarının çözülmesi işten çıkarılmalar sonucunda artan oranda düşük-orta gelir grubunun yoksullaşmasına neden olmaktadır. Kendi kendini düzenleyen piyasa ekonomisinin hâkim olduğu kentlerde yaşanan bu yoksulluk olgusu öncekilerden faklı olarak toplumun büyük bir bölümünü içine alan "yeni kentsel yoksulluk" biçiminde tanımlanmaktadır (Mingione, 1993). Yeni küresel ekonomide "(kent)yüzeyi yoksulların zararına bilinçli veya bilinçsiz olarak sertleştirilmiş" olan kentler eşitsizliklerin yaşandığı alanlar olarak görünmeye başlamıştır. Dolayısıyla küreselleşme ile kentlerin merkezi iş alanlarının hemen yanında kentin yoksullaşmış iç kesimleri bir arada bulunmaktadır ve eşitsiz gelişmeye bağlı olarak yoksulluk ve sosyal dışlanma kentsel alanlarda en yoğun bir biçimde kentsel çöküntü alanlarında (slum) kendini göstermektedir.

Kent merkezi iş alanının çevresinde yeralan ve şehre yeni göçenler, hayata yeni atılanlar, garsonlar, işçiler, ezeli muvaffakiyetsizler, serseriler, bohemler, fahişeler gibi kesimleri (Kıray, 1998, s.13) barındıran konut alanları çöküntü alanlarına dönüşmekle birlikte pek çok toplumsal sorun barındırmaktadır.

Türkiye'de ise, dünya ekonomisinin 1970'lerdeki krizine bağlantılı olarak Türkiye ekonomisinde 24 Ocak kararları olarak anılan yeniden yapılanma süreci başlatılmıştır. 1980'li yıllarda Türkiye için neo-liberal politika uygulamalarının yükseldiği, ulusal ve uluslararası sermayenin kentsel bölgelere yöneldiği ve böylece kentlerin fiziki dokusunun değişimi ile mekânsal ve toplumsal sorunların tezahürünün gerçekleştiği bilinen bir gerçektir. Bunun yanı sıra Türkiye metropol kentlerinde eski kent merkezleri yeni kentsel yoksullukların yaşandığı kentiçi yoksul mahallelerine ve/veya kentsel çöküntü alanına dönüşmüştür.

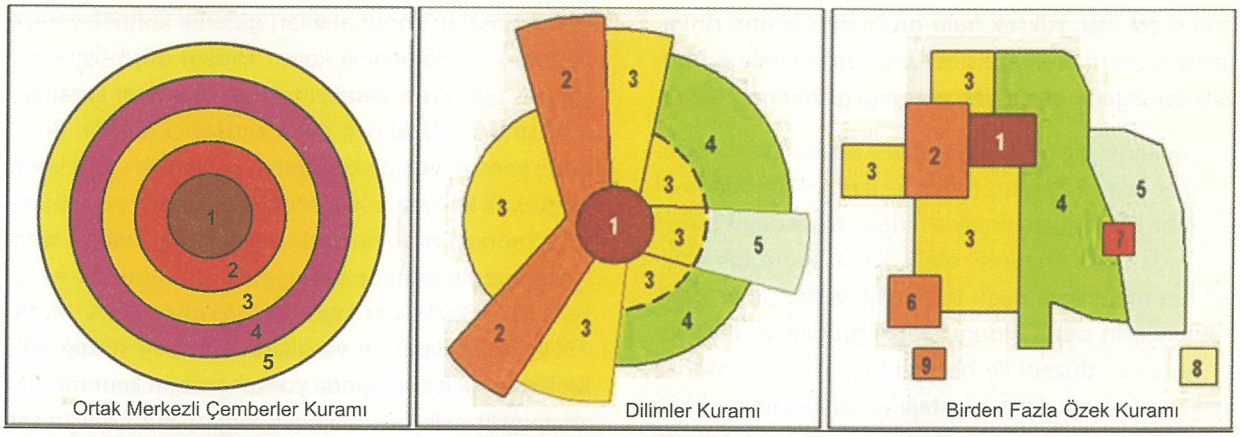
Bu çalışmada, kentsel çöküntü bölgesi ve kentiçi yoksul mahallelere vurgu yapılacaktır. Araştırmada Kayseri kentinde merkezi iş alanının güneyinde yeralan, geleneksel Kayseri kent dokusunun bir parçasını oluşturan ve Kayseri Kentsel Sit Alanını bünyesinde barındıran Şehit Nazım Bey Mahallesi'nde çöküntü bölgesi özelliklerinin analiz edilmesi ve çöküntü bölgesinin oluşmasında etken olan faktörlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma ilki 2006 yılı mayıs ayında, ikincisi 2008 yılı Kasım ayında olmak üzere iki dönemde gerçekleştirilmiştir. Burada sunulan sonuçlar 2006 – 2008 yılları arasında gerçekleştirilen bir dizi derinlemesine görüşme ve % 6 örneklem alanında yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır.

Kentsel Çöküntü Bölgesi Kavramı

"Kentsel çöküntü" kavramı, sanayileşme sonrası dönemde özellikle 1960'dan sonra kentin büyümesine yani kentsel alan kullanımlarının kent merkezi çeperlerine yayılmasına paralel olarak kent merkezinde yıpranmaya yüz tutmuş mahalleler için kentsel koruma politikaları geliştirilmemesi sonucunda ortaya çıkmıştır (www.yapı.com.tr). Kendi kendini düzenleyen piyasa ekonomisinde farklı gelir gruplarının farklı konumlar işgal etmeye zorlanması sonucunda, kentsel konut yapısında görülen coğrafi örüntüler kapitalist ekonominin gelir dağılımında sergilediği yapısal koşulların bir ifadesi niteliğinde açıklanmaktadır. Bu nedenle günümüz metropollerinin kentsel çöküntü bölgeleri simgesel olandan faklı bir konutsal ayrımcılıkları ifade etme noktasındadır (Harvey, 2006, s.246-7).

Kentsel çöküntü bölgesi kavramı, "kent merkezinde konut ve iş alanları arasında yeralan, fiziksel olarak sağlıksız koşullara sahip, toplumun genelinden büyük oranda izole edilmiş insanların ve davranış tiplerinin gözlendiği kentsel mekân olarak tanımlanmaktadır"(Arslanoğlu, 1990, s.3). Kentsel çöküntü bölgesi kentsel mekânın fiziksel olarak yıpranması ve köhnemesi biçiminde görünmekle birlikte, alt gelir gruplarının (kent yoksullarının) yaşama alanıdır. Sürekli olarak bir kullanıcı değişikliğinin hâkim olduğu kent merkezindeki çöküntü alanları, göç ile birlikte ortaya çıkan bir sosyal karmaşıklaşmadır (Ünlü, vd., 2003). Burada kent merkezinde yaşanırken, kentin alt hizmet işlerinde, marjinal sektörlerde çalışmakta, az kira ödenmekte ya da hiç kira ödenmemekte(terk edilmiş evlerde işgalci durumunda olmak), kentin alt yapı hizmetlerinden yararlanmayan konut çevrelerinde yaşam sürdürülmektedir.

Kent merkezinin hemen çeperinde yeralan bu çöküntü bölgelerinde "Sosyal devletin, göç eden kesimlere yönelik olarak gerekli ve yeterli müdahale mekanizmalarını çalıştıramadığı, dayanışma ilişkilerinin gelişmediği, topluluk hissinin oluşmadığı, egemen güçler tarafından dışlandıklarını hissettikleri, geleceğe ilişkin umut taşıyamadıkları bir ortam hâkimdir (Sönmez, 2002, s.462). Bu durumda sosyal olarak çözülme

1. Merkezi İş ve Ticaret Bölgesi
2. Toptancılık ve Hafif İmalat Sanayi
3. Alt Sınıfların Yerleşim Yerleri
4. Orta Sınıfların Yerleşim Yerleri
5. Yüksek Sınıfların Yerleşim Yerleri
6. Ağır Sanayi Bölgesi
7. Merkezden Uzaktaki İş ve Ticaret Bölgesi
8. Konut Yörekentleri
9. Sanayi Yörekentleri

Şekil 1. Kentsel ekoloji kuramları (www.wikipedia.com, 12.12.2009)

yaşanmakta, komşuluk ilişkileri geliştirilememekte, çevrenin fiziksel ve toplumsal kalitesi çökmekte, çocukların suça yönelmeleri daha hızlı yaşanmaktadır (Sönmez, 2002, s.462).

Sherrard'a göre kentin sunduğu kaynakların kullanımı konusunda varsayılan bir "kıdem sırası"nın en altında yeralanlar; toplumsal gelir grupları arasında kaybedenler, kentsel çöküntü bölgesinde (slum) yerleşmektedir. "Slum bütün kaybedenlerin toplandığı yerdir ve slum bölgeleri aynı zamanda kentin sunduğu imkânlar için – okullar, iş, çöp toplama, sokak aydınlatması, kütüphane, sosyal hizmetler ve topluluklara sınırlı ölçüde sunulan her şey için – verilen mücadelede kaybedenlerdir. Slum bu durumda halkın başarılı bir şekilde rekabet etmesini sağlayacak kaynaklara sahip olamadığı ve kolektif olarak da bu tür kaynakların dağıtıldığı ya da saklandığı kanallar üzerinde kontrol sağlayamadığı bir bölgedir (Sherrard, 1968, 10; Harvey, 2006, s.77).

Habitat II raporlarına göre, kentlerdeki çöküntü bölgelerinin sosyo - ekonomik yapılarında, kişilerin marjinalleşmesi, bazı sosyal grupların toplumdan izole edilmesi, konut programlarında ve toplumsal çıkarlarda niteliksel ve niceliksel yetersizlikler ile genç insanların işsizliği fark edilir nitelikler arasındadır (Global Report, 1996). Kısaca denilebilir ki, çöküntü bölgeleri hem fiziki mekân kalitesinde bir çöküş, yıpranma, köhneme ile birlikte bir değişim içerir. Bununla birlikte çöküntü bölgesi konut kullanıcıları sürekli değişirken, belirli bazı sosyal grup kimliklerinin toplumun egemenlerince sürekli sosyal dışlanma ve yoksulluk ile mücadele etmek zorunda bırakılan bir sosyal kullanıcı profili tanımlar. Dolayısıyla sosyal kontrol mekanizmalarının zayıfladığı bir ortamda suç olgusu ile artan bir eğilimde yakından temas söz konusudur.

Kentsel çöküntü bölgelerinden ilk bahseden Kentsel Ekoloji Kuramları (şekil 1) olmuştur. Bu kuramlar kenti ekolojik açıdan ele alan ve ekolojik terimlerle kentin biçimlenişi ile farklı gelir ve etnik grupların kentin belirli bölgelerinde yoğunlaştıklarına dikkat çeken Amerikalı sosyologlar Park, Burgess ve Mckenzie tarafından geliştirilmiştir. Chicago sosyoloji ekolü araştırmaları 20. yüzyılın başlarında Amerika'da kentlerin büyümesi, sanayileşme, göçler, I. Dünya Savaşının yarattığı sorunlar, içki yasağı, Dünya Ekonomik Bunalımı gibi konularla ilgilenmişler ve bunların suçlulukta artış, ahlaki çöküntü ve suç çeteleri gibi olumsuzluklara neden olduğunu ortaya koymuşlardır (Harris, Ullman, 2002, s.66; Sokullu-Akıncı, vd. 133).

Ortak merkezli bölgeler (çemberler) kuramı bu alanda yapılan ilk çalışmadır. Burgess şehrin büyümesini ortak bir merkez etrafında iç içe geçerek dışa doğru büyüyen ve farklı özellikler gösteren dairesel bölgelerle açıklamaktadır (Park, 1925, s.6). Birinci bölge iş ve ticaret bölgesidir. İkinci bölge bir geçiş bölgesi olup niteliksel olarak daha kötü olan bir oturma bölgesidir. Kiraya verilen ucuz konutların bulunduğu, akıl hastalığından suça kadar her türlü sapma davranışın görüldüğü, yoksul insanların yerleşim yeridir. Bu bölgeye yoksulluk, hastalık, kötü yaşam koşulları ve yeraltı dünyasının kuralları hâkimdir. Üçüncü bölge işçi sınıfının; dördüncü bölge orta sınıfın; beşinci bölge(banliyöler) ise üst sınıfın oturma bölgesidir (Harris, Ullman, 2002, s.66). Burada kentin iç kesim-

lerinin çöküşü, yüksek gelir grubunun kentin dışına kaçışının, kent merkezindeki binaların alt gelir grubunun eline geçmesi ile gerçekleştiği gözlenmektedir.

Park'ın ifadesine göre kent, "ahlaki düzen" olarak ortaya çıkan sosyal dayanışmanın ve iktisadi örgütlenmenin tabii bir sonucu olmakla birlikte bu ekolojik birimi bir arada tutan en temel birlik olarak komşuluk ilişkileri her mahalleye özgü bir nitelik verir (Tuna, 1987, s.59). Kentin sahip olduğu "farklı gruplar ve faaliyetler bu ahlak düzeni ile birleştirilmiş ve toplumsal ve mekânsal olarak daha avantajlı yerler kapabilmek için ahlak düzeninin koyduğu kısıtlamalara bağlı kalarak mücadele etmişlerdir" (Harvey, 2006, s.125). Böylece bazı mahalleler şehir yaşamından koparken bazı mahalleler ilerlemişlerdir. Chicago Okulu yüksek suç oranlarını açıklamak için yoksulluğun ve yüksek suç oranının bulunduğu bölgenin özelliklerini incelemişler ve "doğal şehir bölgeleri"ni ortaya çıkarmışlardır. Buna göre, değişik etnik grupların gelip gitmek suretiyle geçici olarak bu yerlerde bulunmalarına rağmen, kentin bunun gibi belirli yerleri suça daha elverişlidir. Çünkü şehir yaşamında, birbirini tanımayan insanlar arasında akrabalık ve dostluk ilişkileri çok zayıflamıştır ve bir makine gibi yürümektedir. Dolayısıyla sosyal ilişkilerin zayıflaması ile sosyal desorganizasyona (sosyal soysuzlaşma) ve giderek suçluluğa neden olunduğu üzerinde durulmaktadır (Sokullu-Akıncı, vd. 137).

Engels'in 1844 yılında Manchester şehrinin ticaret bölgesinin çevresinde bir buçuk mil genişliğinde bir kemer gibi uzanan mahallelerde dışa doğru orta – üst burjuvazi ve üst burjuvazinin yaşadığını betimlediği yazısına dayanarak Park, Burgess ve McKenzie'nin kente olan ekolojik yaklaşımlarının ve ortak merkezli daireler olgusunun daha evvel Engels tarafından dile getirildiğini söylemek mümkündür (Harvey, 2006, s.125). Engels her iki yanında dizilmiş dükkânlarca gizlenmiş amansız sefaletin kol gezdiği işçi mahallesinin ortasından geçerek Manchester şehir merkezinden dışarıya uzanan en kısa yolların aristokratlarca kullanıldığını fakat sefaletin görmezden gelindiğini belirtir (Engels, 1997, s.46-47). Özetle ekolojik kurama göre; kentsel çöküntü bölgelerinin oluşumu sanayileşmenin ardından kentlere olan yoğun insan göçünün artması ile kentin yüksek gelir grubunun merkezdeki konut alanlarını bırakarak, kent dışındaki ucuz arsalarda inşa edilen yüksek standartlı konut alanlarına taşınması ile eş zamanda gerçekleşmiştir. Banliyöleşme süreci olarak da adlandırılan bu dönemde merkezde boşalan konut alanları giderek köhneleşmeye başlamış ve bölgedeki konut kiraları düşmüştür. Bu sürecin gelişimini kentsel toprak kullanımı kuramları açısından ele almak daha açıklayıcı olabilir. Buna göre; kentsel ekoloji kuramının kaynaklık ettiği kentsel toprak kullanımı kuramında, rekabetçi pey sürme süreci sonucunda yani toprak kiralarının faaliyet merkezlerine yaklaştıkça yükselmesi durumunda kentsel toprak kullanımı belirlenir (Alonso, 1964, Muth, 1969). Yoksulların ve varsılların kira pey sürme eğilimleri karşılaştırıldığında yoksul grubun kent merkezinde oturmak zorunda bırakıldığını, buna karşın üst gelir grubunun kent merkezinden uzakta yaşadığı görülür. Bunun tam tersinin de olması mümkündür. Dolayısıyla üst gelir grubu yoksul gruplara kendi tercihlerini dayatmakta ve yoksul gruplar zorunlu olarak mali güçlerinin en az yettiği yerlerde, fiziksel olarak yıpranan ve kentsel alt yapı hizmetlerinden yoksun olan bölgelerde yaşamaktadır (Muth, 1969).

Kentsel Çöküntü Bölgesinde Yoksulluk, Sosyal Dışlanma Ve Suç Üçlüsü

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren başlayan ve 1980 yıllarda artarak devam eden köyden kente göçün yanı sıra 1990 ile başlayan süreç ile özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kentlerden Batı kentlerine doğru yaşanan göç ve göçmen dalgası günümüz kentlerini halen etkisi altında tutmaktadır. Dolayısıyla tüm bu göç dalgaları boyunca kente göç eden nüfusun mülkiyeti üzerinde muğlâklık olan arsalara gayri resmi olarak inşa edilen yapılardan teşekkül eden gecekondu mahallelerine yerleşmektedir. Ayrıca gecekondu mahalleleri dışında göçmen nüfusun orta sınıfın kent merkezi uzağındaki alanları yerleşim yeri olarak benimsemesi konusunda etkili olabilen bir dizi etmenin beraber etkileşimi neticesinde kent merkezi ya da yakınlarında "bakımsız" ve "metruk" olarak bırakılan mahallelere akması da söz konusu olmaktadır. Göçmenlerin yerleştiği kent merkezi civarındaki mahalleler kimi kentlerde birer çöküntü bölgesi hüviyetine dönüşmektedir. Daha iyi yaşam koşulları için şehre göç eden aile, geldiği yerde tam olarak umduğunu bulamamakta, şehirde yeni ve güç sorunlarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Bu sorunlara kaynaklık eden iki temel faktör arasında gelir yetersizliği ve eğitimsizlik gelmektedir (Bal, 2004, s.25). Özellikle işsizlik ve yetersiz gelir düzeyi göç edilen şehre uyumu daha da zorlaştırmaktadır.

Bir yandan kent konforunun çekiciliğine özenmekte, diğer taraftan kentteki gelenek ve göreneklerin kırsal kesimdekilere uymaması nedeniyle kent değerlerini yadırgamaktadırlar (Hancı, 2006). Dolayısıyla kente göç edenlerin kentlileşmesi ve bir kentlilik bilincinin üretilebilmesi sonucunda şehre entegrasyon (bütünleşme) sağlanabilmesi için ise uzun zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin şehre entegrasyon yerine sadece intibakı söz konusu olmaktadır (Hancı, 2006). "Entegrasyon topluluktaki mevcut müesseselerin bir bütün teşkil edecek şekilde birbirini tamamlama durumu iken; şehre intibak ise, göç edenlerin şehirle bütünleşmeleri değil, şehirle sürekli ilişki kuracak kadar uzlaşma içinde olmaları" şeklinde açıklanmaktadır (Hancı, 2006).

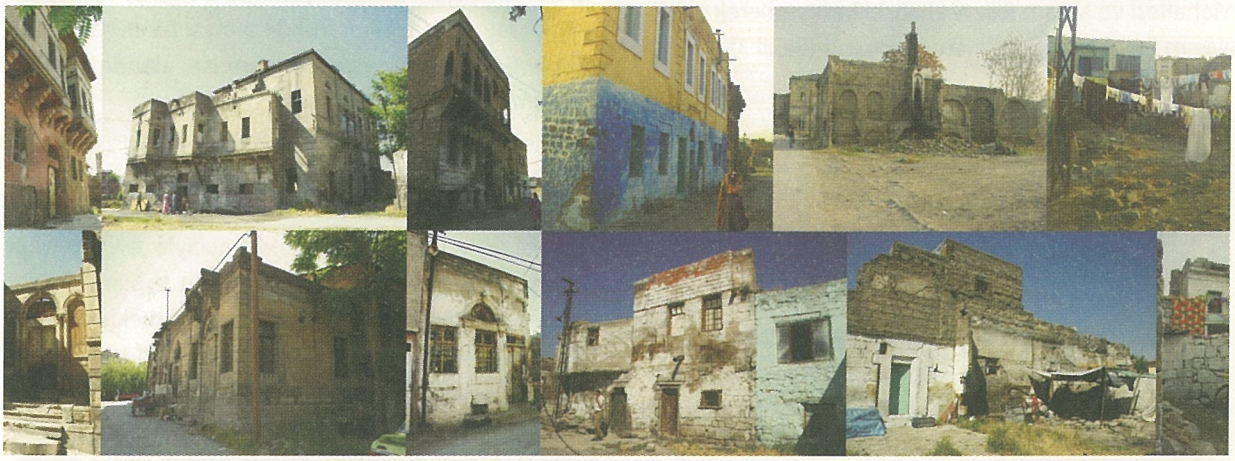
Kentlerde varolan ve göçle gelen geçiş ailesi toplumsal yalnızlık çekerken, değerler sistemi bakımından ne geleneksel büyük aile ne de kentsel modern aile niteliğindedir. Köy toplumunda edinilen beceriler kentte işe yaramadığı gibi, köy toplumunun değer yargıları ve deneyimleri de yol gösterici nitelikte değildir (Yörükoğlu, 2006). Erkek otoritesini yitirirken, kadın ve çocuklar daha bağımsız olmak istemekte ve böylece aile içinde çatışmalar yüksek düzeyde olabilmektedir (Bal, 2004, s.25, Hancı, 2006). Kentte değişen geleneksel aile değerlerinin çocuğu koruyan yaptırım gücünün zayıflaması ve ailenin sosyal kontrol fonksiyonunu yerine getirebilecek başka kurumların olmaması sebebiyle genç kuşaklar ve çocuklar suça daha kolay bulaşmaktadır (Hancı, 2006). Bunun yanı sıra göç nedeniyle toplumsal yapıda artan kültürel farklılıklar farklı sosyal gruplar arasında düşmanlık ve gerginlik meydana getirmektedir.

Özetle, orta sınıfın terk ettiği kent merkezi veya yakınındaki konut alanları kente yeni göç edenlerin yaşam alanı haline dönüşmekle birlikte bünyesinde barındırdığı fiziksel yıpranma, sosyo-ekonomik düzeyi olan değişken bir sosyal kullanıcı profili ile kentsel çöküntü bölgeleri suçluluk bölgesi olmayıp suçluluğa itici etkenleri (imkânsızlıklar ve anomi -düzensizlik, karmaşa) bünyesinde barındıran bölgelerdir. Bu durumda göç edenlerin baş etmek zorunda kaldıkları yoksulluk, sosyal dışlanma ve suç olgusu bir sarmal halinde kendini tekrar tekrar üretirken ve tıpkı bir katı atık alanında metan gazının birikmesi gibi gerilimleri de biriktirirken bölge sosyal, ekonomik ve fiziksel nitelikleri itibariyle yine ve yeniden çökmektedir. Bu iç kentin içe çöküşü yarattığı etki zannedilenin aksine yalnızca kaynağını değil tüm kenti ve toplumsal grupları etkilemektedir.

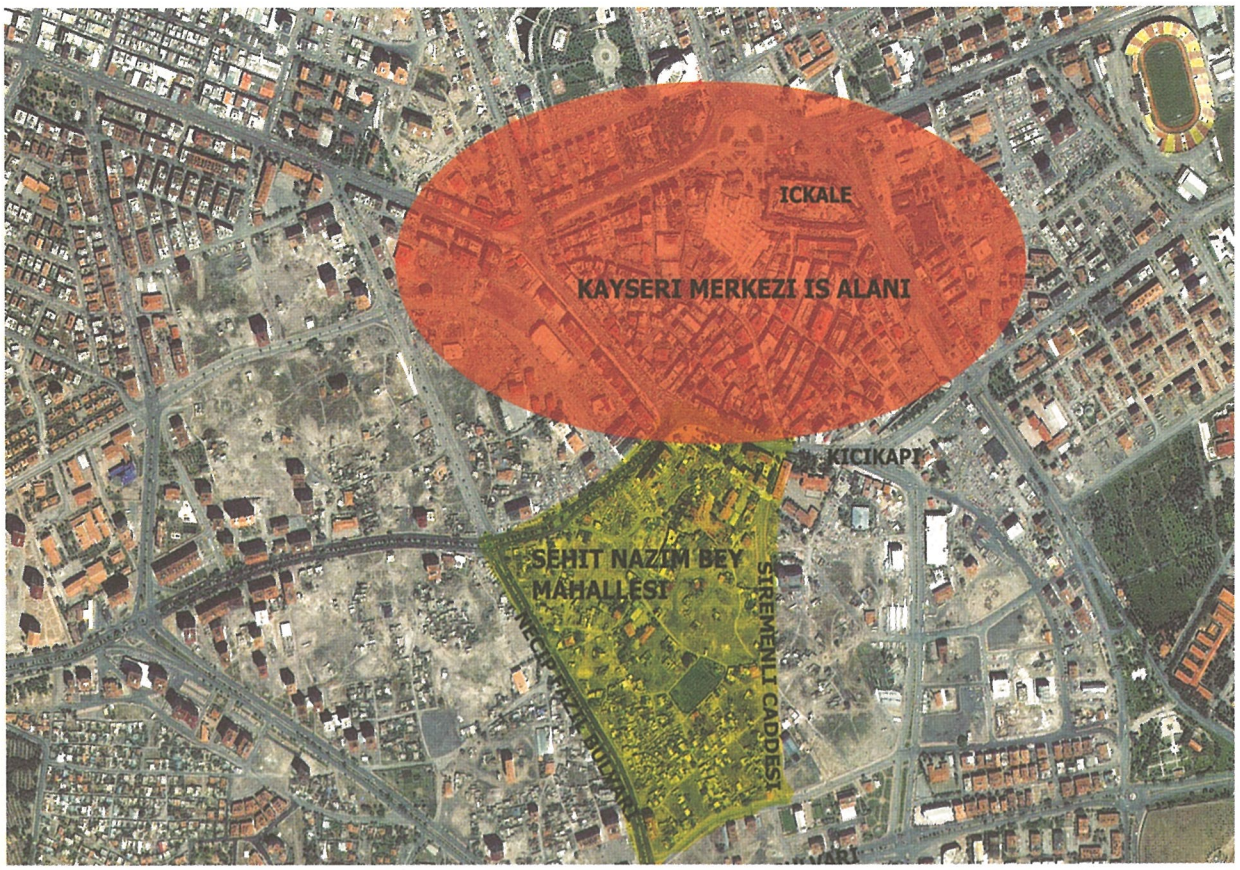
KAYSERİ – ŞEHİT NAZIM BEY MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Şehit Nazım Bey Mahallesi Kayseri merkez ilçelerinden Melikgazi ilçesi sınırları içinde ve Kayseri merkezi iş alanının güneyinde yer almaktadır. Şehit Nazım Bey Mahallesi Kayseri kentsel sit alanını içermesi nedeniyle geleneksel Kayseri evlerinin önemli örneklerini sergilemektedir (Şekil 2).

Mahalle ve yakın çevresi 20. yüzyılın ilk çeyreğine değin Türk, Ermeni ve Rum nüfusunun yaşama alanı olarak kullanılmıştır. Kayseri'de yaşayan Ermenilerin bir bölümü 1915 tarihli tehcir kanununa göre, Rumlar 1923 tarihli Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol hükümlerine göre zorunlu olarak göç ettirilmiştir. Bu mahallede ikamet eden

Şekil 2. Şehit Nazım Bey Mahallesinde Geleneksel Kayseri Evleri ve Harap - Metruk Konut Yapıları

Şekil 3. Şehit Nazım Bey Mahallesinin Kent İçindeki Konumu

Ermeni ve Rum gruplarının kent / ülke dışına göç etmesi neticesinde geleneksel Kayseri evlerinin terk edilmesi ve zamanla bakımının yapılmaması, diğer sosyal grupların ise bölgede yaşamayı tercih etmemeleri nedeniyle bilhassa 1957 yılından sonra mahalle nüfusunun büyük oranda azaldığı izlenmiştir. Bundan dolayı tarihi kentin Mustafa Necip Mahallesi, Tos Mahallesi, Tutak Mahallesi, HacıKasım Mahallesi, Caferbey Mahallesi, İsmetpaşa Mahallesi, HacıMansur Mahallesi ve Nazım Bey Mahallesi birleştirilerek Şehit Nazım Bey Mahallesi oluşturulmuştur (Şekil 3).

Demografik Yapı:

Bölgede yaşayanların %76'sı Şehit Nazım Bey mahallesine daha sonradan göç ettiklerini belirtmektedir. Göç edenlerin %15'i Kayseri'nin Tomarza, Sarız gibi ilçelerinden, %30'u Selanik'ten, %35'i ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinden özellikle Şırnak ve Ağrı, kentlerinden, %20'si ise Adana ve Hatay / Dörtyol'dan göç etmişlerdir. Bölgede yaşayan Romanların %14'u bu alana başka bir ilden gelmediğini ve "Kayseri"li olduğunu belirtmektedir. Adana ve Hatay illerinden göç edenler yerleşik nüfus olmayıp yalnızca yaz mevsimi boyunca bölgede yaşamakta, kış döneminde ise kendi illerine döndüklerini ifade etmektedirler (Şekil 4).

Hanede bulunan ortalama aile sayısı 1,3'dür. Ortalama hane halkı büyüklüğü ise 6,7 olup, Kayseri il toplamı hane halkı büyüklüğünden yüksektir. Araştırma alanında nüfusun %28'lik bölümünü 20–34 yaş grubunun oluşturduğu ve 0-4 ve 5–9 yaş grubunun, % 16 ile ikinci en büyük nüfus dilimini meydana getirdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bölgede 15 yaş altı çocuk sayısının %47 oranında olması bir diğer dikkat çekici öğedir. Doğurganlık oranı ise, alanda ‰ 466 oranında ortaya çıkmaktadır (Tablo 1).

Ekonomik Yapı

Kadınların tamamı ev hanımı olmakla birlikte ev ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla ev temizliği işlerinde çalışan (%15,2) ya da kâğıt toplama işi ile uğraşan kadınlar (%7,6) mevcuttur. Erkeklerin %20 'sinin bir meslek icra ettiği ancak bunun tamamının mevsimlik geçici işler olduğu görülmektedir. Çalışan erkeklerin %30'u inşaat işçisi, %30'u Kayseri'nin geleneksel düğün törenlerinde icra etmek üzere müzisyen, %10'u ise diğer serbest meslek gruplarındandır.

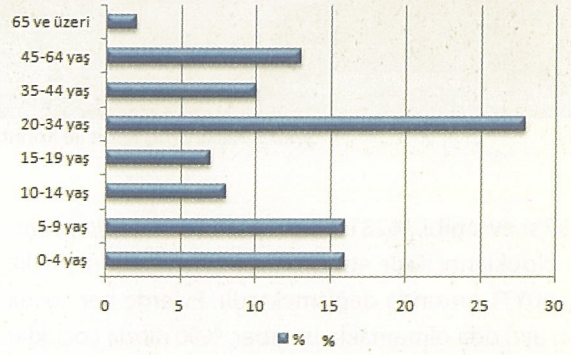
Şekil 4. Şehit Nazım Bey Mahallesinde Yaşayan Nüfus Grupları

Bölge nüfusunun %58'i aylık gelir miktarının belirsiz olduğunu bildirirken, belirli bir gelir durumuna sahip olduğunu belirtenlerin %28'inin aylık geliri 120YTL, %14'ünün ise 300YTL olduğu görülmektedir. Araştırma alanında yapılan mülakatlarda aileler çalışma yaşını doldurmamış olan kendi çocuklarının çalışmadığı belirtmekle birlikte mahallede yaşayan bazı çocukların sokakta çalıştıklarını ifade etmektedir. Mahallede ikinci el inşaat malzemelerinin depolandığı ve satışlarının yapıldığı alanlar da mevcuttur. Bu malzemeler arasında metal, ahşap, taş eşyalar ile kâğıt yer almaktadır (Şekil 5).

Sosyal Yapı:

Bölgede yaşayanların eğitim durumlarına bakıldığında, erkek nüfusun %96 oranında okuryazar olma durumuna karşın, kadın nüfusta bu oran %71 seviyesindedir. Okuma yazma bilenlerin ise, %6,5'i ortaokul mezunu ve yine %6,6'sı ilkokul mezunu durumundadır. %7,9'u lisede, %10'u ortaokulda, %69'u ise ilköğretim döneminde eğitim görmeyi bırakmıştır.

Şehit Nazım Bey Mahallesinde bir sivil toplum örgütünden ya da resmi bir kurumdan sosyal yardım almayan bir hane mevcut değildir. Bunların tamamı yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin mahallenin civarında kurmuş oldukları aşevinden yemek yardımı almaktadır. Ancak bununla birlikte %10'u kaymakamlıktan yardım alırken, %83'ü yeşil kart imkânından yararlanmaktadır.

Tablo 1. Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı

Konutun Niteliği ve Konut Sahipliliği:

Mahallede yaşayanların barınmak için öncelikle strüktürel açıdan kısmen iyi durumda olan tescilli konutlar yanı sıra Adana ve Hatay'dan mevsimlik işçi olarak göç edenlerce derme çatma çadırlar kullanılmaktadır (Şekil 6-7).

Bunların dışında diğer konut yapılarının da kullanıldığı görülmektedir. Bazı konut yapılarının sadece dış cepheleri değil aynı zamanda iç mekânları da fiziksel yıpranma ve hatta Vandalizm'e maruz kalmıştır.

Zemin döşemesinden tavan döşemesine değin mimari öğelerin ait oldukları konuttan sökülmek suretiyle tahrip edildikleri tespit edilmiştir. (şekil 8)

Oturulan evlerin %97'si bahçeli, müstakil ev olup, çalışma alanında bulunan evlerin %57'si 2 odalı konutlardan oluşmaktadır. Konutlarda yaşayanların

Şekil 5. Kullanılmış Kâğıt ile Konutlardan Sökülen Ahşap ve Taş Malzemelerin Toplanıp Satıldığı Alanlar

%57'si evsahibi, %28'i kiracı, %15'i ise diğer kapsamda olduklarını ifade etmişlerdir. Konutların kirası aylık 50-60YTL arasında değişmektedir. Evlerde her çocuk için ayrı oda olmamakla beraber, %90'nında çocuklar kardeşleri ile aynı odayı paylaşmaktadırlar.

Aile ve Sosyal İlişkiler:

Araştırma alanında yaşayanlar komşularını ara sıra ziyaret ettiklerini ifade etmektedir. Komşuluk ilişkileri kurdukları kimseler olarak konutlarının hemen yakınında yaşayan aynı coğrafya ve kültürden gelmiş insanları tanımlamaktadırlar.

Araştırma alanında yaşayanlar kentin başka yerlerinde ve mahallede yaşayan akrabalarıyla ilişkilerinin olduğunu ve manevi olarak destek aldıklarını bildirmektedirler. Ailede ebeveynler arasındaki ilişkilerde anlaşmazlık olduğunu bildiren olmamıştır.

Aynı zamanda ebeveynler ve çocuklar arasında da herhangi bir anlaşmazlık olmadığı bildirilmiştir. Çocukların ebeveynlerin sözünü dinlemediği durumlarda yalnızca %10'u çocuğu döverek cezalandırdığını söylemiştir. Çocukların sorunlarını ya da ihtiyaçlarını doğrudan anlattıkları kişi yalnızca anneleridir. Aile içindeki sorunların konuşulduğu ve aile içindeki kararların baba ve annenin birlikte aldığı ileri sürülmektedir.

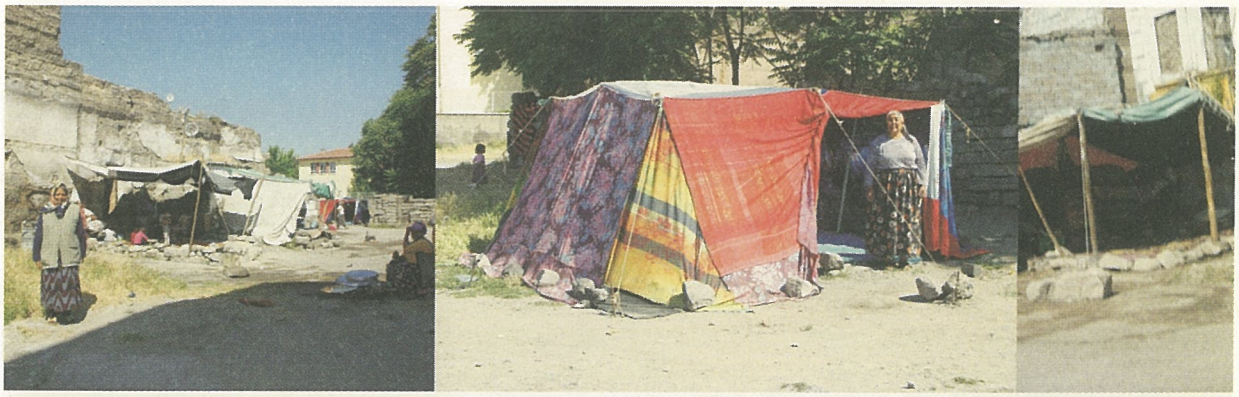
Yaşayanların %70'inin büyüdüğü aile 0-10 kişilik, %30'ununki ise 10 kişiden fazladır. Aile büyüklerinin kendileri üzerinde baskı kurmadığını ama bununla birlikte demokrat da davranmadığını ileri sürmektedirler.

Suç Olgusu:

2005 yılından bu yana Şehit Nazım Bey Mahallesinde ayda ortalama 40 adet suç türü sayılmaktadır. Bu suç olaylarından büyük bir bölümünü fuhuş, gasp, hırsızlık, dövme-yaralama ve esrar oluşturmaktadır.

Yaklaşık 10 yıl evvel Şehit Nazım Bey mahallesinde bulunan genelevin yıkılmasına karşın fuhuş olaylarının buradan eksilmediği ve bu nedenle Melikgazi İlçe Emniyet Müdürlüğü Ahlak Şubesinin burada bir ekip bulundurduğu görülmektedir.

İnsanların suç işlemek zorunda kalmasına gerekçe olarak deneklerin %80'i yoksulluk şeklinde açıklarken, çocukların suç işlemek zorunda kalmasına yine %80'i kötü arkadaşlar olarak yanıtlamıştır.

Şekil 6. Adana ve Hatay'dan göç eden Romanlar ve çadırları

Şekil 7. Tescilli Konutlar, Harap Konutlar ve Çadırlar

Şekil 8. Harap Bir Yapının İç Mekânından Görünüş

Elde Edilen Bulgular ve Öneriler

"Başkalarına iyilik yap ki kötülüklerine engel olasın"

Kayseri kenti merkezi iş alanının hemen yakınında, bir iki dakikalık yürüme mesafesi içinde olan Kayseri Şehit Nazım Bey Mahallesi alt gelir grubu ya da altkültür olarak tanımlanabilen; toplumun geri kalanından ayırt edilebilen göçmenler, etnik gruplar, toplumdan izole edilmiş yoksullar, marjinal grupların yerleşim alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Kayseri Şehit Nazım Bey Mahallesinde yaşayanların büyük bir çoğunluğunun bölgeye daha sonradan göç ettikleri tespit edilmiştir. Göç edenlerin yalnızca çok az bir bölümü 1950'li yıllardan sonra Kayseri'nin ilçe yerleşmelerinden mahalleye göç eden Kayserili ailelerden oluşmaktadır. Alanda 4 farklı kültür ve sosyal grup tanımlamak mümkündür. Bunlar: Kayseri ilçelerinden, Selanik'ten gelenler, Romanlar ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinden göçenlerdir. Bu farklı kültürlerden gelen insanlar arasında kültür çatışmaları özellikle Güneydoğu ve Doğu illerinden gelenler ile Romanlar arasında yaşandığı gibi toplumun geneli ile bir çatışma durumu söz konusudur.

Alanda tespit edildiği üzere sivil toplum örgütleri ve resmi kurumlar tarafından yaşamları sosyal güvence altına alınmış pek çok insan bulunmaktadır. Kaymakamlık ve belediye tarafından ekmek ve yakacak yardımları yapılmaktadır. Ayrıca civarda bulunan aşevlerinden günde 3 öğün yemek alınabilmektedir. Kirası ucuz konutlar ya da daha çok kira vermek zorunda olunmayan konutlar kullanılmaktadır. Bölgede işsizlik yüksek oranda olup, gelir ve eğitim düzeyi son derece düşüktür. Buna karşın yüksek çocuk sayısı ile geçiş dönemi ailesi niteliğindedirler. Burada yaşayanlar temel ihtiyaçlarının karşılanması nedeniyle bu şekilde yaşamlarını sürdürmeye alışmış görünmekle birlikte, düzenli bir işte çalışma amaçlarını yitirmişlerdir.

Nitekim bölgede yaşayan ve bir işte çalıştığını beyan eden erkeklerin tamamının geçici, mevsimlik işlerde istihdam edildikleri belirlenmiştir. Bir yandan da eğitim seviyesinin düşük olmasına bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik, bölge erkeklerinin bedavacı olarak bir yaşam sürdürmelerinde etken gözükmektedir.

Bölge kadınlarının çalıştıkları iş kolları ise yine düzenli işler olmayıp kâğıt toplama, temizlik yapmak olarak belirlenmiştir. Ancak yerel yöneticiler tarafından kadınların yalnızca bu işlerde değil aynı zamanda dilencilik yaptıkları ve bu konuda çocukları da kullandıkları ileri sürülmektedir.

Yoksul insanların yerleşim yeri olan bu bölgeye yoksulluk, hastalık, kötü yaşam koşulları ve suç hâkimdir. Eğitim düzeyi düşük olanlar, gelir seviyesi düşük olanlar, düşkünler, yardıma muhtaç olanlar, kaybedenler, hayattan beklentisi kalmayanlar, kanunsuzlar vb. hepsi burada yan yanadır ancak iç içe değildir. Farklı kültürden gelenlerin diğer kültür gruplarıyla komşuluk ilişkileri bulunmamaktadır. Dolayısıyla buraya göç edenler bölge dışındakilere karşı homojen yeknesak bir "bütün" halinde yaşarken, bölge içinde son derece heterojen olabilen bir yapıda, hemşerilik ve ırkdaşlık temelli küçük komşuluk ünitelerinde birbirine değmeden tıpkı takımlardan teşekkül etmiş bir "kabile - kavim" düzeninde yaşamaktadırlar.

Bölgede kendilerinden olmayanı yaşam alanına almama düzeni, sosyal grupları birbirine yabancılaştırmakta ve "görünmez avlu duvarları" ile birbirinden koparmaktadır. Bu "kopma hali" çatışmayı körüklerken suç işleme ihtimalini artırmaktadır. Nitekim artık bu kültür gruplarını kontrol edecek bir mekanizma yoktur. Zira burada mücadele edilmek zorunda olunan sorunların temelini kente göç ile başlayan süreçte eksik sosyalleşme ya da sosyalleşememe oluşturmaktadır.

Şehit Nazım Bey Mahallesi bu haliyle marjinalleşerek içerisinde suça iten nedenleri ve suç potansiyelini barındırmaktadır. Bölgeye ait resmi olmayan suç oranlarını, suç ve suç işleme faaliyetlerinin normal değerler olarak kabul edilmesinin bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla bölgede suç işlemek kabahat değil suç işlememek kabahattir. Suç işlemek o kadar önemlidir ki, burada küçük çocuklar tarafından yakın akrabalar ile gurur duymanın bir vesilesi olarak algılanmaktadır.

Şehit Nazım Bey Mahallesinde birbirini takip eden neden sonuç dizgesi içerisinde çözülme / çöküş yaşanmaktadır. Konut sahipliliğinin az olduğu bölgede geçici olarak yaşayan insanlar birbirini tanımamaktadır. Göç eden alt kültür gruplarının kültürel farklılıkları, sosyal ilişkilerin zayıflaması, komşuluk ilişkilerinin kurulamaması, birey ve toplum bağlarının kopması, giderek kültürel çatışmanın yaşanması, sosyalleşememe ve toplum ile bütünleşememe sonrasında toplumsal dışlanma-izolasyon ve sosyal desorganizasyon meydana gelmektedir. Egemen kültür tarafından dışlandıklarını hissedenler, eğitim seviyelerinin düşük olmasına ve kötü ekonomik koşullara bağlı olarak sahip oldukları yaşam koşullarına karşı isyan etmekte ve suça yönelmektedirler.

2005 yılında yerel yönetimlerce Şehit Nazım Bey Mahallesinde rehabilitasyon niteliğinden uzak kalan fakat, geleneksel dokunun yalnızca küçük bir parçasını oluşturan bir alanda kamulaştırılan evlerin restore edilerek simgesel bir "Kayseri sokağı" adı altında sanat ve kültür faaliyetlerinin burada düzenlenmesini sağlamak amacıyla olumlu adımlar atılmıştır. Başlatılan restorasyon çalışmalarından mütevellit kentsel yenileme ve dönüşüm uygulamalarına işaret eden bir tutum sergilenmekte ve yerel haberlerde deklare edilmektedir.

"Şehirdeki gecekondulaşmayı önlemek ve var olanları ortadan kaldırmak amacıyla bir dizi çalışmalar yaptık. …..Bu alandaki bir başka önemli çalışmamız da eski evlerin ıslahı oldu. Kayseri'nin merkezinde kalan eski evlerin bulunduğu bölgelerde önemli ana arterler açtık. Öncelikle bu arterlerin kenarından başlamak kaydıyla hızlı bir dönüşüm yaşandı. Yıkılan eski virane evlerin yerini modern binalar almaya başladı. Bu şekilde de şehirdeki eski evler sorununu hallettik. Şimdi Kayseri, gecekondulaşması olmayan, şehirde seyyarın, at arabasının olmadığı, esnafının kaldırıma mal çıkarmadığı, dolmuşların yerine doğalgazlı halk otobüslerinin yolcu taşıdığı modern bir yapıya kavuştu" (www.kayseri-bld.gov.tr, 13.01.2010).

Ancak bu uygulamalarda alanda ikamet eden sosyal grupların sorunlarını rehabilite edebilecek bir yaklaşıma daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Kayseri'nin konut kültürünü ve tarihini yansıtacağı için bazı evlerin restore edilme girişimine karşın, geçtiğimiz on yıl içerisinde büyük bir oranda tarihi kent dokusunda harap yapıların yıkılması faaliyetleri birbirine zıt ve eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca bu alanda yeralan geleneksel dokunun bir parçası olan bazı konutların yalnızca fiziksel köhnemeleri nedeniyle değil aynı zamanda fuhuş gibi suç faaliyetlerinde kullanıldıkları gerekçesiyle yıkıldıkları görülmektedir. Bu yıkım, fizik mekânı değiştirirken, kentin tarihi kent dokusunun büyük oranda tahribine ve onarılmaz toplumsal bellek kaybına neden olmuştur. Burada suç faaliyetlerinin önlenmesi amacıyla suçun yuvalandığı mekânların ortadan kaldırılması kentin fizik mekân tarihinin kıyımı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu noktada suç faaliyetleri önlenememiş, tam tersine fuhuş bu alanda yaşayan önemli bir suç olma niteliğini koru-

muştur. Dolayısıyla harap olan sivil mimarlık örneklerinin yıkılması ve sokak dokularının tahrip edilmesi ile suç olaylarının önlenebileceği fikri, suç faaliyetlerini azaltmamış yalnızca suçun işlendiği mekânları değiştirmiştir.

Özetle, Şehit Nazım Bey Mahallesi fiziksel köhneleşme ve değişim, sosyal dokudaki değişimler ile barındırdığı suç olgusu itibariyle bir kentsel çöküntü alanı niteliğini taşımaktadır.

Bu bağlamda kavim organizasyonuna sahip bir kentsel çöküntü bölgesinin ve giderek onu içerisinde rehabilite edemeyen medeniyetin mekânı olarak tanımladığımız "kent"in, her toplumun geçirdiği kültürel gelişim formlarının son safhasını oluşturan "medeniyet / uygarlık" evresinden uzaklaştığını söylemek mümkündür.

Sosyal ilişkilerin zayıflaması ile sosyal soysuzlaşma ve giderek suçluluğa neden olunan bu bölgede, alınacak olan kısa ve uzun vadeli çözümlerle suç oranlarının azaltılması sağlanabilir ve bu bölgelerin kent için suç potansiyelini barındırmasının önüne geçilebilir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Bölgesel/yerel kalkınma planları ile şehirlere göçü engelleyecek tedbirlerin alınması ve istihdamı artıracak yatırımların yapılması gerekmektedir.

Aile merkezli projelerin hazırlanması; sağlık ocakları tarafından gebe kadın ve ana çocuk sağlığı nasıl ki düzenli olarak kontrol ediliyorsa aile içindeki her türlü sorunları çözmeye odaklanmış aile sosyalleşme merkezleri kurulmalıdır.

Bu toplumsallaşma merkezleri yalnızca kişinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmamalı aynı zamanda bir kentlilik bilinci kazandıran merkezler olmalıdır.

Bu merkezlerde kişinin eğitim düzeyini yükseltmek, kültür seviyesini geliştirmek, iş-meslek edinmelerini sağlamak ve sonunda kentsel – toplumsal değerlerin kazandırılması ile toplumsal dışlanmanın önüne geçilmesi ve toplumsal çatışmaya neden olacak ayrılıkların ortadan kaldırılmasına çalışılmalıdır.

Kendi çocuğunu alınıp satılabilen bir eşya olarak gören, çocuğunu suç işleme konusunda eğiten ailelerin elinden çocuk velayeti alınmalı ve çocuklar bu ebeveynlerinden kati suretle uzaklaştırılmalıdırlar. TOL

Not

* Bu çalışmanın bir bölümü Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Doktora Programında Prof. Dr. Sümer Gürel tarafından yürütülen "Planlama Felsefesi" isimli ders kapsamında 2006 yılında sunulmuş olan "Kentsel Çöküntü Alanlarında Görülen Suç ve Sapkın Davranışlar" başlıklı özgün bir araştırma konusunun geliştirilmiş baskısıdır.

KAYNAKLAR

Adaman F., Keyder, Ç., Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu Ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma, http://ec.europa.eu/employment_social/social.../study_turkey_tr.pdf, 03.01.2010.

Akdiş, R. R., 1990. Kent Kuramları İçinde Çöküntü Bölgeleri Analizi: Bursa-Reyhan Örneği, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.

Anonim, Özhaseki'den "Kaçak Yapıyla Mücadele" Dersi, http://www.kayseri-bld.gov.tr/haber/habery/kacak-yapi.htm, 13.01.2010.

Arslanoğlu, R., 1998. Kent Kültür Küreselleşme, Asa Kitapevi, Bursa.

Bal, H., 2004. Çocuk Suçluluğu Kavramlar-Kuramlar-Saha Çalışmaları, Fakülte Ktb., Isparta.

Black, C.A, 2001. Çocuk-Ergen-Yetişkin Olarak Alkolik Çocukları Sorunlar ve Çözümleri, Çev: Arısoy, H., Kuraldışı Yayınları, İstanbul.

Bozkurt, V., 2005. Değişen Dünyada Sosyoloji, İstanbul.

Chossudovsky, M., 1998. Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çev. Domaniç, N., Çivi Yazıları, İstanbul.

Davis, M., 2004. Planet of Slums, New Left Review, S:26, s.5-34.

Demirbaş, T., 2001. Kriminoloji, Ankara.

Demirbaş, T.R., Suçun Nedenleri – Suç Etolojisi, http://www.kriminoloji.com, 02.04.2006.

Doğan, A. E., 2001. Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu, Praksis, 2, s.97-123.

Engels, F., 1997. İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yayınları, Ankara.

Giddens, A., 2000. Sosyoloji, Haz: Özel H., Güzel, C., Ayraç Yayınları, Ankara.

Giddens, A., 2005. Sosyoloji, Ankara.

Habermas J., 2004. Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.32-33.

Hancı, İ.H., Çocuk Suçluluğuna Yol Açan Sosyal Bir Yara: İç Göçler Ve Çarpık Kentleşme, http://www.kriminoloji.com, 20.05.2006.

Harvey, D., 1999. Postmodernliğin Durumu, Çev: Savran, S., 2.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.

Harvey, D., 2006. Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları, İstanbul.

Işık, O., Pınarcıoğlu, M., 2001. Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul.

Kentsel Ekoloji Kuramları, http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b1/ Stadsgeleding_web.jpg/400px-Stadsgeleding_web.jpg, 12.09.2009.

Kıray, M., 1998. Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Mingione, E., 1993. The New Urban Poverty and the Underclass: Introduction, International Journal of Urban and Regional Research, 17, 324-326.

Park, R.E., 1925. The City: Suggestions fort he Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment, The City, Edit. Park, R.E., Burgess, E.W., McKenzie, R.D, University of Chicago Press, Chicago, s.1-46.

Redman, C.L., 1978. The Rise of Civilization: From Early Farmers to Urban Society İn The Ancient Near East, s.216-217.

Sönmez (Özbek), İ., 2002. Türkiye Metropollerinde Gettolaşma Eğilimleri, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama 8. Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu 6-8 Kasım 2002, Ankara.

Şeftalici, H., Kayseri İl Gelişme Raporu, 2002, http://www.dpt.gov.tr, 12.03.2006.

Tuna, K., 1987. Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme, Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Tutar, E., Suç Tasnifleri, http://www.kriminoloji.com, 20.05.2006.

Ullman, E. L., 2002. Kentin Doğası, 20. Yüzyıl Kenti, Ankara.

Ünlü, A. vd., 2003. Avrupa Birliği Uyum Programı Kapsamında Pilot Bölge Olarak Beyoğlu Çöküntü Alanlarının Aktif Kullanım Amaçlı Rehabilitasyonu Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi-İTÜ Çevre ve Şehircilik Uyulama Araştırma Merkezi Ortak Projesi, İstanbul.

Yörükoğlu, A., Toplumun Suçu: Suça İtilen Gençler, http://www.kriminoloji.com, 20.05.2006.

İSTANBUL BİENALI'NIN ARDINDAN...

Pınar Korkmaz,
Sanat Tarihçisi, Öğretim Görevlisi

İstanbul Ticaret Üniversitesi

11. Uluslararası İstanbul Bienali "İnsan Neyle Yaşar?" başlığı ile 12-Eylül-8 Kasım 2009 tarihleri arasında düzenlendi. Bienal, WHW (What, How & for Whom) grubu – Ivet Curlin, Ana Devic, Natasa Ilıc ve Sabina Sabolovic-'ten oluşan dört kadın küratör tarafından tematize edildi ve üç mekanda –Antrepo No:3, Feriköy Rum Okulu, Tütün Deposu- sergilendi. Bienalin başlığı, "İnsan Neyle Yaşar?" Bertolt Brecht'in Elisabeth Hauptmann ve Kurt Weill ile birlikte 1928'de yazdığı Üç Kuruşluk Opera adlı oyunun ikinci perdesinin kapanış şarkısının Türkçe çevirisi.

Küratöryel bir başlık olarak "İnsan Neyle Yaşar?" sorusu; yanıtını aramaktan çok, sorunun kendisiyle ilişki içine girmemiz gereken bir aciliyette karşımızda dururken, Brecht'in sorduğu sorunun halen geçerli olduğunun da bir göstergesi olarak ele alınabilir (mi?). Bienalin öncesinde ve sonrasında geçen tüm tartışmalar boyunca WHW grubunun Marksist söylemi karşısında kapitalizm, para, ekonomi üzerine tartışmalar ve nihayetinde Koç Holding ana sponsorluğunda düzenlenen 11. Uluslararası İstanbul Bienali.

İstanbul'da bienal mevsimi; alışılagelen klişelerin sıkça tekrarlandığı; iki yılda bir sanat ile bir anlamda kültür turizmi, kültürel alışveriş temeline oturtulan, her defasında seçilmeyen küratörlerin ya da bienal dışında kalan sanatçıların (sözümona görülmeyen, adı verilmeyen her defasında yeniden-keşfedilen) bir hedefi veya hedefleri kısacası sanatın içinde yeraldığı sistemi göstererek gazetelerin, dergilerin kültür-sanat sayfalarına ya da nereye ulaşılabiliyorsa oraya veryansın etmeleri; kısacası "sistem"in işlemeye başlaması ile açılageliyor. 11.B'de sistemin, sistem içinde sanatın ve sanatçının yeri tartışmaları ile açıldı.

Aslında bu tartışmalar bienal öncesi düzenlenen etkinliklerde küratörerin bienalin rengini ve politik tonunu açıkça ortaya koymalarından itibaren süregeliyordu. "Politika", "Siyaset", "Marksizm" gibi kelimelerin Türkiye coğrafyasında oluşturabileceği serbest çağrışımlar (!) ve bu kelimelere karşı duyulan korku bienal özelinde sanat ile tüm bu kavramların nasıl bir araya gelebileceği sorusunu da beraberinde getirdi. 12 Eylül günü açılan bienal, üzerinde tartışılan kavramları ve bu kavramlar üzerine düşünmeyi sağlayabilecek bir kurgudaydı.

Bu bağlamda, bienallerin içine doğduğu "sanatsal", "kültürel" ve hatta "kurumsal" zeminlere ek olarak,

düşünme zemininin de bienal küratörleri tarafından özellikle vurgulanarak eklemlenmesi, bienallerin yapısı ve daha da önemlisi eleştirel düşünce üzerine yeniden-düşünmemizi sağlayabilir.

Küratörlerin daha önce sorulmuş bir soruyu, mevcut durum içerisinde tekrar sorarak işe başlaması üzerine, tekrar düşünmemiz gereken, önümüzdeki her ne ise onunla gireceğimiz eleştirel ilişki ve bu ilişki ile ortaya çıkacak olan kriz içinden konuşmaya/üretmeye başlamak olacaktır.

Bienalin; basın toplantısından başlayarak, söyleşileri, sergi kataloğu ve serginin kendisinin teatral, metinsel ve hatta edebi bir anlatımla kavramsallaştırılması, bienalin bir "bütün" olarak okunması ve bütünlük içinde düşünülmesine önemli bir etken olarak düşünülebilir.

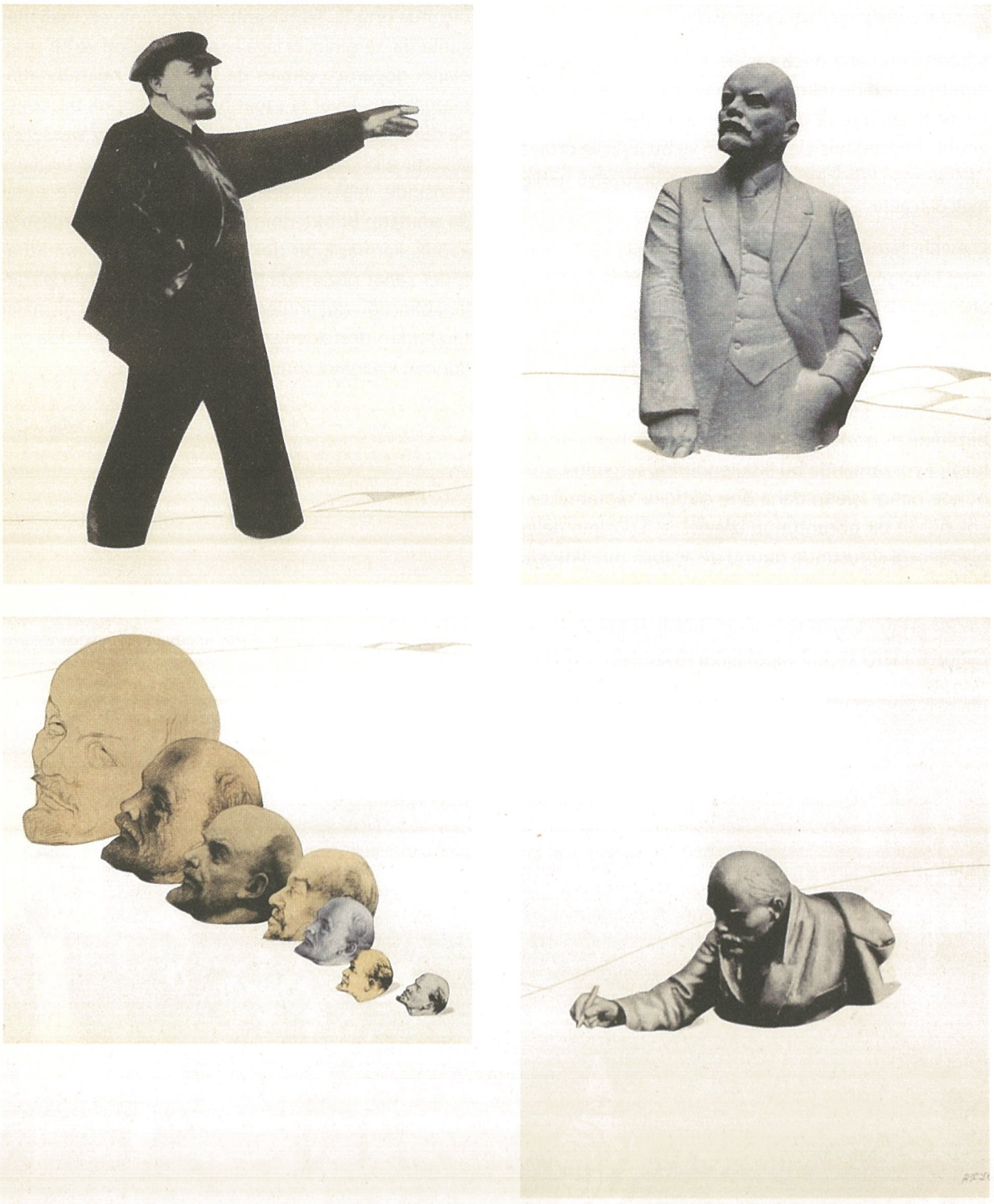
Bu bütünlük kurgusu içinde, bienal içindeki işler de birbirleriyle gözle görülür bir anlamda ilişkilendirilmişti. Aynı zamanda bu ilişkilendirme, serginin bütününde hangi işlerin daha öne çıktığını saptamaktan çok bütün bir görüntünün izleyici ile ilişkisinin neler olabileceği sorusunun önünü de açabilir nitelikteydi.

Sonuç olarak, küratörlerin, Marksist tonu açık bir biçimde ortaya koyan bir bienal tasarladıkları ve buna uygun sanatçı seçimi yaptıklarını söylemek mümkün. Küresel kapitalizm ve neo-liberal hegemonyadan uzak durmak gerektiğinin, şiddetin, savaşın, açlığın sanatsal aktivite biçiminde ortaya konulduğu da açık biçimde ortada. Teknik anlamda zorunlu seçmeli mekanlarda, serginin, ortaya konulma biçimi ve bir sergi olarak doyurucu olması da. Ancak bu noktada atlamamak gerekiyor ki sanat hayattan kopuk bir nokta da durmuyor. Sanat sanat'dır (ya da iş iştir/ siyaset siyasettir gibi çoğaltabiliriz) kendi sınırları ve bağlamı içerisinde değerlendirilir düşüncesinin aksine sanat da sınırların birbirlerinin içine girdiği, katmanlaştığı, kaotik, karmaşık bir doku içerisinde üretiliyor. Küratörler sanat pazarında Ne Nasıl ve Kimin İçin pazarlanabileceği düşünülerek seçiliyor, büyük firmalar tarafından destekleniyor, belirlenen mekanlarda belirlenen insanlara sunuluyor. TOL

Koordinatörün notu: Görseller için İstanbul Kültür Sanat Vakfı'na teşekkür ederiz

Şekil 1. Erörist Kabare/2009, Etcétera...

Şekil 2. Şüpheler/1976, Muhobojka (Sineklik Devrimi)/1977, Anıtsal Propaganda Konulu Lenin Planı/1975-85, Mutlak Envanterlendirme/1975, Vyacheslav Akhunov (Sanatçının izniyle)

Şekil 3. Nükleer Bomba Barınağı Taslağı/2009, Shahab Fotouhi

11. Uluslararası İstanbul Bienali (1), İstanbul'u merkez bilen çağdaş sanatı Anadolu kentlerine taşımak için üç Anadolu kentinde etkinlikler düzenledi. Bienal'in, Mardin, Çanakkale ve Antakya'ya yaptığı ziyaretlerde, Bienal sanatçılarlarıyla düzenlenen tartışmalar ve gösterilen video seçkileri yoğun ilgi gördü. 2003 yılından beri İstanbul dışına taşan Bienal etkinliklerinin diğer çağdaş sanat etkinliklerine örnek teşkil etmesi ise dileğimiz...

11. Uluslararası İstanbul Bienali Yollarda...

Ülkü Zümray Kutlu
Anadolu Kültür

Bienal teması açıklandığında küratörlerin hem komşu ülkelere, hem de bazı Anadolu kentlerine yaptığı ziyaretler, çağdaş sanatın Anadolu'daki meraklılarını oldukça heyecanlandırmıştı. Küratörler, bienal öncesinde yapılan bu seyahatlerde bir çok sanatçı ile birebir görüşerek, işleri sanatçıların ağzından dinleme fırsatı buldu. WHW'nin(2) küratörlüğünü yaptığı 11. Uluslararası İstanbul Bienali'nde, toplam 40 ülkeden 70 sanatçı ve sanatçı gurubunun 141 projesi sergilendi.(3) Bienal'de Anadolu kentlerinden sanatçıların işleri çok yer almasa da, Bienal öncesi bu kentlere küratörlerin gösterdiği ilginin bir çok kenti ve sanatçıyı heyecanlandırdığını söylemekte fayda var.

"İnsan Neyle Yaşar" sorusunu soran Bienal başladığında, seçilen işlerden ve Bienal sanatçılarından bazıları, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV) Bienal ekibinden temsilcilerin katılımı ile, üç Anadolu kentinde çağdaş sanat izleyicileri ile buluştu. İstanbul Bienal'inin 2003 yılında başlattığı İstanbul dışı etkinlikler, 11. Uluslararası İstanbul Bienali'nde de Mardin, Çanakkale ve Antakya ile devam etti.(4) İstanbul'u merkez bilen çağdaş sanatı Anadolu kentlerine taşımak için üç Anadolu kentinde tartışmalar, performanslar düzenlendi, bienal işlerinden ve videolarından oluşan seçki sanatseverlerle paylaşıldı. Bienal ekibi, sadece "Bienal nedir, ne değildir" gibi genel geçer bir sunum yapmak yerine, kentlilerin içinde yer alacağı etkinlikler gerçekleştirmeyi tercih etti. Özellikle bienal sanatçılarının katılımı, her kentte etkinliklerin daha renkli geçmesine ve kentlilerin bienalle birebir ilişki kurmasına fırsat verdi. Üç şehirde gerçekleştirilen etkinliklerin tümünde de kentlilerin ilgisi ve katılımı oldukça yoğundu.

Mardin...

Mardin'de gerçekleştirilen ilk etkinlik, Bienal'in İstanbul açılışından bile önceye denk getirildi. 26-27 Ağustos 2009 tarihlerinde Mardinli sanatseverler, Bienal'in iki sanatçısını, Sharon Hayes ve Vlatko Horvat'i ve

Bienal'in sanat yönetmenlerinden Arzu Yayıntaş'ı SineMardin Gösteri Merkezi'nde ağırladı. "For Example" adlı eseriyle Feriköy Rum Okulu'nda yer alan Vlatka Horvat ve İstanbul'da İstiklal Caddesi'nde sergilediği performansın video kayıtlarını Mardinlilerle paylaşan Sharon Hayes, özellikle Artuklu Üniversitesi'nden gençlerin yoğun ilgi göstediği etkinlikte hem Bienal'de sergiledikleri işlerini anlattılar, hem de çağdaş sanatı tartıştılar.

ÇANAKKALE...

Bienal'in ziyaret ettiği ikinci Anadolu kenti ise Çanakkale'ydi. Yerel kültür politikalarını oluşturmak için Ocak 2010 itibari ile kültür-sanat tartışmalarına ve etkinliklerine başlayacak olan Çanakkale2010'un(5) ev sahipliği yaptığı etkinlik, Bienal Direktörü Bige Örer, Bienal'in sergi yönetmenlerinden Arzu Yayıntaş ve Bienal sanatçılarından Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Cengiz Çekil'i ağırladı. İki günlük etkinliğin ilk günü Bienal ve Bienal'de yer alan işlerden örneklerin sunulması ile başladı. Cengiz Çekil ise kentten katılımcıların yoğun ilgi gösterdiği çağdaş sanatı tartışan bir sunum gerçekleştirdi. 11. Uluslararası İstanbul Bienali'nin sergi mekânlarından Antrepo No.3 ve Feriköy Rum Okulu'nda, "Su Isıtma Aleti", "Yazısız" ve "Ele Geçirilmiş Mektuplar" gibi bir çok farklı işi sergilenen Cengiz Çekil'in etkinlikten önce Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ve Eğitim Fakültesi'ne bağlı atölyeleri ziyareti, öğrenci ve öğretim üyeleri ile yaptığı sohbetler ise kente yapılan ziyareti renklendirdi. İki günlük etkinliğin ikinci günü video seçkilerinin gösterimine ayrıldı ve yaklaşık 1.5 saatlik bir seçki Korfmann Kütüphanesi'nde Çanakkalelilerle paylaşıldı.

ANTAKYA...

Bienal İstanbul'da toplanırken, Antakya Bienal etkinliğine ev sahipliği yaptı. Antakya Belediyesi Tiyatro Salonu'nda yapılan iki günlük etkinliğin ilk gününde Arzu Yayıntaş Bienal ve Bienal'de sunulan işler hakkında kısa bir sunum gerçekleştirdi ve bir video seçkisi Antakyalılarla paylaşıldı. İkinci gün ise Bienal sanatçılarından Sam Samore'nin atölyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin yoğun katılımı ile gerçekleştirildi. Öğrenciler bu atölye süresince birlikte çalışma fırsatı buldular. Sam Samore'nin işlerini ve New York'ta son dönemde sergilenen çağdaş sanat projelerini dinlediler.

Çanakkale
BBIlenali konuşuyor...

26 - 27 Ekim 2009 Belediye Sosyal Tesisler

Her üç kentte yapılan etkinliklere kentlilerin yoğun ilgisi, İstanbul'da iki ay süresince açık kalan Bienal'i son günlerinde ziyaret eden İstanbulluları utandırır nitelikteydi. Toplam 20 saati geçen video gösterimlerinin sadece sayılı saniye/dakikalarını gören İstanbul Bienali seyircisinin yanında, 1.5 saatlik seçkiyi neredeyse 3-5 kişi fire vererek izleyen Anadolu kentleri seyircisine eşlik ettiğim için şanslı sayılırım. İstanbul'da sergilendikleri üç mekandan ayrılıp Anadolu kentlerinde görücüye çıkan videoların ve sunumlarda gösterilen işlerin, İstanbul'daki üç bienal mekanında diğer işlerle birlikte sergilendiğinde verdiği etkiyi yakalayamayacağını söyleyenler çıkabilir. Ama kentlerde gösterilen ilgi ve tartışmaların niteliği, İstanbul'da Bienali gezme fırsatı bulamayan ve bu üç kentte yaşayan sanatseverler için iyi bir fırsat yarattı. Ayrıca, kentlerde yapılan sunumların ertesinde İstanbul Bienal'ini görmeye gelen, gelmişken Santralistanbul'da Yüksel Aslan sergisini de kaçırmayan üç kent sakinlerinin sayısının yüksek oluğunu belirtmeliyiz.

Taşrada Bienal, Bienalde Taşra

Çağdaş sanat, diğer tüm tartışmalar ve aktiviteler gibi İstanbul'u temel adres olarak alıyor. Anadolu kentlerinde yapılan çalışmalara kulağımızı ve gözümüzü açmak ve bir ayağımızı Anadolu'da tutarak yaptığımız çalışmaları farklı kentlerdeki meraklıları ile paylaşmak projelerimizi besleyecek bir yaklaşım.(6) Üç kentte de Bienal etkinliklerine gösterilen yoğun ilgiyi, tartışmaların canlılığını göz önüne aldığımızda, çağdaş sanatın Anadolu kentlerinde ilgi gördüğünü ve merak uyandırdığını rahatlıkla söyleyebiliyoruz. Ancak bienallerde ve diğer çağdaş sanat sergilerinde yer alan İstanbul dışında yaşayan sanatçıların azlığı, İstanbul ve Anadolu kentleri arasındaki alışverişin oldukça sınırlı olduğunu ve çağdaş sanatın Anadolu'da yapılan işlere gözünü çok da açmadığını söylüyor. 11. Uluslararası İstanbul Bienali öncesinde yapılan ziyaretlere, görüşmelere ve Bienal küratörlerinin yerelle bağlantı kurma konusundaki çabasına rağmen, Bienal'de projeleri sergilenen yerel sanatçıların sayısının oldukça sınırlı olması ve Bienal'de yer alan sanatçıların ağırlıklı olarak İstanbul merkezli olması da bu savı destekliyor. Belki de bu yüzden, işlerini sergilemek isteyen sanatçıların ön ayak olduğu Anadolu bienallerinin sayısı gün geçtikçe artıyor.

Bienal kavramının sıkça kullanır oluşu ve Anadolu kentlerinde çoğalan Bienal hazırlıkları, taşrada gerçekleştirilen bienalleri gündemimize getirdi. "İki yılda bir" anlamına gelen Bienal kavramını metropollere mal etmeden ama neyi hedeflediğini sorgulayarak tartışmak önemli. Yerellikle, içinde bulundukları bölge ile ilişki kurmadan düzenlenen Bienallerin sanatçı egolarını okşamak dışında bir işlevi olması zor. Ancak düzenlendikleri kentin farklı bölgelerine dağılan, kentlilerde merak uyandıran ve gündelik hayatı tartışmaya açan her bienalin taşrada soluk almasını önemsemek ve hatta bu çalışmaları desteklemek gerekiyor. Anadolu kentlerinde düzenlenen Bieanallerin sanatı sergi salonları dışına taşırması ve kentte birçok farklı mekân ve alanı hatta kentin bütününü bir sanat mekânı olarak kullanması, kent ve kentli ilişkisini sorgulamada başlı başına büyük bir adım. 2010 yılında benim bildiğim üç Bienal hazırlığı var; bu yıl üçüncüsü düzenlenecek olan Sinop Bienali ile ikinci Çanakkale ve Antakya Bienalleri. İlki 2006 yılında gerçekleştirilen ve bu yıl üçüncüsü düzenlenen Sinop Bienali, taşrada düzenlenen Bienallerin en eskisi.(7) Melih Görgün, Beral Madra, Mahir Namur, Vittoria Urbani gibi isimlerin danışmanlığında gerçekleştirilen Bienal, kentlilerle olan ilişkisinde ve tüm kente dağılan mekân kullanımı ile ilk sınavını verdi. 2007 yılında ilki gerçekleştirilen 1. Uluslararası Antakya Bienali ise Antakya Akademisi Derneği ve Bulgaristan-Plovdiv City Club ortaklığı ile hayata geçirildi.(8) Bu yıl için hazırlıklar devam ediyor ve ikinci uluslararası Antakya Bienal'inin Ekim 2010 tarihinde gerçekleştirilmesi hedefleniyor.

1. Uluslarası Çanakkale Bienali ise 2008 yılında Denizhan Özer ve Seyhan Boztepe küratörlüğünde gerçekleştirilmiş ve deniz dahil mekân kullanımı konusunda geniş bir perspektifle hazırlanmıştı.(9) Bu yıl ikincisi gerçekleştirilecek Bienal için hazırlıklar devam ederken, Çanakkale 2010 sürecinde bu isimlerin sergi organizasyonlarına katkısı ve kentle geliştirdikleri ilişki de 2010 yılında gerçekleştirilecek Bienal için ümit vadediyor.

Tüm bu hazırlıklar içinde çağdaş sanat tartışmalarını ve sanatçı işlerinin eleştiri ve övgüsünü bu işlerde deneyim sahibi insanlara bırakıyorum. Ancak düzenlenen organizasyonların kentlilerle ve kent mekânları ile kurduğu ilişki, hazırlık aşamasından uygulama aşamasına kadar takip edilmesi gereken ve Bienal'in başarısını da etkileyen ve uzun süredir yerel kültür politkaları geliştirmek üzere Anadolu kentlerinde kentlilerle proje geliştiren biri için dikkat çekici bir konu.

Bu bağlamda örneğin Antakya Bienali'nin kentte varolan çağdaş sanat insiyatifleri ile nasıl bir ilişki geliştireceği, yereldeki sivil toplum kuruluşlarını ve yerel kurumları sürece nasıl dahil edeceği ve hatta Suriye ile son dönemde gelişen ilişkilerden nasıl yararlanacağını merakla bekliyorum. Aynı sorular tabi ki diğer Anadolu Bienalleri için de geçerli. İKSV'nin bu bienallerle geliştireceği ilişki ve bilgi-deneyim paylaşımı da hem İstanbul Bienali'ni hem de Anadolu Bienallerinin gücünü etkileyecek bir konu. Düzenlenen bianelleri Anadolu kentlerinde çağdaş sanatla ilgilenen bir kaç kişinin tekeline bırakmamak ve kentte yapılan çalışamaları tüm kente ve kentlilere mal etmek için girişimlerde bulunmak önemli.

Bu sene yapılacak Antakya, Çanakkale ve Sinop Bienalleri, yerelle ilişkileri, gündelik hayatı sorgulama biçimleri, seçtikleri temalar ve mekânları ile zorlu bir sınav verecek. Seçtikleri ve sergiledikleri işler kadar, bu tercihleri ile de farklarını, farklılıklarını ve varoluş nedenlerini ortaya koyacaklar. Ve tabi bu süre zarfında hem ulusal hem de uluslararası alanda güçlerini ve rüştlerini ispat etmek için çaba gösterecekler. 11. Uluslararası İstanbul Bienali hazırlık aşamasında kurduğu ilişkiler ve küratörlerin çabası ile oluşturduğu yerel dinamiği sergi sürecinde gösteremedi. Bir başka deyişle, İstanbul taşrayı ağırlayamadı. Çağdaş sanatın kalbinin attığı İstanbul'da, İstanbul Bienali'nin bir parçası olarak görünür olmak, İstanbullu sanatçıların ve uluslararası alanda isim yapmış kişilerin sahip olduğu sosyal, kültürel ve maddi olanaklara ve bağlantılara sahip olmayan genç sanatçılar için, hala uzak bir ihtimal. Ama Mardin, Antakya ve Çanakkale'nin Bienal'i ağırlamada gösterdiği özen, Anadolu kentlerinde düzenlenecek bienaller için de bir umut veriyor. Taşranın Bienal'i nasıl tasarladığını, kimleri ağırladığını ve kentlilerle alışverişinin ne olduğunu ise bu yaz hep beraber göreceğiz.

TOL

NOTLAR

1. www.iksv.org

2. What, How & for Whom (WHW) kurulduğu 1999 yılından bu yana çalışmalarını Hırvatistan'ın Zagreb kentinde sürdüren bir küratör kolektifi ve kâr amacı gütmeyen bir görsel kültür kuruluşudur. WHW, Ivet Ćurlin, Ana Dević, Nataša Ilić ve Sabina Sabolović'ten oluşmaktadır. Kolektif, 2003 yılından bu yana Zagreb belediyesine bağlı kâr amacı gütmeyen Nova Galerisi'ni yönetmektedir.

3. Bienallerde yeralan işler ve sanatçı dağılımı ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için Chin-Tao Wu'nun makalesine bakabilirsiniz. Wu, Chin-Tao, "Biennals Without Borders?", New Left Review, May-June 2009, No:57, pp107.

4. 11. Uluslararası İstanbul Bienali'nin Anadolu kentlerine yaptığı ziyaretler, Amerika Birleşik Devletleri İstanbul Konsolosluğu ve Hollanda Dışileri Bakanlığı Matra Fonu tarafından fonlanan "Yerel Kültür Politkaları için Stratejiler" projesi tarafından desteklendi. Kentlere yapılan ziyaretlerde organizasyon desteği ise Anadolu Kültür tarafından sağlandı.

5. www.canakkale2010.org

6. İstanbul Bienal'inin 1987-2003 arasındaki süreci için Beral Madra'nın "İki Yılda biir Sanat" adlı kitabina göz atmakta fayda var. Madra, Beral (2003) İki Yılda Bir Sanat: Bienal Yazıları, Norgunk Yayınları, Istanbul.

7. http://www.europist.net/akd/

8. http://www.antakyabienali.org/

9. http://www.troiafestivali.com/canakkale_bienali.htm

Günümüzde küresel boyuta ulaşmış turizm değişik yörelerde ve mekânlarda insanların dinlenme, tatil ve kültürel aktiviteler, spor ve sağlık amacı ile sürekli bulundukları yerden yurt içi ve yurt dışındaki yörelere gitmeleri ve buralarda belli bir süre kalmaları olarak tanımlanır. Turizmin ulusal, bölgesel ve yöresel boyutlarda sağladığı ekonomik yararlar göz ardı edilemez. Ancak bu sektörün temel kaynakları olan doğal ve kültürel kaynaklar her gün biraz daha yok olmakta, geleneksel değerler ise yitirilmektedir. Bir bölgede turizmin gelişebilmesindeki en önemli etkenlerden biri orada yaşayanların desteğidir. Sürdürülebilir bir turizm, ancak yaşayanların o bölgedeki bazı değerlerin farkında olması ve bu değerleri iyi kullanması ile gerçekleşebilir. Bu değerler fiziksel, ekolojik, sosyal ve kültürel değerlerdir. Turizm, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri birçok literatürlerde değişik boyutlarda ele alınmıştır. Bunlar arasında turizmin, gelir ve hayat standardını yükseltmesi, yerel ekonomiyi iyileştirmesi, istihdam olanakları yaratması, tarih ve doğanın korunmasına yardımcı olması, kültürler arası değişime olanak vermesi gibi özellikleri onun olumlu etkileridir. Bu çalışmada, turizmin olumlu etkilerini göz ardı etmeksizin o bölgede yaşayanların katılımıyla gerçekleştirilebilecek kısa ve uzun vadede yapılması gerekli sürdürülebilir turizm planlaması için bazı öneriler sunulmuştur.

Milli Parkların Korunması Ve Beyşehir Gölü'nün Sürdürülebilir Turizm İçin Değerlendirilmesine Yönelik Öneriler

İclal Aluclu
Mimar, Yrd.Doç.Dr

Havva Özyılmaz
Mimar, Araş.Gör.Dr.

Dicle Üniversitesi
Mühendislik Mimarlık Fakültesi

Giriş

Barındırdığı değerlerin korunabilmesi için gerekli yönetsel önlemlerin alındığı, ziyaretçilerin alanın özelliklerinden, yararlanabilmesine olanak sağlayacak bir yapının kurulduğu yerlere " milli park " denilir. Bu parklar, fiziksel yapısının insan kullanımından zarar görmemiş olduğu, barındırdığı çevre dizgeleriyle, bitki ve hayvan türleriyle, jeomorfolojik alanlar ve barınakları ile bilimsel, eğitsel değerlere sahip, dinlenmeye olanak sağlayan doğal güzelliklerinin bulunduğu alanlar olup, doğal ve kültürel kaynak değerlerini korumak amacıyla yapılan düzenlemelerdir.

Yürürlükteki Milli Parklar Kanunu'na göre milli park,"bilimsel ve estetik bakımdan, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii, kültürel kaynak ve değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır." Yasa; milli parklar tanımının yanı sıra tabiat parkları, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı tanımlarını da belirtmiştir (www.mevzuatadalet.gov.tr).

Yasada; Tabiat parkları; bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını ifade eder.

Tabiat anıtı; tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını ifade eder.

Tabiatı koruma alanı; bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan, nadir, tehlikeye maruz ya da kaybolma-

ya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabi olaylarının meydana getirdiği seçkin örnekleri içeren ve mutlak korunması gerekli olup, sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını, ifade eder.

Çayır ve Meralar; Bitki örtüsünün diğer bir türüdür. Çayır ve meralar hayvan otlatma açısından önemli alanlardır. Ancak yararları sadece bu konuyla kısıtlı değildir. Çayır ve meralar toprak üstü örtüsü olarak toprağı korur, suyu tutar, kaynak sularını toplar ve bu nedenle su toplama havzası ödevini görür. Yaban hayvanlarına ve av hayvanlarına barınak olarak faunayı besler.

Ülke genelinde büyük kentlerin ve endüstri merkezlerinin kirlettiği havayı temizleyen alanlar olarak hava kalitesinin korunmasına da katkıda bulunurlar. Ülkemizde çayır ve meraların hızla bozulması, azalması sonucunda, hayvan otlatma, kaba yem sağlama gibi işlevleri görmüş, aşırı otlatma etkisiyle de çayır ve mera ıslahı gibi sorunlar gündeme gelmiştir.

Sulak Alanlar; Sulak alanlar yüksek organik madde üretimi, oksijen üretimi ve çevrede nem oranını dengelemesi bakımından önemli bir konuma sahiptir. Sulak alanlar, derinlikleri 6 metreyi geçmeyen geçici ya da sürekli su alanlarıdır. Suları acı ya da tatlı olabilen sulak alanlar; göl, kanal, sazlık, lagün, denizlerin gel-git bölgeleri gibi yerlerde oluşurlar. Sulak alanlar; uluslar arası ölçütlere göre iki grupta toplanmaktadır. Birincisi, bir seferde 25.000'den fazla su kuşunu (çevrebilimsel olarak sulak alanlara bağlı kuş) barındıran ve besleyebilen alanlardır. İkincisi ise, bir seferde 10.000 – 25.000 arasında su kuşunu barındıran ve besleyebilen alanlardır.

Türkiye sulak alanlar bakımından zengin bir ülke olmakla birlikte, sulak alanların korunması açısından ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Değişik amaç ve nedenlerle sulak alanların bazıları kurutulmuş, bazıları da kurutulmak istenmektedir. Sıtma ile savaşım yıllarında bazı sulak alanların kurutulmuş olması anlaşılabilirse de, hâlâ tarımsal üretime ayrılacak toprak kazanmak için bu yola başvurulması anlamsızdır. Bugüne değin bu yoldan kazanılan toprakların ancak % 35'i tarıma uygun duruma gelmiştir.

Türkiye'de ilk milli park 1958 yılında kurulmuş ve zaman içinde yaygınlaştırılarak bugün sayıları 21'e çıkarılmıştır. Arkeolojik ve tarihi amaçlarla kurulmuş olan bazı milli parklar, aynı zamanda biyolojik zenginliğin korunması bakımından da ilginç ve zengin yerlerdir. Örneğin Akdeniz Bölgesi'ndeki Antalya ili sınırları içindeki Olimpos-Bey Dağları Milli Parkı, çok önemli arkeolojik değerleri yanı sıra, çok sayıda endemik ve bazı relikt canlılarca da zengindir. Gene aynı ilimizdeki Köprülü Kanyon Milli Parkı, arkeolojik açıdan zenginliğinin yanı sıra, dünyanın hemen hiçbir ülkesinde artık doğal orman halinde bulunmayan Cupressus semperivirens ormanlarını ve keza bunun yanı sıra çok sayıda endemik bitki ve nadir hayvan türlerini de barındıran milli parktır.

Türkiye'de milli parkların bölgelere göre dağılışı şöyledir: Akdeniz 6, İç Anadolu 5, Marmara 3, Karadeniz 3, Ege 2, Doğu Anadolu 2. Bunların genişlikleri 64 hektar (Manyas Kuş Cenneti) ile 69.800 hektar (Olimpos + Bey Dağları) arasında değişmekte ve toplam alan 400.000 hektara ulaşmış bulunmaktadır.

Milli Parkların büyük bir çoğunluğu ormanlık alanlarda kurulmuş olmakla birlikte, Munzur Vadisi (Doğu Anadolu), Başkomutan, Göreme, Boğazköy-Alacahöyük (hepsi İç Anadolu'da) ve Nemrut Dağı (Doğu Anadolu - Adıyaman) milli parkları gibi daha çok step formasyonunun egemen olduğu yerlerde de kurulmuş olanları vardır.

Milli parklar içinde, diğerlerinden farklı özellikte ve önemli bir ekolojik yapıya sahip olanı, ünlü Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı'dır.

Türkiye'de bulunan çok sayıda birinci sınıf sulak alandan birisi olan Manyas Kuş Cenneti Marmara Bölgesi'nin Kuzeydoğu kesiminde yer alır. Avrupa Konseyi tarafından 1976 yılında "Class A European Diploma" ile ödüllendirilmeye değer bulunan bu yer, 1959 yılında milli park olarak ilan edilmiş, 1981, 1986 ve 1991 yıllarında bu ünvan yenilenmiştir. Beyşehir Gölü'nün tamamını içeren alan 38.750 hektarlık saha 11.1.1993 tarihinde Milli Park ilan edilmiştir (www.mevzuatadalet.gov.tr).

Beyşehir Milli Park Alanının Genel Özellikleri

Alternatif turizm olanakları çerçevesinde bakıldığında, milli park olarak ilan edilerek koruma altına alınan Beyşehir Gölü ve yakın çevresi doğal, kültürel ve tarihi zenginlik kaynaklarından biridir. Yoğun orman dokusu, coğrafi niteliği, arkeolojik değerleri, iklimsel özellikleri ve yöreye özgü endemik bitki türleri ve ya-

ban yaşamı ile özgün bir doğal çevre ve turizm kaynağıdır.

Milli Park alanı, Konya-Beyşehir bağlantısını sağlayan 238 no'lu Devlet Karayolu ile ulaşılmaktadır. Saha, Konya'ya 94 km, Isparta'ya 105 km mesafededir. (www.kultur.gov.tr).

Konya ili Beyşehir ilçesi sınırları içerisinde yer alan ülkemizin üçüncü büyük gölü olan Beyşehir Gölünün jeomorfolojik yapısı karstik arazi şekillerinden, çok sayıda düden ve dolinlerin birleşmesi sonucu oluşan polye karakterindedir. Yörenin genel jeolojik yapısını teşkil eden kalkerlerin, suların kimyasal reaksiyonu sonucu ezilmesi, bu karstik yer şekillerinin kalıntıları olan ve yükseklikleri 20–50 m. arasında değişen çok sayıda ada bulunmaktadır.

Göl suyu alkalin özelliktedir. Sazan, alabalık, çiçek balığı, gövce, sarıbalık ve tatlı su levreği gibi türler, su kaplumbağası ve yılanlar gölün faunasını oluşturmaktadır.

Beyşehir Gölü'nün kuluçka alanı olarak önemi 1930'lu yıllardan beri bilinmektedir. Tepeli Pelikanın ilk bilinen kuluçka koloniler Beyşehir Gölü adalarında tespit edilmiştir. Adalar, av baskısı ve insan etkinliklerinden nispeten uzak olması sebebiyle karabataklar, balıkçıllar, martılar ve yırtıcılar için beslenme ve kuluçka alanı olarak önem taşımaktadır. Ayrıcı, eutrophic karakter gösteren ve akuatik canlılar bakımından zengin olan doğu kıyıları ve güneybatı ucundaki sazlıklar, dalgıçlar, yaban ördekleri ve balıkçıllar için kuluçka alanı oluşturduğu gibi aynı zamanda iyi bir beslenme alanıdır.

Göl alanı iklimsel özellikleri itibariyle, Akdeniz ve İç Anadolu iklimleri arasında geçiş özelliği göstermektedir. Göl yüzeyi kışın kısmen veya tamamen donduğu için kuşlar açısından iyi bir kışlama alanı değildir. Ancak, eylül ve ekim aylarında ördekler ve dalgıçlar onbinleri aşan gruplar oluşturur. Sakarmekelerin ve kazların da eklenmesiyle ekim ayı sonlarında göldeki toplam kuş popülâsyonu oldukça fazladır.

Milli parkın orman formasyonu ardıç, karaçam, köknar, sedir ve meşe türleri oluşturmakta ağaçlar yer yer göl kenarına kadar uzanarak Beyşehir Gölünün koylarını ve körfezlerini görsel açıdan eşsiz manzara güzelliklerini kavuştururlar.

Hitit, Frig, Lidya, Pers, Roma ve Bizans egemenliği altında kalan yine 1076'da Konya'da Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla Türk egemenliğine girmiştir. Yenişarbademli yakınlarında, göl kenarında ve 3 km. kadar açıktaki Kızkalesi adacığı üzerindeki kalıntılar, Kubadabad Sarayı Harabeleri Selçuk Döneminin eserleridir. Üstün değerdeki peyzaj güzellikleri, göçmen kuşlar için iyi bir barınak olması, potansiyel göl sularına dayalı su sporlarına elverişli göl kıyılarının bulunması ile Selçuklu Dönemine ait kültürel kaynaklar, Milli Parkın özelliğini oluşturmakta ve görülmeye değer niteliktedir. (Şekil 1)

Gölün beslenişi; Sultan dağları ve Anamas dağlarından inen çaylar ve dereler, güneyindeki ve batısındaki mezozoik kalkerlerin çatlaklarından gelen pınarlar, göl dibindeki kaynaklar ve doğrudan göl yüzeyine düşen yağışlarla olmaktadır. Gölü besleyen toplam 27 adet çay ve dereden en önemlileri; kuzeyde Çarıksaray Deresi, batıda Ozan Çayı, güneyde Eflatun Pınarı (Sarıöz Çayı), Termiye Çayı, Karadiken, Soğuksudur. (www.cevreorman.gov.tr.)

Gölün boşalımı ise; gölün batısında kuzey-güney doğrultusunda yer alan düdenler vasıtasıyla suyun Manavgat havzasına taşınması, tarımsal amaçlı su kullanımı ve buharlaşma yoluyla gerçekleşmektedir (www.kultur.gov.tr).

Şekil:1 Beyşehir Gölü'nün coğrafi haritası.(37°45' Kuzey-31°36' Doğu.) (www.kulturturizm.gov.tr)

BEYŞEHİR GÖLÜ'NÜN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLESİ

Sürdürülebilir turizm kavramı, uzun dönemli, katılımcı, çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik uyumlu bir turizm gelişimini ifade etmektedir. İdeal olarak, yerel toplum için mevcut faydalar ve sağlanacak gelecek fırsatları arasında bir denge aramakta bir yandan, doğal kaynakları, doğal ve kültürel mirası ve sosyoekonomik refahı göz önüne alırken, diğer yandan kültürel, çevresel, biyolojik kalite ve çeşitliliği ve bunların ev sahibi toplumla entegrasyonunu sağlamaktadır.

Sürdürülebilir turizm, insanın etkileşim içinde bulunduğu ya da bulunmadığı çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik gereksinmelerini doyuracak şekilde ve gelecek kuşakların da aynı gereksinmelerini karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şeklidir."

Sürdürülebilir bir turizm, insanın ve çevrenin birlikte varlığı ile olasıdır. Temel yaklaşım, insanın doğal çevre üzerindeki etkisini en aza indirmek değil, ancak doğal çevrenin insan üzerindeki etkisini en üst noktaya çıkarabilmektir.

Sürdürülebilir turizm gelişimi günümüzde turistlerin ve ev sahibi bölgelerin/yörelerin gereksinimlerini, geleceğin olanaklarını koruyarak daha iyi hale getirerek karşılayan, kültürel bütünlüğü koruyan, gereken ekolojik süreci, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini devam ettirirken, kaynakların ekonomik ve sosyal gereksinimlerin karşılanmasını öngören bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir turizm ürünleri, yerel çevre, toplum ve kültürleri bozan değil, turizm etkinliklerinden yararlandıran ürünlerdir.

TIES'e (International Ecotourism Society) göre ekoturizm; çevreyi koruyan, yerel halkın refah seviyesini arttıran doğal alanlarda yapılan sorumlu seyahattir. Eko-turizm, doğaya duyarlı ve çevrenin doğal ve kültürel özelliklerini koruma öncelikli bir aktivite olarak düşünüldüğünden, "sürdürülebilir turizm", "sorumlu turizm", "çevreye dost turizm" olarak da isimlendirilmektedir. Çevreye duyarlı, biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik turizm aktivitelerini kapsayan ekoturizm ile ilgili son yirmi yılda pek çok öneri, yasal düzenlemeler ve pek çok bildirge uluslararası platformlarda dile getirilmiştir. Gerardo Budowski'ye göre, eko-turizm, doğa, doğa koruma ve turizm arasındaki simbiyotik ilişkidir. Eko-turizm, yaşadıkları çevreyi koruyarak, yerel halkın gelirini de artırmaya yönelik turizm sektörüdür. Eko-turizm, doğayı tanıma, özgün ve aktif tatil arayışları ile rekreasyon gereksinimi kapsamında yeni bir süreçtir.

Toplumların kaynaklarını koruyarak refah seviyelerini artırmaları sürdürülebilir bir toplum olmanın gerekleridir. Kalkınmada önemli bir araç olan turizm, aktivitesi de turizme kaynak olan yörenin doğal ve kültürel değerlerini bozmadan kullanmalıdır.

Sürdürülebilir bir toplumun ilkeleri;

- yaşama saygı duymak,
- toplumların yaşam kalitesini arttırmak,
- yeryüzündeki yaşam çeşitliliğini (biyolojik ve ekolojik) korumak,
- yenilenemeyen kaynakların tüketimini en aza indirgemek,
- yeryüzünde taşıma kapasitesinin üzerine çıkmamak,
- toplumda çevre üzerinde olumsuz etkilere neden olacak alışkanlıkların değiştirilmesi,
- her toplumun kendi yöresinin değerlerine sahip çıkmasına ve yerel anlamda değerlendirilmesine olanak sağlamak,
- kalkınma ve çevreyi bütüncül politikalar çerçevesinde ele almaktır.

Eko-turizm, doğa temelli bir turizm etkinliğinde bulunulurken, yapılan eylemin doğaya ve doğal yaşama zarar vermemesi olarak tanımlanabilir. Özellikle çok hassas ve hassas eko-sistemlere sahip yörelerde taşıma kapasitesinin üstüne çıkmadan çevreye duyarlı olarak gerçekleştirilebilecek turizm aktiviteleri eko-turizm olarak nitelenebilir. Eko-turizm kitle turizminin tam karşıtı olarak küçük gruplarla gerçekleştirilen ve yerel kaynakların geleneksel değerlerin korunarak gerçekleştirildiği lokal/ yerel etkinlikler olup, yöresel kaynakların o kesimde değerlendirilip, kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlandığı yaklaşımdır.

Eko turizm açısından önemli bir konuma sahip ve doğal, tarihsel ve kültürel çeşitlilik açısından çok zengin bir bölge olan Beyşehir'de bilim, eğitim, estetik, pey-

zaj, kültürel, işlevsel ve rekreasyonel bakımdan önem taşıyan değerlerin ortaya çıkartılması o değerlerin sürdürülebilirliği açısından da oldukça önemlidir.

Paydaş teorisi (stakeholder theory), turizm alanlarında sürdürülebilirlik gerekliliğine bağlı olarak uygun bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Turizm alanlarında paydaş teorisinin uygulanması, sürdürülebilir turizm deneyiminden etkilenecek ilgi gruplarının sürece dahil edilmesini sağlamaktadır. Paydaş teorisi, organizasyonların paydaşları nasıl etkilediğini tanımlayan bir model oluşturmaktadır.

Paydaş teorisi paydaşlar kimlerdir, ne istemektedirler, sürece nasıl katılabilirler olmak üzere 3 genel soruya cevap bulmaya çalışmaktadır.

Organizasyon her farklı temel paydaş grubuna bağlı olarak farklı yaklaşımlara uygun biçimde düzenlenebilir. Paydaş teorisi, Sautter ve Leisen (1999), Yüksel vd. (1999), Getz ve Jamal (1994) tarafından planlama ve yönetimde bir araç olarak uygulanmıştır. Robson ve Robson (1996), teoriyi etkin iş yönetim aracı olarak turizm alanında uygulamıştır. Paydaşların belirlenmesi ve katılımı, Jamal veGetz (2000), Araujo ve Bramwell (1999)'in çalışmalarında turizmde ortaklık ve işbirliğinin temel aşaması olarak belirtilmektedir. Jamal ve Getz (1995), destinasyon planlaması ve yönetiminde paydaşların katılımının gerekliliğini ve karar verme sürecine katılımın önemini vurgulamışlar ve planlamada işbirliği için altı temel koşul ortaya koymuşlardır. Bunlar; paydaşların bağımsız olduklarına inanmaları, işbirliğinden fayda sağlamaları, kararların gerçekleştirilebilir olması, temal grupların (yönetim, turizm birlikleri/ dernekleri, halk, sosyal kurumlar, özel ilgi grupları vb.) sürece katılmaları, toplantıya çağıran kişi/ kurumların uzman ve otorite olarak yasal olması, işbirliği sürecinin efektif olması koşullardır.

Her türlü doğal kaynağın kullanımındaki temel ilke koruma-kullanım dengesinin sağlanmasıdır. Doğal kaynakların bilinçsiz ve dengesiz kullanımı çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanamamasını ve aynı zamanda turizme kaynak olması bağlamında turizm sektörünü de engelleyici olmasını getirmektedir.

Çevresel değerler bütününü oluşturan biyolojik çeşitlilik, kıyısal alanlar, doğa koruma alanları, milli parklar gibi alanlar hem uluslararası antlaşmalar hem de ulusal mevzuat ile korunması gereken olgulardır. Zaten turizmin yer aldığı ve talep oluşturan alanlar da bu bölgelerdir. Turizmin bu ve benzeri alanları bozmadan gelişmesi de ancak turizmin fiziksel planlamasıyla olasıdır. Ülke ölçeğinde yapılacak planlardaki en önemli ilke ise koruma-kullanım dengesinin korunması olmalıdır.

Sonuç Ve Öneriler

Bölgenin değerlerinin bugüne kadar yeterince algılanmamış olması, envanter ilgilerinin yeterli düzey ve kapsamda var olmaması, gerek yönetim kademelerinden kaynaklanan koordinasyon sorunları gerekse bilimsel planlama kademeleri ile bağdaşmayan girişimler sonucu bölge hak etmiş olduğu kimliğe kavuşamamıştır.

Bunun yanı sıra sahip olduğu kültürel ve doğal değerlerin yitirilmesi, tahrip edilmesi ve geri dönüşü olmayan bir sürece girilmesi tehlikesi de kuvvetle muhtemel bir risktir.

Beyşehir Gölü milli parkında eko-turizm kapsamında yapılması gerekenler şu şekilde özetlenebilir:

• Öncelikle milli park alanı için sorumlu ve bütüncül bir alan kullanım ve turizm planlaması gerekmektedir

• Eko- turizm ile biyolojik çeşitlilik yakından ilişkilidir. Turistler için biyolojik çeşitliliğin zenginliği tercih edilir bir özellik iken, aynı anda da turistin varlığı alandaki biyolojik çeşitlilik için bir çeşit tehlikedir.

Turizmde yaşanan deneyimler; turist aktivitelerinin çevre (doğal ve kültürel) değerleri üzerinde oldukça yoğun bir baskının olduğunu göstermektedir. Ancak, turizmin varlığı biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı ve korunması için aynı zamanda bir olanak olarak değerlendirilebilir. Beyşehir Gölü Milli Parkı için planlanan turizm ve rekreasyon aktivitelerinin doğa koruma ve çevre üzerinde oluşacak baskıları en alt düzeye indirecek politika ve programların ulusal düzeyde olması gerekmektedir. Alan için uygulanacak politikaların uygulanabilirliği merkezi yönetim, yerel yönetimler, sektör ve öncelikle de yerel halkın onayı ile doğrudan orantılıdır. Bu kapsamda böyle bir entegrasyon sağlanmalıdır.

• Beyşehir Gölü Milli Parkı için önerilen eko-turizm plan ve politikalarında; öncelikle ulusal ölçekte turizm aktiviteleri düşünülmelidir. Bu aşamada zaten ulusal ölçekte gerçekleştirilmekte olan turizm aktiviteleri arttırılmalı, bunun yanı sıra uluslararası ölçeğe de taşınmalıdır.

• Farklı ilgi alanları ve farklı fiziksel kapasitelere sahip birey/gruplara yönelik alternatif eko-turizm rotaları belirlenmelidir.

• Park alan içinde bulunan bitki varlığı, endemik türlerin bulunduğu alanlar, gen kaynağı alanları sadece bilimsel araştırma ve eğitim amaçlı kullanılmalı; bu kesimlerde turizm aktiviteleri kesinlikle yasaklanmalıdır

• Alan doğal kaynakların tanıtımı amacı ile lise ve üniversitelerin ilgili bölümlerince eğitsel anlamda değerlendirilmelidir.

• Beyşehir Gölü Milli Parkı sınırları içinde yapılan zonlama doğrultusunda gerçekleştirilecek aktiviteye göre eko-turizm güzergâhları belirlenmeli, işaret levhaları ve bilgilendirme panoları ile ziyaretçiler yönlendirilerek gerek koruma alanlarına gerekse doğal çevreye zarar vermeleri engellenmelidir.

• Yapılanma minimum düzeyde olmalı, mevcut yapılar değerlendirilmeli, zorunlu yapılanma ve servis birimleri çevre duyarlı, geleneksel karakterde, dönüşlü-yöreden kolaylıkla sağlanabilen yapı malzemesi ile gerçekleştirilmelidir.

• Alan tanıtımına ağırlık verilmelidir. Eko-turizm rotası/güzergâhı üzerinde görülebilecek endemik türlerin kimlikleri oluşturularak bitkiler sınıflandırılmalı, görülme dönemlerinde ziyaretçilerin erişimi sağlanmalıdır.

• Eko-turizmin bir "ürün" olarak algılanması ve ürünün kalitesi ile işlevinin geliştirilmesinin de önemli olduğu unutulmamalıdır.

• Beyşehir Gölü Milli Parkına eko-turist olarak gelen ziyaretçinin; güvenli, ilginç, zaman ve para ayırtmaya değen ve farklı turizm olanakları sağlayan bir yolculuk geçirmesi sağlanmalıdır.

• Ziyaretçiler için konaklama, basit, ucuz ancak ucuz konforlu yerel konutlar tasarlanmalıdır. Bu amaçla alandaki potansiyel, mevcut yerel karakterdeki konutların envanteri ve koşulları analiz edilmeli, gerekirse rehabilite edilerek köy pansiyonculuğu teşvik edilmelidir.

• Alanda yer alan otel, pansiyon ve işletmelerde yerel ürünlerin kullanılması ve yerel insan gücünden yararlanılması da yöre halkının programlar benimsemesini sağlayacak ve yerel ekonomi de gelişecektir. Yerel halk katılımı eko-turizm uygulamaları için bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir.

Gerek muhtarlıklar gerekse yerel yönetimler, sektör ve turizm sektörüne hizmet verecek yerel halkın kapasite geliştirme programlarını düşünerek uzun vadeli stratejiler geliştirmelidirler.

• Turizmden elde edilen gelir, koruma ve yenileme çalışmalarında kaynak olmalıdır. Eko-turizmin ana kaynaklarından birinin, kültürel miras ve biyolojik çeşitliliğin korunması olduğu plan, politika ve uygulamalarda öncelikle ele alınmalıdır.

• Geniş vizyonlu gelişim stratejileri ve güçlü koruma politikaları belirlenmelidir.

Böylece Beyşehir Gölü Milli Parkı gibi çok özel bir konuma ve değerlere sahip, özgün bir çevre bütününde gerçekleştirilecek çevre duyarlı bir turizm yaklaşımı kendine kaynak olan doğal ve kültürel çevreyi tüketmeyecek, gelecek kuşaklara aktarımını sağlayacaktır. Turizm olgusunun kaçınılmaz olduğu bir süreçte ekolojik tabanlı bir turizm yaklaşımı ile hem bu alan eğitsel, bilimsel, kültürel amaçlı hizmet verecek hem de turizm sonucu oluşabilecek olası zararlaşmalar elemine edilecektir. TOL

KAYNAKLAR

Altıparmak, M., (2002); Turizm Çeşitlendirmesi Sürdürülebilir Turizm Planlaması. II. Turizm Uluslararası Bildiriler Kitabı, Cilt II, Ankara.

Araujo, L, Bramwell, B, (1999). Stakeholder assesment and collobrative tourism planning: the case of Brazil's Costa Dourada Project, Journal of Sustainable Tourism, 7, 356-378.

Bayer, M.Z., (1990); "Eko-turizm". I. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, s.172–176, Ankara.

Clarkson, M, (1991). Defining, evaluating and managing corporate social performance: the stakeholder management model, Research in Corporate Social .Performance and Policy, 12, 331-358.

Çubuk, M.,(1996), "Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım", 19.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1996, s.20.

Dinçer, İ.,(1996),"Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler ve İşlevleri-Model Çalışması, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, 19.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, s.342.

Dindar, M., (2002); "Turizm ve Çevre Ilişkileri". II. Turizm Uluslararası Bildiriler Kitabı, Cilt II, Ankara.

Donaltson, T, Preston, E, (1995). The stakeholder theory of the corporation: Concepts and evidence, Academy of Management Review, 20, 1, 65-73.

Erdoğan, E., Dilaver, Z., (1996); "Turizm- Çevre Dengesi Için Eko-Turizm". III. Coğrafya Sempozyumu, 21. YY'da Doğru Türkiye, 15-19 Nisan 1996, DTCF, Ankara.

Frooman, J, (1999). Stakeholder influence strategies, Academy of Management Review, 24, 2, 191-205.

Getz, D, Jamal, T, (1994). The environment community symbiosis: a case for collobrative tourism planning, Journal of Sustainable Tourism, 2, 3, 152-173.

Gundlıng, L., at all, (1999); Case Studies on Sustainable Tourism and Biological Diversity International Workshop, 11-14 November 1999.German Federal Agency For Nature Conservation, Germany.

Jamal, T, Getz, D, (2000). Community roundtables for tourism related conflicts: the dialectics of 101.

Karaman, A.,(1996), "Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Ekolojik Bir Çerçeve", Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik, Yaklaşım, 19.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul, s.102.

Robson, J, Robson, I, (1996). From staholders to stakeholders: Critical issues for tourism marketers, Tourism Management, 17, 7, 533-540.

Sautter, E, Leisen, B, (1999). Managing stakeholders: a tourism planning model, of Tourism Research, 26, 312-328.

Stephan, P., (1999); Sustainable Use of Biodiversity .What Can We Learn From Eco- tourism In Developing Countries, Case Studies On Sustainable Tourism and Biological Diversity. International Workshop. 11-14 November 1999.German Federal Agency For Nature Conservation,Germeny.

Timur, S, Getz, D, (2002). Applying stakeholder theory to the implementation of sustainable urban tourism, Karl Wober ed, City Tourism 2002, Springer Economics, 194-210.

Yuksel, F, Bramwell, B, Yuksel, A, (1999).Stakeholder interviews and tourism planning at Pamukkale, Turkey,

Wartick, S, Cochran, L, (1985). The evaluation of the corporate social performance model, Academy of Management Review, 10, 758–769.

www.mevzuatadalet.gov.tr

www.cevreorman.gov.tr

www.kulturturizm.gov.tr

TMMOB Mimarlar Odası 41. Dönem Danışma Kurulu

Güntülü Gündoğ
Y. Mimar

TMMOB Mimarlar Odası 41. Dönem Danışma kurulunu 16-17 Ekim tarihlerinde Kayseri'de City One Otelde gerçekleştirildi. Toplantıya Türkiye geneli şube ve temsilciliklerden 200'e yakın kişi katıldı. 16. Ekim tarihinde Divan başkanlığına Ali Ekinci, başkan yardımcılığına Ali Yavuz, yazmanlığa Hakan Kılınç ve Güntülü Gündoğ seçilerek toplantı başlatıldı. Divan sonuç bildirgesini hazırlamak üzere kurula Erkan Karakaya, Eyüp Mıhçı, Fatih Söyler ve Eda Velibaşoğlu seçildi. Danışma kurulunda;

- Kriz ve mimarlık üzerine değerlendirme
- Örgütlenme çalışma grubu raporu üzerine değerlendirme

konuları toplantı katılımcılarının görüşlerini aktarmasıyla tartışıldı. Görüş ve konuşmaların ardından kurulun hazırladığı sonuç bildirgesi Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurulu başkan yardımcısı Erkan Karakaya tarafından katılımcılara aktarıldı.

"TMMOB Mimarlar Odası 41. Dönem 2. Merkez Danışma Kurulu Sonuç Bildirgesi

Yaşanan Mali Kriz Karşısında Mimarlık Ana Teması İle Örgütsel Katılım, Temsil ve Demokrasinin Geliştirilmesi gündem başlıklarıyla 16-17 Ekim 2009 tarihinde Kayseri'de toplanan TMMOB Mimarlar Odası Merkez Danışma Kurulu, aşağıdaki sonuç bildirisini kamuoyuna sunmayı kararlaştırmıştır.

Yaşanmakta olan kriz, bütün boyutlarıyla dünyada ve ülkemizde etkisini devam ettirmektedir. Mevcut ekonomik veriler, günümüz dünyasında tek egemen sistem haline gelen küresel kapitalizmin; devresel krizlerin ötesinde bir derinlikte olduğunu ve işsizlik, yoksulluk, yaşam standartlarının düşmesi ile birlikte büyük bir çöküşe doğru yol aldığını göstermektedir.

Bu krizden, tüm kesimler gibi, yapı sektörü ile birlikte, mimarlık ortamı ve mimarlar da doğrudan etkilenmişlerdir. "Planlamadan Piyasaya" diye raporlar yazarak "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlayışının egemen kılındığı liberalizme övgü düzenlerin, piyasanın her şeyi düzenleyebileceği yalanına kendileri de inananların, yaşadığımız bu sistem krizine çözüm getirebileceklerini beklemek saflık olacaktır.

Yaşanan krize neden olan zihniyetin temsilcilerinin pişkin bir şekilde geleceğimize yön vermeye devam etmeleri, yeni reçeteler sunmaları doğal olarak tepki-

leri de beraberinde getirmiştir. Demokratik güçlerin, meslek odalarının yayınlandığı bildiride bu tepkisel mesaj çok net bir şekilde verilmektedir:

"Sermaye ve onun küresel çıkarları adına konuşmak ve bunu insanlığın gene çıkarınaymış gibi savunmak sadece yaşadığımız mevcut krizin derinleşmesiyle sonuçlanacaktır. Bugün yaşanan bunalım basit bir iktisadi kriz değildir. Bu, artık tarihsel misyonunu tamamlamış bir üretim ve toplumsal sistemin, yani kapitalizmin bütüncül bir krizidir ve yakın bir gelecekte derinleşmiş toplumsal krizlerle daha büyük yıkım ve acılara yol açması muhtemeldir. Bu nedenle sürdürmekte ısrar edilen sermaye yanlısı politikalar bugün olduğu kadar gelecekte de birer uygarlık suçu oluşturacaklardır."

Bütün dünyada parayı hiçbir toplumsal kaygı duymadan yönetenlere duyulan öfkeyi, yaşadığımız dünyayı bu hale getirenlere yükselen kızgınlığı anlıyoruz. Üretimden dışlananların, yoksulluğa itilenlerin tepkisini yüreğimizde duyuyoruz. Ancak, böylesi bir ortamda bile, daha güzel bir gelecek için çaba göstermek, eşitliğin, kardeşliğin yükseldiği, yoksulluğun yok edildiği bir dünyanın mümkün olabileceğini anlatmak, umudu diri tutmak gerekmektedir.

Küresel kriz nedeniyle ekonomik, kentsel, çevresel sorunların gün geçtikçe arttığı günümüzde, yaşam çevremizin geleceği için kentsel katılımın, dayanışmanın ve meslek olarak mimarlığın toplumsal etkinliğinin de önemi de artmıştır. Ekonomik krizin, neo-liberalizmin ideolojik varsayımlarını çürüttüğü yapısal kriz koşullarının devam etmekte olduğu, belirsizliklerin ve karmaşanın arttığı bir ortamda mimarlarımız giderek kendi değerlerinden uzaklaştırılan planlama ve mimarlık alanlarının, yaşadığımız krizleri sorgulayarak, kendi olanaklarını ve değerlerini yeniden ortaya koymaya kararlıdır.

TMMOB Mimarlar Odası; toplumsal sorunlardan bağımsız olmayan kendi sorunlarımıza ve kimliğimize birlikte sahip çıkan bütün olumsuz gelişmelere karşı mesleki ve toplumsal dayanışmayı esas alarak 'iş' li ve 'işlev' li bir gelecek oluşturabileceğimizi bir kez daha vurgulamaktadır.

İçinde bulunduğumuz bu koşullar altında meslek odaları, sendikalar, sivil toplum örgütleri antidemokratik dayatmalarla da karşı karşıyadır. TTB, Barolar, SMMMB ve TMMOB gibi kamu ve toplum yararına kuruluşlar Devlet Denetleme Kurulu aracılığı ile işlevsizleştirilmek istenmektedir.

Meslekleri ile ilgi toplumsal sorunlara eğilmeleri ve mesleki alanları ile ilgili önerilerde bulunmaları "siyaset yapma" olarak değerlendirilmekte ve toplumdan uzaklaştırılmak istenilmektedir. Demokrasi söylemi ile dayatılan antidemokratik uygulamaların durdurulması için mimar, mühendis ve demokratik toplum örgütleri üyelerinin ve kente, çevreye ve demokrasiye duyarlı kesimlerin dayanışma içerisinde olmaları gerekmektedir." Sonuç bildirgesinin okunması ve değerlendirilmesinin ardından Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurulu başkanı Bülent Tuna'nın konuşmasıyla 41. Dönem 2. Danışma Kurulu Toplantısı sonlandırılmıştır. TOL

ANTALYA KOLOKYUMU'NUN ARDINDAN

Semih Çakmak

Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü Öğrencisi

TMMOB tarafından 6 - 7 - 8 Kasım tarihleri arasında Antalya'da otuz üçüncüsü gerçekleştirilen kolokyuma, Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencilerini temsil ederek katıldım. Kolokyuma, şehir ve bölge planlama bölümlerinde okuyan öğrencilerin yanı sıra; mimarlığın bu dalına ilgi duyan, merak eden ve daha da ötesinde bunu meslek olarak edinen insanlar da ilgi göstermesi sevindiriciydi. Tartışmaya açılan konuların kentin yöneticileri başta olmak üzere geniş bir katılım ile izlenmesi ilgi çekiciydi.

Kolokyum her üniversitenin temsil ettiği öğrencilerin konuşmalarıyla başladı. Konuşmaların içeriğini, farklı üniversitelerin şehir ve bölge planlama bölümlerinin ve öğrencilerin gündemleri, neler yaptıkları ve neler yapacakları oluşturdu.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama öğrencileri, projele çalışmalarını bir sunuşla destekleyerek anlattılar. Sunumlarında, oldukça ilgi çekici detayları bizlerle paylaştılar. Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencileri, üniversite bünyesinde kurdukları Şehircilik Kulübü ile gelişmeleri, çalışmalarını ve ileride yapacakları etkinliklerden bahsettiler.

Selçuk Üniversitesi öğrencileri, kendi kulüpleri bünyesinde kurdukları ve şehircilik üzerine kapsamlı araştırma olanağı sunabilen kapsamlı internet siteleri hakkında detaylı bilgi verdiler. Biz de Erciyes üniversitesi öğrencileri olarak, 2 yıl önce okulumuzda gerçekleştirdiğimiz öğrenci buluşmasının katkısını ve

paylaşımlarımızı değerlendirdik ve gelecek hedeflerimizi anlattık.

Ayrıca kolokyumda paylaşılan ve tartışılan güncel konular üzerine fikir alışverişinde bulunduk. Öğrenciler olarak tartışmalarımızın yoğunlaştığı ve önemsediğimiz konular şöyle sıralanabilir: yaşanılabilir Kenti savunmak; güçsüz kesimlerin mekanlarını savunmak; kent merkezlerini savunmak; tarihi kent merkezlerini korumak; kıyıları ve orman alanlarını korumak/savunmak; kamusal alanları korumak; üretim mekanlarını savunmak; planlama alanını savunmak…

Kolokyumda ayrıca söz konusu bu konular üzerine farklı üniversitelerden gelen akademisyenler, biz öğrencilere çözüm önerileri sundular ve dikkat edilmesi gerekenler hakkında daha detaylı bilgiler verdiler. Sunuşların soru-cevap bölümleriyle konular hakkında aklımıza takılan soruları paylaştık ve daha kapsamlı bilgi sahibi olduk.

Örneğin, planlama yaparken yapacağımız işlemlerin doğaya etkisinin neler olabileceği ve zararları hakkında bilgi edindik. Kentleri korumak ve o kente ait tarihi yapılara sahip çıkmak onları büyüyen kentin tehdit edici unsurlarla karşı karşıya getirmemek için yapacağımız planlamalar hakkında konuştuk ve tartıştık. Kentlerde çoğalan suçların çözümleri hakkında önerileri dinledik. Hızla büyüyen kentlerde konut sıkıntısını çözmek ve kentlere göçlerin sonucunda açığa çıkan gecekondulaşma hakkında konuştuk.

Planlama yaparken nelere ihtiyaç olduğunu araştırarak, olaylara nasıl ve ne tür çözümler aramamız gerektiği hakkında tartıştık. Sunuşlarda, bazı planlamalarda yapılan yanlışlıklar üzerinden çözüm önerilerini değerlendirdik. Kısa ve güncel konular üzerine olan bu konuşmalar ve sunuşlar dikkatimizi çekti. Hatta, kolokyum sonrasında da, aynı heyecanla konular üzerine konuşmaya devam ettik.

Kolokyumlar, mesleki gelişimlerimize yaptıkları katkıların yanı sıra, öğrenciler olarak bizlere öncelikli konuşma ve sorunlarımızı tartışma hakkı sunduğu için katılan tüm öğrenciler için önemli birikimler sunmakta ve meslek yaşamımız için katkı sağlamaktadırlar. Bu sayede aynı meslek grubu içerisinde yer alan arkadaşlarımızla ortak bir iletişim noktası yakalamakta ve farklı fikirleri tartışarak mesleki bilgi birikimimizi zenginleştirmekteyiz. Diğer üniversitelerde okuyan arkadaşlarla tanışarak, eğitim sürecimiz ve mesleki sorunlarımız üzerinde tartışmak ve birlikte çözüm aramamızın bütünleştirici katkısını da önemsemek gerekir. TOL

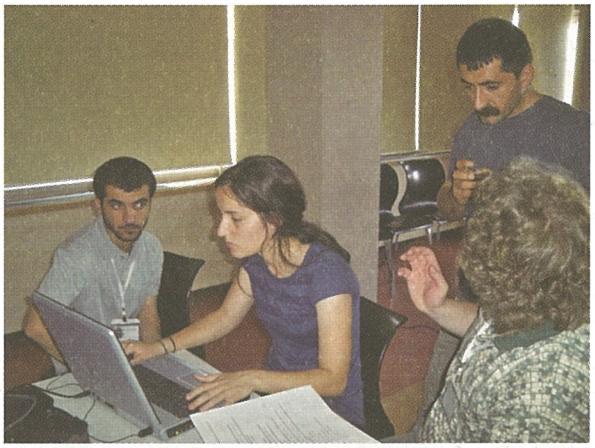
KONUR'U KONUŞMAK

Serkan Çaçan

Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü Öğrencisi

TMMOB Çevre, İnşaat Mühendisleri ve Mimarlar Odaları ortaklığında 22-29 Haziran 2009 tarihleri arasında düzenlenen "Yeniden Konur Sokak" konulu öğrenci yaz okuluna şans eseri katılma fırsatı buldum ancak şansızlıklardan dolayı çalıştaya bir gün gecikmeli katıldım. Konur sokak, o dönem 2 Haziran 2009 günü yaşan seyyar satıcı çatışmaları ile Türkiye gündemindeydi. Sokağın ülke gündeminde olması beni daha fazla heyecanlandırdı. Güncel bir olaya çözüm bulmaya çalışan bir çalıştay olması ayrıca Konur Sokağı küçüklüğümden itibaren kullanıyor olmak, mekan ile mazisi, anıları, olan biri olarak beni kendine daha da fazla çekti. Çalıştayın ikinci günü Ankara Mimarlar Odasının toplantı salonunda, Eskişehir, Samsun, Mersin ve Ankara'dan yaklaşık yirmi kişilik bir öğrenci grubu vardı. Katılımcılar sadece mimarlık öğrencilerinden oluşmuyordu, çevre mühendisliği ve sosyoloji eğitimi alan arkadaşlar da vardı; farklı disiplinlerden öğrencilerin katılması bizlere diğer branşlar ile ortak çalışma fırsatı da sunuyordu. Çankaya Belediyesinin ve Mülkiyeliler Derneğinin tarafından verilen destek, bizlere çalıştayın ve mevcut sorunlara karşı geliştirdiğimiz önerilerin önemsendiğini gösteriyordu.

Çalıştaya ilk olarak bir farklı gruplara yönelik anketler hazırlanarak başlandı. Konur sokak kullanıcısı ve sokakta bulunan satış birimlerinin sahipleri için iki ayrı anket hazırlandı. Bu anketler ile sokağı kullananlar, oradaki yapılar, kent içindeki konumları/algısı ve sokaktaki dükkânların ne amaçla kullanıldığı gibi bilgilerin yanı sıra çözüm önerilerinin üretilmesinde ve geliştirilmesinde önemli ipuçları elde edilmesine yardımcı oldu. Anket çalışmaları için, bir mimarlık öğrencisi ve bir de çevre mühendisliği öğrencisi olarak ikişer kişilik gruplara ayrıldık. Gruplar sokakta bulunana yapıların profillerini çıkarmak için arazi çalışmasına başladı. Çevre mühendisliği eğitimi alan arkadaşlar binanın çevresini incelerken mimarlık eğitimi alan bizler, bina detaylarını ve zaman içerisinde yapılan değişiklikleri gözlemleyerek eskizler yaptık. Çalıştay da öğrenci çalışmalarının yanı sıra uzmanlar tarafından sunumlar da yapıldı. Yüksek Orman Mühendisi Ahmet Demirtaş, ağaçlar ile ilgili bilgi aktardı. Sunumundan sonra Konur Sokak'ta bulunan ağaç tipleri gözlemlememizi ve incelememizi istedi, kendisi ile birlikte ağaçların kayıtlarını oluşturduk.

Çalıştay boyunca elde ettiğimiz tüm verileri bir araya getirerek üzerinde tartıştık ve daha sonra elde ettiğimiz bilgilerden bir poster sunuşu hazırladık. Çalıştayın son günü ise çalışma sonucunu anlatmak için bir basın toplantısı düzenlendi. Ancak, Çankaya Belediye'si başkanı Bülent Tanık basın toplantısına katılamaması ve yerine başkan yardımcısını yollaması yüzünden basının ilgisi beklenenden az oldu.

Basın toplantısında, tüm çalışma grupları adına Yeşim Uysal, bütün çalışma boyunca elde ettiğimiz verileri ve önerilerimizi anlattı. Gruplar tarafından alınan ortak kararlardan biri, Konur Sokak'ın çok sesli bir yapısı olduğu ve geliştirilecek önerilerin bu yapıyı bozmaması gerektiği üzerine odaklanmıştı: Burası, Ankara'daki belki de en özgür/özgürlükçü sokakların en bilineniydi. Birçok eylem, basın açıklaması, imza kampanyaları bu sokakta yapılır. Çalışma için yapılan anketlerde, bazı insanlar bunlardan rahatsız olurken, bazıları Konur Sokağın zaten tüm bunlarla var olduğunu ve bu özgürlüğün de bu sokağı oluşturduğunu dile getirmişti.

Sokak için gerçekten de böyle bir değerlendirme yapmak mümkün olmasına rağmen sokağı kullanırken, burayı daha çok geçiş yolu olarak kullandıklarını da belirtmişlerdi. Bu nedenle sokağın akışkanlığı daha ön plana çıkmaktaydı. Günümüzde, sokaktaki ticarethanelerin sokağa taşarak kullandıkları alanlar yüzünden kaldırımlar işgal edilmekteydi. Bu durumun yaya sirkülasyonunu büyük ölçüde etkilediği açıktır. Dolayısıyla, yapılacak İlk müdahaleler de belki de bu konuda olması önerilmişti. Ayrıca, özgün kullanımında otopark olan, yapı arka bahçeleri de günümüzde kapatılarak ticaret mekanları tarafından kullanılmasına da sorunun bir başka parçası olarak dikkat çekilmek

istenmişti. Bu kullanımların, arka bahçelerdeki hava akımını yok ettiği ve sağlıksız biz durum oluşturduğuna dikkat çekildi. Alınacak karalardan en önemlilerinden birisi olarak da, yapıları çevreleri ile birlikte özgün işlevlerine geri döndürme önerisi sunuldu.

Her ne kadar çözüm önerilerimizin tam olarak uygulanıp uygulanmayacağı kesin olmasa da, Ankara'nın önemli bir simgesi olan Konur Sokak üzerine çalışmak, düşünmek, sağlıklaştırma sürecini anketlerle, eskizlerle hazırladığımız posterlerle başlatmış olmak bizleri çok mutlu etti. Konur sokak çalıştayı sona ermiş basın toplantısı yapılmıştı ancak hala herkes kafasındakileri tam olarak anlatamamıştı. Bundan olayı sadece katılımcı öğrenciler olarak çalıştay değerlendirmek üzere bir kez daha bir araya gelindi. Çalışmanın amacına tam olarak ulaşmadığı, sadece sürecin başlangıcı olduğu konuşuldu.

Sonuç olarak "Yeniden Konur Sokak" çalışması somut bir şey ortaya koyamadı, ancak bir sürecin başlatılması adına bir fikir(ler) ortaya çıkarttı. Çalışma ve önerilerin, daha sonra yapılacak bir Konur Sokak sağlıklaştırılması projesinde çok iyi bir yol gösterici olacağı düşüncesi, katılımcılar olarak bizleri çok mutlu etti.

TOL

Mimarlar Odası Kayseri Şubesi

TOL Mimarlık Kültürü Dergisi
Yazım Kuralları

TOL Mimarlık Kültürü Dergisi, Mimarlar Odası Kayseri Şubesi tarafından, *Bahar* ve *Güz* sayıları olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

TOL, mimarlık kültürü ile ilgilenen herkesin, ürün, süreç, üretim, eğitim, güzel sanatlar ve diğer disiplinlerle mimarlık ilişkisi üzerine söz söyleyebildiği, mekanın kentsel ölçekten nesneye kadar deneyimiyle tartışıldığı bir mimarlık kültürü dergisidir. Her sayıda **Büyüteç ve Mimarlık ve…** olarak iki dosya hazırlanmaktadır. TOL Mimarlık Kültürü Dergisi ayrıca, güncel konular, kent ve kentsel yaşam üzerine eleştiriler için **Serbest Kürsü** başta olmak üzere, mimarlık kültürü ile ilgili her disiplinden katılıma açık **Kuram, Köprü, Sanat, Tasarım, Değerlendirme, Kent ve Kültürü** ve **1/Yapı** başlıklı bölümleri de içermektedir. Serbest Kürsü için en fazla 1000 kelimelik, diğer bölümler için en az 1800 en fazla 5400 kelimelik yazılarınızı **toldergi@gmail.com** adresine dijital olarak ya da posta ile ulaştırabilirsiniz.

Yazılarınıza 50 kelimelik bir özet eklemeniz gerekmektedir. Metin içinde sadece sonnot kullanabilirsiniz. Son notlar otomatik numaralandırma yerine, parantez içinde -(1), (2) şeklinde- numaralandırılmalıdır. İçerikle ilgili görsel malzeme, metin içinde (resim1) ya da (tablo1) biçiminde belirtilmeli ve her bir görsel için ayrı ayrı resim/tablo/çizim altı yazıları oluşturulmalıdır. Yazılarınızın içeriğine uygun fotoğraf, dia, renkli baskı ya da çizim gibi görsel malzemeler, kısa kenarı en az 15 cm olacak şekilde 300 dpi çözünürlükte taranmış olmalıdır. TIFF ya da JPEG formattaki görsel malzemelerinizi dijital olarak ulaştırabilirsiniz. Görsel malzemelerin alındığı kaynağı ya da kişiyi belirtmeniz gerekmektedir. Yararlanılan kaynaklar metin içinde yazar soyadı, tarih -(Soyisim, Yıl)- belirtilerek yazılmalıdır.

Kaynakça listesi metin sonunda Kaynaklar alt başlığında yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralama yapılarak belirtilmelidir. Kaynakça gösterimi ise şöyledir;

Soyisim, İ., Yıl. Kitap adı, Çev. Soyisim, İ., Basımevi, Basım yeri, sayfa numarası.

Soyisim, İ., Yıl. Makale / Bildiri, *Kitap adı*, Edit. Soyisim, İ., Basımevi, Basım yeri, sayfa numarası.

Soyisim, İ., Yıl. Makale, *Dergi adı*, Sayısı, sayfa numarası.

Soyisim, İ., Yıl. Bildiri, *İlgili Konferans/Sempozyum*, Yeri, Tarihi, Basılmış ise sayfa numarası.

Soyisim, İ., Yıl. Tez adı, *Yüksek lisans-Doktora tezi*, Üniversite(ve Enstitüsü), Basım yeri.

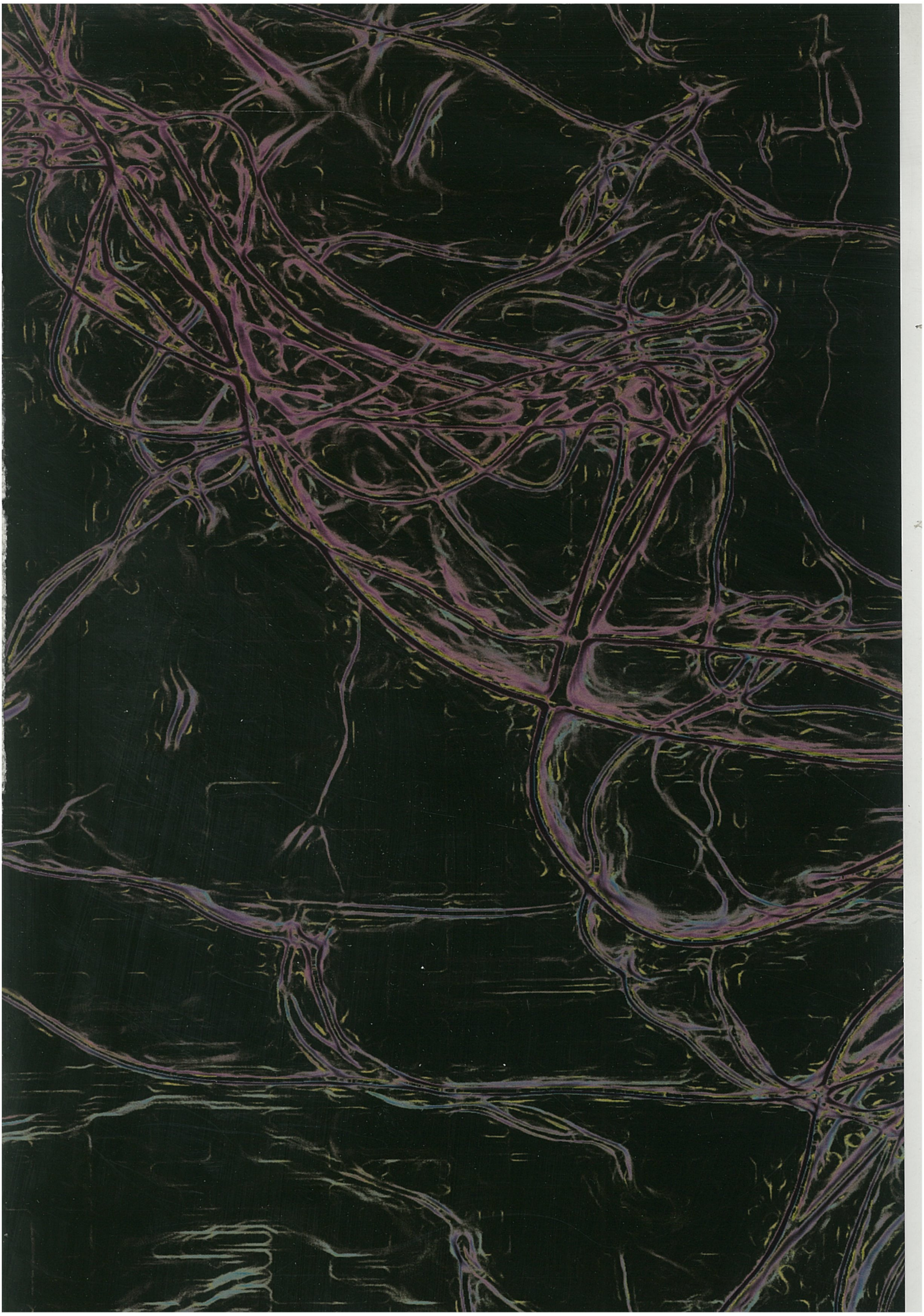
Soyisim, İ., Yıl. a.g.e., sayfa numarası.

Soyisim, İ., Yıl. Başlık, http://www.kaymimod.org/toldergi.html (sayfanın izlendigi tarih Gün.Ay.Yıl)

TOL Mimarlık Kültürü Dergisi
Mimarlar Odası Kayseri Şubesi
Sahabiye Mahallesi Yıldırım Caddesi No:30
38010 Kocasinan / KAYSERİ

0352 222 8695

www.kaymimod.org
toldergi@gmail.com

MİMARLAR ODASI
KAYSERİ ŞUBESİ
Sahabiye Mahallesi
Yıldırım Caddesi No:30
Kocasinan / KAYSERİ
0352 222 8695

www.kaymimod.org
toldergi@gmail.com